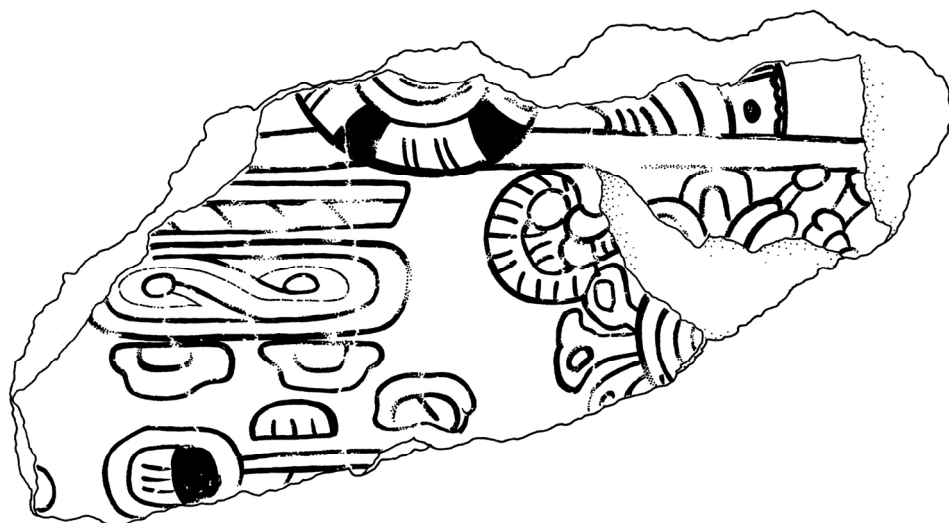

Wprowadzenie do Hieroglifów Majów

*XVI Europejska Konferencja Majanistyczna
Kopenhaga 2011*

*Harri Kettunen
Christophe Helmke*

*Przekład na język polski:
Boguchwała Tuszyńska*

*Wydział Języków i Kultur Indian Amerykańskich
Instytut Badań Cross-kulturowych i Regionalnych
Uniwersytet w Kopenhadze
& Wayeb*

Wprowadzenie do
Hieroglifów Majów

XVI Europejska Konferencja Majanistyczna
Kopenhaga 2011

Harri Kettunen
Christophe Helmke

Wydział Języków i Kultur Indian Amerykańskich
Instytut Badań Cross-kulturowych i Regionalnych
Uniwersytet w Kopenhadze

Duńskie Muzeum Narodowe

& Wayeb

2011

SPIS TREŚCI:

Podziękowania.....	5
Informacje na temat ortografii.....	6
I. Wprowadzenie.....	8
1. Historia rozszyfrowania pisma.....	8
2. Początki pisma Majów.....	12
3. Język(i) hieroglifów.....	13
II. System pisma.....	14
4. Zasady transliteracji i transkrypcji tekstów Majów.....	14
5. Kolejność odczytywania.....	16
6. Złożenia glifów, infiksy i połączenia.....	17
7. Logogramy.....	19
8. Sylaby (syllabogramy).....	19
9. Dopełnienia fonetyczne.....	19
10. Określniki semantyczne i znaki diakrytyczne.....	20
11. Wieloznaczność: homogramy i homofony.....	21
12. Liczba odczytanych glifów.....	23
III. Gramatyka.....	24
13. Składnia.....	24
14. Czasowniki.....	26
15. Rzeczowniki i przymiotniki.....	34
16. System zaimkowy.....	35
IV. Typowe struktury i treść inskrypcji.....	37
17. Inskrypcje na zabytkach kamiennych.....	37
18. Ceramika.....	38
19. Kodeksy.....	44
20. Przedmioty przenośne.....	44
V. System kalendarzowy.....	45
Arytmetyka.....	45
<i>Tzolk'in</i> i <i>haab</i>	47
Koło kalendarzowe.....	47
Długa rachuba.....	48
Seria początkowa.....	48
Liczby podające upływ czasu.....	48
Glify „panów nocy” (cykl 9 dni).....	50
Przykład korelacji długiej rachuby, <i>tzolk'in</i> , <i>haab</i> i „panów nocy”.....	50
Przetwarzanie dat długiej rachuby na daty kalendarza gregoriańskiego.....	51
Glify okresów w długiej rachubie.....	53
Glify dwudziestu dni kalendarza <i>tzolk'in</i>	54
Glify „miesiący” kalendarza <i>haab</i>	56
Dodatki.....	58
Dodatek A: Najczęściej spotykane tytuły.....	58
Dodatek B: Najczęściej spotykane glify określające więzy pokrewieństwa i wzajemne relacje.....	58
Dodatek C: Glify emblematy z okresu klasycznego.....	59
Dodatek D: Alfabet biskupa Diego de Landa.....	61
Dodatek E: Transkrypcja fonem języka majańskiego klasycznego.....	62
Dodatek F: Narządy i miejsca artykulacji.....	63
Dodatek G: Harmonia a dysharmonia, wyrzutnia fonemowa i rekonstrukcja krtaniowych głosek szczelinowych <trących>.....	64
Dodatek H: Przykład analizy glificznej.....	67
Dodatek I: Sylabariusz.....	68
Zwieszły słownik majańsko-polski.....	74
Słownik tematyczny majańsko-polski.....	89
Czasowniki.....	89
Rzeczowniki i przymiotniki.....	100
Inne części mowy i afiksy gramatyczne.....	126

Glosariusz terminologii lingwistycznej.....	130
Dwujęzyczny glosariusz terminologii lingwistycznej i epigraficznej	144
Skróty stosowane w rozbiórce morfologicznym i analizie morfosyntaktycznej.....	150
Źródła bibliograficzne i literatura uzupełniająca.....	151

SPIS ILUSTRACJI

Okładka: Fragment inskrypcji ze świątyni na budowli 10L-26, Copan, Honduras (rysunek: David Stuart)

Rycina 1: Stela A, Copan, Honduras (rysunek: Fryderyk Catherwood)	9
Rycina 2: „Alfabet” podany w <i>Relación de las cosas de Yucatán</i> biskupa Diego de Landa.....	10
Rycina 3: Sceny z Kodeksów Madryckiego i Drezdeńskiego.....	11
Rycina 4: Nadproże 8, Yaxchilan, Meksyk.....	12
Rycina 5: Wizerunek i tekst z przerobionego olmeckiego pectorału jadeitowego.....	13
Rycina 6: Kolejność odczytu tekstu z dolnej części Steli 11 z Yaxchilan.....	16
Rycina 7: Panel 96 Glifów, Palenque, Meksyk.....	25
Rycina 8: Fragment z inskrypcji na Panelu 3, Piedras Negras.....	35
Rycina 9: Afiksy zaimkowe ergatywne i absolutywne w języku majańskim klasycznym.....	36
Rycina 10: Inskrypcja i rysunek wyryte w muszli	36
Rycina 11: Stela 4 (A1-B5), Ixtutz, Gwatemala.....	37
Rycina 12: „Waza z Buenavista”.....	41
Rycina 13: Rzeźbiona kość pochodząca z Grobowca 116, Tikal (TIK-MT44).....	44
Rycina 14: Waza w stylu kodeksu z okresu klasycznego późnego.....	52
Rycina 15: Wybrane glify emblematy z okresu klasycznego.....	59
Rycina 16: Alfabet biskupa Diego de Landa.....	61
Rycina 17: Miejsca artykulacji.....	63
Rycina 18: Nadproże 10, Yaxchilan, Meksyk.....	66

SPIS TABEL

Tabela I: System stron czasownika w języku majańskim klasycznym.....	26
Tabela II: Analiza czasowników przechodnich o strukturze CVC.....	27
Tabela III: Przykłady zmian gramatycznych w czasie i przestrzeni: <i>chum-</i>	33
Tabela IV: Przykłady zmian gramatycznych na przestrzeni czasu: <i>hul-</i>	33
Tabela V: Porównanie form naczyń i glificznych przedstawień rodzajów naczyń.....	40
Tabela VI: System dwudziestkowy a system dziesiętny.....	45
Tabela VII: System dwudziestkowy zmodyfikowany dla obliczeń kalendarzowych.....	45
Tabela VIII: Liczebniki zapisywane przy użyciu kropek i i kresek oraz jako warianty głów.....	46
Tabela IX: Zestawienie następujących po sobie dni <i>tzolk'in</i>	47
Tabela X: Glify „panów nocy”.....	50
Tabela XI: Glify okresów stosowanych w długiej rachubie i w liczbach podających upływ czasu.....	53
Tabela XII: Glify dni kalendarza <i>tzolk'in</i> : <i>imix-ok</i>	54
Tabela XIII: Glify dni kalendarza <i>tzolk'in</i> : <i>chuw-en-ajaw</i>	55
Tabela XIV: Glify „miesiące” kalendarza <i>haab</i> : <i>pop-yax</i>	56
Tabela XV: Glify „miesiące” kalendarza <i>haab</i> : <i>sak-wayeb</i>	57
Tabela XVI: Przykłady oparte na zasadach harmonii (wg Lacadena i Wichmann 2004).....	65
Tabela XVII: Przykłady słów z wyrzutnią fonemową (elizją).....	65
Tabela XVIII: Przykład różnej pisowni imienia <i>Ahkul Mo'</i> na Nadprożu 10, Yaxchilan.....	66

LISTA MAP

Mapa ziem Majów pokazująca główne stanowiska archeologiczne.....	60
--	----

PODZIĘKOWANIA

Przez lata mieliśmy sposobność oraz zaszczyt współpracować z najlepszymi epigrafikami na świecie i często mieliśmy okazję poznawać nowo odczytane glify z pierwszej ręki, tzn. od osób, które je odkrywały. Jako że znaczną część naszego bagażu intelektualnego zawdzięczamy wnikliwości kolegów, chcielibyśmy wspólnie podziękować im za ich wkład w ten podręcznik, niezależnie od tego, czy był on mniej lub bardziej świadomy, bezpośredni albo mimowolny. Są to: Dmitri Beliaev, Erik Boot, Pierre Robert Colas, Hugo García Capistrán, Nikolai Grube, Stanley Guenter, Stephen Houston, Kerry Hull, Alfonso Lacadena, Barbara MacLeod, Simon Martin, Peter Mathews, Joel Palka, Carlos Pallán Gayol, Christian Prager, Linda Schele, David Stuart, Erik Velásquez García, Robert Wald, Søren Wichmann i Marc Zender.

Nasze podziękowania za wsparcie, pomoc i wymianę poglądów kierujemy też do wielu innych osób. Są to: Ashley, Marcio, Sean, Elliott i Mary Jane Acuña, Claudia Alarcón Cacheux i William Larson, Lloyd Anderson, Jaime Awe, Maricela Ayala Falcón, Monika Banach, Ramzy Barrois, Luís Miguel Barros Lopes, Philippe Bézy, James Brady, M. Kathryn Brown, Una Canger, Ramón Carrasco Vargas, Arlen i Diane Chase, John F. Chuchiak, Antonio Cuxil Guitz, Bon V. Davis II, Albert Davletshin, Arthur Demarest, Maria i Peter Didrichsen, Michael Dürr, Wilhelmina Dyster, Markus Eberl, Federico Fahsen, Andreas Fuls, James Garber, Lolmay Pedro García Matzar, Charles Golden, Elizabeth Graham, Cameron Griffith, Sven Gronemeyer, Jenny Guerra, Rafael Guerra, Eugenia Gutiérrez González, Martin Hanuš, Nick Hopkins, Gyles Iannone, Reiko Ishihara, Eva Jobbová, Scott Johnson, John Justeson, Terry Kaufman, Barbara i Justin Kerr, Yuri Knorozov, Wiesław Koszkuł, Milan Kováč, Branislav Kovár, Guido Krempel, Crisanto Kumul Chan, Katja Kuuramaa, Juan Pedro Laporte, Danny Law, David Lee, Geneviève Le Fort, Bodil Liljefors-Persson, Bruce Love, Randa Marhenke, Mark Matney, Sebastian Matteo, Mike McBride, Juan Carlos Meléndez, Ulla-Riitta Mikkonen, Romelia Mo Isem, John Montgomery, Allan Moore, John Morris, Jesper Nielsen, Martti Pärssinen, David Pendergast, Jorge Pérez de Lara, Lars Kirkhusmo Pharo, Yuriy Polyukhovich, Michel Quenon, Katarzyna Radnicka, Dorie Reents-Budet, Timo Riiho, Merle Greene Robertson, Asier Rodríguez Manjavacas, Frauke Sachse, Alexandre Safronov, Sakim, Montserrat Salinas Rodrigo, Mathew Saunders, Elaine i David Schele, Joel Skidmore, Rick Slager, Vicky i Ray Snaddon, Felipe R. Solís Olguín, Jakub Špoták, George Stuart, Jyrki Talvitie, Yuki Tanaka, Karl Taube, George Thompson, Simone Thun, Alexandre Tokovinine, Bruce Trigger, Boguchwała Tuszyńska, María Teresa Uriarte Castañeda, Gabrielle Vail, Fred Valdez, Rogelio Valencia Rivera, María del Carmen Valverde Valdés, Ivan Van Laningham, Mark Van Stone, Verónica Amellali Vázquez López, Elizabeth Wagner, Phil Wanyerka, Brian Woodeye, Hector Rolando Xol Ch'ok, Jason Yaeger i Jarosław Żrałka.

Jesteśmy również wdzięczni następującym instytucjom za wsparcie finansowe: Akademii Fińskiej i Radzie Badań Niezależnych w dziedzinie Nauk Humanistycznych Duńskiego Ministerstwa Nauki, Technologii i Innowacji, a także Instytutowi Badań Cross-kulturowych i Regionalnych Uniwersytetu w Kopenhadze. Poza tym dziękujemy grupie roboczej i studentom z Wydziału Kultur Świata na Uniwersytecie w Helsinkach (Finlandia) i z Wydziału Języków i Kultur Indian Amerykańskich w Instytucie Badań Cross-kulturowych i Regionalnych Uniwersytetu w Kopenhadze (Dania), za ich wsparcie i współpracę. Dziękujemy również naszym studentom, uczestniczącym w różnych warsztatach, za ich komentarze i konstruktywne oceny.

Dziękujemy personelowi następujących instytucji: Narodowego Instytutu Antropologii i Historii w Meksyku, Ośrodka Badań Majańskich z Instytutu Badań Filologicznych Narodowego Autonomicznego Uniwersytetu Meksyku, Instytutu Antropologii i Historii w Gwatemali, Narodowego Instytutu Kultury i Historii oraz Instytutu Archeologii w Belize, Honduraskiego Instytutu Antropologii i Historii w Hondurasie, Narodowego Muzeum Archeologii i Etnologii w Gwatemali, i Narodowego Muzeum Antropologii w Meksyku.

Specjalne podziękowania kierujemy też do kolegów (Ignacio Cases Martín, Alfonso Lacadena, Simon Martin, Christian Prager, Verónica Amellali Vázquez López i Søren Wichmann), którzy podsunęli nam cenne sugestie i wnieśli poprawki do wcześniejszych wersji podręcznika. Ponadto pragniemy podziękować Antti Arppe i Matti Miestamo za ich wnikliwe i twórcze spostrzeżenia oraz wynikające z tego modyfikacje w części książki poświęconej lingwistyce.

Rzeczą nie mniej ważną są bardziej osobiste wyrazy wdzięczności autorów. Podziękowania autora *seniora* skierowane są do Asty, Hilly i Otso Kettunen za ich wsparcie i uczucia. Autor *junior* kieruje swe podziękowania do Reinharta, Françoise i Erika Helmke oraz Julie Nehammer Helmke za ich niestrudzone wsparcie uczuciowe.

Z uwagi na fakt, iż podręcznik ten jest przeznaczony dla początkujących studentów i z zamierzenia stanowi jedynie zwięzłe wprowadzenie do tematu, nie uda nam się wymienić w nim wszystkich osób, które zajmowały się rozszyfrowywaniem poszczególnych hieroglifów bądź przedstawianiem związanych z tym nowych pomysłów, uwag i odkryć. Pragniemy zatem przeprosić za jakiegokolwiek istotne przeoczenia w podziękowaniach

INFORMACJE NA TEMAT ORTOGRAFII

Już od samego początku epigrafiki, badania kultury Majów napotykają na kłopoty związane z zasadami ortografii, gdyż wyrazy z języka Majów były – i nadal są – zapisywane na różne sposoby. Jednym z najlepszych przykładów jest słowo „pan, władca, król”, które pojawia się w literaturze na temat Majów w co najmniej pięciu formach: *ahau*, *ahaw*, *ajau*, *ajaw* i *'ajaw*. Od momentu zatwierdzenia nowych urzędowych alfabetów języków majańskich Gwatemali (*Acuerdo Gubernativo numero 1046-87* [23.XI.1987 r.] i jego modyfikacji (*Acuerdo Gubernativo numero 129-88* [2.III.1988 r.] oraz późniejszej publikacji (*Lenguas Mayas de Guatemala: Documento de referencia para la pronunciación de los nuevos alfabetos oficiales*), większość badaczy kultury Majów na całym świecie (choć nie wszyscy) zaczęło posługiwać się w swych publikacjach nowym alfabetem.

Jeśli chodzi o stosowanie nowego alfabetu, to można dostrzec różne sposoby podejścia do tego zagadnienia. Przede wszystkim należy pamiętać, że zasady ortografii dotyczą zazwyczaj czterech grup wyrazów:

- (1) słów używanych w różnych językach Majów;
- (2) słów Majów uważanych za częściowo niezmiennie w terminologii stosowanej w badaniach nad cywilizacją Majów (jak nazwy dni i miesiący wywodzące się z języka jukateckiego z czasów kolonialnych);
- (3) nazw języków i grup etnicznych;
- (4) imion własnych i toponimów.

Z jednej strony mamy badaczy, którzy stosują nowy alfabet dla słów w językach Majów, ale zazwyczaj zachowują stare alfabety (pochodzące z czasów kolonialnych) w przypadku słów z grup 2, 3 i 4. Pośrodku znajdują się uczeni, przyjmujący różne rozwiązania. Niektórzy posługują się nowym alfabetem tylko dla majańskich języków Gwatemali (grupa 1), a w pozostałych wypadkach używają starych alfabetów. Jedni i drudzy mogą więc stosować zarówno starą, jak i nową ortografię w przypadku wyrazów z grupy 2. Szczególnie dobrym tego przykładem jest tutaj określenie jednego z ‘dni’ Majów: *cauac/kawak* (zobacz sekcję „Nazwy dni” w dalszej części podręcznika).

Są też badacze, którzy wprowadzają nowe alfabety nie tylko w przypadku wyrazów z grup 1 i 2, ale również dla grup 3 i 4, pisząc Yukatan zamiast Yucatán, Waxaktun zamiast Uaxactun i k'iche' zamiast quiche lub quiché.

Jednak większość uczonych, którzy zaczęli stosować nową ortografię we wszystkich podanych powyżej przypadkach, nadal zachowuje zasady ortografii tradycyjnej dla języków i grup etnicznych spoza ziem Majów, używając w tym samym tekście takich słów jak q'eqchi', kaqchikel i wastek obok mixe, zoque i nahuatl, zamiast stosować jedną z następujących opcji:

- (a) q'eqchi', kaqchikel, wastek, mihe, soke i nawatl
- (b) kekchi, cakchiquel, huastec, mixe, zoque i nahuatl.

W całym tym zamieszaniu staramy się zająć stanowisko jak najlepiej uzasadnione, konsekwentne i spójne. Postanowiliśmy przyjąć następujące zasady: w przypadku słów majańskich z podanych powyżej grup 1 i 2 zdecydowaliśmy się na stosowanie „nowego alfabetu”. Nie będziemy używać go jednak dla toponimów, gdyż są one przyjęte w słownictwie geograficznym (m.in. na mapach i znakach drogowych), a co za tym idzie odzwierciedlają ogólnościowy zwyczaj naturalnego „zamrożenia” nazw miejscowości (na tej samej zasadzie nazwy miast Leicester i Gloucester w Anglii podawane są zgodnie z zasadami starej ortografii i ich pisowni nie zmieniono odpowiednio na **lester* i **gloster*).

Staramy się zatem zachować tradycyjną ortografię w przypadku takich nazw miejsc jak Edzna (a nie **Etz'na* lub **Ets'na*), Coba (a nie **Koba*) i Uaxactun (zamiast **Waxaktun* lub **Waxaktuun*). Uznaliśmy również za zbyt liczne zaznaczanie akcentów w słowach Majów, gdyż we wszystkich wyrazach pochodzenia majańskiego akcent pada na ostatnią sylabę. Dlatego też wyeliminowaliśmy akcenty pochodzenia hiszpańskiego, pisząc np.

Tonina zamiast *Tonin¹, z wyjątkiem już ustalonych nazw takich, jak Yucatán. Poza tym zachowujemy akcenty jedynie w przypadku języków, które tego wymagają, jak jukatecki. I tak akcent ostry jest zaznaczony dla wysokich tonów w słowach takich, jak *k'àak'* „ogień” podczas, gdy akcent ciężki jest użyty dla niskich tonów, jak na przykład w wyrazie *bèel* „droga”.

W przypadku nazw majańskich języków i nacji zdecydowaliśmy się jednak na przyjęcie nowej ortografii ze względów praktycznych i logicznych: praktycznych, ponieważ nowe nazwy języków i nacji zostały zaakceptowane (z kilkoma wyjątkami) przez większość uczonych zarówno w Ameryce Środkowej, Meksyku, Stanach Zjednoczonych, jak i Europie (bez względu na to, jakimi językami sami się posługują); logicznych, gdyż nowa ortografia znacznie lepiej odzwierciedla nazwy języków i nacji niż starsza, czasami niezbyt konsekwentna.

Takie rozumowanie nie jest jednak akceptowane przez część badaczy, którzy utrzymują, że nazwy majańskich języków i nacji można traktować jak na przykład słowa *polskie* w języku polskim, czyli nie ma podstaw, aby zmiana ortografii danego języka spoza polskojęzycznej części świata wpływała na ortografię *języka polskiego*. Zgodnie z takim właśnie rozumowaniem osoby polskojęzyczne używają takich słów jak „język niemiecki” (zamiast *Deutsch), zwiedzają takie kraje i miejsca jak Bretania (a nie *Bretagne), Saksonia (a nie *Sachsen) i Finlandia (a nie *Suomi), mówią o języku francuskim (a nie *français), szwedzkim (a nie *svenska) i hiszpańskim (a nie *español) itd.

Z naszego punktu widzenia nazwy majańskich języków i nacji nie należą do tej samej kategorii co podane wyżej przykłady. Są one mniej znane i rzadziej używane w codziennej mowie i piśmie, a co za tym idzie, są w razie potrzeby łatwiejsze do „skorygowania”.

W tym podręczniku będziemy stosować nowy alfabet i nową ortografię w przypadku majańskich nazw i terminologii, ale będziemy nadal używać starej ortografii przy posługiwaniu się nazwami pochodzenia majańskiego, które zostały wcielone do naszego języka. Zasady starej lub tak zwanej kolonialnej ortografii zostały tutaj przyjęte do określania nazw miejsc (czyli toponimów). Jediną poprawką do ortografii stosowanej we współczesnych językach majańskich w Gwatemali (patrz powyżej) jest usunięcie zbytecznego apostrofu oznaczającego zwarecie głośni bilabialnej głoški /b/, gdyż w językach majańskich nie ma różnicy pomiędzy /b/ a /b'/ (z wyjątkiem słów zapożyczonych z języka hiszpańskiego).

¹ Na przykład na tej samej zasadzie wszystkie słowa w języku polskim (w tym nazwy miejscowości) nie są opatrzone akcentem ze względu na fakt, że w języku polskim akcent zawsze pada na przedostatnią sylabę; mamy zatem Poznań a nie *Póznań, Warszawa a nie *Warszáwa (gwiazdki * zostały użyte w celu wskazania błędnej pisowni).

I WPROWADZENIE

Najwcześniejsze znane nam inskrypcje Majów pochodzą z III wieku p.n.e., a najpóźniejsze zostały spisane w czasach konkwisty hiszpańskiej, chociaż jest możliwe, że tradycja pisanie przy użyciu glifów przetrwała aż do XVII wieku w rejonach, które pozostawały poza zasięgiem władzy hiszpańskiej, jak w przypadku Tayasal na północy Peten. Oblicza się w przybliżeniu, że mamy około pięciu tysięcy pojedynczych tekstów, które zostały odkryte podczas prac archeologicznych bądź znajdują się w muzeach i kolekcjach prywatnych na całym świecie. Większość z tych tekstów została spisana w okresie klasycznym (200-900) na naczyniach ceramicznych i zabytkach kamiennych, takich jak stele (z j. łac. *stela*) czy nadproża. Poza tym dysponujemy inskrypcjami glificznymi zachowanymi na licznych innych materiałach/obiektach jak kodeksy², drewniane nadproża, pokryte stiukiem fasady, wewnętrzne ściany budowli i jaskiń, muszle, kości, wyroby z jadeitu, obsydianu, gliny itp.

System pisma hieroglificznego Majów obejmuje ponad tysiąc różnych znaków. Wiele spośród nich stanowi jednak albo warianty tego samego glifu (alografy), albo znaki wymawiane w identyczny sposób (homofony), bądź też używane jedynie w pewnym okresie lub w określonym regionie. Zatem pełna liczba glifów, którymi posługiwano się w tym samym czasie nie przekraczała 500 znaków³.

Pod względem lingwistycznym system pisma Majów jest systemem logo-sylabicznym, obejmującym znaki przedstawiające pełne słowa (logogramy) i sylaby (znaki sylabiczne – sylabogramy – które mogą funkcjonować jako sylaby lub jako samogłoski). W piśmie Majów występuje około 200 różnych znaków sylabiczno-fonetycznych, z których niemal 60% stanowią homofony. Zatem w języku majańskim klasycznym mamy około 80 sylab fonetycznych, a w piśmie – około 200 grafemów sylabicznych⁴. W porównaniu z innymi systemami pisma w Mezoameryce wyraźnie widać, że dawni Majowie posługiwali się systemem pisma, który umożliwiał zapisywanie tak złożonych konstrukcji lingwistycznych, jak składnia obecna w przekazach ustnych ich języków. W praktyce jednak system pisma jest wynikiem grafemowego skrótu wysoce złożonych konstrukcji składniowych, w wyniku czego osoby dobrze znające język, w którym spisano teksty, muszą umieć odtworzyć elementy pominięte w piśmie.

1. HISTORIA ROZSZYFROWANIA PISMA

Historia odszyfrowania pisma Majów stanowi intrygującą opowieść, obejmującą niemal 500 lat, w czasie których starano się zrozumieć funkcjonalne znaczenie systemu pisma, a ono – na pierwszy rzut oka – wydawało się tak obce, jak tylko można to sobie wyobrazić. Nie mamy możliwości przedstawienia w tej książce nawet podstawowych aspektów owej historii, ale postaramy się ukazać choćby w zarysie kilka najważniejszych osiągnięć, aby czytelnik był w stanie pojąć, w jaki sposób odczytano niektóre glify.

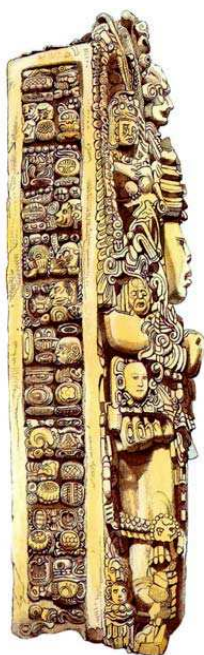
W 1862 roku, poszukując w Królewskiej Akademii Historii w Madrycie materiałów badawczych dotyczących Nowego Świata, francuski kleryk Charles Étienne Brasseur de Bourbourg natrafił na rękopis zatytułowany *Relación de las cosas de Yucatán*⁵, napisany przez biskupa Diego de Landa. Dwa lata później, Brasseur de Bourbourg opublikował manuskrypt w wersji dwujęzycznej (hiszpańskiej i francuskiej) pod tytułem *Relation des choses de Yucatán de Diego de Landa*.

² Wszystkie cztery zachowane czytelne kodeksy (księgi) Majów pochodzą z okresu postklasycznego (900-1697) i zostały wykonane z łyka (mięksizu) różnych gatunków 'amate' (drzewa figowego, *Ficus cotinifolia*, *Ficus padifolia*). Składano je w formie harmonijki, którą można było rozwijać jak parawan. Oprócz tych dokumentów postklasycznych istnieją fragmenty kilku kodeksów z okresu klasycznego, które zostały odkryte przez archeologów w grobowcach (patrz np. Angulo 1970; Coe 1990; Fash 1992). Jednak kodeksy te były tak zniszczone w efekcie działania tropikalnego klimatu, że pozostała z nich jedynie bezkształtna masa szczątków organicznych, wyprawy wapiennej i barwników.

³ Michael Coe (1992: 262) podaje znacznie niższą liczbę 200-300 glifów używanych w danym okresie przy ogólnej liczbie 800 glifów spotykanych w piśmie Majów. Inni autorzy sugerują, że w danym okresie stosowano około 300-400 różnych znaków (zob. Knorozov 1958: 289; Mathews & Bíró 2008).

⁴ Zobacz: Dodatek I: Sylabariusz.

⁵ W rzeczywistości manuskrypt jest skrótem oryginału dzieła Diego de Landa Calderón, napisanego około 1566 roku w Hiszpanii, lecz nigdy nie odnalezionego. Ta skrócona wersja przechodziła od jednego kopisty do kolejnego aż do chwili powstania ostatniej wersji (z około 1660 roku), odkrytej później przez Brasseura de Bourbourg. Ostatnie badania *Relación de las cosas*, przeprowadzone przez Matthew Restalla i Johna F. Chuchiaka IV (2002) wykazują, że jest to skrócona wersja znacznie obszerniejszej, nieznanej dzisiaj *Relación*. Sądzone, że streszczenie stanowiło część sporego tomu na temat – jak sugeruje tytuł – wschodniej Azji. Pojawia się on w jedynej znanej nam kopii *Relación de las cosas de Yucatán sacada de lo que escribió el padre fray Diego de Landa de la orden de St. Francisco – Está aquí otra relación de las cosas de la China*.

Dwadzieścia lat wcześniej John Lloyd Stephens, amerykański prawnik, pisarz i podróżnik, wraz z angielskim artystą Fryderykiem Catherwoodem wyruszyli z Nowego Jorku przez Belize w podróż po ziemiach Majów. Podczas swych rocznych pobytów w latach 1839-1842 zbadali ruiny majańskich miast, przygotowali liczne raporty, sporządzili mapy i wykonali szkice dawnych rzeźb i budowli. To ich dokonania sprawiły, że informacje o zagubionych miastach Majów dotarły do szerszego grona odbiorców dzięki dwóm bogato ilustrowanym tomom: *Incidents of Travel in Central America, Chiapas and Yucatan* (1841) i *Incidents of Travel in Yucatan* (1843). W pierwszej z książek Stephens tak pisał o ruinach Copan:

Nie jestem w stanie wysnuć obecnie jakiegokolwiek domysłu odnośnie wieku tego opuszczonego miasta. Być może dałoby się coś ustalić na podstawie akumulacji ziemi i gigantycznych drzew porastających zniszczone budowle, ale byłoby to wątpliwe i mało zadowalające. Nie potrafię też w tej chwili podać informacji na temat ludzi, którzy je zbudowali, ani powiedzieć kiedy lub dlaczego zostało wyludnione, opuszczone i zrujnowane; czy upadło od miecza, klęski głodu, czy też zarazy. Może drzewa, które je przykrywają, wyrosły z krwi jego zabitych mieszkańców; może umarli krzycząc nękani głodem lub w wyniku zarazy, wypełniające ulice śmiercią, zamieniającej ich domy w nikłe resztki; mamy przecież poświadczone relacje o takich nieszczęściach z okresów zarówno sprzed, jak i po konkwisie hiszpańskiej. Wierzę jednak, że na tych budowlach spisana jest ich historia. Żaden Champollion nie podjął jeszcze badań w tym kierunku. Kto zdoła je odczytać? (Stephens 1971 [1841]: 139).

Rycina 1: Stela A, Copan, Honduras (rysunek: Fryderyk Catherwood)

To wyzwanie zostało rzucone przez Stephensa prawdopodobnie w obliczu faktu, że pismo Egipcjan zostało rozszyfrowane przez Jean-François Champolliona zaledwie kilka dekad przed opublikowaniem jego książki. Jednak w czasach Stephensa nie było żadnego Kamienia z Rosetty⁶ dla ledwie rodzących się badań nad cywilizacją Majów. Po odkryciu przez Brasseura de Bourbourg *Relación* biskupa Diego de Landa, uczeni sądzą, że dysponują odpowiednikiem Kamienia z Rosetty dla badań nad cywilizacją Majów.

Na jednej ze stron swej rozprawy Landa opisuje znaki, które uznał za litery alfabetu Majów. Tak zwany *alfabet Landy* (zob. ryc.2) został niemal od pierwszej chwili uznany za pomyłkę hiszpańskiego zakonnika (i w pewnym sensie faktycznie wynikał on częściowo z nieporozumienia). Uznano zatem ów alfabet za bezużyteczny i w konsekwencji, przez kolejnych sto lat nie prowadzono żadnych godnych uwagi badań nad pismem Majów.

Jednym z problemów, z którymi nie mogli poradzić sobie ani biskup Landa ani uczeni w okresie od końca XIX wieku aż do lat pięćdziesiątych XX wieku był fakt, że pismo Majów nie było alfabetyczne lub wyłącznie fonetyczne (bądź wyłącznie logograficzne). W 1915 r. Sylvanus Morley w swym dziele *An Introduction to the Study of Maya Hieroglyphs* pisał: „Już od razu staje się widoczne, że pierwsza z tych teorii [że glify są fonetyczne i każdy reprezentuje jakiś dźwięk nie związany z ukazaniem jakiejś myśli lub idei] nie może zostać w pełni zaakceptowana; pomimo iż istnieją bezsprzeczne ślady fonetyki w glifach Majów, wszystkie próby ograniczenia ich do systemu fonetycznego lub alfabetu, który wyjaśniałby pismo, wyraźnie zawiodły” (Morley 1975: 26-27; kursywa wprowadzona przez autorów).

Początkowo badacze starali się zastosować – za każdym razem bez powodzenia – alfabet Landy bezpośrednio do inskrypcji Majów. Z drugiej jednak strony, już mniej więcej w tym samym czasie, przedstawione w *Relación* logogramy dotyczące kalendarza można było z pełnym sukcesem wykorzystać przy odszyfrowywaniu dat w tekstach. Biorąc pod uwagę pomyślne odczytanie znaków logograficznych i niepowodzenie z tzw. znakami alfabetycznymi uznano, że pismo Majów nie mogło być w pełni fonetyczne.

Eric Thompson, w odniesieniu do nieudanych prób lingwistów takich, jak Benjamin Lee Whorf, którzy starali się wykazać, że w piśmie Majów pojawiają się zarówno znaki fonetyczne, jak i logogramy, zamieścił w 1950 r. w swym *Maya Hieroglyphic Writing: An Introduction* następujący komentarz: „Starałem się zignorować próby odczytania pisma glificznego Majów przez Whorfa (1933, 1942) gdyż przypuszczam, że wszyscy badacze

⁶ Kamień z Rosetty został odkryty w 1799 roku, po wkroczeniu wojsk Napoleona do Egiptu. Zawiera on trzy równoległe teksty spisane w języku greckim, egipskim demotycznym i egipskim hieroglificznym. Podstawą rozszyfrowania hieroglifów egipskich stały się imiona własne, podane w odpowiadających sobie tekstach.

tematu mogliby teraz wrzucić je do owej otchłani, w której znajdują się już niesławne interpretacje Brasseur de Bourbourg (1869-70), de Rosny (1876), Charency (1876), Le Plongeon, Cresson (1894) i Cyrusa Thomasa (1886) [...] Teksty Whorfa są poważnym ostrzeżeniem dla tych, którzy mają podobne, bezkrytyczne podejście do problemu pisma hieroglificznego”.

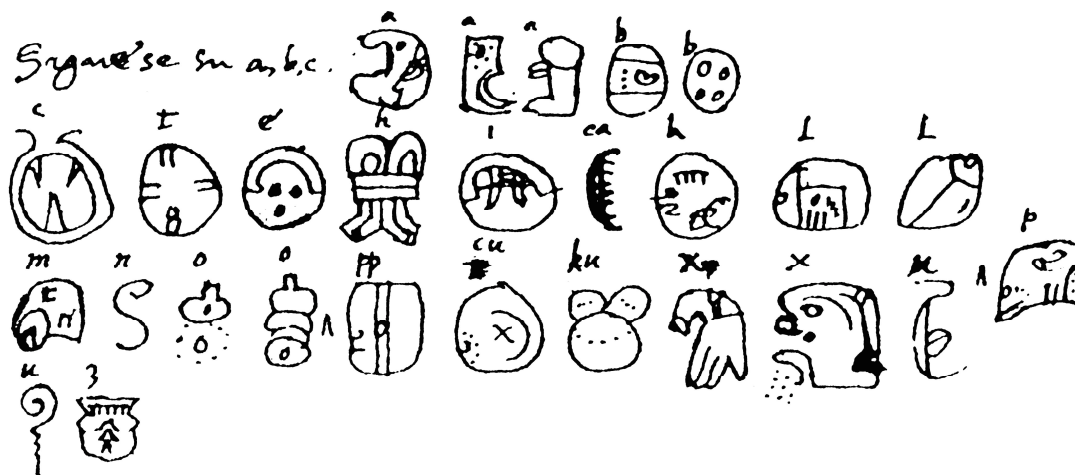
Badania nad hieroglifami Majów rozwijały się stopniowo w latach pięćdziesiątych XX wieku, zwłaszcza w odniesieniu do glifów stanowiących kalendarzową część tekstów⁷. Prawdopodobnie bezpośrednią konsekwencją stał się pogląd, że pismo Majów było czysto logograficzne. Jednocześnie przypuszczano, że treść inskrypcji dotyczyła niemal wyłącznie astronomii, a nie historii, gdyż taki pogląd dominował wówczas w kręgach akademickich.

Próby fonetycznego odczytania hieroglifów Majów – lub ich części – były skazane na niepowodzenie lub nawet lekceważenie ze strony czołowych badaczy owych czasów. Jednak już w XIX wieku pojawiły się pewne obiecujące interpretacje garstki uczonych, chociaż żadnemu z nich nie udało się znaleźć systematycznej metody pełnego wyjaśnienia swych poglądów.

W 1876 roku francuski akademik Léon Louis Lucien Prunol de Rosny, w swej pracy *Déchiffrement de l'Écriture Hiératique de l'Amérique Centrale*, zaproponował, że pismo glificzne Majów było częściowo oparte na znakach fonetycznych. Jego badania glifów Majów i doświadczenia lingwistyczne wynikające z wiedzy na temat innych systemów pisma na świecie, pozwoliły mu dojść do wniosku, że pismo Majów obejmowało zarówno logogramy, jak i znaki fonetyczne. Jednak od czasu znaczącej pracy de Rosny aż do momentu, gdy pierwsze systematyczne badania nad fonetyką pisma Majów ujrzały światło dzienne, musiało minąć około siedemdziesięciu pięciu lat.

Na początku lat pięćdziesiątych XX wieku Yuri Knorozov, badacz z Instytutu Etnologii w Leningradzie, przetestował ponownie alfabet Landy i porównał go z istniejącymi wówczas kopiami trzech kodeksów Majów (Villacorta and Villacorta 1933), które Armia Czerwona znalazła i „uratowała” w Berlinie w 1945 roku (Kettunen 1998a, 1998b).

Metoda, którą posłużył się Knorozov polegała na przestudiowaniu już odczytanych innych systemów pisma. Opierając się na podobieństwach pomiędzy nimi oraz na liczbie znaków użytych w tych systemach pisma, Knorozov zasugerował, że pismo Majów zawierało logogramy i znaki fonetyczne. Najogólniej rzecz ujmując, system pisma Majów przypominał system pisma japońskiego. Knorozov postanowił sprawdzić swoje założenia, wykorzystując alfabet Landy i przyjmując, że obejmował on, choćby częściowo, nie litery alfabetu, lecz sylaby.

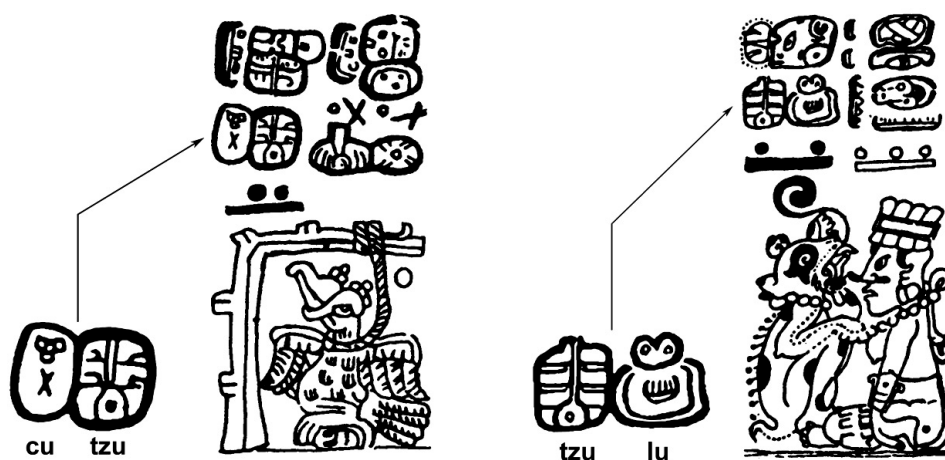

Rycina 2: „Alfabet” podany w *Relación de las Cosas de Yucatan* biskupa Diego de Landa (w: Coe & Kerr 1998: 228)

⁷ Pod koniec XIX wieku saksoński bibliotekarz Ernst Förstemann przestudiował dokładnie informacje o kalendarzu podane w *Relacji* biskupa Landy, porównując je z Kodeksem Drezdeńskim i innymi tekstami Majów. Odkrył wówczas, że Majowie stosowali w swych obliczeniach matematycznych system dwudziestkowy oraz wprowadzili w algebrze koncepcję zera. Förstemann pracował również nad tablicami planety Wenus, almanachami 260 dni – *tzolk'in* – i tablicami księżycowymi w Kodeksie Drezdeńskim, a także odkrył system Długiej Rachuby w majańskich tekstach zachowanych na zabytkach kamiennych. W pierwszych latach XX wieku dokonano innych, znaczących odkryć, jak zidentyfikowanie wariantów głów w zapisach liczb oraz skorelowanie Długiej Rachuby z kalendarzem gregoriańskim, zaproponowane przez amerykańskiego dziennikarza Josepha T. Goodmana.

Takie podejście sylabiczne opierało się na fakcie, że była to typowa cecha innych starożytnych systemów pisma, które zdołano odczytać wcześniej. Knorozov przypisał kilka znaków bezpośrednio odpowiadającym im glifom w kodeksach. Jednym z takich znaków pojawiających się w kodeksach była podana przez biskupa Diego de Landa sylaba **cu**⁸, po której występował nieznany jeszcze wówczas hieroglif. Ponieważ oba glify wymalowano nad rysunkiem przedstawiającym indyka, zatem Knorozov uznał, że musiały one stanowić określenie tegoż zwierzęcia⁹. Jego założenie było uzasadnione, gdyż taki układ glifów powtarzał się w kodeksach przy wizerunkach indyków.

W języku jukateckim „indyk” znaczy *kutz* (*cutz* zgodnie ze starą ortografią używaną przez Knorozova; podane poniżej słowa zapisano posługując się zasadami starej ortografii w celu uniknięcia błędu anachronizmu). Knorozov wywnioskował, że skoro pierwszy znak odnosiłby się do sylaby **cu**, przedstawionej w alfabecie Landy, to drugi należałoby czytać **tzu** (zakładając, że ostatnia samogłoska powinna być pominięta, gdyż większość słów Majów kończy się spółgłoską). Na tej podstawie Knorozov uznał, że końcową samogłoską, którą należało pominąć jest /u/, zgodnie z *zasadą harmonii*.¹⁰

Rycina 2: Sceny z Kodeksów Madryckiego i Drezdeńskiego (rysunek: Carlos A. Villacorta)

W rezultacie Knorozov doszedł do wniosku, że oba znaki powinny być zapisane jako **cu-tz(u)** i czytane *cutz*. Aby zweryfikować swoje domysły, Knorozov poszukał bloku glificznego rozpoczynającego się od znaku **tzu** i znalazł go nad rysunkiem przedstawiającym psa (*tzu* w języku jukateckim). Uznał zatem, że glify te należy odczytać jako sylaby **tzu** i **lu** (znak **lu** został przedstawiony w alfabecie Landy jako litera „l”). Knorozov kontynuował swą pracę nad innymi glifami w kodeksach i osiągnął rezultaty. W akademickiej tradycji zachodu doprowadziło to do podziału w istniejących szkołach badań nad pismem Majów.

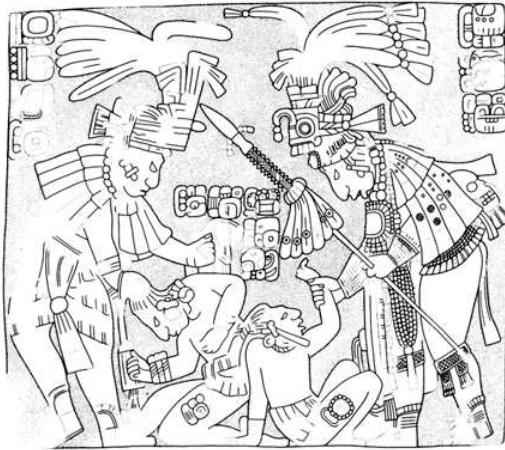
To dość jasne i proste twierdzenie oraz związana z nim metoda podawały klucz do fonetycznego odczytania różnych glifów w piśmie Majów i nieodwracalnie zmieniły kierunek badań nad epigrafiką Majów. Jednak szczególnych zmian w tej dziedzinie badań nie zauważono w przeciągu kolejnych dwudziestu lat, głównie z powodu „zimnej wojny”, polityki „żelaznej kurtyny”, barier językowych i braku wymiany informacji na polu akademickim¹¹.

⁸ Zgodnie z nową ortografią sylabę tę zapisujemy **ku** (zobacz: „Informacje na temat ortografii”).

⁹ „Metoda Knorozova” została zarówno tutaj, jak i w dalszej części nieco uproszczona, aby przedstawić czytelnikowi przybliżone pojęcie o tym, jak działał ten system pisma. W celu bardziej szczegółowej analizy radzimy przestudiować dokładnie prace opisujące analizę tej metody (np. Coe 1992) lub nawet bezpośrednio dzieło Knorozova.

¹⁰ Już w 1876 roku de Rosny zastosował alfabet Landy do kodeksów Majów. Posłużył się również znakiem **cu** podanym przez biskupa Diego de Landa i pojawiającym się przy wizerunkach indyka w Kodeksie Madryckim. Domyślał się, że pełen hieroglif mógł oznaczać słowo *cutz*, czyli „indyk” w języku jukateckim.

¹¹ Thompson, w swej książce *Maya Hieroglyphs Without Tears*, pisze: „Zbyt wiele miejsca poświęcono temu „systemowi”, ponieważ przyciągnął on amatorów i garstkę lingwistów, którzy dysponują niewielką wiedzą na temat glifów Majów bądź wcale jej nie posiadają. Klucze do rozszyfrowania i proste wyjaśnienia złożonego zagadnienia stanowią wielką pokusę. Znam zaledwie jednego poważnego badacza tematu, który popiera system Knorozova, choć i on z zastrzeżeniami” (Thompson 1972: 31).

Oprócz ustaleń Knorozova, w latach 50-tych i 60-tych XX wieku dokonano dwóch innych ważnych osiągnięć w rozszyfrowaniu pisma Majów. Oba miały znaczący wpływ na rozwój tej dyscypliny. W późnych latach 50-tych Heinrich Berlin, mieszkający w Meksyku, choć urodzony w Niemczech handlarz hurtownik, odkrył tak zwane „glify emblematy” (Berlin 1958: 111-119). Glify te wiązały się w inskrypcjach Majów z określonymi miastami lub dynastiami. W 1960 roku Tatiana Proskouriakoff, Amerykanka rosyjskiego pochodzenia, po raz pierwszy opublikowała dowody wskazujące na to, że inskrypcje rzeczywiście zawierały informacje historyczne (Proskouriakoff 1960: 454-475).

Rycina 4: Nadproże 8, Yaxchilan, Meksyk (rysunek: Ian Graham). Imiona jeńców wypisane są zarówno na ich udach, jak i podane w głównej inskrypcji wyrzeźbionej na nadprożu

Mniej więcej w tym samym czasie uczeni o „wielkich nazwiskach” w dziedzinie badań nad cywilizacją Majów, J. Eric S. Thompson i Sylvanus G. Morley, zapewniali, że zbiór inskrypcji glificznych Majów zawierał jedynie daty pozbawione jakichkolwiek informacji historycznych. Twierdzili również, że teksty zachowane na naczyniach ceramicznych stanowiły prymitywne kopie inskrypcji z zabytków kamiennych, pozbawione znaczenia i jakiegokolwiek sensu lingwistycznego (Thompson 1962).

2. POCZĄTKI PISMA MAJÓW

Majowie nie byli ani pierwszymi, ani ostatnimi, którzy rozwinęli systemy pisma w Mezoameryce. Zanim pojawiły się pierwsze znane nam glify (w III w. p.n.e.), istniały już systemy pisma na co najmniej czterech obszarach kulturowych w rejonie Mezoameryki: w sercu ziem tak zwanych Olmeków na południowym wybrzeżu Zatoki Meksykańskiej, w Dolinie Oaxaca i w dolinach Alta Verapaz na górzystych ziemiach południowej Gwatemali.

Pismo w Mezoameryce rozwinęło się w późnych czasach Olmeków, około 900-500 r. p.n.e. Przypuszczalnie wywodziło się z olmeckiej ikonografii, bezpośrednio poprzedzającej pierwsze formy zapisu, aby później, na drodze stopniowego procesu abstrakcji, rozwinąć się w system pisma. Ten pierwotny system dał początek dwóm tradycjom pisma na dwóch różnych obszarach: z jednej strony na górzystych ziemiach Meksyku, a z drugiej na górzystych ziemiach Gwatemali i Chiapas, z przylegającymi terenami gwatemalskiego wybrzeża Pacyfiku. Ten ostatni obszar zamieszkiwany był przez Majów, lecz najprawdopodobniej pozostawał pod wpływem grup etnicznych, kultur i języków należących wcześniej do Olmeków. W I w. p.n.e. Wyżyny Majów wywarły kulturowy wpływ na Niziny Majów, gdzie pojawiły się pierwsze ślady wskazujące na istnienie systemu pisma.

Najwcześniejsze zidentyfikowane znaki, które można uznać za część systemu pisma hieroglificznego, znajdują się w San Bartolo, leżącym w północno-wschodniej Gwatemali. W tamtejszej Budowli 1, w grupie nazwanej „Las Pinturas” („Malowidła”) natrafiono na wczesne warianty co najmniej trzech znaków (syłab/sylabogramów **mo** i **ja** oraz glifu oznaczającego „pana, władcę” czyli **AJAW**¹²). Podobnie, na malowidłach na ścianie zachodniej, wielki niebiański ptak, znany jako Główne Bóstwo Ptasie (w j. ang. „Principal Bird Deity”) jest ozdobiony glifami **K'IN** (słońce, dzień lub światło) i **AK'AB** (noc, ciemność).

Inne wczesne świadectwa tekstów z Nizin Majów pochodzą ze stanowiska archeologicznego w Cerros, ośrodek z okresu preklasycznego, leżącego w północnym Belize. Na kamiennych maskach zdobiących fasadę Budowli 5C-2 można rozpoznać dwa glify: **YAX** (pierwszy, nowy, niebieski/zielony) i **K'IN**. Mniej więcej z tego samego okresu, co przykład z Cerros, pochodzi kamienny maszkaron w Lamanai, znajdujący się na Budowli N9-56, na którego policzku widoczny jest glif **AK'AB**, podobnie jak w przypadku niebiańskiego ptaka z San Bartolo.

Kolejna wczesna inskrypcja Majów została odnaleziona na powtórnie wykorzystanym olmeckim pektorale z jadeitu, znanym jako jadeitowa plakietka z Dumbarton Oaks, który ze względu na styl wykonania, może być

¹² Zobacz: Saturno, Taube & Stuart 2005; Wichmann 2006.

datowany jako współczesny maskom z Cerros (rycina 5). Na tylnej części jadeitowego pectorału wyryto postać siedzącego władcy Majów i dwie kolumny glifów.

Rycina 5: Wizerunek i tekst z przerobionego olmeckiego pectorału jadeitowego (rysunek: Harri Kettunen)

Czwarty przykład wczesnej inskrypcji stanowi wizerunek stojącego władcy Majów i podwójna kolumna 19 glifów, wyrzeźbione na ścianie skalnej w miejscowości San Diego, w południowym Peten. Rzeźba ta ukazuje, że sposób zapisu dat (dwa pierwsze brakujące glify, duży Glif Wprowadzający Serii Początkowej¹³ i kolejne cztery glify) był jeszcze dość swobodny i niejednorodny.

Rzeźba ta, podobnie jak jadeitowy pectorał z Dumbarton Oaks, przedstawiają już dwa wydarzenia, które będą najczęściej uwieczniane na późniejszych zabytkach Majów: rytuał upuszczania krwi i objęcie władzy królewskiej. Od początków okresu klasycznego (około 250 r.) pismo Majów rozwijało się w system bardziej jednolity i spójny, co przedstawimy w kolejnych rozdziałach.

3. JĘZYK(I) HIEROGLIFÓW

Jeszcze do niedawna lingwistyka stanowiła prawdziwe kuriozum na polu epigrafiki Majów. Większość badaczy z tej dziedziny, pracując nad tekstami, posługiwała się własnymi językami nie zdając sobie sprawy z tego, że podstawowym kluczem do zrozumienia pisma Majów jest znajomość przynajmniej jednego języka majańskiego. Oczywiście do czasów Knorozova i Proskouriakoff¹⁴ nie dysponowano wieloma stosownymi narzędziami pracy. Wydaje się, że większość badaczy cierpiała w owym czasie na rodzaj naukowej krótkowzroczności, ponieważ nikt nie starał się zastosować któregoś ze współczesnych języków majańskich do dawnego systemu pisma. Obecnie wiadomo już, że języki spisane glifami są bardzo zbliżone do kilku współczesnych języków majańskich.

W dzisiejszych czasach spotykamy około 30 języków majańskich, którymi posługują się mieszkańcy południowego i południowo-wschodniego Meksyku, Belize, Gwatemali i zachodniej części Hondurasu, stanowiący populację liczącą około sześciu milionów osób. Poza tym należy uwzględnić też język wastek, którego używa się na północnym wybrzeżu Zatoki Meksykańskiej. Języki te dzielą się, w sposób dość niejasny, na dwie grupy: języki z Wyżyn Majów i z Nizin Majów. Podgrupy lingwistyczne z Wyżyn Majów, czyli grupy języków q'anjobal, q'eqchi', mam, k'iche' i tojolabal, mają niewiele wspólnego z tekstami glificznymi zachowanymi do dnia dzisiejszego. Z kolei podgrupy języków z Nizin Majów: ch'olan, tzeltal i jukatecki są blisko powiązane z dawnym systemem pisma.

Obecnie dysponujemy już konkretnymi dowodami na to, że większość tekstów glificznych Majów została spisana w języku ch'ol z ziem wschodnich, określanym przez lingwistów jako „majański klasyczny” lub „ch'olti' klasyczny” (Houston, Robertson & Stuart 2000). Najbliższym mu językiem współczesnym jest ch'orti, którym nadal posługuje się ludność na stosunkowo niewielkim obszarze we wschodniej Gwatemali i w zachodnim Hondurasie (w okolicy Copan). Poza tym, w zbiorze glificznych tekstów Majów widoczne są wpływy innych języków: języka tzeltal w kilku inskrypcjach z Tonina, jukateckiego w różnych miejscach na północy Półwyspu Jukatan, a w innych tekstach pojawiają się też pojedyncze słowa z języka nahua¹⁵. Ostatnio niektórzy badacze odkryli ponadto wpływy języków z Wyżyn Majów w tekstach na ceramice wykonanej w stylach Chama i Nebaj (zobacz Beliaev 2005).

¹³ Zobacz: Rozdział V: System kalendarzowy.

¹⁴ Proskouriakoff nigdy osobiście nie akceptowała fonetycznego podejścia Knorozova, chociaż ustaliła metodologię strukturalną, stosowaną do dziś w epigrafice Majów. Ta analiza strukturalna nie wymaga założeń związanych z charakterem badanego języka.

¹⁵ Lacadena & Wichmann 2000, 2002b; Alfonso Lacadena, informacja prywatna 2010.

II SYSTEM PISMA

4. ZASADY TRANSLITERACJI I TRANSKRYPCJI TEKSTÓW MAJÓW¹⁶

W niniejszej książce zostały przyjęte następujące zasady transliteracji:

- (1) transliterację należy zapisywać używając **wytłuszczonych** liter;
- (2) logogramy zapisujemy **DUŻYMI WYTŁUSZCZONYMI** literami;
- (3) sylaby (sylabogramy) zapisujemy **małymi wytłuszczonymi** literami;
- (4) w danym bloku glificznym poszczególne znaki powinny być od siebie oddzielone łącznikami;
- (5) infiksy zapisujemy w [nawiasach kwadratowych] bezpośrednio przed lub po sąsiednim znaku;
- (6) znaków zapytania należy używać w następujących przypadkach:
 - (a) oddzielonych łącznikami w danym bloku glificznym, jeśli nie znamy odczytu glifu;
 - (b) podanych pojedynczo (oddzielonych), jeśli nie jest znany sposób odczytania całego bloku glificznego;
 - (c) tuż za transliteracją sylaby lub logogramu, kiedy odczyt danego znaku nie został w pełni poświadczony, jest wątpliwy lub kwestionowany;
- (7) w transliteracji nie należy przedstawiać głosek *zrekonstruowanych* (analizowanych) takich jak: fonemy opuszczone w wyniku elizji, krtaniowe głoski szczelinowe <træce>) (/h/) i zwarcie głośni ('), długie samogłoski i samogłoski złożone. Zasada ta dotyczy również logogramów, które powinny być przedstawiane w możliwie najprostszej formie. Stosowana przez nas transliteracja znana jest również jako **transliteracja ogólna** i wyklucza analizowane głoski, które nie stanowią nieodłącznej części glifów, lecz są wskazane przez zasady harmonii i dysharmonii (zobacz Dodatek G w tej książce);
- (8) glify, które uległy erozji zapisujemy przy użyciu znaku #.

W przypadku transkrypcji tekstów Majów przyjęto następujące zasady:

- (1) transkrypcję należy zapisywać *kursywą*;
- (2) transkrypcję należy zapisywać małymi literami, nawet w przypadku imion własnych;
- (3) długie samogłoski i głoski krtaniowe wynikające z zasady dysharmonii¹⁷ należy podawać *bez [nawiasów kwadratowych]*, podczas gdy:
- (4) głoski zrekonstruowane w oparciu o świadectwa historyczne, wewnętrzne lub paleograficzne należy zapisywać w [nawiasach kwadratowych].
W ten sposób otrzymujemy **transkrypcję szczegółową**, która zawiera głoski zrekonstruowane w oparciu o dowody historyczne, wewnętrzne lub paleograficzne, w przeciwieństwie do **transkrypcji ogólnej**, która ich nie uwzględnia.

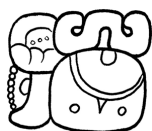
Istnieją różne metody analizowania tekstów pod względem lingwistycznym. Dwie najbardziej popularne to *rozbiór morfologiczny* i *analiza morfosyntaktyczna* (zawierająca analizę gramatyczną), które opisano szczegółowo w Dodatku H. W pierwszym etapie analizy lingwistycznej przedstawia się elementy morfologiczne, oddzielając morfemy łącznikami, które służą do wskazania granic tych elementów. Morfemy zerowe zapisujemy znakiem Ø. W drugim kroku analizy lingwistycznej należy sprecyzować kategorię gramatyczną poszczególnych elementów. Istnieje kilka metod służących opisowi tych elementów i w przypadku publikacji decyzję pozostawia się zazwyczaj wydawcom. Tutaj będziemy używać małych liter w przypadku glos¹⁸ i DUŻYCH LITER dla określeń lingwistycznych.

Poniżej przedstawiamy przykład zasady działania opisanych wcześniej kolejnych etapów analizy:

¹⁶ Transliteracja przedstawia słowa pisane (na przykład odnosi się do ortografii), podczas gdy transkrypcja odpowiada słowu mówionemu (na przykład określa jego wymowę).

¹⁷ Zobacz: Dodatek G w tej książce.

¹⁸ Glosa stanowi krótkie, ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia.

1. **a-wo-la**
2. awo[h]l
3. aw-ohl
4. 2SE-serce
5. „twoje serce”

1. **chu-ka-ja**
2. chu[h]kaj
3. chu[h]k-aj-Ø
4. pojąć[PAS]-THM-3SA
5. „on/ona został/a pojmany/a”

- 1 = transliteracja
 2 = transkrypcja (+ rekonstrukcja fonologiczna)
 3 = rozbiór morfologiczny
 4 = analiza morfosyntaktyczna¹⁹
 5 = tłumaczenie

Tłumacząc teksty Majów należy pamiętać, że dane słowa czy zdania możemy interpretować na różne sposoby. Zazwyczaj znajdujemy dość sztywne przekłady (lub dokładniej glosy, objaśnienia) danych tekstów, gdzie zdania są tłumaczone (lub objaśniane) słowo po słowie. Należy pamiętać, że nie jest to prawdziwe tłumaczenie *per se*, lecz raczej sposób pokazania, jak zbudowane jest zdanie w języku oryginalnym w stosunku do języka, na które zdanie jest tłumaczone.

Rzeczywiste tłumaczenie można również podzielić na kilka etapów lub wersji, prowadzących od dosłownego do bardziej swobodnego przekładu. Rzeczywiste znaczenie słowa lub zdania może różnić się w danym języku, lecz przynajmniej w jednym z etapów tłumaczenia tekstu powinniśmy zachować pojęcie oryginalne. W przykładzie podanym na stronie 17 wyrażenie „jego/jej (?) biały powiew/oddech ułotnił się/przeminął” stanowi metaforę lub eufemizm oznaczający po prostu „on/ona umarł/a”, a w przykładzie na stronie 67, wyrażenie „krzemień i tarcza” używane jest jako przenośnia słowa „armia”. Jednak taki swobodny przekład można osiągnąć dopiero wtedy, gdy rozumie się typowe dla danej kultury idiomy, tym samym jednak eliminując subtelności oryginalnego zwrotu.

Odnosnie tłumaczenia majańskich imion i tytułów stosujemy się do ustalonych zasad nie tłumaczenia ich wcale lub tłumaczenia jedynie dobrze poświadczonych tytułów. Takie podejście opiera się na fakcie, że wyrażone przez nie pojęcia nie są łatwe do przetłumaczenia jednym słowem w innych językach. Chcąc wyjaśnić dokładne znaczenie poszczególnych tytułów, można by napisać tomy odnośnie każdego pojęcia.

Modus operandi²⁰:

1. Wybieramy tekst.
2. Transliteracja tekstu:
 - a. Nie zapisujemy zrekonstruowanych fonem.
 - b. Sylaby zapisujemy **wytłuszczonymi małymi literami**.
 - c. Logogramy zapisujemy **WYTŁUSZCZONYMI DUŻYMI LITERAMI**.
 - d. Poszczególne znaki glificzne oddzielamy łącznikami.
 - e. Liczby przedstawione w formie kresek i kropek zapisujemy cyframi arabskimi (**wytłuszczonymi**).
 - f. Infiksy zapisujemy w [nawiasach kwadratowych] przy glifie sąsiednim.
 - g. Liczby przedstawione w formie wariantów głów zapisujemy **DUŻYMI LITERAMI**, aby odróżnić je od liczb podanych w formie kresek i kropek.
3. Transkrypcja tekstu:
 - a. Używamy *kursywy*.
 - b. Wszystkie zrekonstruowane głoski (z wyjątkiem tych opartych na zasadach dysharmonii) należy podać w [nawiasach kwadratowych].
 - c. Nie stosujemy łączników, a słowa oddzielamy spacjami.
 - d. Wszystkie afiksy, również zaimkowe, zapisujemy jako zespolone.
 - e. Liczby zapisujemy jako słowa mówione.

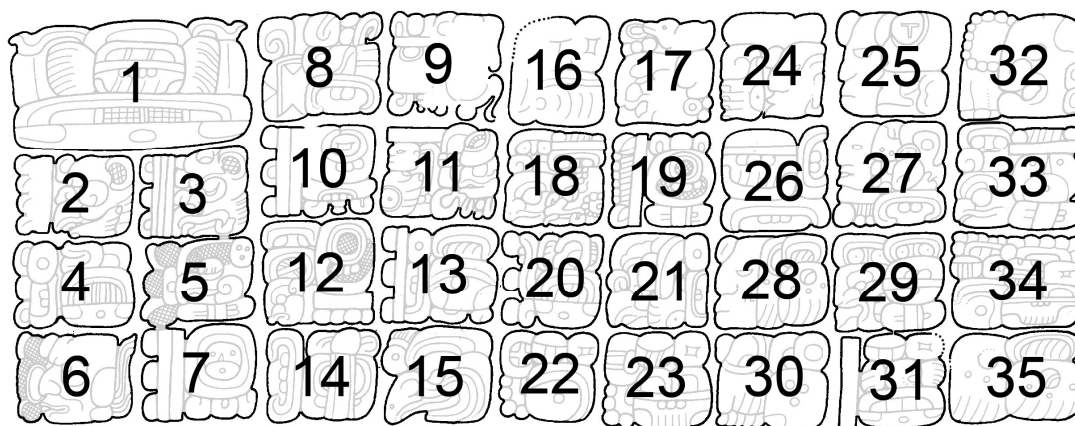
¹⁹ PAS – strona bierna (z ang. **PAS**sive voice), THM – sufiks tematyczny (z ang. **THeM**atic suffix), 3SA – zaimek absolutywny trzeciej osoby liczby pojedynczej (z ang. 3rd person Singular **Abs**olutive pronoun). Zobacz także GLOSARIUSZ TERMINOLOGII LINGWISTYCZNEJ.

²⁰ Podczas warsztatów hieroglifów Majów przejście przez wszystkie podane tutaj etapy jest praktycznie niemożliwe. Najczęściej stosowana jest zasada *analizy strukturalnej*, obejmująca transliterację, transkrypcję i tłumaczenie.

4. Analiza tekstu:
 - a. Stosujemy standardową czcionkę (bez kursywy).
 - b. Morfemy oddzielamy łącznikami.
 - c. Zaznaczamy poszczególne elementy gramatyczne.
 - d. Morfemy pojawiające się jako infiksy przedstawiamy w [nawiasach kwadratowych].
 - e. Dla określenia kategorii gramatycznej stosujemy skróty zapisywane dużymi literami, a dla słów tłumaczonych na konkretny język używamy małych liter.
5. Tłumaczenie tekstu następujące w kilku etapach.

Na koniec należy powrócić do oryginalnego tekstu glificznego i zrozumieć go, postępując zgodnie z podanymi krokami. Ostatecznie należy dojść do punktu, kiedy to można powrócić do tekstu oryginalnego i zrozumieć go bez ograniczeń narzuconych przez gramatykę rodzimego języka.

5. KOLEJNOŚĆ ODCZYTYWANIA

Rycina 6: Kolejność odczytu tekstu z dolnej części Steli 11 z Yaxchilan

Z reguły inskrypcje Majów odczytujemy od strony lewej do prawej, z góry na dół, w podwójnych kolumnach (a w przypadku gdy pozostanie jedna, ostatnia kolumna, czytamy ją z góry na dół). Zdarzają się jednak wyjątki, zwłaszcza w przypadku tekstów na małych przedmiotach przenośnych, naczyniach ceramicznych, nadprożach, graffiti i na ścianach jaskiń. Istnieją także – choć nie ma ich zbyt wiele – teksty zapisane w formie lustrzanego odbicia. W przypadku inskrypcji, które nie stosują się do ogólnie przyjętych reguł, porządek odczytu ustala się bądź w oparciu o strukturę danego fragmentu bądź porównując go z innymi, **analogicznymi zdaniami** (zdaniami o podobnej lub identycznej treści i składni)²¹.

Wewnątrz bloku glificznego kolejność odczytu jest zazwyczaj zgodna z zasadami przyjętymi dla całego tekstu: od strony lewej do prawej i z góry na dół. Znane są jednak przypadki, kiedy to względy estetyczne mogły zmusić skrybę do przestawienia pojedynczych znaków wewnątrz bloku.

Najczęściej spotykanymi wyjątkami od reguły kolejności odczytywania wewnątrz bloku glificznego są: glif **AJAW** i przyrostek dotyczący miejsca **NAL**, które chociaż są podane w górnej części danego bloku glificznego, to czytane są na końcu, np. **K'UH AJAW-wa MUT-la** czytamy *k'uhul mutul ajaw* („boski władca Tikal”), a **NAL-yi-chi** czytamy *yichnal*.

Ten widoczny wyjątek stanowi w rzeczywistości trzeci rodzaj porządku odczytywania wewnątrz bloku glificznego. Na przykład nawet jeśli glif **NAL** umieszczony jest nad glifami **yi** i **chi**, to przez Majów był on postrzegany jako pełen glif **NAL**, z którego widoczna była jedynie część górna, podczas gdy reszta została przykryta glifami **yi** i **chi** (dla porównania proszę zobaczyć glify **AJAW** na stronie 19).

²¹ Proszę zwrócić uwagę na fakt, że litery oznaczające bloki glificzne (jak A1-B1-A2-B2-A3 itd.) nie zawsze odpowiadają kolejności czytania tekstu zwłaszcza w przypadku inskrypcji nietypowych. Litery i liczby dają czytelnikowi jedynie punkt odniesienia w danym tekście.

	AJAW:	NAB:	NAL:	TE':
glif jako przedrostek (w górnej części bloku glificznego)				
pełna postać glifu				

6. ZŁOŻENIA GLIFÓW, INFIKSY I POŁĄCZENIA

Graficzne zasady pisma hieroglificznego Majów są bardzo elastyczne i dość często – dla niewprawnego oka – stanowią zwykłą łamigłówkę. Istnieje bowiem wiele sposobów zapisania tego samego słowa bez zmiany sposobu jego odczytu lub znaczenia. I tak, na przykład, wyrażenie *chum tuun*, „osadzanie kamienia”, które odnosi się do początku okresu 360 dni, można zapisać na różne sposoby:

CHUM [mu] TUN-ni	CHUM [mu] TUN-ni	CHUM [TUN-ni]	CHUMTUN
CHUM + dopełnienie fonetyczne mu jako infiks i TUN + dopełnienie fonetyczne ni	CHUM + dopełnienie fonetyczne mu jako infiks i TUN + dopełnienie fonetyczne ni	TUN-ni jako infiks wewnątrz glifu CHUM	połączenie obu glifów
<i>niezależne bloki glificzne</i>	<i>złożone bloki glificzne z częściowo zakrytym lewym znakiem</i>	<i>infiks</i>	<i>połączenie: zlanie dwóch różnych znaków w jeden</i>

W tekście może wystąpić dowolna z podanych wyżej kombinacji, natomiast nawet więcej niż jedna mogła zostać wykorzystana w jednej i tej samej inskrypcji. Przyczyny tego zjawiska mogły być zarówno ekonomiczne, jak i artystyczne. Skryba mógł nie rozplanować sobie dobrze powierzchni przeznaczonej na tekst bądź użył wariantów w celu uniknięcia powtórzeń lub *tautologii grafemowej* (zobacz również warianty logogramów i dopełnień fonetycznych zamieszczone w dalszej części). W podanym poniżej przykładzie metaforyczne określenie śmierci Itzam? Bahlam, króla Yaxchilan i jego matki, Pani Pakal, zapisane jest na tym samym nadprożu na dwa odmienne, choć odpowiadające sobie sposoby. W drugim przypadku, w celu zaoszczędzenia miejsca, cały zwrot został zebrany w jednym bloku glificznym zamiast w dwóch:

K'A'-yi u-[?]SAK-ik'-li
k'a'ay / k'a'aay u...?[u]sak ik'[i]l / ik'[aa]l
k'a'-ay-Ø / k'a'-aay- Ø u-? [u-]sak-ik'-il / -ik'-aal
 ułotnić się/przemiąć-MPAS-3SA 3SE-? [3SE-]biały-powiew-POS
 „ułotnił się/przemiął jego/jej ? jego/jej biały powiew/oddech”
 (Yaxchilan, Nadproże 27: A2-B2)

K'A'-yi-u-[?}SAK-ik'

k'a'ay / k'a'aay u...? [u]sak ik'[il] / ik'[aal]

k'a'-ay-Ø / k'a'-aay-Ø u-? [u-]sak-ik'[il] / -ik'[-aal]

ułoćnić się/przemiąć-MPAS-3SA 3SE-? [3SE-]-biały powiew/oddech[-POS]

„ułoćnił się/przemiął jego/jej ?, jego/jej biały powiew/oddech”

(Yaxchilan, Nadproże 27: F2)

Ponadto różne glify o takim samym znaczeniu fonetycznym mogły być stosowane w tekście wymiennie, również ze względów estetycznych. Właśnie dzięki temu zdołano odczytać nie rozszyfrowane wcześniej glify w przypadku, gdy zastępowały w tekście inne, o ustalonym już znaczeniu.

ya-YAXUN?-BALAM

yaxuun? ba[h]lam

(Yaxchilan,

Nadproże 21: D7)

ba-ka-ba

ba[ah]kab

(K2914: O5)

ya-YAXUN?-BALAM-ma

yaxuun? ba[h]lam

(Yaxchilan,

Nadproże 30: G2)

ba-ka-ba

ba[ah]kab

(Yaxchilan,

Nadproże 2: Q1)

ya-YAXUN?-BALAM

yaxuun? ba[h]lam

(Yaxchilan,

Schody Gliczne 2,

Stopień VII: Q6)

ba-ka-ba

ba[ah]kab

(Yaxchilan,

Nadproże 46: J1)

ya-YAXUN?-BALAM

yaxuun? ba[h]lam

(Yaxchilan,

Nadproże 43: B2)

ba-ka-KAB

ba[ah]kab

(K7146: A6)

ya-xu?-nu BALAM-ma

yaxun? ba[h]lam

(Najtunich,

Rysunek 69: A1-A2)

ba/BAH-ka-ba

ba[ah]kab / ba[a]hka

(Panel z Denver:

pA6b)

ya-xu?-ni-BALAM

yaxuun? ba[h]lam

(Yaxchilan,

Stela 12: D4-C5)

ba-ka-ba/BAH

ba[ah]kab

(Ek Balam, Mural

96 Glifów: M1)

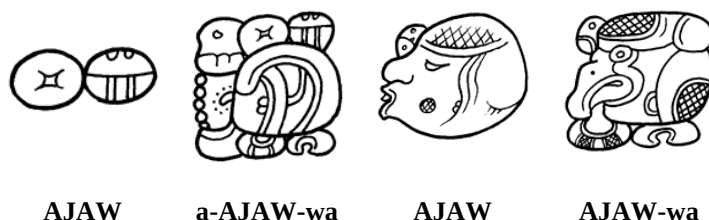
Takie właśnie formy zapisu wprowadzały wielkie zamieszanie w początkowym okresie odczytywania pisma Majów i dlatego tak ważne jest ich zrozumienie. Będzie o nich mowa jeszcze w następnym rozdziale.

7. LOGOGRAMY

System pisma Majów jest systemem mieszanym, czyli *logo-sylabicznym*, obejmującym zarówno *logogramy*, jak i *znaki fonetyczne*. Logogramy to znaki przedstawiające fonemy i mające znaczenie pełnych słów. W dwóch poniższych przykładach, wyraz „góra” czyli *witz*, zapisany jest na dwa różne sposoby, choć czytany jest identycznie. Znak po lewej stronie (wariant głowy) to logogram, a znak po prawej stronie to logogram z dołączonym do niego *dopełnieniem fonetycznym* (zobacz kolejne rozdziały).

Z zasady im częściej dane słowo pojawia się w zbiorze hieroglifów, tym więcej posiada wariantów. Najlepszym tego przykładem jest słowo *ajaw*, czyli „pan, władca”, posiadające mnóstwo różnych wariantów:

8. SYLABY (SYLABOGRAMY)

System pisma Majów stosuje poza logogramami również znaki fonetyczne wyrażane sylabami (sylabogramami). Mogą one funkcjonować zarówno jako sylaby CV (CV – z ang. consonant-vowel, spółgłoska-samogłoska), jak i fonemy C(V) (fonem spółgłoskowy bez towarzyszącego mu fonemu samogłoskowego).
 ← **wi** Zasadniczo końcowa samogłoska ostatniej sylaby w danym słowie jest odrzucana, choć jak zwykle, istnieją wyjątki od reguły. I tak słowo „góra”, *witz*, może być zapisane fonetycznie dwiema sylabami, **wi** i **tzi**. Ponieważ odrzucamy ostatnią samogłoskę (zgodnie z zasadami harmonii), zatem otrzymujemy **wi-tz(i)** > *witz*.
 ← **tzi**

9. DOPEŁNIENIA FONETYCZNE

Dopełnienie fonetyczne jest znakiem pomagającym w odczytaniu logogramu. Jest on szczególnie ważny w przypadkach, kiedy znak główny może być odczytany na kilka sposobów. Dopełnienia fonetyczne są często spotykane w piśmie Majów i odegrały wielką rolę w procesie odczytywania tego systemu pisma. Dopełnienia fonetyczne, które stanowiły wskazówkę dla majańskich skrybów, stały się również pomocą dla współczesnych epigrafików, ułatwiając odczytanie ambiwalentnych logogramów.

W podanym po lewej stronie przykładzie, sylaba **wi** (zacięta) jest dopełnieniem fonetycznym logogramu **WITZ**. Obecność sylaby **wi**- jako przedrostka wskazuje nam zatem, że słowo przedstawione w postaci logogramu również zaczyna się na **wi**-.

W przykładzie poniżej, sylaba **ki** (zacieniona) jest dołączona do logogramu **CHAK**, aby wskazać nam końcowy fonem -k słowa *chahk* (lub *chaak*) i odróżnić ten logogram od bardzo podobnego, występującego w wyrazie *kalomte'*:

CHAK-ki
chahk / chaak
imię bóstwa

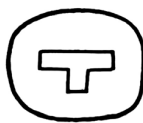

KAL?-TE'
kalomte' / kaloomte'
podniosły tytuł królewski

10. OKREŚLINIKI SEMANTYCZNE I ZNAKI DIAKTRYCZNE

Określnik semantyczny jest znakiem, który pozwala czytelnikowi odczytać poprawnie glify identyczne pod względem graficznym, lecz mające więcej niż jedno możliwe znaczenie (zobacz wieloznaczność w dalszej części). Określniki nie mają jednak żadnego znaczenia fonetycznego i dlatego nie wymawiamy ich (Zender 1999: 14).

Najczęściej podawanym przykładem określnika semantycznego w piśmie Majów są kartusze, które otaczają tak zwane „znaki dni”. Dobrym przykładem pokazującym jak kartusz ten wyjaśnia znaczenie glifu jest różnica pomiędzy logogramem **IK'**, który w kontekście innym niż kalendarzowy oznacza rzeczownik „wiatr/powietrze”, podczas gdy otoczony kartuszem w kontekście kalendarzowym, odczytywany jest tylko *ik'* jako nazwa własna drugiego dnia kalendarza *tzolk'in*.

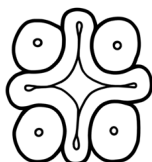

IK'
ik'
„wiatr”

IK'
ik'
glif dnia *ik'* („wiatr”)

Pomimo to w innych przypadkach znak główny może być odczytywany inaczej, w zależności od tego, czy pojawia się samodzielnie czy też wewnątrz kartusza dnia. Przykładem jest tu znak ósmego dnia *lamat*, którego głównym glifem jest logogram czytany **EK'** „gwiazda”, kiedy pojawia się bez kartusza. Jednak w inskrypcji na Schodach Glicicznych w Copan znajdujemy inny zapis, gdyż tutaj dopełnienie fonetyczne **-ta** przy znaku dnia sugeruje, że w kontekście kalendarza *tzolk'in* logogram ten odczytuje się **LAMAT** lub **LAMBAT**, gdzie oba wyrazy stanowią określenia tegoż dnia (Marc Zender, informacja prywatna 2009).

EK'
ek'
„gwiazda”

LAM(B)AT?-ta
lam(b)at
glif dnia *lamat*

LAM(B)AT?
lam(b)at
glif dnia *lamat*

W bardzo podobny sposób, znak siódmego dnia *manik'* zawiera znak główny, który w kontekście innym niż kalendarzowy jest sylabogramem **chi**. Dzięki przykładom wariantów głów w tekstach z La Corona (Schody Gliciczne 2) wiemy, że glif dnia powinien oznaczać „jelenia”. Zatem staje się jasne, że użycie sylabogramu **chi** wewnątrz kartusza wiąże się z wyrzutnią fonemową w wyrazie *chij* „jelen”, lub też w przypadku kalendarza *tzolk'in* mamy do czynienia z wieloznacznością i użyciem logogramu **KEJ** (czytanego *keej*), pokrewnego słowa oznaczającego również „jelenia”.

chi
chi
syllabogram

chi / KEJ?
chi[j] / ke[e]j
glif dnia *manik* („jeleń”)

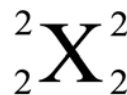
CHI / KEJ?
chi[j] / ke[e]j
glif dnia *manik* („jeleń”)

Przypadki *lamat* i *manik* sugerują, że kartusz znaku dnia pozwala wybrać szczególne znaczenie glifów, które mogą być odczytane na kilka sposobów. Kartusze znaków dni mogą zatem stanowić rodzaj „znaków diaktrycznych”. Znaki diaktryczne nie mają znaczenia fonetycznego i jedynie pomagają czytelnikowi odpowiednio odczytać znak lub słowo. Dobrym przykładem znaku diaktrycznego w językach romańskich jest ‘*cédille*’ francuskiego ç, jak i wiele akcentów występujących w innych europejskich systemach pisma.

Znakiem diaktrycznym pojawiającym się często w piśmie Majów jest para małych kropek. Są one zazwyczaj umieszczone w górnym lub dolnym lewym rogu znaków sylabicznych (dobrym przykładem jest glif *kakaw*, przedstawiony poniżej). Ten znak diaktryczny znany jest jako *znak podwojenia sylaby* i jak wskazuje nazwa służy do podwojenia brzmienia znaku, przy którym się pojawia. I tak na przykład sylabę **ka** czytamy *kak(a)*, a sylabę **le** – *lel(e)*, jeśli towarzyszy im para kropek. W transliteracji obecność takiego znaku diaktrycznego zaznaczamy indeksem górnym (²) w miejscu, w którym znak ten towarzyszy glifowi, najczęściej jako przedrostek, ²**ka** lub ²**le** (dla wspomnianych powyżej przykładów). Jednak, jak wskazano na przykładzie obok, ten znak diaktryczny może zajmować jedną z czterech pozycji.

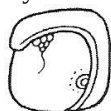
²**ka-wa**
kakaw
„kakao”

Szczegółowe badania pokazują, że te dwie kropki służą wyłącznie podwojeniu sylabogramów. W kilku wyjątkach, gdy ten znak diaktryczny towarzyszy logogramowi, to w rzeczywistości oznacza podwojenie sylabogramu, który pojawia się w końcowej części bloku glificznego, czyli na dole, po prawej stronie. Skutkiem tego, najbardziej korzystnym miejscem umieszczenia znaku diaktrycznego jest początek bloku glificznego, gdyż daje ono czytelnikowi wskazówkę, że w danym bloku pojawia się podwojenie znaku. W niektórych przypadkach znaki diaktryczne towarzyszą logogramom CVC (zbudowanym w formie spółgłoska-samogłoska-spółgłoska), których spółgłoski, początkowa i końcowa, są takie same. Dobrymi przykładami są tutaj logogramy **K'AK'** „ogień” i **K'IK'** lub **CH'ICH'** „krew, guma”, przy których pojawia się niekiedy znak podwojenia sylaby celem podkreślenia, że słowo rozpoczyna się i kończy jednakową spółgłoską, w tym przypadku odpowiednio *k'* lub *ch'*.

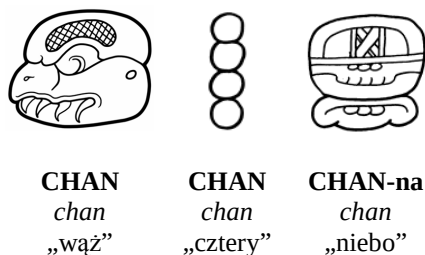
11. WIELOZNACZNOŚĆ: HOMOGRAMY I HOMOFONY

Jedną z bardziej mylących cech pisma Majów jest wieloznaczność. Cechę tę odnajdujemy co prawda we wszystkich językach świata, jednak w przypadku pisma Majów stanowi ona dla niewprawnego oka kolejną zawilść i tak już skomplikowanego systemu. *Homogramy* to znaki, które pomimo takiej samej pisowni różnią się brzmieniem, a zatem mogą być odmiennie odczytane. W piśmie Majów słowa (lub głoski), które czytamy *tuun* i *ku* zapisywane są identycznie.

TUN / ku
tuun / ku
„kamień” /
syllabogram **ku**

Z kolei *homofony* to znaki, sylaby lub słowa, które choć zapisane w odmienny sposób, odczytujemy tak samo. W piśmie Majów takie słowa jak ‘wąż’, ‘cztery’ i ‘niebo’ wymawiane są identycznie (*chan* lub *kan*, w zależności od języka), ale wszystkie one mogą być zapisane przy użyciu różnych znaków:

Dla większości osób przyzwyczajonych do posługiwania się alfabetem łacińskim, wszystkie podane wyżej informacje mogą wydawać się dość dziwne i obce. Jednak i nasz system pisma zawiera litery i znaki – logogramy – które z kolei mogą wydać się obce osobom nie obeznanym z tym pismem. Poza tym, zwłaszcza w przypadku języków z niesystematyczną i mniej fonemową ortografią (jak język angielski lub francuski), odmienna wymowa identycznych liter sprawia kłopoty osobom mówiącym innymi językami.

Poniżej pokazano różne logogramy często stosowane w naszym systemie pisma. Dobrym przykładem jest litera X, która ma wiele różnych znaczeń. Poza tym również w języku polskim²² mamy zarówno homogramy jak i homofony.

Homogramy:

zamarzać: zamieniać się w lód, pokryć się lodem
 zamarzać: doprowadzać kogoś do stanu wycieńczenia fizycznego (np. głodem)

cis: krzew lub niskie drzewo z rodziny cisowatych
 cis: dźwięk C podwyższony o półton

Homofony:

bóg: istota nadprzyrodzona
 Bug: rzeka (dopływ Wisły)
 buk: gatunek drzewa

jerzyk: gatunek ptaka
 jeżyk: zdrobnienie od „jeź”

chart: pies myśliwski
 hart: wytrzymałość

mieć: posiadać
 miedź: metal, pierwiastek chemiczny

Przykłady różnego znaczenia litery X:

X – liczba 10
 X – dwudziesta szósta litera alfabetu
 X – liczba niewiadoma
 X – symbol mnożenia
 X – znak zakazu (np. „nie palić”)
 X – oznaczenie miejsca, obiektu itp.
 X – podpis analfabety

Inne logogramy często stosowane w naszym systemie pisma alfabetycznego łacińskiego to między innymi: „euro”, „funt angielski”, „peso/dolar”, „małpka”, „znak dodawania”, „znak równości”, „procent”, „prawa autorskie”, „i”, „pytajnik”, „wykrzyknik”, „paragraf”, „prawa zastrzeżone”:

€ £ \$ @ + = % © & ? ! § ®

²² Podane przykłady przygotowano na podstawie: „Słownik Języka Polskiego PWN”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996; Wiktor Jassem, „Podstawy fonetyki akustycznej”, PWN, Warszawa 1973.

12. LICZBA ODCZYTANYCH GLIFÓW

Jedno z pytań najczęściej zadawanych epigrafikom dotyczy liczby lub procentu odczytanych hieroglifów. Odpowiedź okazuje się bardziej skomplikowana niż można by tego oczekiwać. Przede wszystkim musimy zastanowić się, co rozumiemy pod słowem „odczytane”. Jeśli obliczymy ilość hieroglifów o znanym nam brzmieniu, to pełna liczba wynosiłaby około 80 procent. Z drugiej strony jeśli chcemy oszacować ilość glifów, których znaczenie zostało w pełni udokumentowane, liczba ta byłaby znacznie mniejsza, około 60 procent. Problem stanowi bowiem fakt, że w piśmie Majów istnieje pewna ilość hieroglifów, w przypadku których:

- znamy ich brzmienie, ale nie potrafimy rozszyfrować znaczenia (najczęściej w przypadku znaków zapisanych wyłącznie fonetycznie),
- znamy znaczenie glifu, ale jego brzmienie jest wątpliwe, niejasne lub całkowicie nieznane,
- brzmienie i znaczenie znane są jedynie częściowo (na przykład wyrażenie określające rytuał odprawiany przed osiągnięciem wieku dojrzałego),
- brzmienie i znaczenie są znane tylko częściowo lub wcale.

		brzmienie:	
		tak	nie
znaczenie:	tak	w pełni odczytany	szara strefa
	nie	szara strefa	całkowicie nieodczytany

Kolejnym problemem jest to, co rozumiemy poprzez stwierdzenie, że znamy znaczenie jakiegoś hieroglifu. Znaczenie pojedynczego hieroglifu lub grupy hieroglifów w zdaniu może być znane, ale dogłębne zrozumienie kontekstu²³ i implikacje użycia takiego słowa czy wyrażenia muszą zostać sprawdzone w oparciu o wszystkie dostępne źródła etnologiczne, archeologiczne, ikonograficzne i pozostałości kulturowe w obrębie współczesnych majańskich grup etnicznych. Jednym słowem, epigrafika Majów stanowi interdyscyplinarną gałąź nauki, głęboko opartą na lingwistyce, ale jednocześnie uwzględniającą wszystkie możliwe źródła i dyscypliny naukowe.

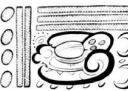
Mimo całej swej złożoności, pismo hieroglificzne Majów odzwierciedla język, którym się posługiwali. I jak napisał Yuri Knorozov: „Wierzę, że jakkolwiek system wymyślony przez człowieka, może być rozszyfrowany przez innych ludzi” (Kettunen 1998a).

²³ Kolejna różnica istnieje pomiędzy *głosą* a *tłumaczeniem*: glosa stanowi odczyt pojedynczego glifu, podczas gdy tłumaczenie uwzględnia składnię zdania i semantykę.

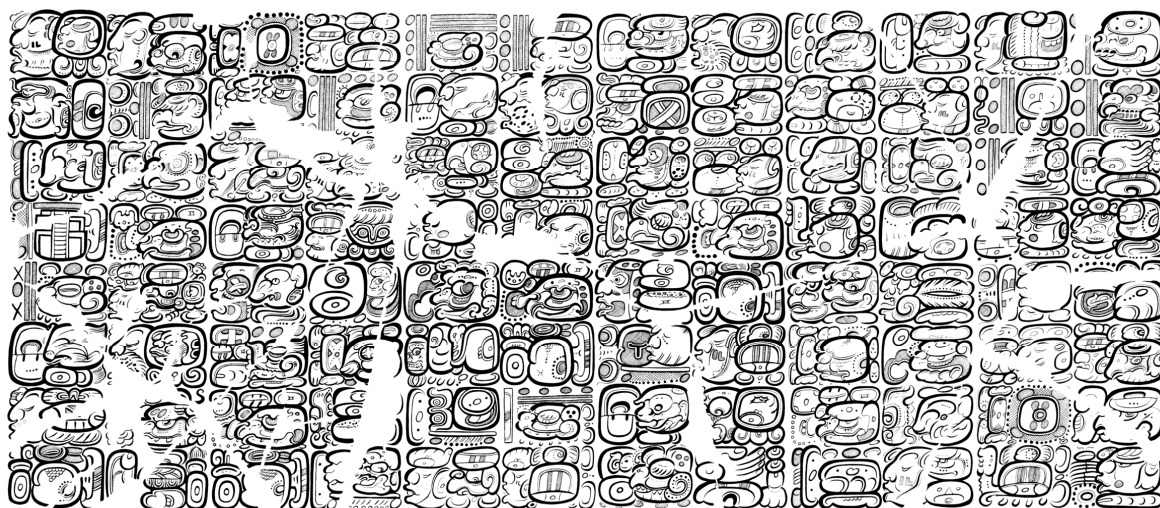
III GRAMATYKA

13. SKŁADNIA

W tekstach hieroglificznych Majów podobnie, jak we współczesnych językach majańskich, szyk wyrazów odpowiada zazwyczaj schematowi: orzeczenie – dopełnienie – podmiot (VOS – z ang. Verb – Object – Subject) (w przeciwieństwie do języka polskiego, w którym stosuje się najczęściej składnię SVO: podmiot – orzeczenie – dopełnienie). W inskrypcjach hieroglificznych bardzo często jednak brak dopełnienia lub jest ono opuszczone, a zdania zwykle rozpoczynają się od podania daty, tworząc w ten sposób typowy układ tekstów Majów: data – orzeczenie – podmiot. Daty mogą często stanowić większą część inskrypcji, orzeczenie w każdym zdaniu zajmuje jeden lub dwa bloki glificzne, a imiona własne wraz z tytułami mogą być tak długie jak tytuły niektórych monarchów europejskich.

kalendarz (zdanie przysłówkowe czasu)						
DNIG ²⁴	DN			ADI / PDI	tzolk'in „dzień”	haab „miesiąc”
	dzień, miesiąc	tun „rok”	k'atun „20 lat”			
						
			—			
						

²⁴ Zobacz: Skróty stosowane w epigrafice Majów, str. 150.

Rycina 7: Panel 96 Glifów, Palenque, Chiapas, Meksyk (rysunek: Simon Martin)

zdanie główne			
orzeczenie	(dopełnienie)	podmiot	
	fraza zaimkowa	(tytuły) i imię	tytuł (glif emblemat)

Analiza strukturalna: Panel 96 Glifów, Palenque: C2-H4 (C2-C7; D8-F5; E7-H4); rysunki: Simon Martin

14. CZASOWNIKI

W piśmie Majów zidentyfikowano około setki czasowników z mnóstwem gramatycznych afiksów. Znacząca większość czasowników podana jest w trzeciej osobie liczby pojedynczej (on/ona) z użyciem prefiksu: **u-** (przed słowami rozpoczynającymi się spółgłoską) lub **y-** (przed słowami rozpoczynającymi się samogłoską) (zobacz rozdział o ZAIMKACH w dalszej części podręcznika).

Wiele czasowników odnosi się zazwyczaj do dokonanych przez dawnych władców czynów, które poprzedzały ich uwiecznienie w inskrypcjach. Jednak pozostaje jeszcze kontrowersyjna sprawa stosowania w języku majańskim klasycznym czasów gramatycznych (przeszłego, teraźniejszego, przyszłego) i/lub aspektów (dokonanego, niedokonanego).

Zgodnie z twierdzeniem niektórych lingwistów, w języku majańskim klasycznym nie było aspektów czasownika i nie było podziału na czas dokonany i niedokonany. Inni badacze sądzą, że istniały aspekty z podziałem na czas dokonany i niedokonany, chociażby dla niektórych paradygmatów, podczas gdy trzecia grupa lingwistów sugeruje, że system był pozbawiony zarówno czasów gramatycznych, jak i aspektów. Niektóre afiksy, towarzyszące czasownikom wskazują na jeszcze inne możliwe zasady takie, jak system oparty na wprowadzeniu klityk deiktycznych (zobacz Glosariusz terminologii lingwistycznej na końcu podręcznika).

SYSTEM STRON CZASOWNIKA W JĘZYKU MAJAŃSKIM KLASYCZNYM²⁵

Strona:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
czynna	u-TZUTZ-wa	<i>utzutzuw</i>	on/ona skończył/a to
bierna	TZUTZ-tza-ja	<i>tzu[h]tzej</i>	(to) zostało zakończone
medialno-pasywna	TZUTZ-yi	<i>tzutz[u]y</i>	zakończył się
antypasywna	TZUTZ-wi	<i>tzutz[u]w</i>	on/ona ukończył/a
imiesłów	TZUTZ-li	<i>tzutz[u]l</i>	zakończone

Tabela I: System stron czasownika w języku majańskim klasycznym

²⁵ Treść tego rozdziału oparta jest na wiedzy uzyskanej podczas kilku warsztatów i na informacjach prywatnych, otrzymanych od różnych epigrafików i lingwistów poczynając od 2001 r. Do warsztatów należały: *Gramatyka Języka Klasycznego Majańskiego*, które prowadzili Alfonso Lacadena i Marc Zender podczas VI. Europejskiej Konferencji Majanistycznej w Hamburgu (Niemcy), w dniach 5-7 grudnia 2001 r. oraz *Czasowniki Majów w Tekstach Hieroglificznych*, kierowane przez Roberta Walda podczas XXVI. Forum Lindy Schele na temat Pisma Hieroglificznego Majów na Uniwersytecie Teksasu w Austin, w dniach 11-16 marca 2002 r.

ANALIZA CZASOWNIKÓW PRZECHODNICH CVC

strona:	czynna	bierna	medialno-pasywna	antypasywna
transliteracja	u-chu[ku]-wa	chu-ka-ja	chu[ku]-yi ²⁶	chu-ku-wa(?)
transkrypcja	<i>uchukuw</i>	<i>chu[h]kaj</i>	<i>chukuy</i>	<i>chukuw</i>
rozbior morfologiczny	u-chuk-uw-Ø	chu[h]k-aj-Ø	chuk-uy-Ø	chuk-uw-Ø
analiza morfologiczna 1²⁷	3SE-schwytać-THM.ACT-3SA	schwytać[PAS]-THM.PAS-3SA	schwytać-THM.MPAS-3SA	schwytać-THM.APAS-3SA
analiza morfologiczna 2	ERG-CV ₁ C-V ₁ w-ABS	CVhC-aj-ABS	CVC-Vy-ABS	CVC-Vw-ABS
funkcja znaczeniowa	agens-akcja-patiens	akcja-patiens	akcja-agens	akcja-patiens
tłumaczenie	on schwytał jego	on został schwytany	schwytał się	on, schwytany

Tabela II: Analiza czasowników przechodnich o strukturze CVC (spółgłoska-samogłoska-spółgłoska)

Proszę zauważyć, że funkcje składniowe (np. podmiot i dopełnienie) są morfosyntaktyczne podczas gdy funkcje znaczeniowe (np. agens, patiens i narzędzie) są pojęciowe:

Zdanie:	Funkcja składniowa:	Funkcja znaczeniowa:
Maria otworzyła drzwi	Maria = podmiot drzwi = dopełnienie	Maria = agens drzwi = patiens
Klucz otworzył drzwi	klucz = podmiot drzwi = dopełnienie	klucz = narzędzie drzwi = patiens
Drzwi (są) otwarte	drzwi = podmiot	drzwi = patiens

²⁶ Nie poświadczony.

²⁷ Zobacz: Skróty stosowane w rozbiórce morfologicznej i analizie morfosyntaktycznej na stronie 150.

CZASOWNIKI PRZECHODNIE: (CVC)

(1) STRONA CZYNNNA: ERG-CVC-V₁w-ABS

W stronie czynnej agens jest podmiotem akcji, podczas gdy patiens jest dopełnieniem orzeczenia.

u-chu-ku-wa
uchukuw
u-chuk-uw-Ø
„on/ona pojął/a (kogoś) ...”

Przykład: *uchukuw aj ukul? yaxuun bahlam*
„Yaxuun Bahlam pojął Aj Ukul”

W stronie czynnej czasowników przechodnich rdzeń jest poprzedzony zaimkiem ergatywnym trzeciej osoby liczby pojedynczej *u-* („on/ona/ono”), a po nim pojawia się sylaba **wa**, stanowiąca sufiks tematyczny –Vw dla konstrukcji czasowników przechodnich w stronie czynnej. Samogłoska sufiksu –Vw odtwarza samogłoskę rdzenia czasownikowego; przykłady: *u-chok-ow* („on/ona rzucił(a) to”); *u-tz’ap-aw* („on/ona umieścił(a)/posadził(a) to”); *u-but’-uw* („on/ona pogrzebał(a)/schował(a) to”). Jednak w piśmie Majów grafemowy sufiks towarzyszący czasownikom przechodnim w stronie czynnej jest zawsze zapisany jako sylaba **wa**, bez względu na samogłoskę rdzenia czasownikowego²⁸.

(2) STRONA BIERNA: CVhC-aj-ABS²⁹

W stronie biernej patiens staje się podmiotem orzeczenia, a agens jest albo całkowicie usunięty albo podany w zdaniu podrzędnym.

tzu-tza-ja <i>tzu[h]tzej</i> tzu[h]tzej-aj-Ø „(to) zostało zakończone”	tz’a-pa-ja <i>tz’a[h]paj</i> tz’a[h]paj-aj-Ø „(to) zostało wstawione”	chu-ka-ja <i>chu[h]kaj</i> chu[h]kaj-aj-Ø „on/ona został/a pojmany/pojmana”
--	---	---

Przykład: *chuhkaj aj ukul? (ukabjiij yaxuun bahlam)*
„Aj Ukul? został pojmany (przez Yaxuun Bahlam)”

²⁸ Wydaje się logiczne, że sufiksem tematycznym dla konstrukcji czasowników przechodnich w stronie czynnej jest raczej –Vw niż –V’w, chociaż Lacadena i Wichmann (2005: 32) piszą na ten temat: „Nie można bezpośrednio zrekonstruować głosek krtaniowych, choć dostrzegliśmy, że w języku chontal pojawia się zwarcie krtaniowe w odpowiedniku morfemu –e’. Sufiks ten mógł rozwinąć się z –V₁’w poprzez zastąpienie samogłoski współbrzmiejącej przez e i poprzez utratę w. Nawet jeśli zwarcie głośni w sufiksie tematycznym nie zostało odtworzone dla języka proto-majańskiego, nadal istnieje możliwość, że mógł on być obecny w języku proto-ch’olan jako innowacja w tej grupie”. W naszym podręczniku sufiks tematyczny dla konstrukcji czasowników przechodnich w stronie czynnej oznaczany jest przez –Vw i w ten sposób przeczy zasadom harmonii podanym przez Lacadenę i Wichmanna (zobacz Dodatek G). Należy podkreślić, że zasady harmonii nie są stosowane jednolicie w przypadku wszystkich czasowników. Dawni skrybowie stanęli – a współcześni epigraficy stają – w obliczu problemu braku sylabogramu **wu**, który byłby wymagany w sytuacji, gdy mamy zapisać (w oparciu o zasady harmonii) słowo kończące się na –uw. W konsekwencji wydaje się, że zasady harmonii nie są pozbawione słabych punktów. Przypuszczalnie skrybowie Majów stosowali ograniczony zestaw końcowych sylabogramów, bez szczególnego podkreślania złożoności w samogłosce rdzenia (lub samogłosce poprzedzającej). Statystycznie rzecz ujmując, końcowe sylabogramy zawierają głównie samogłoski /a/, /i/ lub /e/ (–Ca, –Ci i –Ce), a /o/ i /u/ (–Co i –Cu) spotykane są bardzo rzadko. Wydaje się zatem, że pisownia dysharmoniczna sama w sobie niekoniecznie oznacza złożoność samogłosek, a pisownia harmoniczna nie zawsze wskazuje na krótkie samogłoski. System pisma Majów nie jest jałowy i mechaniczny, a przynajmniej nie bardziej niż jakikolwiek inny system pisma na świecie, i nie powinno się dostosowywać na siłę stałych form teorii lingwistycznej (Kettunen 2010).

²⁹ Proszę zauważyć, że (zrekonstruowane) wstawione –h- wskazuje na stronę bierną, a sufiks –aj jest jedynie sufiksem tematycznym dla czasowników przechodnich derywatów.

(3) STRONA MEDIALNO-PASYWNA: CVC-Vy-ABS

W stronie medialno-pasywnej (*vox media*) agens jest całkowicie usunięty i jest rozumiany jedynie w znaczeniu ogólnym (jeśli pojawia się w ogóle). Patiens staje się podmiotem orzeczenia. Innymi słowy, czasownik w stronie medialno-pasywnej ma charakter statyczny, a agens nie jest określony.

TZUTZ-yi
tzutzuy
tzutz-uy-Ø
„zakończył się”

ju-bu-yi
jubuy
jub-uy-Ø
„rozbił się”

chu-ku-yi
chukuy
chuk-uy-Ø
„złapał się”

Przykład: *chukuy aj ukul*
„złapał się/schwycił się Aj Ukul”

(4) STRONA ANTYPASYWNA: CVC-Vw-ABS

Strona antypasywna występuje w językach ergatywno-absolutywnych takich, jak języki majańskie, w których grupa rzeczownikowa ma przypadek absolutywny zamiast ergatywnego. Grupa rzeczownikowa mająca przypadek absolutywny jest zaznaczona jako dopełnienie pośrednie. W językach majańskich czasownik w konstrukcjach antypasywnych ma wyraźne cechy czasowników nieprzechodnich. W piśmie hieroglificznym Majów spotykamy trzy typy konstrukcji antypasywnych: (a) absolutywna antypasywna, (b) antypasywna z dołączonym dopełnieniem, (c) antypasywna z ośrodkiem wypowiedzi skierowanym na agensa. We wszystkich przypadkach patiens jest usunięty, a agens staje się podmiotem orzeczenia. Zdania w stronie antypasywnej można tworzyć jedynie z czasownikami przechodnimi (o rdzeniu przechodnim lub derywatu przechodniego) i są one pod względem morfologicznym odróżnialne ze względu na brak zaimka ergatywnego *u-* i obecność charakterystycznych sufiksów.

TZUTZ-wi
tzutzuw
tzutz-uw-Ø
„on/ona zakończył/a”

CZASOWNIKI PRZECHODNIE: (nie-CVC, CVhC i czasowniki rozpoczynające się samogłoską)

(1) STRONA CZYNNA: ERG-VERB-V-ABS

yi-IL-a
yila
y-il-a-Ø
„on/ona zobaczył/a (to)”

u-TZ'IB-ba
utz'i[h]ba
u-tz'i[h]b-a-Ø
„on/ona napisał/a/namalował/a (to)”

(2) STRONA BIERNA: VERB-n-aj-ABS

tz'i-bi-na-ja
tz'i[h]bnaj
tz'i[h]b-n-aj-Ø
„(to) zostało napisane/namalowane”

Taka konstrukcja (z wyjątkiem zrekonstruowanego *-h-*) pojawia się w niezliczonych tekstach na polichromowanych naczyniach ceramicznych Majów (proszę zauważyć, że partykuła *-n-* wskazuje stronę bierną czasowników o strukturze innej niż CVC).

CZASOWNIKI NIEPRZECHODNIE

Czasowniki nieprzechodnie to takie, które jako orzeczenie pozbawione są dopełnienia bliższego, gdyż albo nie wymagają dopełnienia, albo nie mogą go mieć. W języku majańskim klasycznym czasowniki nieprzechodnie są derywatami innych czasowników lub rzeczowników.

CZASOWNIKI NIEPRZECHODNIE Z RDZENIEM CZASOWNIKOWYM: CVC-i-ABS

hu-li <i>huli</i> hul-i-Ø „on/ona przybył/a”	u-ti <i>u[h]ti</i> u[h]t-i-Ø „to zdarzyło się/nastąpiło”)
--	---

CZASOWNIKI NIEPRZECHODNIE DERYWATY: NOUN/ADJ-Vj(-aj/-iij)-ABS

AK'-ta-ja <i>a[h]k'taj</i> a[h]k't-aj-Ø „on/ona tańczył/a < <i>ahk'ot</i> („taniec”) – z synkopowanym /o/	K'AL HUN-na-ja <i>k'al hunaj / huunaj</i> k'al hun/huun-aj-Ø „on/ona został/a ukoronowany/a” < <i>k'al hun/huun</i> („koronacja”)
--	--

pi-tzi-ja <i>pitzij / pitzaj</i> pitz-iij-Ø / pitz-aj-Ø „on/ona grał/a w piłkę” < <i>pitz</i> („gra w piłkę”)	WITZ-ja / wi-tz-ja <i>witzij / witzaj</i> witz-iij-Ø / witz-aj-Ø „to zostało ułożone w stos/ustawione niczym góra” < <i>witz</i> („góra/wzgórze”)
--	--

CZASOWNIKI POZYCYJNE: CVC-l-aj-ABS (język ch'olan z ziem wschodnich) CVC-waan-ABS (język ch'olan z ziem zachodnich)

Czasowniki pozycyjne odnoszą się do stanu fizycznego lub pozycji/położenia takich jak stanie, siedzenie, klęczenie czy leżenie, które to stany mogą przyjmować zarówno osoby i zwierzęta, jak i przedmioty nieożywione (Bricker 1986: 29; Lacadena & Wichmann 2002b).

CHUM[mu]-la-ja <i>chumlaj</i> chum-l-aj-Ø „on/ona usiadł/a”	CHUM[mu]-wa-ni <i>chumwaan</i> chum-waan-Ø „on/ona usiadł/a”
---	--

Istnieje również grupa czasowników, które mogą być *derywatami* czasowników pozycyjnych. Są to czasowniki kauzatywne wyróżniające się sylabą *-bu*. Na przykład *pat-laj* „zrobiony/wykonany” > *u-pat-bu* „on/ona to zrobił(a)/wykonał(a)” > *u-pat-bu-uj* „on/ona to zrobił(a)”.

CZASOWNIKI INCHOATYWNE: CVC-aj-ABS / CVC-Vn/VVn-ABS

Są to czasowniki oznaczające rozpoczęcie jakiejś czynności, „stawanie się”. Odnoszą się do zmiany doświadczonej przez podmiot – czy to przypadkowej, czy to czasowej lub stałej. Wszystkie tego typu czasowniki są derywatami rzeczowników lub przymiotników.

AJAW-ni
ajawaan
ajaw-aan
„on stał się królem”

CZASOWNIKI AFEKTYWNE: (CVC)CVC-l-aj-ABS

Są to czasowniki związane z takimi zjawiskami jak jasne światła, głośne dźwięki (hałasy), intensywne zapachy i onomatopeje (wyrazy dźwiękonaśladowcze).

ba-la-ja
ba[j]laj
baj-l-aj-Ø
„uderzać młotem”

IMIESŁOWY BIERNE: CVC-Vl-(i)-ABS

W językach ch'olan imiesłowy bierne nie są w rzeczywistości formami czasownikowymi, lecz raczej przymiotnikami.

TZUTZ-li
tzutzul
tzutz-ul-Ø
„zakończony”

CZASOWNIKI (NIEPRZECHODNIE) ZMIANY STANU³⁰: CVC-VVy-ABS

K'A'-yi
k'a'aay
k'a-aay-Ø
„zmniejszyło się,
zakończyło się,
odeszło”

LOK'-yi
lok'ooy
lok'-ooy-Ø
„on/ona uciekł/a,
wyszedł/wyszła”

PUL-yi
puluuy
pul-uuy-Ø
„spłonęło,
zapaliło się,
spaliło się”

T'AB-yi
t'abaay
t'ab-aay-Ø
„on/ona wstąpił/a,
on/ona podniósł się/
podniosła się”

³⁰ Alfonso Lacadena, informacja prywatna 2010.

Zestawienie czasowników w języku majańskim klasycznym

Czasowniki przechodnie

Czasowniki, które mają lub wymagają dopełnienia. Czasowniki zdań odpowiadających składni: V-O-S (orzeczenie-dopełnienie-podmiot)

Czasowniki nieprzechodnie

Czasowniki, które nie mają lub nie wymagają dopełnienia. Czasowniki zdań odpowiadających składni V-S (orzeczenie-podmiot)

Rdzeń nieprzechodni

CVC-i-ABS

hu-li / **HUL-li**

hul-i-Ø

“przybył”

Nieprzechodnie derywaty

NOUN-aj-ABS

wi-tzi-ja / **WITZ-ja**

witz-ii-Ø

“ustawiony w stos

[jak góra]”

CVC

(strona) **czynna**

ERG-CV₁C-V₁w-ABS

u-chu-ku-wa

u-chuk-uw-Ø

“pojął”

(strona) **bierna**

CVhC-aj-ABS

chu-ka-ja

chu[h]k-aj-Ø

“został pojmany”

Rdzeń inny niż CVC

(strona) **czynna**

ERG-VERB-V₂-ABS

u-tz'i-ba / **u-TZ'IB-ba**

u-tz'i[h]b-a-Ø

“namalował” (~ “napisał”)

(strona) **bierna**

VERB-n-aj-ABS

tz'i-bi-na-ja / **tz'i-bi-NAH-ja**

tz'i[h]b-n-aj-Ø

“zostało namalowane” (~ “zostało napisane”)

Podsumowanie:

...Ci	- Nieprzechodnie (rdzeń nieprzechodni)
...Ca	- Przechodnie – Nie-CVC (strona czynna)
u...wa	- Przechodnie – CVC (strona czynna)
...ja	- Przechodnie – CVC (strona bierna)
	- Nieprzechodnie (derywaty)
	- Inchoatywne (również –VVn)
...yV	- Czasowniki (nieprzechodnie) zmiany stanu
...na-ja	- Przechodnie – Nie-CVC (strona bierna)
...la-ja	- Afektywne
	- Pozycyjne (ziemie wschodnie)
...wa-ni	- Pozycyjne (ziemie zachodnie)
...yi	- Przechodnie – CVC
	(strona medialno-pasywna)
...wi	- Przechodnie – CVC
	(strona antypasywna)

Uwaga: Ze względu na fakt, że pismo hieroglificzne Majów rozwijało się zarówno w czasie (w okresie ok. 1800 lat), jak i w przestrzeni (w różnych rejonach), widoczne są zmiany w gramatyce języka majańskiego klasycznego:

Zapis glificzny:	Język:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
	? (późny okres preklasyczny)	CHUM?	<i>chu[h]m?</i> <i>chuhm?-Ø</i>	on/ona zasiadł/a
	? (wczesny okres klasyczny)	CHUM-ja	<i>chu[h]m[a]j</i> <i>chu-h-m-aj-Ø</i>	on/ona zasiadł/a
	język ch'olan na ziemiach wschodnich (późny okres klasyczny)	CHUM[mu]-la-ja	<i>chumlaj</i> <i>chum-l-aj-Ø</i>	on/ona zasiadł/a
	język ch'olan na ziemiach zachodnich (późny okres klasyczny)	CHUM[mu]-wa-ni	<i>chumwaan</i> <i>chum-waan-Ø</i>	on/ona zasiadł/a

Tabela III: Przykłady zmian gramatycznych w czasie i przestrzeni: *chum-*
(Alfonso Lacadena, informacja prywatna 2001)

W językach ch'olan, którymi posługiwano się na ziemiach wschodnich, określenie „on/a objął/objęła władzę” (lub „on/ona zasiadł/a jako władca”) wyrażano jako *chumlaj ti ajawil*, podczas gdy na ziemiach zachodnich używano zwrotu *chumwaan ta ajawlel*.

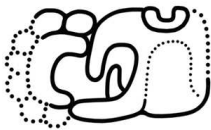
Zapis glificzny:	Język:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
	? (wczesny okres klasyczny)	HUL-ye	<i>hul[ee]y</i> <i>hul-eeey-Ø</i>	on/ona przybył/a
	język ch'olan na ziemiach zachodnich? (późny okres klasyczny)	HUL-li-ya	<i>huliiy</i> <i>hul-iiy-Ø</i>	on/ona przybył/a

Tabela IV: Przykłady zmian gramatycznych na przestrzeni czasu: *hul-*
(Stuart, Houston & Robertson 1999)

15. RZECZOWNIKI I PRZYMOTNIKI

W języku majańskim klasycznym rzeczowniki dzielą się na dwie kategorie w zależności od tego, czy wywodzą się z innej kategorii leksykalnej (czyli klasy słów lub części mowy), czy też nie. W pierwszym przypadku mówimy o tradycyjnie przyjętym terminie lingwistycznym znanym jako „rzeczownik pochodny”. W drugim przypadku natomiast mówimy o „rzeczownikach prostych”. Rzeczowniki pochodne wywodzą się od czasowników lub przymiotników, bądź też od innych rzeczowników.

W wielu językach, w tym w języku majańskim klasycznym, trudno jest niekiedy odróżnić rzeczowniki od przymiotników. Ściślej rzecz ujmując, różnice te nie zawsze są wyraźne. Ponadto w języku majańskim klasycznym zarówno rzeczowniki, jak i przymiotniki mogą tworzyć zdania statyczne poprzez wprowadzenie afiksów zaimkowych absolutywnych. Ponieważ w piśmie hieroglificznym Majów najczęściej występującym zaimkiem (lub poprawniej: afiksem zaimkowym) jest zaimek trzeciej osoby liczby pojedynczej, i jako że forma absolutywna tego zaimka jest morfemem zerowym (czyli sufiksem niezaznaczonym), zdania statyczne wyglądają w zasadzie identycznie jak rzeczowniki (lub przymiotniki). W praktyce oznacza to, że na przykład słowo *ch'ok* może być rzeczownikiem, przymiotnikiem lub stanowić całe zdanie:

- (1) *ch'ok*: dziecko, młodzieniec (rzeczowniki)
- (2) *ch'ok*: młody, mały (przymiotniki)
- (3) *ch'ok*: „on jest młody” lub „on jest dzieckiem” (*ch'ok-Ø* [młody-3SA] / [dziecko-3SA])

Chociaż w językach Majów trudno odróżnić rzeczowniki od przymiotników, to jednak istnieją trzy sposoby oddzielenia od siebie tych dwóch kategorii gramatycznych: (1) przymiotniki nigdy nie występują w formie dzierżawczej; (2) przymiotniki nie mogą być argumentami czasowników; (3) przymiotniki nie mogą pojawiać się osobno, czyli muszą być połączone z rzeczownikiem lub tworzyć zdanie statyczne z zaimkiem absolutywnym.

Oprócz podziału rzeczowników na proste i pochodne, języki majańskie charakteryzują się też podziałem rzeczowników na takie, które występują zawsze w formie wyrażającej posiadanie (dzierżawczej) i na takie, które takimi nie są (absolutywne). Pomijając fakt, że każdy rzeczownik może pojawić się w formie dzierżawczej przez dodanie na początku prefiksu zaimka ergatywnego, istnieje grupa rzeczowników dotycząca pokrewieństwa, obejmująca określenia części ciała czy też różnych ozdób, odzienia i insygniów królewskich, które w językach majańskich zawsze uważane są za przynależne. Jeśli rzeczowniki te nie mają być wyrażone w formie dzierżawczej, to wówczas należy do nich dodać specjalny sufiks wskazujący na absolutywny stan (lub przypadek) rzeczownika.

W języku majańskim klasycznym, sufiksami absolutywnymi rzeczowników są: *Ø*, *-aj* i *-is*. Morfem zerowy *Ø* stosowany jest do zaznaczenia rzeczowników niedzierżawczych, podczas gdy sufiks *-aj* wskazuje na rzeczowniki odnoszące się do jednostek policzalnych, na przykład noszonych przez ludzi klejnotów, odzienia itp. Z kolei sufiks *-is* używany jest wyłącznie z rzeczownikami określającymi części ciała (Zobacz: Zender 2004: 200-204). Przykłady:

Temat:	Forma absolutywna:	Forma dzierżawcza:
<i>pakal</i> „tarcza”	<i>pakal-Ø</i> „(jakaś) tarcza”	<i>u-pakal</i> „jego/jej tarcza”
<i>ohl</i> „serce”	<i>ohl-is</i> „(jakiś) serce”	<i>y-ohl</i> „jego/jej serce”
<i>k'ab</i> „ręka”	<i>k'ab-is</i> „(jakaś) ręka”	<i>u-k'ab</i> „jego/jej ręka”

Oprócz rzeczowników prostych (podanych w powyższych przykładach) można z innych rzeczowników, czasowników i przymiotników tworzyć nowe rzeczowniki. Rzeczowniki pochodne opatrzone są m. in. sufiksami *-lel* i *-il* (rzeczowniki wyabstrahowane), *-ol* (*-o'l?*) (rzeczowniki wywodzące się z czasowników przechodnich), *-el* (*-e'l?*) (rzeczowniki wywodzące się z czasowników nieprzechodnich), *-iil*, *-ul* (*-u'l?*), *-al*, *-ol* i *-nal* (sufiksy toponimiczne) oraz *-ib*, *-ab*, *-ol* i *-il* (sufiksy instrumentalne).

Sufiksy abstrahujące zmieniają rzeczowniki w pojęcia abstrakcyjne; na przykład słowo *ajaw* („pan, władca”) po dodaniu sufiksu abstrahującego *-lel* zmienia się w „panowanie, władanie”. Dodanie sufiksów instrumentalnych *-ib*, *-aab* i *-uub* do rdzenia czasowników zmienia je w rzeczowniki. Na przykład, gdy do rdzenia czasownika nieprzechodniego *uk'* („pić”) dodamy sufiks instrumentalny *-ib*, otrzymamy wówczas rzeczownik *uk'ib*, oznaczający dosłownie „sprzęt do picia”, czyli „wazę do picia”.

W języku majańskim klasycznym przymiotniki występują przed rzeczownikami i są one zbudowane w następujący sposób: rzeczownik + sufiks *V₁l* (czyli rzeczownik + samogłoska odpowiadająca samogłosce rdzenia rzeczownika + l). Na przykład przymiotnikiem utworzonym ze słowa *kakaw* („kakao, czekolada”) jest *kakawal* („kakaowy, czekoladowy”). Na tej samej zasadzie słowo *chan* („niebo”) zmienia się w *chanal* („niebiański”), słowo *k'ahk'* („ogień”) – w *k'ahk'al* („ognisty, płonący”), a *k'uh* („bóstwo, bóg”) – w *k'uhul* („boski” lub „święty”).

W piśmie Majów, obok mnóstwa innych rzeczowników, bardzo często pojawiają się imiona własne z towarzyszącymi im tytułami. Tytuły te dostarczają nam informacji o hierarchii i sojuszach politycznych w społeczeństwie dawnych Majów. W inskrypcjach Majów stosunkowo częste są również wyrażenia opisujące pokrewieństwo i to one pozwalają nam na szczegółowe odtworzenie dynastii rządzących. Wszystkie one są szczególnie cenne przy rekonstrukcji królewskich linii dynastycznych w wielu miastach Majów (więcej informacji na ten temat można znaleźć, na przykład, w książce Martin & Grube 2008).

16. SYSTEM ZAIMKOWY

W większości języków majańskich, w tym w języku majańskim klasycznym, istnieją dwie grupy zaimków. Pierwszą określamy jako zaimki (afiksy zaimkowe) Grupy A, a drugą jako zaimki (afiksy zaimkowe) Grupy B. Afiksy zaimkowe Grupy A (ergatywne) stanowią podmiot czasowników przechodnich i „posiadaczy / właścicieli” rzeczowników. Afiksy zaimkowe Grupy B (absolutywne) są dopełnieniami orzeczenia w przypadku czasowników przechodnich i podmiotami w przypadku czasowników nieprzechodnich. W języku majańskim klasycznym w wyrażeniach takich jak np. *utz'ihb* („[to jest] jego/jej pismo”) i *utz'apaw* („on/ona ustawił(a) to”) mamy ten sam afiks zaimkowy *u*, ale w pierwszym przypadku odgrywa on rolę zaimka dzierżawczego rzeczownika (posiadanie), a w drugim stanowi podmiot orzeczenia (czasownika przechodniego). W językach majańskich afiksy zaimkowe ergatywne dodawane są do rdzenia czasownika po lewej stronie jako przedrostek (przed czasownikiem), podczas gdy zaimki absolutywne dołączane są po stronie prawej czasownika jako przyrostki (za czasownikiem).

Oprócz wspomnianych powyżej zaimków trzeciej osoby, dysponujemy kilkoma przykładami afiksów zaimkowych ergatywnych dla pierwszej osoby liczby pojedynczej (*in-/ni-*) i dla drugiej osoby liczby pojedynczej (*a-*) oraz afiksów zaimkowych absolutywnych dla pierwszej osoby liczby pojedynczej (*-en/-een*). (Stuart 1996, Stuart 1999, Stuart, Houston & Robertson 1999: II-17-22). Pojawiają się one w niektórych tekstach na ceramice z okresu klasycznego oraz w inskrypcjach pochodzących z odosobnionych miejsc w Copan i Piedras Negras, do których dostęp mógł być w dawnych czasach ograniczony (Helmke 1997). W inskrypcjach natrafiono też na kilka zaimków niezależnych takich, jak *haa'* (on/ona/to/ten/ta/tamten/tamta), *hat* (ty) i *ha'ob* (oni/one/ci/te/tamci/tamte).

transliteracja:

a-wi-na-ke-na

transkrypcja:

awinaken

analiza morfologiczna:

a-winak-en

analiza gramatyczna:

2SE-człowiek-1SA

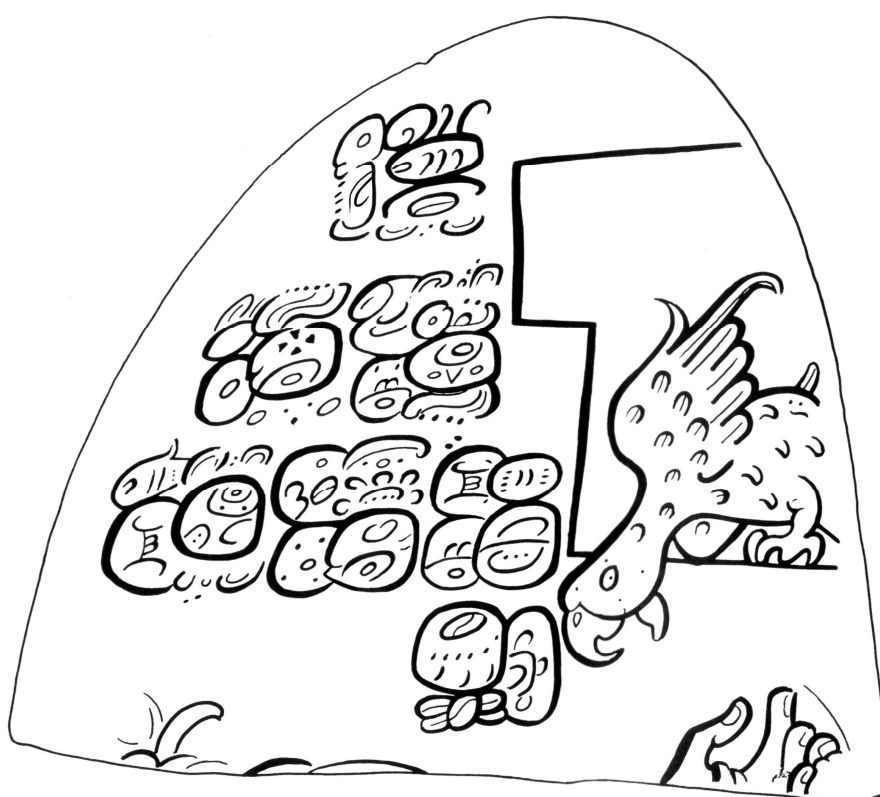
tłumaczenie:

„jestem twoim człowiekiem”

Rycina 8: Fragment z inskrypcji na Panelu 3, Piedras Negras (rysunek: Christophe Helmke)

(Grupa A) prefiksy zaimkowe ergatywne			(Grupa B) sufiksy zaimkowe absolutywne		
1SE	<i>in- / ni-</i>	ni	1SA	<i>-en / -een</i>	Ce-na
2SE	<i>a- / aw-</i>	a / a-wV	2SA	<i>-at / -et</i>	ta / te?
3SE	<i>u- / y-</i>	u / yV	3SA	<i>-Ø</i>	---
1PE	<i>ka-</i>	ka	1PA	<i>-on / -o'n</i>	Co-na
2PE	<i>i- / iw-</i>	i / i-wV	2PA	<i>-? / -*ox</i>	?
3PE	<i>u- / y-</i>	u / yV	3PA	<i>(-ob / -o'b)</i>	Co-ba

Rycina 9: Afiksy zaimkowe ergatywne i absolutywne w języku majańskim klasycznym

Rycina 10: Inskrypcja i rysunek wyryte w muszli (rysunek: Peter Mathews; modyfikacje: Harri Kettunen)

IV TYPOWE STRUKTURY I TREŚĆ INSKRYPCJI

17. INSKRYPCJE NA ZABYTKACH KAMIENNYCH

Obecnie wiadomo, że inskrypcje na zabytkach kamiennych mają przede wszystkim charakter historyczny. Owe teksty, przeznaczone do użytku publicznego, wspominają niemal wyłącznie ważne wydarzenia związane z poszczególnymi dynastiami rządzącymi. Najczęściej są zatem opisywane: narodziny, moment objęcia władzy, prowadzone wojny i związane z tym pojmanie jeńców, odprawianie różnych rytuałów, wizyty królewskie, desygnowanie następcy tronu, śmierć, pochówki itp. Często dzieje uwiecznione w inskrypcjach dostępnych w miejscach publicznych ograniczały się do doniosłych wydarzeń z życia elity i powiązane były nie tylko z postaciami historycznymi, ale również istotami nadprzyrodzonymi.

Inskrypcje w miejscach publicznych (np. na stelach i ołtarzach) traktują głównie o wydarzeniach historycznych i sprawach, które mogły być przeznaczone dla szerszego odbiorcy. Inskrypcje w miejscach zastrzeżonych, np. na rzeźbionych nadprożach czy panelach wewnątrz świątyń, podawały zazwyczaj informacje zarezerwowane wyłącznie dla szczególnego audytorium.

STELA 4 (A1-B5), IX TUTZ, GWATEMALA: TRANSLITERACJA, TRANSKRYPCJA I PRZYBLIŻONE TŁUMACZENIE:

A1: 12-AJAW <i>lajunchan? ? ajaw</i> 12 ajaw		B1: 8-TE'-[PA']xi-la <i>waxakte' paxiil</i> 8 pax (9.17.10.0.0)
A2: u-tz'a[pa]-wa TUN-ni <i>utz'apaw tuun</i> (on) ustawił kamień		B2: u-CHOK-ko-wa ch'a-ji <i>uchokow ch'aj</i> (on) rozpryskał krople
A3: a-ya-YAX-ja-la <i>aj yaxaxjal?</i> Aj Yayaxjal?		B3: BAK-? <i>baak ... ?</i> Baak ... ?
A4: u-CHAN-na bo-bo <i>ucha[']n bo[h]b</i> strażnik Bohb		B4: K'UH-lu 5-KAB-AJAW-wa <i>k'uhul ho'kab ajaw</i> boski władca Ho'kab
A5: yi-IL-a? K'UH-MUT-?-AJAW <i>yila? k'uh[ul] mut[ul] ajaw</i> (on) widział to, boski władca Mutul		B5: yi-IL-a? 8-WINAK-ki-AJAW-TAK <i>yila? waxak winak ajawta[a]k</i> widzieli to oni, 28 panów

Rycina 11: Stela 4 (A1-B5), Ixtutz, Gwatemala (rysunek: Harri Kettunen)

„W dniu 12 *ajaw* 8 *pax* (2 grudnia 780 r.), Aj Yayaxjal? Baak ?, Ten, który pojmał Bohb, boski władca Ho'kab, ustawił kamień [i] rozpryskiwał krople. Widział to boski władca Mutul [i] widziało to dwudziestu ośmiu panów”

18. CERAMIKA

Inskrypcje na naczyniach ceramicznych obejmują zarówno proste zdania i tzw. „etykiety”, jak i całe listy dynastyczne, czy nawet długie teksty. Elementem często pojawiającym się w inskrypcjach na naczyniach ceramicznych jest tzw. Początkowa Sekwencja Standardowa (**PSS** – z ang. *Primary Standard Sequence*), zwana też Formułą Dedykacyjną, zamieszczana zazwyczaj wokół brzegu naczynia, choć niekiedy również pionowo lub ukośnie, w kolumnach na całej jego powierzchni. PSS stanowi w rzeczywistości złożoną i specjalnie sformułowaną „etykietkę” (zwaną w j. ang. „name-tag”), rozpoczynającą się zazwyczaj od glifu oznaczającego *skupienie uwagi* (w ang. „focus-marker”; znanego też jako „znak początkowy”). Glif ten wskazuje nam dokładnie w którym miejscu rozpoczyna się tekst, jako że początek i koniec PSS, ze względu na okrągły kształt większości naczyń, zbiegają się zwykle w tym samym punkcie.

Pozostałe glify umieszczone w ramach PSS podają nam sposób poświęcenia naczynia (czyli sekcję wprowadzającą), rodzaj naczynia, zawartość naczynia, czyli do czego zostało przeznaczone (np. do *kakaw*, *kakao* lub *ul*, *atole*) oraz imię jego właściciela lub artysty, który wymalował bądź wyrzeźbił dany tekst i ilustrację. Są różne rodzaje naczyń: *uk'ib* („waza do picia”), *jaay* („gliniana misa/czara”), *lak* („talerz”) i *jawa[n]te'* („trójnożny talerz”).

Ponieważ ceramika stanowi jedną z największych grup obiektów, na których zachowały się teksty hieroglificzne, poświęcimy jej tutaj więcej uwagi. Na kolejnych stronach można znaleźć informacje dotyczące złożoności treści inskrypcji na naczyniach ceramicznych.

Odtworzenie typologii naczyń dawnych Majów

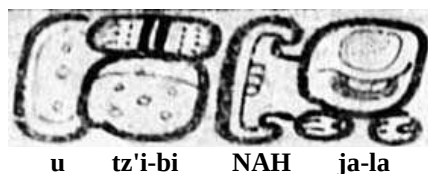
Wcześniejsze badania pozwoliły ustalić, że na naczyniach, na których pojawia się często więcej niż jeden tekst glificzny, mamy tekst „początkowy” i tekst „drugorzędny”. Tekst „początkowy” umieszczony jest na naczyniu w wyróżnionym miejscu, wokół brzegu albo w pionowych, szerokich pasach, i zapisany glifami o większych rozmiarach. Teksty „drugorzędne” są zazwyczaj krótsze lub zapisane mniejszymi glifami i stanowią na ogół podpisy scen przedstawionych na naczyniach.

Teksty mogą być dobrze zachowane lub zniszczone, co znacząco wpływa na zidentyfikowanie glifów. Poza tym, teksty mogą obejmować zarówno glify, które potrafimy odczytać, jak i tzw. pseudoglify, które jedynie na pozór przypominają pismo, ale przypuszczalnie były dziełem niepiśmiennych artystów.

Obróbka powierzchni naczyń

Spośród inskrypcji, które zachowały wzmiankę odnośnie sposobu obróbki powierzchni naczyń, największa grupa dotyczy „malowania” i jest oparta na rdzeniu rzeczownika *tz'hib*³¹ oznaczającego „malowanie” lub „pisanie” oraz czasownika wywodzącego się z tego rdzenia. Na naczyniach ceramicznych spotykamy, w najprostszej formie, wyrażenie *tz'ihb* lub *utz'ihb*, podczas gdy w najbardziej rozbudowanej – *utz'ihbnaajal* lub *utz'ihbaalnaajal*. Co ciekawe, właśnie przy użyciu tego określenia, choć w formie *utz'ihba* i dodaniu członu imiennego, podpisywali swe prace artyści pracujący pod patronatem króla (Reents-Budet 1994; MacLeod 1990). Aby lepiej zrozumieć te terminy i ich derywaty, podajemy poniżej ich analizę morfosyntaktyczną:

³¹ Należy podkreślić, że w językach Majów nie ma różnicy pomiędzy „malowaniem” i „pisanie”, gdyż termin ten oznacza ogólnie zachowanie słowa pisanego jako wymalowanego pędzelkiem. Trzeba jednak zaznaczyć, że w językach współczesnych Majów określenie *tz'ihb* dotyczy przede wszystkim malowania deseni lub dekoracji i często znajduje odbicie w innych wyrażeniach, odnoszących się na przykład do malowania domów (Terry Kauffman, informacja prywatna 2003).

*utz'i[h]bnajal*³²
 u-tz'ihb-n-aj-al-Ø
 3SE-pisać/malować-PAS-THM-NOM-3SA
 „jego/jej pismo/malowidło”

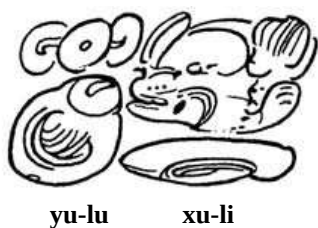
Podczas gdy zarówno *utz'ihbnajal*, jak i *utz'ihbaalnajal* mają ten sam rdzeń i tę samą liczbę sufiksów, to ostatni pochodzi od rzeczownika z sufiksem abstrahującym, który zmienia znaczenie rdzenia z „pismo/malowidło” na szersze – „ilustracja/ dekoracja”.

utz'i[h]baalnaja[l]
 u-tz'ihb-aal-n-aj-al-Ø
 3SE-pisać/malować-ABSTR-PAS-THM-NOM-3SA
 „jego/jej ilustracja/dekoracja”

Innym ważnym wyrażeniem jest rdzeń *ux*, którego odczytanie pozostaje problematyczne. Najbardziej zalecanym jest odczyt zasugerowany przez Nicolaia Grube jako „rzeźbienie” lub „skrobanie”. Słowo *ux* pojawia się w różnych formach, poczynając od *yux* poprzez *yuxulil* aż do *yuxulnajal*. Użyte w najbardziej rozbudowanej formie zawiera również sufiksy abstrahujące, które mogą tworzyć derywaty czasownika „rzeźbić”, dając coś zbliżonego do „rzeźbienia”, chociaż zakres semantyczny pozwalałby na szersze znaczenie. W kilku przypadkach układ glifów kończy się sufiksem oznaczającym, iż rzeźbienie stanowi nieodłączną własność osoby. Jako afiks jest wówczas dodawany zaimek ergatywny trzeciej osoby liczby pojedynczej „jego/jej” (wskazujący „posiadacza/właściciela”), który łączy wyrażenie podające sposób obróbki powierzchni z naczyniem, na którym została zamieszczona inskrypcja.

³² Analizy te oparte są głównie na badaniach Alfonsa Lacadeny (2004).

yuxul[i]l
y-ux-ul-il-Ø
3SE-rzeźbić-ABSTR-POS-3SA
„jego/jej rzeźba”

yuxulnaja
y-ux-ul-n-aj-al-Ø
3SE-rzeźbić-ABSTR-PAS-THM-NOM-3SA
„jego/jej rzeźba”

RODZAJE NACZYŃ

	 <i>yuk'ib'</i>	 <i>ujaay yuk'ib'</i>	 <i>ujaay</i>	 <i>ulak</i>	 <i>ujawante'</i>	 <i>we'e'm</i>	 <i>pokol</i>	 <i>yahk'utu'</i>	 <i>yuub'</i>
	<i>kakaw</i> (cacao)	<i>kəkaw</i> (cacao)	<i>kakaw</i> (cacao)						<i>kakaw</i> (cacao)
								----	(no data)
	<i>kakaw</i> (cacao) <i>ul</i> (atole)	<i>kakaw</i> (cacao) <i>ul</i> (atole)	<i>kakaw</i> (cacao) <i>ul</i> (atole)				<i>ch'e'eb'ul</i> (quill)		
				<i>waaj</i> (tamale)		<i>we'</i> (food)			
					<i>waaj</i> (tamale)				

Tabela V. Porównanie form naczyń i glicznych przedstawień rodzajów naczyń. W przypadku dwóch odpowiadających sobie kryteriów wskazano najbardziej typowe zawartości naczyń

Fragment inskrypcji odnoszący się do rodzaju naczynia pojawia się zazwyczaj pomiędzy wzmianką o sposobie obróbki powierzchni a informacją o zawartości naczynia, czyli jego przeznaczeniu. Do chwili obecnej odkryto ponad 20 najróżniejszych rodzajów naczyń, wspominanych w tekstach (Boot 2005). Nazwy większości z nich pojawiają się w inskrypcjach bardzo rzadko, a niektóre mogą po prostu stanowić warianty określenia tego samego rodzaju naczynia. Wówczas można by zaliczyć je do jednej z kategorii ustalonych już terminów, o ile byłoby możliwe wykazanie tego pod względem zarówno statystycznym, jak i lingwistycznym.

Zdecydowaną większość naczyń przedstawionych w tekstach glicyicznych stanowią wazy przeznaczone do picia. Były one najlepiej określonym rodzajem naczyń używanych przez dawnych Majów. W oparciu o kontekst, dowody ikonograficzne oraz podane w inskrypcji tytuły właścicieli bądź odbiorców waz staje się oczywiste, że naczynia te były używane przez najwyższe elity podczas ważnych uroczystości (Reents-Budet 1994: 72-75). Wykonanie takich naczyń wymagało ogromnego nakładu czasu i pracy. Ich niewielkie rozmiary, używanie wyłącznie przy szczególnych okazjach świątecznych i w prywatnej części rezydencji władców wskazują, że mogło je oglądać tylko niewiele osób. Imiona artystów, którzy podpisali wykonane przez siebie naczynia, oraz imiona rzeźbiarzy świadczą o tym, że większość z nich nosiła wysokie tytuły zastrzeżone dla majańskich elit, a nawet tytuły królewskie. Zatem jeśli środki kontroli obejmowały nie tylko używanie takich naczyń, ale również wyrób, to ich znajomość ograniczała się do domostw najwyższej elity.

Naczynia te były tak cenione, że wykorzystywano je w celu umocnienia więzi pomiędzy odległymi ośrodkami politycznymi, co można zaobserwować na podstawie dystrybucji naczyń znajdujących na stanowiskach archeologicznych. Aby podać kilka przykładów, warto wspomnieć: naczynie wykonane w warsztatach w rejonie Altun Ha i znalezione w Copan, odległym o 340 km (Longyear 1952); talerz w formie kwadratowej, pochodzący z Motul de San José i znaleziony w Dos Pilas, odległym o 80 km (Foiás 2000); wazę z Naranjo, odnotowaną w Tikal odległym o 40 km (Schele & Friedel 1990, Culbert 1993); podczas gdy inną wazę znaleziono w Buenavista del Cayo, położonym w odległości 15 km (Houston *et al.* 1992; Taschek & Ball 1992; Reents-Budet 1994), a ostatnio odnaleziono wazę pochodzącą z Naranjo w miejscowości Baking Pot, leżącej w odległości 30 km (Reents-Budet *et al.* 2005).

Rycina 12: „Waza z Buenavista” (fot. Justin Kerr, K4464)

yu-k'i-bi / yu-k'i-bi-la
yuk'ib / yuk'ibi[i]
 y-uk'-ib / y-uk'-ib-iil
 3SE-pić-INST-POS?
 „jego/jej waza do picia”

yu-UK'-bi / yu-UK'
yuk'[i]b / yuk'[ib]
 y-uk'-ib
 3SE-pić-INST
 „jego/jej waza do picia”

u-ja-yi / u-ja-ya
ujaay / ujay
 u-jaay / u-jay
 3SE-„misa/czara”
 „jego/jej (gliniana) misa/czara”

u-LAK / u-la-ka
ulak
 u-lak
 3SE-„płaskie (naczynie)?”
 „jego/jej talerz”

u-ja-wa-TE' / u-ja-TE'
ujawa[n]te' / uja[wan]te'
 u-jaw-an-te' / u-jaw-wan-te'
 3SE-„obrócić w górę”-EXIST/ POS-?
 „jego/jej talerz (na nóżkach)”

u-WE'-bi / WE'-ma
uwe'[i]b / we'[e]m
 u-we'-ib / we'-em
 3SE-jeść/jedzenie-INST
 „jego/jej talerz do jedzenia”

u-po-ko-lo che-e-bu / chu-ba-la-che-bu
upokol che[']ebu[l] / chubal che[']ebu[l]
 u-pok-ol che'eb-ul / chub-al che'eb-ul
 3SE-myc-THM pędzel-THM-3SA
 „jego/jej naczynie do mycia pędzli”

ya-k'u-tu-u
ya[h]k'utu' / ya[h]k'utu'
 y-ahk'-tu' / y-ahk'u-tu'
 3SE-dać-INST?
 „jego/jej prezent”

yu-bi
yuub / yu[i]b
 y-uub / y-u-ib
 3SE-?/3SE-?-INST
 „jego/jej ?”

Zawartość naczyń ceramicznych

Fragment Początkowej Sekwencji Standardowej odnoszący się do zawartości naczynia stanowi przyimkowe zdanie podrzędne, gdzie do zdania głównego wprowadza się nowy argument (Schele & Grube 2002: 1-37). Rzeczowniki tego zdania podrzędnego stanowią dalsze dopełnienia rodzaju naczynia będącego podmiotem PSS. W języku majańskim klasycznym najczęściej występujące zaimki *ti* lub *ta* tłumaczymy: „jak, za, w, na, u, z, do, przy, nad, przez, od”.

Wykazano, że w tekstach glificznych zdobiących dawne naczynia ceramiczne pojawiają się trzy podstawowe rodzaje określenia zawartości naczyń: *kakaw*, *ul* i „inne”. *Kakaw* odnosi się do napojów sporządzanych z miąższu owocu kakaowca lub suszonych, prażonych, poddanych fermentacji i mielonych ziaren (używanych w kakao lub gorącej czekoladzie). Inny napój, znany jako *pinole*, przygotowywany jest na bazie kukurydzy z dodanymi ziarnami kakao i owoców (Coe 1995; Young 1994).

Kakaw i jego liczne odmiany stanowią nadal świąteczny napój, podawany podczas festynów w tradycyjnych społecznościach majańskich i uważany za środek o łagodnym działaniu psychotropowym. Napój jest doprawiany do smaku wanilią, aromatycznymi kwiatami, *chile*, sokiem z agawy lub miodem, i w różnych proporcjach może być rozcieńczony bądź wymieszany z innymi napojami sporządzonymi na bazie kukurydzy.

Ul to gęsta, półpłynna kaszka kukurydziana, przy czym szczególnie lubiana była ta, którą przygotowywano ze świeżej, niedojrzałej i zielonej jeszcze kukurydzy, znanej jako *nal*. Kaszka ta jest również specjalnym daniem świątecznym, chociaż powszechnie jest używana zwłaszcza w karmieniu niemowląt odstawionych od piersi matki. Specjalną odmianę przyrządza się na początku zbiorów. Jeszcze inne smaki tego napoju uzyskuje się poprzez dodanie, pojedynczo lub połączonych ze sobą, ziaren brązowej gotowanej fasoli, zmielonych ziaren dyni, soku z agawy, miodu, *chile* i/lub pieprzu. Zarówno *ul*, jak i *kakaw* mogą być podawane jako świeżo przygotowane, tuż po przyrządzeniu, lub jako napoje alkoholowe, gdy zostały poddane procesowi fermentacji. Trzeci typ określeń zawartości naczyń ceramicznych odnosi się do wszelkich innych napojów, które – w porównaniu z *ul* i *kakaw* – wspominane są w inskrypcjach bardzo rzadko.

Występująca w tekstach glificznych nazwa każdego z tych trzech podstawowych napojów, może być zmodyfikowana poprzez dodanie przed nią odpowiedniego określenia. I tak w przypadku *kakaw* można było, po pierwsze, poprzedzić to słowo jednym z przymiotników takich, jak *chak* („czerwone”), *k'an* („żółte/dojrzałe”), *kab* („słodkie”), *om?*³³ („pieniące się”) lub przez dodanie terminu odnoszącego się prawdopodobnie do jakiegoś kwiatu³⁴ (użytego jako dodatek smakowy). Po drugie do *kakaw* może być dołączony toponim, określający miejsce pochodzenia rośliny kakaowca, użytej do sporządzenia napoju. W praktyce przypomina to oznaczenia win (jak. Bordeaux czy Champagne) lub na przykład tequila³⁵.

Do toponimów, które najczęściej pojawiają się w PSS należą: *Ho'kab* („Pięć Łądów), dawna nazwa ośrodka Naranjo w Gwatemali w okresie klasycznym wczesnym (250-550 r.) lub Ixkun w okresie klasycznym późnym, *Saal* lub *Sa'ul* (które to określenie znaczy przypuszczalnie „miejsce dostanie w atole”) [zobacz Lacadena & Wichman 2005a], odnoszące się do Naranjo, *Uxwitik* („Trzy Wzgórza”) i *Mo'witz* („Wzgórze Ary”) – dwa spośród kilku toponimów odnoszących się do królestwa Copan leżącego w zachodnim Hondurasie. Po trzecie przed słowem *kakaw* pojawiają się jeszcze inne przedrostki mogące modyfikować jego odmianę. Jednak albo nie zostały jeszcze odczytane albo są nieczytelne (ze względu na stopień erozji lub kiepską kaligrafię), albo też brakuje znanych terminów pokrewnych. Jest prawdopodobne, że gdyby udało się pomyślnie rozszyfrować glyfy, to ta trzecia kategoria mogłaby zostać zaszeregowana do modyfikatorów przymiotnikowych lub toponimicznych. W rezultacie pozostaje ona prowizorycznym zbiorem utworzonym w oparciu o naszą zdolność odczytania glyfów.

³³ Takie odczytanie glyfu zostało zasugerowane po raz pierwszy przez Barbarę Macleod (1990). Chociaż proponowane znaczenie fonetyczne glyfu i jego istnienie były przez lata kwestionowane, nie podano żadnych innych propozycji.

³⁴ Do proponowanego odczytania obu zestawień glyfów należy podejść z ostrożnością, gdyż zawierają one elementy, których znaczenie fonetyczne jest nadal dyskutowane. Pierwszy z bloków glificznych może być odczytywany jako *k'a[h]k' tzih nik?* lub *k'a[h]k'nal nik?*, gdzie *nik* jest znanym określeniem „kwiatu”. W innych przypadkach logogram może być odczytany jako *janahb*, które to słowo, używane w innych kontekstach, oznacza także jakiś gatunek kwiatu, chociaż nadal poszukuje się zadowalającego, pokrewnego odpowiednika we współczesnych językach majańskich.

³⁵ Wcześniejsze badania wykazywały jedynie sporadyczne pojawianie się toponimów modyfikujących słowo *kakaw* (MacLeod 1990, Reents-Budet & MacLeod 1994). Ostatnio autorzy zebrali dowody świadczące o tym, że toponimiczne odmiany *kakaw* tworzą osobną i spójną grupę, do tej pory przeoczoną. Istota tego odkrycia opiera się na założeniu, że określenie *sakha(al)* nie może być rozumiane w odniesieniu do zawartości (początkowo analizowane jako *sak-ha'*, czyli „biały płyn”, metafora kaszki kukurydzianej [Houston *et al.* 1989], która w rzeczywistości jest białawym płynem) lecz stanowi modyfikator *kakaw*.

19. KODEKSY

Szczególony rodzaj tekstów Majów spotykamy w kodeksach z okresu postklasycznego (z j. łac. *codex*). W przeciwieństwie do zabytków kamiennych, gdzie zachowane inskrypcje upamiętniają wydarzenia historyczne, treść kodeksów jest bardziej ezoteryczna, związana z astronomią i kalendarzem, a informacje te przedstawiono w formie almanachów i przepowiedni. Jedynie cztery kodeksy: Drezdeński, Madrycki, Paryski i Grolier zdołały przetrwać tropikalny klimat i zniszczenia dokonane przez Hiszpanów w XVI wieku³⁶.

20. PRZEDMIOTY PRZENOŚNE

Inskrypcje na przedmiotach przenośnych takich, jak muszle, kości, jadeitowe paciorki i naszyjniki itd. są oczywiście znacznie krótsze niż teksty zachowane na kamiennych zabytkach. Na wielu drobnych przedmiotach podano jedynie ich nazwę i imię właściciela, jak na przykład w przypadku rzeźbionej kości pochodzącej z Grobowca 116 w Tikal (TIK MT-44) (Rycina 13): *ubaak jasaw t'ochawaan? k'uhul mutul ajaw ochk'in kalomte' umijinil ? ujol chahk k'uhul mutul ajaw* („to jest kość Jasaw, t'ochawaan?, boskiego władcy Mutul, kalomte' z zachodu, syna ? Ujol Chahk, boskiego władcy Mutul”). Niektóre przedmioty mają jednak również dłuższe teksty, z pełnymi zdaniami. Proste określenia własności są czasami nazywane „etykietkami” (w j. ang. „name tag”).

Rycina 13: Rzeźbiona kość pochodząca z Grobowca 116, Tikal (TIK MT-44)
(rysunek: Christophe Helmke na podstawie ilustracji Annemarie Seuffert)

³⁶ W celu uzyskania dodatkowych informacji zobacz: Vail w: Kettunen & Helmke 2010: 75-100.

V SYSTEM KALENDARZOWY

ARYTMETYKA

W okresie klasycznym Majowie stosowali pozycyjny, dwudziestkowy (na bazie liczby 20) system numeryczny, którym posługiwano się czasach prekolumbijskich na obszarze całej Mezoameryki (w odróżnieniu od systemu dziesiętnego [na bazie liczby 10], powszechnie przyjętego w świecie zachodnim). W praktyce oznacza to jedynie zmianę pozycji z dziesięciu na dwadzieścia.

System dwudziestkowy:			System dziesiętny:		
Pozycja:	Wartość:	Liczby:	Pozycja:	Wartość:	Liczby:
20^0	1	0 – 19	10^0	1	0 – 9
20^1	20	20 – 399	10^1	10	10 – 99
20^2	400	400 – 7 999	10^2	100	100 – 999
20^3	8 000	8 000 – 159 999	10^3	1 000	1 000 – 9 999
20^4	160 000	160 000 – 3 199 999	10^4	10 000	10 000 – 99 999
20^5	3 200 000	3 200 000 – 63 999 999	10^5	100 000	100 000 – 999 999
itd.	itd.	itd.	itd.	itd.	itd.

Tabela VI: System dwudziestkowy a system dziesiętny

Jednak w przypadku obliczeń kalendarzowych Majów, współczynnik *haab* łamie harmonijną zasadę systemu dwudziestkowego, gdyż mamy tutaj 18×20 zamiast 20×20 . Wprowadzając ten wyjątek od reguły, Majowie starali się jak najbardziej przybliżyć do liczby dni (również podzielnej przez 20) roku zwykłego, osiągając w ten sposób kompromis 360 dni³⁷.

System dwudziestkowy zmodyfikowany dla obliczeń kalendarzowych ³⁸ :					
Zasada:			Wartość:	Liczby (dni):	
1	lub	20^0	1	0 – 19	
20	lub	20^1	20	20 – 359	
18×20	lub	18×20^1	360	360 – 7 199	
$20 \times 18 \times 20$	lub	18×20^2	7 200	7 200 – 143 999	
$20 \times 20 \times 18 \times 20$	lub	18×20^3	144 000	144 000 – 2 879 999	
$20 \times 20 \times 20 \times 18 \times 20$	lub	18×20^4	2 880 000	2 880 000 – 57 599 999	
itd.			itd.	itd.	

Tabela VII: System dwudziestkowy zmodyfikowany dla obliczeń kalendarzowych

³⁷ Nie należy mylić współczynnika *haab* (360 dni) w Długiej Rachubie z mającym tę samą nazwę kalendarzem *haab* (365 dni) w Kole Kalendarzowym (patrz poniżej).

³⁸ Należy tutaj podkreślić, że podane w tabeli przykłady współczynników odnoszą się do standardowej ilości współczynników spotykanych w większości dat zapisanych przy użyciu Długiej Rachuby (pięć pierwszych wystarczało do podania daty historycznej).

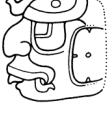
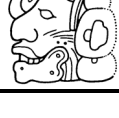
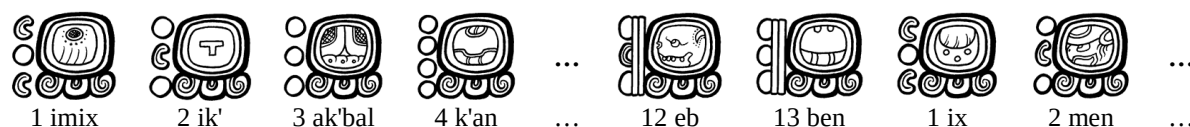
Liczba:	majański klasyczny	formy zapisu:	warianty głów:	Liczba:	majański klasyczny	formy zapisu:	warianty głów:
0	mih? / minan?			10	lajun		
1	jun			11	buluch / buluk		
2	cha'			12	lajunchan?		
3	ux / ox			13	uxlajun / oxlajun		
4	chan / kan			14	chanlajun		
5	ho'			15	ho'lajun		
6	wak			16	waklajun		
7	huk			17	huklajun		
8	waxak			18	waxaklajun		
9	balun?			19	balunlajun?		

Tabela VIII: Liczebniki zapisywane przy użyciu kropek i kresek oraz jako warianty głów (od 0 do 19)
(rysunki wariantów głów: John Montgomery)

System kalendarzowy Majów stanowi dość złożony układ splatających się ze sobą podsystemów. Dаты podane w inskrypcjach zajmują zazwyczaj większą część tekstu. System kalendarzowy Majów rejestruje czas na dwa sposoby. Z jednej strony, za pośrednictwem Długiej Rachuby, rejestruje czas upływający liniowo, poczynając od (mitologicznego) punktu zerowego (13 sierpnia 3114 r. p.n.e.), a z drugiej – czas płynący cyklicznie, obejmujący zasadniczo dwa cykle kalendarzowe (*tzolk'in* [260 dni] i *haab* [365 dni]), które tworzą razem tak zwane Koło Kalendarzowe.

TZOLK'IN I HAAB

Tzolk'in jest cyklem złożonym z 260 dni i stanowi kombinację trzynastu liczb i dwudziestu dni, z których każdy ma odrębną nazwę. *Haab* jest natomiast odpowiednikiem roku zwykłego liczącego 365 dni i tworzy go osiemnaście miesięcy po 20 dni każdy oraz pięć dodatkowych dni dodawanych na końcu roku. Pierwszym dniem kalendarza *tzolk'in* jest „1 *imix*”, następnym „2 *ik'*”, kolejnym – „3 *ak'bal*” itd. Ostatecznie po wykorzystaniu 260 kombinacji dochodzimy ponownie do dnia „1 *imix*”.³⁹

imix	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7
ik'	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8
ak'bal	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9
k'an	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10
chikchan	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11
kimi	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12
manik'	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13
lamat	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1
muluk	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2
ok	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3
chuwen	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4
eb	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5
ben	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6
ix	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7
men	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8
kib	3	10	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9
kaban	4	11	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10
etz'nab	5	12	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11
kawak	6	13	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12
ajaw	7	1	8	2	9	3	10	4	11	5	12	6	13

Tabela IX: Zestawienie następujących po sobie dni *tzolk'in*

W kalendarzu *haab* każdy „miesiąc” obejmuje 20 dni, z wyjątkiem okresu pięciu dni na końcu roku, znanych jako *wayeb*. Pierwszym miesiącem jest *pop*. Po dniu „1 *pop*” mamy „2 *pop*”, następnie „3 *pop*” itd. aż do momentu, kiedy po upływie 365 dni, dochodzimy ponownie do „1 *pop*”. Początek miesiąca nazywany był „osadzeniem miesiąca”. W ten sposób po upływie 19 dni kończył się miesiąc *pop* i „osadzany” był kolejny miesiąc (*wo*).⁴⁰

KOŁO KALENDARZOWE

Koło Kalendarzowe (CR – z ang. Calendar Round) podaje konkretną datę określoną zarówno przez *tzolk'in*, jak i *haab*, na przykład „6 *etz'nab* 11 *yax*” (po której następuje „7 *kawak* 12 *yax*”, „8 *ajaw* 13 *yax*”, „9 *imix* 14 *yax*”, itd.). Ponieważ najmniejsza wspólna wielokrotność liczb 260 i 365 wynosi 18 980 (52 x 365 dni = 73 x 260 dni = 18 980 dni), zatem taka sama data określona przez Koło Kalendarzowe powtórzy się dopiero po upływie około 52 lat.

³⁹ Zobacz: Glyphy dni kalendarza *tzolk'in* w dalszej części.

⁴⁰ Zobacz: Glyphy „miesięcy” kalendarza *haab* w dalszej części.

DŁUGA RACHUBA

Długa Rachuba (LC – z ang. Long Count) stanowi kalendarz liniowy⁴¹ z (mitologicznym) punktem początkowym przypadającym – wedle kalendarza gregoriańskiego – w 3114 roku (13 sierpnia, zgodnie ze zmodyfikowaną stałą [584 285 dni] korelacji GMT [Goodman-Martinez-Thompson]). Kalendarz Długiej Rachuby przypomina nasz kalendarz liniowy, z jedyną różnicą polegającą na tym, że my odmierzamy czas w latach, podczas gdy Majowie odmierzali go w dniach. Przypuszczalnie lepsze porównanie stanowią obliczenia dnia juliańskiego, stosowane w astronomii, gdyż jednostką bazową jest tutaj dzień na Ziemi. Dzięki temu Długa Rachuba ma przewagę nad naszym systemem kalendarzowym pod względem dokładności odnotowywania upływającego czasu. Wiadomo jednak, że Majowie stosowali zazwyczaj różne nakładające się na siebie systemy kalendarzowe w celu dokładnego określenia daty⁴².

SERIA POCZĄTKOWA

Seria Początkowa (IS – z ang. Initial Series) jest standardowym zapisem kalendarzowym, który pojawia się na początku inskrypcji zachowanych na zabytkach Majów. Sekcję tę rozpoczyna tzw. Glif Wprowadzający Serii Początkowej (ISIG – z ang. Initial Series Introductory Glyph), po którym pojawia się Długa Rachuba (LC) i Koło Kalendarzowe (CR). Seria Początkowa nie tylko określa datę pierwszego wydarzenia opisanego w tekście, ale służy również jako punkt odniesienia dla kolejnych dat wspominanych w inskrypcji (podawanych później przy użyciu liczb określających upływ czasu).

SERIA UZUPEŁNIAJĄCA

W długich tekstach majańskich zawierających Serię Początkową, pomiędzy kalendarzami *tzolk'in* i *haab*, pojawia się grupa sześciu lub siedmiu powtarzających się glifów. Nazywamy je Serią Uzupełniającą⁴³, a obejmuje ona, na przykład, cykl 9 dni (glif G) wraz z glifem F odnoszącymi się prawdopodobnie do jakiegoś szczególnego rytuału związanego z określoną datą. Następnie mamy układ glifów zwany Serią Księżycową. Podaje ona dane związane z Księżycem (liczbę dni, które upłynęły od poprzedniego nowiu [glify E i D], pozycję danej lunacji w cyklu 6 lunacji [glif C], nazwę lunacji bądź kierunek wschodu lub zachodu Księżyca [glif X] i związanego z nim wyrażenia „oto jej nowa nazwa” [glif B] oraz liczbę dni [29 lub 30] określających długość danej lunacji [glif A]).

LICZBY PODAJĄCE UPŁYW CZASU

Liczby te (DN – z ang. Distance Numbers) podają interwał pomiędzy datami wspominanymi w inskrypcjach Majów. Zapisywane były w porządku odwrotnym w stosunku do dat Serii Początkowej. Najpierw mamy liczbę dni (*k'in*), a potem kolejno: okresów 20-dniowych (*winik*), okresów 360-dniowych – „lat” (*haab*), okresów 20 lat zwykłych (*winikhaab*) itd. Współczynniki liczbowe *k'in* oraz *winik* zapisywane są zazwyczaj w jednym bloku glificznym i oba są dołączone do znaku *winik*. Mogą pojawić się po lewej stronie lub w górnej części glifu *winik*. Jednak współczynnik *winik* zajmuje dokładnie taką samą przestrzeń – w poziomie albo w pionie – jak glif *winik*, podczas gdy współczynnik liczbowy *k'in* widoczny jest na całej rozciągłości (w pionie lub poziomie) bloku glificznego. Warto więc zawsze spojrzeć na lewą i górną część bloku glificznego, gdyż pojawiający się tam liczebnik określa liczbę dni *k'in*.

13,2-WINIK-jj-ya

13 dni (i)
2 „miesiące” po 20 dni

19,8-WINIK-jj-ya

19 dni (i)
8 „miesiące” po 20 dni

⁴¹ Pomimo iż kalendarz Długiej Rachuby, obejmujący cykl 13 *bak'tunów* (*pih* lub *pik*) jest kalendarzem liniowym, to przypuszczalnie Majowie przyjmowali, że ma on jednak naturę cykliczną. Poza tym, kalendarz Długiej Rachuby był uważany za kontynuację lub za powrót poprzedniego cyklu kalendarzowego (lub stworzenia świata) i w ten sposób był rzeczywiście cykliczny.

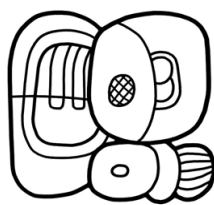
⁴² Dobrym przykładem są inskrypcje na nadprożach 29-31 z Yaxchilan.

⁴³ Glify Serii Uzupełniającej zostały oznakowane przez wczesnych badaczy cywilizacji Majów w porządku alfabetycznym odwrotnym do zajmowanego w inskrypcjach (G, F, E, D, C, B, A) dlatego, że glify w końcowej części serii wydawały się bardziej zrozumiałe niż te zamieszczone na jej początku. Późniejsze odkrycia pozwoliły dodać do tej listy jeszcze trzy glify: Z, Y i X.

Po liczbach określających upływ czasu (DN) pojawiają się zazwyczaj „Wskaźniki Daty Wcześniejszej” (ADI – z ang. Anterior Date Indicators) lub „Wskaźniki Daty Późniejszej” (PDI – z ang. Posterior Date Indicators), w zależności od tego, czy poprzedzają w inskrypcji datę wcześniejszą czy późniejszą. Obecnie, gdy jesteśmy już w stanie odczytać te glify fonetycznie, dzięki analizie odpowiednich afiksów gramatycznych rozumiemy ich funkcje semantyczne. I tak ADI odczytujemy *u[h]tiy* (**u-ti-ya**), „(już) się wydarzyło”, a PDI – *iu[h]ti* (**i-u-ti**), „i wówczas wydarzyło się”.

u-ti-ya
u[h]tiy
 uht-i-Ø-iy
 wydarzyć się-IV-ADV.CLT-3SA
 „(już) się wydarzyło”

i-u-ti
iu[h]ti
 i-uht-i-Ø
 CONJ-wydarzyć się-IV-3SA
 „(i) wówczas wydarzyło się”

MOŻLIWE WSPÓŁCZYNNIKI LICZBOWE *HAAB* DLA DWUDZIESTU DNI *TZOLK'IN*

<i>tzolk'in:</i>	możliwe	współczynniki	liczbowe	<i>haab:</i>
ajaw	8	13	18	3
imix	5	9	14	19
ik'	5	10	15	0
ak'bal	6	11	16	1
k'an	7	12	17	2
chikchan	8	13	18	3
kimi	4	9	14	19
manik'	5	10	15	0
lamat	6	11	16	1
muluk	7	12	17	2
ok	8	13	18	3
chuwen	4	9	14	19
eb	5	10	15	0
ben	6	11	16	1
ix	7	12	17	2
men	8	13	18	3
kib	4	9	14	19
kaban	5	10	15	0
etz'nab	6	11	16	1
kawak	7	12	17	2

GLIFY „PANÓW NOCY” (CYKL 9 DNI)

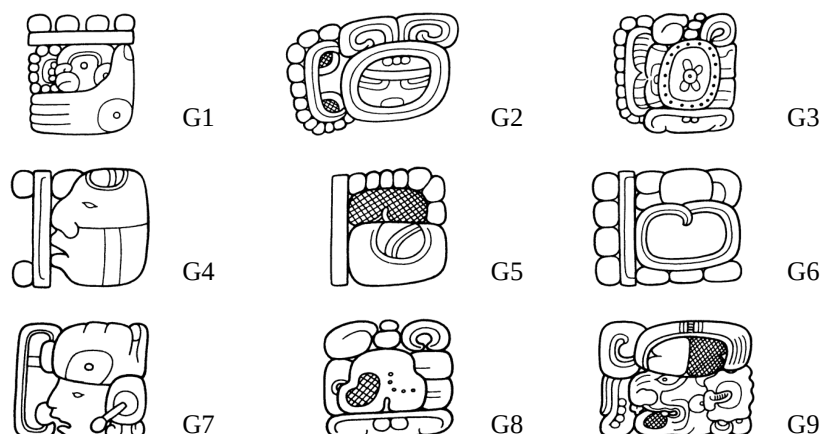

Tabela X: Glify Panów Nocy (rysunki: John Montgomery)

PRZYKŁAD KORELACJI DŁUGIEJ RACHUBY,
TZOLK'IN, HAAB I PANÓW NOCY

9.8.19.17.14	10 ix	17 sip	G3
9.8.19.17.15	11 men	18 sip	G4
9.8.19.17.16	12 kib	19 sip	G5
9.8.19.17.17	13 kaban	0 sotz'	G6
9.8.19.17.18	1 etz'nab	1 sotz'	G7
9.8.19.17.19	2 kawak	2 sotz'	G8
9.9.0.0.0	3 ajaw	3 sotz'	G9
9.9.0.0.1	4 imix	4 sotz'	G1
9.9.0.0.2	5 ik'	5 sotz'	G2
9.9.0.0.3	6 ak'bal	6 sotz'	G3
9.9.0.0.4	7 k'an	7 sotz'	G4
9.9.0.0.5	8 chikchan	8 sotz'	G5
9.9.0.0.6	9 kimi	9 sotz'	G6
9.9.0.0.7	10 manik'	10 sotz'	G7
9.9.0.0.8	11 lamat	11 sotz'	G8
9.9.0.0.9	12 muluk	12 sotz'	G9
9.9.0.0.10	13 ok	13 sotz'	G1
9.9.0.0.11	1 chuwen	14 sotz'	G2
9.9.0.0.12	2 eb	15 sotz'	G3
9.9.0.0.13	3 ben	16 sotz'	G4
9.9.0.0.14	4 ix	17 sotz'	G5
9.9.0.0.15	5 men	18 sotz'	G6
9.9.0.0.16	6 kib	19 sotz'	G7
9.9.0.0.17	7 kaban	0 sek	G8
9.9.0.0.18	8 etz'nab	1 sek	G9
9.9.0.0.19	9 kawak	2 sek	G1
9.9.0.1.0	10 ajaw	3 sek	G2
9.9.0.1.1	11 imix	4 sek	G3
9.9.0.1.2	12 ik'	5 sek	G4
9.9.0.1.3	13 ak'bal	6 sek	G5
9.9.0.1.4	1 k'an	7 sek	G6
...			...

PRZETWARZANIE DAT DŁUGIEJ RACHUBY NA DATY KALENDARZA GREGORIAŃSKIEGO

1. Mnożymy poszczególne liczby z kalendarza Długiej Rachuby przez odpowiadające im jednostki zawarte w podanej poniżej tabeli (środkowa kolumna).

2. Dodajemy do siebie uzyskane wyniki, dzięki czemu otrzymamy Długą Rachubę wyrażoną w dniach w systemie dziesiętnym. Wykonajmy na przykład obliczenia dla daty Długiej Rachuby Majów: 9.15.6.14.6 (9 „bak'tunów”, 15 „k'atunów”, 6 „tunów”, 14 „winali” i 6 „k'inów”):

Liczba w Długiej Rachubie:	pomnożona przez:	wynik:
9	144 000	1 296 000
15	7 200	108 000
6	360	2 160
14	20	280
6	1	6
Liczba dni Majów:		1 406 446

3. Do otrzymanej liczby dni Majów dodajemy stałą korelacji GMT (584 285), aby otrzymać odpowiadającą jej liczbę dnia juliańskiego (JDN – z ang. Julian Day Number)

MDN:	GMT:	JDN:
1 406 446	584 285	1 990 731

4. Od uzyskanej liczby JDN odejmujemy najbliższą jej, mniejszą liczbę JDN (patrz tabela poniżej):

Rok:	JDN:	rok:	JDN:
1	1 721 060	1100	2 122 827
100	1 757 585	1200	2 159 351
200	1 794 109	1300	2 195 876
300	1 830 633	1400	2 232 400
400	1 867 157	1500	2 268 924
500	1 903 682	1600	2 305 448
600	1 940 206	1700	2 341 973
700	1 976 730	1800	2 378 497
800	2 013 254	1900	2 415 021
900	2 049 779	2000	2 451 545
1000	2 086 303		*

Liczba dni w kalendarzu juliańskim (JDN) dla 1 stycznia w kalendarzu gregoriańskim (lata 1-2000)

JDN 1	JDN 2	reszta:
1 990 731	1 976 730	14 001

5. Obliczamy ilość lat (po 365 dni) i dni w liczbie uzyskanej jako reszta:

reszta:	dni w roku (zwykłym):	wynik:
14 001	365	38 lat 131 dni

6. Ponieważ do tej pory liczyliśmy lata po 365 dni, zatem teraz musimy wziąć pod uwagę lata przestępne (jedno co 4 lata) oraz stulecia przestępne (te, które dzielą się przez 400, np. rok 400, 800, 1200, 1600, 2000 itd.). Odejmujemy liczbę dni odpowiadających liczbie dni w latach przestępnych w okresie od 700 r. (najbliższa, mniejsza jednostka JDN) do 738 r. ($700 +$ wynik powyższego dzielenia). W tym okresie mieliśmy 9 lat przestępnych, czyli dodajemy 9 dni:

Najbliższa mniejsza JDN:	wynik dzielenia:	dni z lat przestępnych, które należy odjąć:	wynik końcowy:
700	38 lat 131 dni	– 9 dni	738 lat 122 dni

Otrzymane w wyniku dzielenia 38 (lat), podzielone dalej przez 4, daje nam w rezultacie 9,5. Biorąc pod uwagę jedynie pełne dni, odejmujemy jedynie 9. Zatem data Długiej Rachuby Majów 9.15.6.14.6 przypadała w 122-gim dniu 738 roku, czyli 2 maja 738 roku.

KRÓTKI PRZELICZNIK DAT DŁUGIEJ RACHUBY MAJÓW NA DATY KALENDARZA GREGORIAŃSKIEGO⁴⁴ (dla daty Majów: 09.15.06.14.06)

Przybliżoną datę w kalendarzu gregoriańskim można otrzymać dodając „*bak'tuny*” (9), „*k'atuny*” (15), „*tuny*” (6), „*winale*” (14) i „*k'iny*” (6) ($= 1\,406\,446$), a następnie dzieląc wynik przez 365 ($\approx 3\,853,28$) i odejmując od tej liczby 3115 ($3114 +$ rok zerowy), otrzymując $\approx 738r$.

Dokładniejsze przybliżenie można uzyskać stosując następujący wzór⁴⁵:

$$(M / 365.25) - 3112.31 = Y$$

gdzie M otrzymujemy dodając *bak'tuny*, *k'atuny*, *tuny*, *winale* i *k'iny* (tak, jak pokazano to powyżej), podczas gdy Y oznacza w przybliżeniu rok i jego ułamek.

**Rycina 14: Waza w stylu kodeksu z okresu klasycznego późnego
(fot. Harri Kettunen, dzięki uprzejmości Muzeum Sztuki Kimbell)**

⁴⁴ Przedstawione poniżej obliczenia dają wartość z przybliżeniem ± 1 roku w stosunku do daty Długiej Rachuby i są bardzo użyteczne dla poznania przybliżonych dat pojawiających się na zabytkach Majów zawsze wtedy, gdy nie jest ważna aż tak szczególnie dokładna data kalendarza gregoriańskiego.

⁴⁵ Pragniemy podziękować Markowi Matney ze Space Center Lyndon B. Johnson z NASA w Houston za udostępnienie nam tego wzoru w 2009 r.

GLIFY OKRESÓW W DŁUGIEJ RACHUBIE

Nowa ortografia:	Stara ortografia:	Język majański klasyczny:	Długość okresu:	Przedstawienia glifów: warianty głów ⁴⁶ i formy podstawowe:	
bak'tun	baktun	<i>pih/ pik</i>	144 000 dni (=20x7200 dni)		
k'atun	katun	<i>winaakhaab?</i>	7 200 dni (=20x360 dni)		
tun	tun	<i>haab</i>	360 dni (=18x20 dni)		
winal	uinal	<i>winik / winal</i>	20 dni		
k'in	kin	<i>k'in</i>	1 dzień		

Tabela XI: Glify okresów stosowanych w Długiej Rachubie i w liczbach podających upływ czasu

⁴⁶ Warianty głów zmodyfikowane na podstawie rysunków Stuarta (w: Stuart i Graham 2003: 26).

GLIFY DNI KALENDARZA TZOLK'IN

Nowa ortografia:	Język jukatecki z XVI wieku:	Język majański klasyczny:	Przedstawienia glifów:
imix	imix	ha'?	
ik'	ik	ik'	
ak'bal	akbal	ak'ab?	
k'an	kan	ohl?	
chikchan	chicchan	?	
kimi	cimi	cham?	
manik'	manik	chij?/keej?	
lamat	lamat	lam(b)at?	
muluk	muluc	?	
ok	oc	ok?	

Tabela XII: Glify dni kalendarza tzolk'in: imix - ok (rysunki glifów: Mark Van Stone)

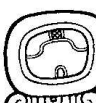
Nowa ortografia:	Język jukatecki z XVI wieku:	Język majański klasyczny:	Przedstawienia glifów:
chuwén	chuen	?	
eb	eb	?	
ben	ben	?	
ix	ix	hix?	
men	men	tz'ikin?	
kib	cib	?	
kaban	caban	chab?/kab?	
etz'nab	etz'nab	?	
kawak	cauac	?	
ajaw	ahau	ajaw?	

Tabela XIII: Glify dni kalendarza *tzolk'in*: *chuwén* - *ajaw* (rysunki glifów: Mark Van Stone)

GLIFY „MIESIĘCY” KALENDARZA HAAB

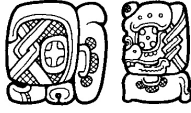
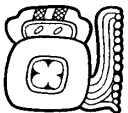
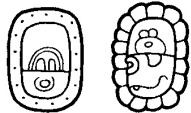
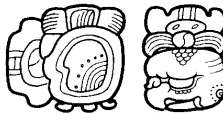
Nowa ortografia:	Język jukatecki z XVI wieku:	Język majański klasyczny:	Przedstawienia glifów:
pop	pop	k'anjalaw?, k'anjalab?	
wo	uo	ik'at, wooh(iil)	
sip	zip	chakat	
sotz'	zotz'	suutz'	
sek	tzec	kasew, kusew	
xul	xul	?	
yaxk'in	yaxkin	yaxk'in	
mol	mol	mol, molol, molow	
ch'en	ch'en	ik'sihom	
yax	yax	yaxsihom	

Tabela XIV: Glify „miesiący” kalendarza *haab*: *pop-yax* (rysunki glifów: Mark Van Stone, z wyjątkiem drugiego glifu „wo” (na podstawie: Kerr [K6751])

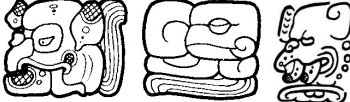
Nowa ortografia:	Język jukatecki z XVI wieku:	Język majański klasyczny:	Przedstawienia glifów:
sak	zac	saksihom	
keh	ceh	chaksihom	
mak	mac	mak	
k'ank'in	kankin	uniw	
muwan	muan	muwaan, muwan	
pax	pax	pax	
k'ayab	kayab	k'anasiy	
kumk'u	cumku	? ohl	
wayeb	uayeb	wayhaab?, kolajaw	

Tabela XV: Glify „miesiący” kalendarza *haab*: *sak-wayeb* (rysunki glifów: Mark Van Stone, z wyjątkiem trzeciego glifu „*muwan*” [na podstawie rysunku: Nikolai Grube [CRC BCM3: D3])

DODATKI

DODATEK A: NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE TYTUŁY

AJAW
ajaw
„pan, władca”
(tytuł królewski)

a/AJ-WINAK-BAK
aj wina[a]k ba[a]k
„ten, który pojmał
20 (wielu) jeńców”

ba-ka-ba
ba[ah] kab
„przywódca/
pierwszy na ziemi”

ch'a-ho-ma
ch'ahom
„mężczyzna” (?)

CH'OK
ch'ok
„młodzieniec”

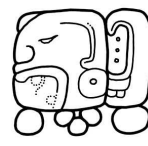
KAL?-TE'
kal[om]te'
(podniosły tytuł
królewski)

ke-KELEM?-ma
kelem
„młodzieniec” (?)
„siłacz” (?)

K'INICH
k'inich
„słoneczny”
(imię bóstwa)

sa-ja-la
sajal
„szlachetnego
pochodzenia” (?)

a/AJ-TZ'IB-ba
aj tz'i[h]b
„skryba”

DODATEK B: NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANE GLIFY OKREŚLAJĄCE WIĘZY POKREWIEŃSTWA I WZAJEMNE RELACJE

yu-ne
yune[n]
dziecko (ojca)

u-1-TAN-na
ujuntan
umiłowany/ukochany/
dziecko (metafora)

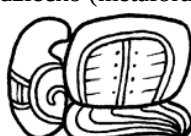
ya-AL.-la
yal
dziecko (matki)

u-MIJIN?-na
umiji[i]n (?)
dziecko ojca

su-ku-WINIK-ki
suku[n] winik
starszy brat

yi-tz'i-ni
yi[h]tz'iin
młodszy brat

yi-cha-ni
yichaan
wuj (ze strony matki)

ya-AT-na
yatan
partner, partnerka, mąż,
żona, towarzysza

u-KAB-ji-ya
ukabjiy
pod nadzorem (jego/jej)

ye-TE'?
ye[h]te'
jego działanie/czyn

yi-ta-ji
yitaaj
w (jego/jej)
towarzystwie, z (kimś)

yi-T703v-NAL
yichnal
w (jego/jej) obecności,
przed (nią/nim)

DODATEK C: GLIFY EMBLEMATY Z OKRESU KLASYCZNEGO

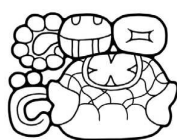
Altun Ha

Bital

Calakmul

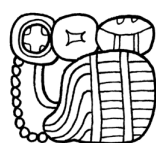
Cancuen

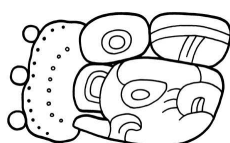
Caracol

Copan

Dos Pilas

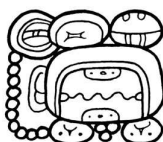
Lamanai

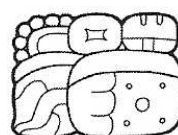
Machaquila

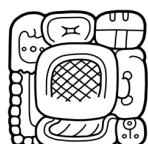
Naranjo

Palenque

Piedras
Negras

Pomona

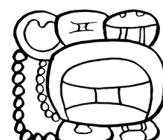
Quirigua

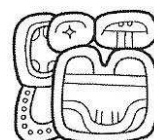
Seibal

Tikal

Tonina

Uaxactun

Ucanal

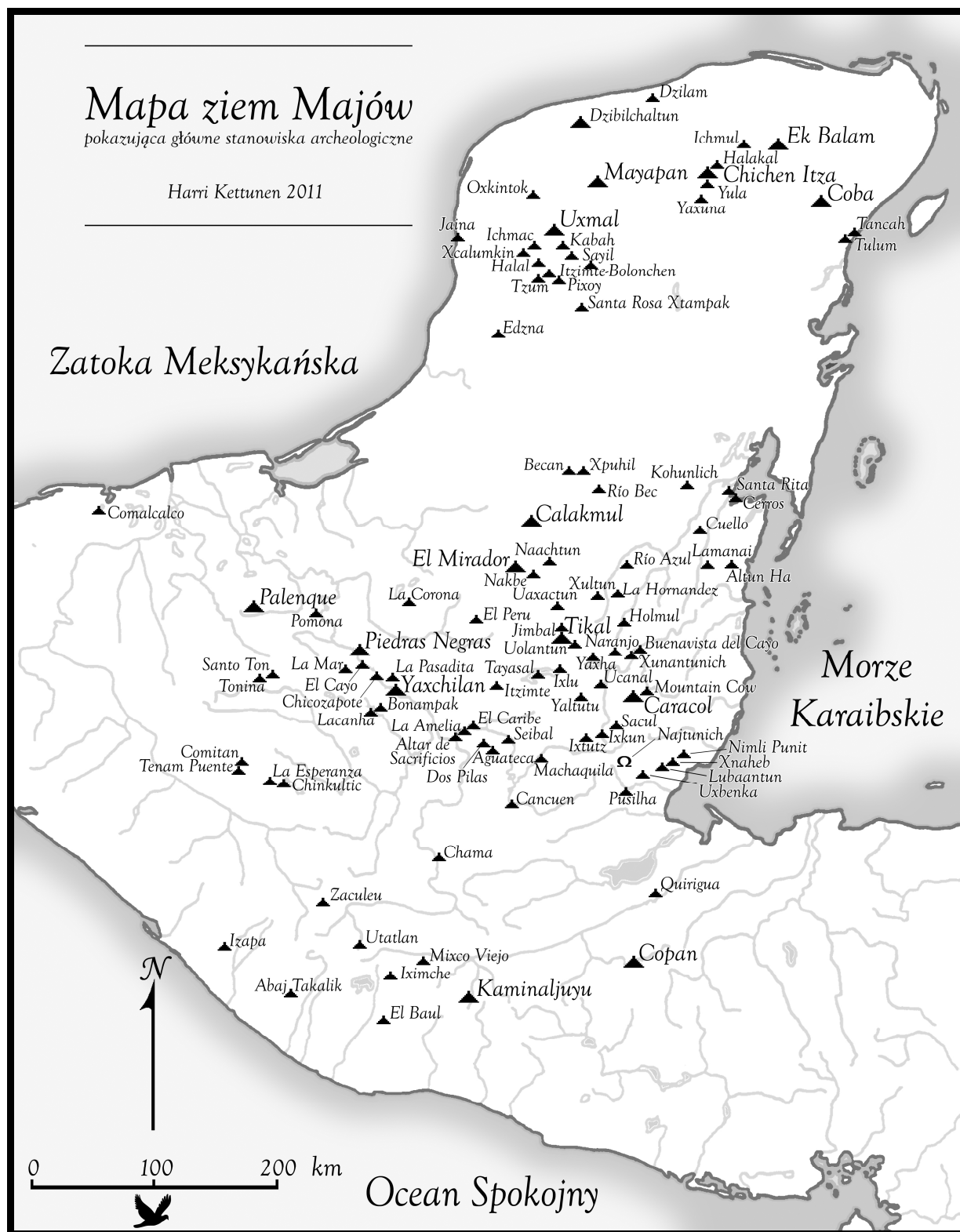

Xunantunich

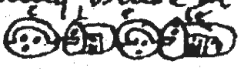
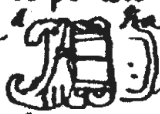

Yaxchilan

Rycina 15: Wybrane glify emblematy z okresu klasycznego
(rysunki glifów emblematów z Caracol, Lamanai i Xunantunich: Christophe Helmke)

Mapa 1: Mapa ziem Majów pokazująca główne stanowiska archeologiczne

de las partes otro, y assi viene a bazer un infinitum como se podia ver en el siguiente exemplo. Lo, quiere decir loco y caçar con el, para escribir la con sus caracteres añadiendo los nuestros sea lo entender que son dos letras lo escribián ellos con tres poniendo a la aspiracion de la *ph*, la vocal *o*, que antes de si trae, y en esto no farierean ningun osense si quisieren ellos de su curiosidad. Exemplo. despues al cabo le pegan la parte junta. *ha* que quiere decir agna porq la *ba* tiene a. *h*. ante de si lo ponen ellos al principio con a. y al cabo desta manera Tambie

lo escriben a partes, de la *via* y otra *ma* Meray no putiera aqui ni traturar dello sino por dar cuenta entera de las cosas desta gente. Mamkati quiere decir no quiero, ellos lo escriben a partes desta manera La S

Sigue'se en a, b, c.

De las letras que aqui faltan carece esta lengua y tiene otras añadidas de la nuestra para otras cosas q las ha menester y ya no usan para nada de sus sus caracteres especialmente la gente moça q an aprendido los nros

DODATEK E: TRANSKRYPCJA⁴⁷ FONEM JĘZYKA MAJAŃSKIEGO KLASYCZNEGO

Spółgłoski:

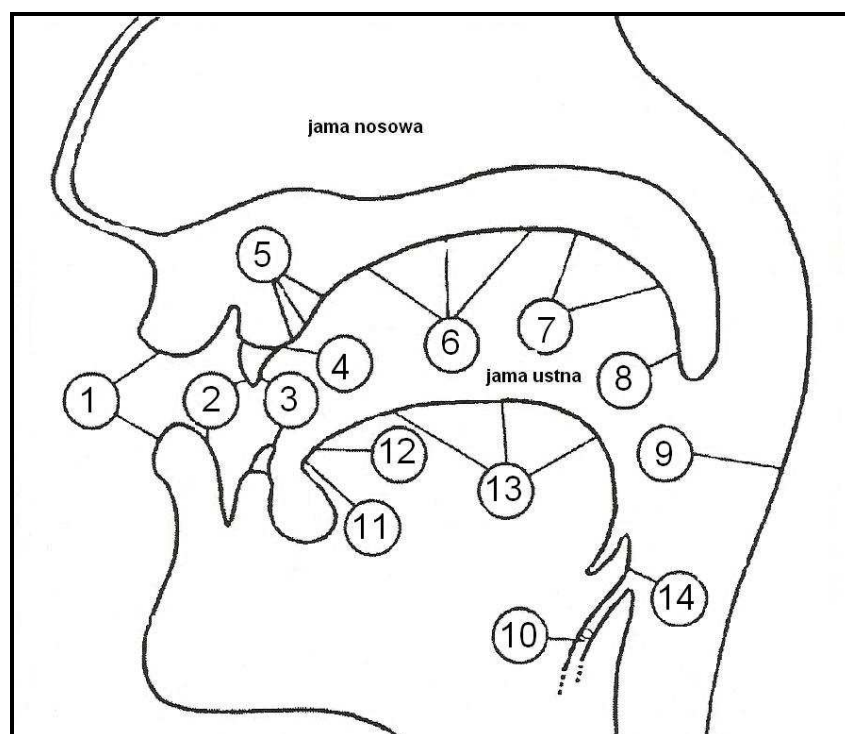
	bilabialne	alweolarne	palatalno- alweolarne	palatalne	welarne	uwularne	krtaniowe
zwarte/wybuchowe:							
bezdźwięczne	p	t			k		
dźwięczne ⁴⁸	p'	t'			k'		
	b						
afrykaty (zwarto- szczelinowe)							
bezdźwięczne		tz	ch				
dźwięczne		tz'	ch'				
szczelinowe <trące>		s	x			j	h
ustne (płynne)		l					
nosowe	m	n					
spółgłoska półotwarta	w			y			

Samogłoski:

	przednia	centralna	tylna
wysoka (zamknięta)	i		u
średnia	e		o
niska (otwarta)		a	

⁴⁷ Transkrypcja ta nie jest ani fonemowa, ani fonetyczna. Odnosi się do zasad ortograficznych stosowanych w epigrafice Majów i opartych na nowo przyjętych oficjalnych alfabetach języków Majów w Gwatemali (*Acuerdo Gubernativo numero 1046-87* [23.XI.1987]) i ich modyfikacji (*Acuerdo Gubernativo numero 129-88* [2.III.1988]) oraz na późniejszej publikacji (*Lenguas Mayas de Guatemala: Documento de referencia para la pronunciación de los nuevos alfabetos oficiales*). Zobacz też rozdział „Informacje na temat ortografii”.

⁴⁸ Można je również określać jako zwarcie ejektywne.

Rycina 17. Miejsca artykulacji

narządy artykulacji:	terminologia łacińska:	miejsca artykulacji:
1. wargi 2. dolna warga i górne zęby 3. zęby 4. tylna część zębów 5. krawędź dziąsłowa 6. podniebienie twarde 7. podniebienie miękkie 8. języczek 9. gardło 10. krtań 11. koniec języka 12. ostrze języka 13. grzbiet języka 14. nagłośnia (języczek)	<i>labium, pl. labia</i> <i>dens, pl. dentes</i> <i>alveolus, pl. alveoli</i> <i>palatum durum</i> <i>velum</i> <i>uvula</i> <i>pharynx</i> <i>larynx</i> <i>apex</i> <i>lamina/corona</i> <i>dorsum</i> <i>epiglottis</i>	bilabialne (dwuwargowe) wargowo-zębowe międzyzębowe tylnozębowe dziąsłowe (alweolarne) podniebienne, środkowojęzykowe tylnopodniebienne, welarne języczkowe (uwularne) gardłowe (faryngalne) krtaniowe (laryngalne) szczytowe, wierzchołkowe warstwowe, wieńcowe podniebienne (dorsalne) języczkowe (epiglottalne)

⁴⁹ Częściowo oparte na pracach: Iivonen, Horppila, Heikkonen & Rissanen 2000 z modyfikacjami.

DODATEK G: HARMONIA A DYSHARMONIA, WYRZUTNIA FONEMOWA I REKONSTRUKCJA KRTANIOWYCH GŁOSEK SZCZELINOWYCH <TRĄCYCH>

Z istnienia dysharmonii w piśmie Majów zdawano sobie sprawę poczynawszy od podstawowych badań Knorozowa (1952) nad fonetyką w tym piśmie. Jednak aż do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku pozostawiono tę kwestię mniej lub bardziej otwartą. W latach osiemdziesiątych minionego wieku ta charakterystyczna cecha pisma została przebadana przez różnych lingwistów i uzyskano ciekawe rezultaty.

Jednak aż do końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku nie znaleziono całkowicie zadowalającego wzorca, który wyjaśniałby wszystkie zestawienia. W 1998 roku Houston, Robertson i Stuart podali, że występowanie dysharmonii w piśmie Majów wskazuje na obecność przedspółgłoskowych krtaniowych spółgłosek szczelinowych (/h/) oraz samogłosek złożonych, obejmujących: długie samogłoski (VV), zwanie głośni ('), samogłoski dźwięczne (V') i samogłoski dźwięczne reartykułowane (V'V).

Początkowo Houston, Stuart i Robertson (1998) sugerowali, że w pisowni dysharmonicznej nie ma różnicy pomiędzy długością samogłosek, glotalizacją i przedspółgłoskowym /h/, a istnienie tych trzech cech fonemowych powinno być zrekonstruowane zgodnie z kryteriami ewolucji historycznej⁵⁰:

$$\left. \begin{array}{l} CV_1C / CV_1-CV_1 > \\ CV_1C / CV_1-CV_2 > \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} CV_1C \\ CVVC \\ CV'C \\ CVhC \end{array} \right\} + \text{rekonstrukcja historyczna}$$

Później Lacadena i Wichmann (2004) zaproponowali modyfikację tego modelu sugerując, że samogłoski złożone (złożone jądra sylab) „różniły się w piśmie od krótkich samogłosek [...oraz] że długość samogłoski i zwanie głośni były rozróżnialne w ortografii”. Lacadena i Wichmann (2004: 103) podali również, że „ani pisownia dysharmoniczna, ani harmoniczna nie wskazują na istnienie przedspółgłoskowego /h/”. Skoro przedspółgłoskowe /h/ istniało w języku majańskim klasycznym (np. jako konieczna i integralna część konstrukcji czasownikowych strony biernej), to w procesie odczytywania musi być zrekonstruowane w oparciu o lingwistykę historyczną.

Podane przez powyższych badaczy (Lacadena i Wichmann 2004) zasady rządzące zestawieniami pisowni harmonicznej i dysharmonicznej są następujące:

$$\begin{array}{ll} CV_1C / CV_1-CV_1 > CV_1C & \\ CV_1C / CV_1-CV_2 > CVVC & (V_1 = a, e, o, u; V_2 = i) \\ CV_1C / CV_1-CV_2 > CVVC & (V_1 = i; V_2 = a) \\ CV_1C / CV_1-CV_2 > CV'(V)C & (V_1 = e, o, u; V_2 = a) \\ CV_1C / CV_1-CV_2 > CV'(V)C & (V_1 = a, i; V_2 = u) \end{array}$$

⁵⁰ Objasnienie skrótów: C – spółgłoska (z ang. consonant), V – samogłoska (z ang. vowel)

Tabela różnych złożeń z przykładami, opracowana na podstawie prac Lacadeny i Wichmanna (2004):

Złożenie:	Rezultat:	Przykład	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
CAC / Ca-Ca	CaC	la-ka	<i>lak</i>	talerz
CAC / Ca-Ci	CaaC	ba-ki	<i>baak</i>	jeniec
CAC / Ca-Cu	Ca'(a)C	ba-tz'u	<i>ba'tz'</i>	małpa wyjec
CEC / Ce-Ce	CeC	te-me	<i>tem</i>	tron
CEC / Ce-Ci	Ceec?	ke-ji	<i>keej</i>	jelen
CEC / Ce-Ca	Ce'(e)C	ne-na	<i>ne'[h]n</i>	zwierciadło
CIC / Ci-Ci	CiC	wi-tzi	<i>witz</i>	góra
CIC / Ci-Ca	CiiC	yi-tz'i-na	<i>yi[h]tz'iin</i>	młodszy brat
COC / Co-Co	CoC	yo-po	<i>yop</i>	liść
COC / Co-Ci	CooC	xo-ki	<i>xook</i>	rekin
COC / Co-Ca	Co'(o)C	o-la	<i>o'[h]l</i>	serce
CUC / Cu-Cu	CuC	k'u-hu	<i>k'uh</i>	bóstwo
CUC / Cu-Ci	CuuC	mu-chi	<i>muuch</i>	ropucha
CUC / Cu-Ca	Cu'(u)C	bu-la	<i>bu'ul</i>	fasola

Tabela XVI: Przykłady oparte na zasadach harmonii (wg Lacadena i Wichmann 2004)

Jedną z (rzadkich) form dysharmonii w piśmie jest złożenie CEC / Ce-Cu, które nie zostało przedstawione w Tabeli XVI (powyżej). Lacadena i Wichmann (2004) przypuszczają, że taka forma nie leży w sferze zasad dysharmonii, lecz stanowi raczej przykład wyrzutni fonemowej (elizji)⁵¹. I tak istnieją dwa możliwe rezultaty dla następujących złożeń:

CEC / Ce-Cu	Ce'(e)C	che-bu	<i>che'[eh]b? / chebu[l]?</i>	piórko, pędzel
CEC / Ce-Cu	Ce'(e)C	te-mu	<i>te'm? / temu[l]?</i>	siedzisko, ława, tron

Przykłady wyjątków od „normalnych zasad pisowni dysharmonicznej” (= wyrzutnia fonemowa / elizja):

Złożenie:	Rezultat:	Przykład:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:
CAC / Ca-Ce	?	BAK-ke	<i>ba[a]ke[l]</i>	kość
VCAC / Ca-Ce	?	AJAW-le	<i>ajawle[l]</i>	panowanie, królestwo
CAC / Ca-Co	?	ch'a-ho	<i>ch'aho['m]</i>	człowiek
CEC / Ce-Cu	?	e-bu	<i>e[h]bu[l]</i>	stopień/schodek
CEC / Ce-Co	?		*nie poświadczone*	
CIC / Ci-Ce	?		*nie poświadczone*	
CIC / Ci-Co	?	ti-jo	<i>tijo[l]</i>	(toponim)
COC / Co-Ce	?	o-ke	<i>o[o]ke[l]</i>	stopa
COC / Co-Cu	?		*nie poświadczone*	
CUC / Cu-Ce	?	u-ne?	<i>une[n]?</i>	niemowlę
CUC / Cu-Co	?		*nie poświadczone*	
CUC / Cu-Ca	?	tu-pa	<i>tupa[j]</i>	zausznica

Tabela XVII: Przykłady słów z wyrzutnią fonemową (elizją)

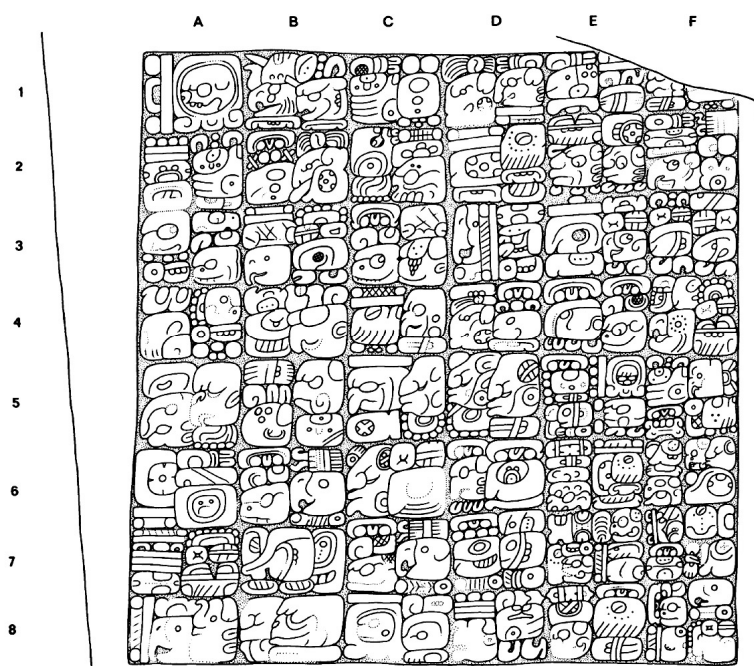
Następujące fonemy są często wyrzucane na końcu wyrazów i w przypadku zbitki spółgłosek (–C# i –CC–): /l/, /m/, /n/, /h/, /j/ i /'/. Przykładami słów z elizją fonemową na końcu wyrazu są: **bi** > *bi[h]* („droga”), **chi** > *chi[j]* („jelen”), **sa-ja** > *saja[l]* (tytuł), **tz'u-nu** > *tz'unu[n]* („koliber”), **a-u-ku** > *a[j]uku[l]* (imię własne) i **YAX-a** > *Yaxa[l]* („Yaxha” [toponim]). Do wyrazów z elizją fonemową w złożeniu –CC– (zbitka spółgłosek/podwójna spółgłoska) należą: **ja-wa-TE'** > *jawa[n]te'* („trójnożny talerz”), **bu-ku** > *bu[h]k* („odzienie/ubranie”), **xo-TE'** > *xo[l]te'* („laska”, „buława”) i **ko-ha-wa** > *ko[l]haw* („hełm”). Zatem głoski /l/, /m/, /n/, /h/, /j/ i /' / są wyrzucane gdy poprzedzają inną spółgłoskę.

⁵¹ Ponadto Wichmann sądzi, że „przypuszczalnie skryba igrał z przyjętymi konwencjami i wprowadził e-u jako nową zasadę, chociaż musimy rozważyć też możliwość, że pojawia się tam sufix –u[l]. To zbyt wiele, aby poświęcić prostotę systemu, kiedy istnieje jedynie kilka przykładów i kiedy mogły one obejmować „sufiksy wyrzucane w wyniku elizji” (informacja prywatna, 2002).

Różnorodność stosowanej pisowni obocznej tego samego wyrazu może posłużyć jako wskazówka do zrozumienia wyrzutni fonemowej. Na przykład, w inskrypcji na Nadprożu 10 z Yaxchilan (patrz poniżej), imię jeńca (A[h]kul Mo') zostało zapisane w czterech różnych formach:

			
(B3a)	(C3b)	(F4a)	(F8)
a-AK-MO'	AK-[ku-lu]MO'	a-[ku?]lu-MO'	a-[ku?]lu-MO'-o
a[h]k[ul] mo'	a[h]kul mo'	a[h]kul mo'	a[h]kul mo'
Ahkul Mo'	Ahkul Mo'	Ahkul Mo'	Ahkul Mo'

Tabela XVIII: Przykład różnej pisowni imienia Ahkul Mo' na Nadprożu 10, Yaxchilan

Rycina 18: Nadproże 10, Yaxchilan, Meksyk (rysunek: Ian Graham [Graham & von Euw 1977: 31]; dzięki uprzejmości Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, University of Harvard)

Warto podkreślić, że wy tłumaczone powyżej zasady pisowni są nieustannie modyfikowane przez wspomnianych badaczy i corocznie wprowadza się poprawki. Z drugiej strony należy wspomnieć, że na polu epigrafiki Majów brak również zgodności co do podstawowych zasad ortografii. W związku z tym zalecamy czytelnikom, aby śledzili toczącą się dyskusję i czytali ukazujące się artykuły i publikacje związane z tym tematem

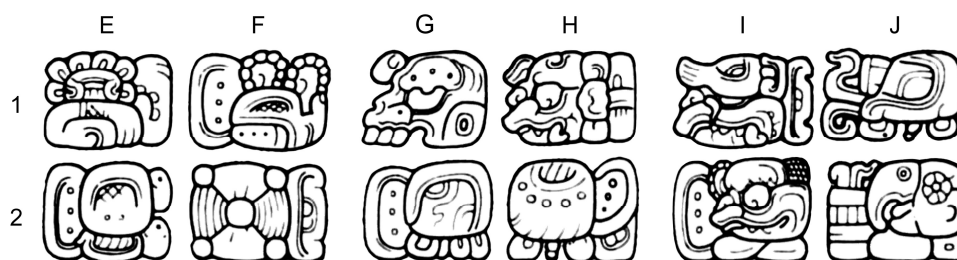
Jedną z palących kwestii i podstawowym problemem związanym z zasadami pisowni jest częściowa niezgodność danych lingwistyki historycznej i reguł zrekonstruowanej pisowni. W zbiorze lingwistycznym istnieją przykłady, które zdają się przeczyć opisanym powyżej zasadom i różni badacze znajdują odmienne rozwiązania tych dylematów (zobacz słownik na końcu podręcznika). Przyczyny różnicy zdań pomiędzy odmiennymi 'szkołami' odnośnie zasad pisowni muszą zostać jeszcze wyjaśnione, ale najprawdopodobniej w niedalekiej przyszłości uda się lepiej zrozumieć stosunek języka pisanego dawnych Majów do języka mówionego⁵².

⁵² Zobacz również przypis 28.

DODATEK H: PRZYKŁAD ANALIZY GLIFICZNEJ

TRANSLITERACJA, TRANSKRYPCJA, ANALIZA LINGWISTYCZNA ORAZ RÓŻNE ETAPY I WERSJE TŁUMACZENIA WYBRANEGO FRAGMENTU (E1-J2) TEKSTU ZE SCHODÓW HIEROGLIFICZNYCH 4, STOPIEŃ 5, DOS PILAS, PETEN, GWATEMALA

ZDANIE GLIFICZNE:

(rysunek: Stephen Houston)

TRANSLITERACJA:

E1: ju-bu-yi / F1: u-to-k'a / E2: u-pa-ka-la / F2: nu-na / G1: JOL / H1: CHAK-ki /

G2: u-KAB-[ji]ya / H2: ba-la-ja / I1: CHAN-na / J1: K'AWIL-la / I2: u-CHAN-nu / J2: TAJ-MO'-o

TRANSKRYPCJA:

*jubuy / utook' / upakal / nu'n? / [u]jol / cha[h]k /
ukabjiy / ba[j]laj / chan / k'awiil / ucha'n / taj[al] mo'*

ROZBIÓR MORFOLOGICZNY:

*jub-uy-Ø / u-took' / u-pakal / nu'n? / u-jol / chahk /
u-kab-Ø-jiy / baj-l-aj-Ø / chan / k'awiil / u-cha'n / taj-al / mo'*

ANALIZA GRAMATYCZNA:

powalić-THM-ABS / 3SE-krzemień / 3SE-tarcza / pośrednictwo? / 3SE-głowa / (imię bóstwa) /
3SE-nadzorować-ABS-ADV.CLT / młot-AFT-THM-ABS / niebo / (imię bóstwa) / 3SE-strażnik / pochodnia-
REL / papuga ara

TŁUMACZENIE I:

„rozbiły się krzemień, tarcza ‘tego, którego pośrednikiem jest głowa Chahka’; (jest to) nadzorowane przez K'awiil, który uderza młotem w niebie, strażnika ‘Płonącej Ary’

TŁUMACZENIE II:

„Krzemień i tarcza Nu'un Ujol Chahk zostały rozbite; nadzorował to Bajlaj Chan K'awiil, strażnik Tajal Mo' ”

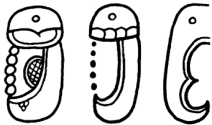
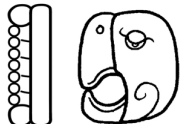
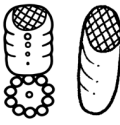
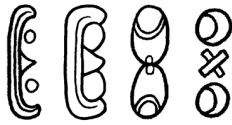
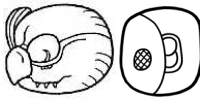
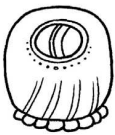
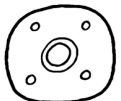
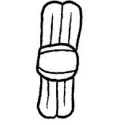
TŁUMACZENIE III:

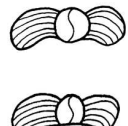
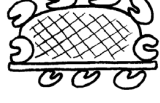
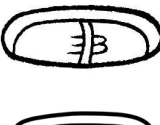
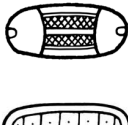
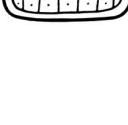
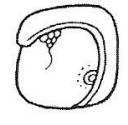
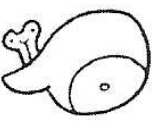
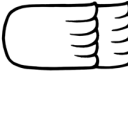
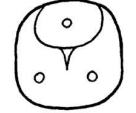
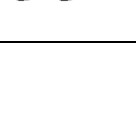
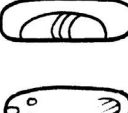
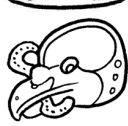
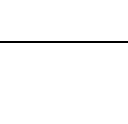
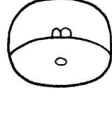
„Armia Nu'un Ujol Chahk została rozbita przez Bajlaj Chan K'awiil, który pojmał Tajal Mo' ”

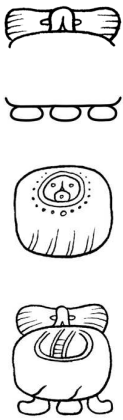
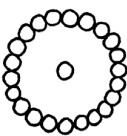
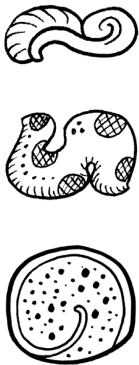
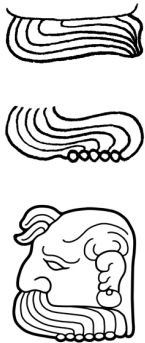
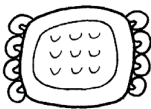
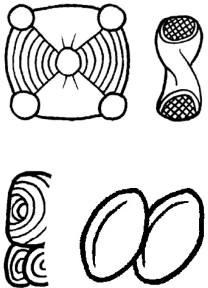
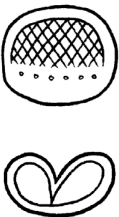
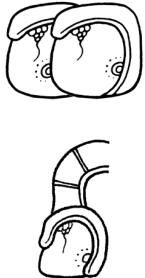
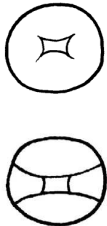
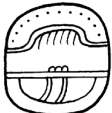
TŁUMACZENIE IV:

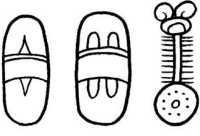
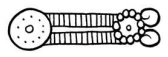
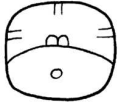
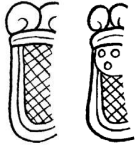
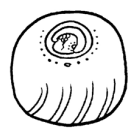
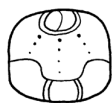
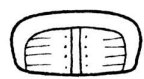
„Nu'un Ujol Chahk został pokonany przez Bajlaj Chan K'awiil”.

DODATEK I: SYLABARIUSZ

a 	e 	i 	o 	u
ba 	be 	bi 	bo 	bu
cha 	che 	chi 	cho 	chu
ch'a 	ch'e	ch'i	ch'o 	ch'u

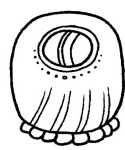
ha 	he 	hi 	ho 	hu
ja 	je 	ji 	jo 	ju
ka 	ke 	ki 	ko 	ku
k'a 	k'e 	k'i 	k'o 	k'u
la 	le 	li 	lo 	lu

ma 	me 	mi 	mo 	mu
na 	ne 	ni 	no 	nu
pa 	pe 	pi 	po 	pu
sa 	se	si 	so	su

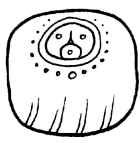
ta	te	ti	to	tu
  		 	 	
t'a	t'e	t'i	t'o	t'u
				
tza	tze	tzi	tzo	tzu
		  		
tz'a	tz'e	tz'i	tz'o	tz'u
				
wa	we	wi	wo	wu
  		 		

xa 	xe 	xi 	xo 	xu
ya 	ye 	yi 	yo 	yu

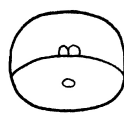
Przykłady glifów najczęściej mylonych ze sobą:

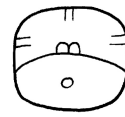
ba

ma

lo

te

bu

mu

mu

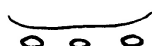
yo

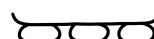
bu

mu

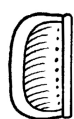
la

ma

ka

sa

ni

wi

ja

HUL

HA'

WINAK?/K'AL

ku/TUN

pi

ku/TUN

KAB/CHAB?

ku/TUN

WITZ

a/AJ

7

chi

yo

ke

ye

k'o

CHOK

AL/YAL

CH'AM

K'AL

TZUTZ

HUL

ZWIEŻŁY SŁOWNIK MAJAŃSKO – POLSKI

Glify ⁵³ :	Transliteracja ⁵⁴ :	Transkrypcja ⁵⁵ :	Tłumaczenie ⁵⁶ :	Pisownia oboczna ⁵⁷ :
	a/AJ	a aj	(1) znak fonetyczny (2) przedrostek, proklityka lub klasyfikator oznaczający osobę, czynnik, sprawcę, funkcję, stanowisko lub cechę/właściwość	
	ACH? AT?	ach at / aat	„penis” (n), przypuszczalnie forma wywodząca się ze wschodniego języka ch’olan lub jukateckiego	ACH?-cha, AT?-ti, AT?-ta
	AJAW	ajaw ajaaw?	(1) dosł. sprawca + mówić > „mówca” lub w szerszym znaczeniu „krasomówca” (2) tytuł „pan, władca, król” (n)	AJAW-wa, a-AJAW, a-AJAW-wa, a-ja-wa
	AJAW	ajaw ajaaw?	(1) dosł. sprawca + mówić > „mówca” lub w szerszym znaczeniu „krasomówca” (2) tytuł „pan, władca, król” (n)	AJAW-wa, a-AJAW, a-AJAW-wa, a-ja-wa
	AJAW	ajaw ajaaw?	(1) dosł. sprawca + mówić > „mówca” lub w szerszym znaczeniu „krasomówca” (2) tytuł „pan, władca, król” (n)	AJAW-wa, a-AJAW, a-AJAW-wa, a-ja-wa

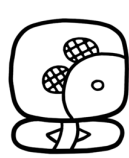
⁵³ Znak przedstawiony w tej kolumnie stanowi tylko jeden z możliwych wariantów pisowni spotykanej w zbiorze hieroglifów Majów. Na przykład słowo „pan, władca” (*ajaw*) może być zapisane na różne sposoby: **AJAW**, **a-AJAW**, **AJAW-wa**, **a-AJAW-wa** i **a-ja-wa**. Ponadto użycie różnych form graficznych daje mnóstwo kombinacji, z których każda ukazuje odmienne złożenie znaków (zobacz **pisownia oboczna** w prawej kolumnie i Rozdział 7. Logogramy). Układ słownika został oparty na transliteracji w porządku alfabetycznym. Jeśli któryś z hieroglifów występuje zawsze w połączeniu z zaimkiem dzierżawczym *u-/y-*, wówczas ten podany jest w nawiasie, np. (*y-*)*uk’ib*. Zatem porządek alfabetyczny odpowiada raczej *tematowi* wyrazu niż formie najczęściej pojawiającej się w zbiorze. Rysunki glifów: (y)a-k’u-tu-u, che-e-bu, ja-yi, ja-wa-TE’, ke-KELEM-ma i MUYAL-ya-la: Christophe Helmke.

⁵⁴ Jest to transliteracja **ogólna**, wykluczająca fonemy zrekonstruowane (długość samogłoski, zwarecie głośni i /h/ [przedspółgłoskowe krtaniowe głoski szczelinowe]), które nie stanowią integralnej części hieroglifów, lecz zostały wskazane przez zasady dysharmonii, odmiany gramatycznej, a w przypadku elizji (wyrzutni fonemowej) – ustalone przez rdzennych lektorów/czytelników.

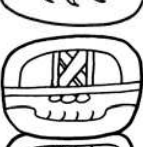
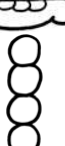
⁵⁵ Jest to transkrypcja **szczegółowa** obejmująca dźwięki zrekonstruowane (zaznaczone w [nawiasach kwadratowych]), i oparta zarówno na świadectwach historycznych, wewnętrznych, jak i paleograficznych.

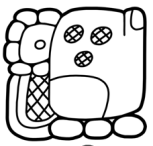
⁵⁶ W rzeczywistości jest to raczej *glosa* niż tłumaczenie. Glosa oznacza krótkie ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia. Tym niemniej, jeśli istnieje kilka dobrze udokumentowanych znaczeń słowa, zostały one podane w kolejności od najbardziej dosłownej do najbardziej metaforycznej. W przypadku tej ostatniej wzięto pod uwagę (do pewnego stopnia) różne znaczenia w zależności od kontekstu, w którym się pojawia. Po wyrazach zamieszczono (w nawiasach okrągłych) skróty kategorii gramatycznych: *czasowniki*: iv: czasownik nieprzechodni, ivd: czasownik nieprzechodni derywat, pv: czasownik pozycyjny, tv: czasownik przechodni, tvd: czasownik przechodni (derywat); *rzeczowniki i przymiotniki*: adj: przymiotnik, cn: rzeczownik złożony, n: rzeczownik; *inne*: adv: przysłówki, cop: łącznik, dem: zaimek wskazujący, ip: zaimek niezależny, ncl: klasyfikator liczbowy, num: liczebnik, part: partykuła, poss: prefiks zaimka dzierżawczego, prep: przyimek, prpo: przyrostek zaimka absolutywnego, prpr: przedrostek zaimka ergatywnego, , sp: imiesłów bierny, top: toponim. W polskim przekładzie pozostawiono skróty kategorii gramatycznych stosowane w języku angielskim. Po pierwsze dlatego, że znacząca większość literatury dotyczącej epigrafiki Majów jest dostępna w języku angielskim, a po drugie z powodu braku odpowiednich skrótów niektórych kategorii (np. zaimków ergatywnych i absolutywnych).

⁵⁷ Pisownia oboczna została oparta na pracach: Boot, 2009; Lacadena & Wichmann 2004; Lacadena & Zender 2001 i Lacadena (informacje prywatne, 2001-2010).

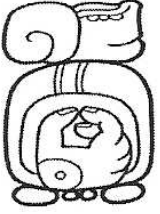
Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	AJAW-le	<i>ajawle[l]</i>	„władza, królowanie, królestwo” (n)	AJAW-le-le, AJAW- ² le, AJAW-wa-le
	AK	<i>a[h]k</i>	„żółw” – zwłaszcza żółw z rzek Ameryki Środkowej (<i>Dermatemys mawii</i>) (n)	a-ka, a-ku, AK-ka
	(y)a-k'a	<i>(y)a[h]k'</i>	„dawać, wręczać” (tv)	ya-AK'
	AK'-ta	<i>a[h]k'ta-</i>	„tańczyć” (ivd) – derywat rzeczownika <i>ahk'Vt</i> (<i>ahk'ot?/ahkut?</i>) oznaczającego „taniec”, w którym wewnętrzna samogłoska jest synkopowana w formie czasownikowej	a[AK']-ta-, a-AK'-ta-, AK'-TAJ-, AK'-TAJ
	(y)a-k'u-tu-u	<i>(y)a[h]k'tu'</i> <i>(y)a[h]k'utu'</i>	„prezent, podarunek” (n/cn) (dosł. „rzecz do podarowania” 3SE-dać-NOM/INS?)	
	(ya)-AL-la	<i>(y)al</i>	„potomek, dziecko (matki)” (n)	ya-AL, ya-la, AL
	(y)a-AT-na	<i>(y)atan</i>	„partner, partnerka, towarzyszka, mąż, żona” (n)	ya-ta-na, a-AT-na, ya-TAN-li
	a-tz'a-mi	<i>atz'aam</i>	„sól” (n)	
	AYIN / AHIN	<i>ayiin / ahiin</i>	„(duża) jaszczurka, kajman, krokodyl” (<i>Crocodylus acutus</i> & <i>Crocodylus moreleti</i>) (n)	a-AYIN/AHIN-na AYIN/AHIN-na, AYIN/AHIN-ni

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	BAH ba	<i>baah</i> <i>ba[(a)h]</i> <i>ba[aj]</i>	(1) „gryzoń, susel” (n) (2) „przywódca” jako odrębny termin w wyrażeniach tytułarnych dla osób wysokiej rangi, noszących dany tytuł (3) „wizerunek, portret, własna osoba” zawsze w formie dzierżawczej (n) (4) stosowany w zwrotach odnoszących się do personifikacji, kiedy to pojawia się sufiks <i>-il</i> i rdzeń czasownikowy <i>a'n</i> „być, istnieć” (5) znak fonetyczny	ba-hi, ba-hi-ja, ba-ji-ja, [BAH]hi
	ba-ki	<i>baak</i>	(1) „kość, szkielet”, zawsze w formie dzierżawczej (n) (2) „jeniec” pojmany w wojnie (n)	ba-ki-li BAK-ki, ba-ka, BAK
	BALAM	<i>ba[h]lam</i>	„jaguar” (<i>Panthera onca</i>) lub ogólnie „kot”; rdzeń słowa pochodzi od czasownika <i>bal-</i> „ukrywać się”, któremu towarzyszy sufiks <i>-am</i> , dając razem dosłownie „ten, który się ukrywa”	ba-la-ma, BALAM-la-ma, BALAM-ma
	ba-ka-ba	<i>ba[ah]kab</i>	„przywódca/ pierwszy na ziemi” (n)	ba-KAB, ba-ka-KAB, BAH-ka-ba
	ba-tz'u	<i>ba'tz'</i>	„(czarna) małpa wyjec” (<i>Alouatta pigra</i>) (n)	BATZ'
	bi BIH BIJ	<i>bi</i> <i>bi[h]</i> <i>bi[j]</i> <i>bih</i> <i>bij</i>	(1) znak fonetyczny (2) „droga”, w porównaniu do <i>sak-bih</i> , oznaczającego dosł. „biała/sztuczna droga” i odnoszącego się w okresie klasycznym do określania wysokich dróg znanych na Jukatanie jako <i>sakbe</i> (n) (3) „linijka (tekstu)” (n)	bi-ji, bi-hi

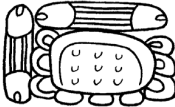
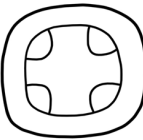
Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	bu-ku	<i>bu[h]k</i>	„ubranie, odzienie” (n)	
	bu-la	<i>bu'ul</i>	„fasola (czarna i brązowa)” (n) (<i>Phaseolus vulgaris</i>)	
	CHAK-ki	<i>cha[h]k</i>	(1) „deszcz” (n) (1) imię boga B	CHAK, cha-ki, cha-ka
	CHAK	<i>chak</i>	(1) „czerwony” (adj) (2) „wielki” (adj)	CHAK-ka
	CHAM-mi	<i>cham</i>	„umierać” (iv)	CHAM
	CHAN KAN	<i>chan kan</i>	(1) „niebo” (n) (2) „wąż” (n) (3) „cztery” (num)	CHAN-na, cha-CHAN, cha-na, ka-KAN
	CHAN-na	<i>chan</i>	(1) „niebo” (n) (2) „wąż” (n) (3) „cztery” (num)	CHAN, cha-CHAN, CHAN-na-ni cha-na
	CHAN	<i>chan</i>	(1) „niebo” (n) (2) „wąż” (n) (3) „cztery” (num)	
	CHAN-nu	<i>cha'n</i>	„strażnik” w znaczeniu „ten, który pojmał” (n)	CHAN, CHAN-na
	CHAPAT	<i>chapa[h]t chapa[ah]t chapa[h]t chapat</i>	„wij, parecznik” (<i>Chilopoda</i>), zazwyczaj odnosi się do istot nadprzyrodzonych z atrybutami związanymi z wijami (n)	cha-pa-ta, CHAPAT-ti, CHAPAT-tu, cha-pa-tu
	CHAY KAY	<i>chay kay</i>	„ryba” (n)	cha-ya, ka-ya

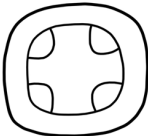
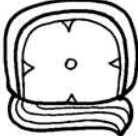
Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	che-e-bu	<i>che'[h]b</i> <i>che[h]bu[l]</i>	„przybory (do pisania), pióro (do pisania), pędzelek” (n)	che-bu
	CHOK	<i>chok-</i>	„rozrzucać, rozpryskiwać, rozpylać, siać, posiać” (tv)	cho-ko-, CHOK-ko-, CHOK-ka?-
	chu-ka	<i>chuk-</i>	„chwycić, pojmać, ująć, brać do niewoli” (tv)	chu-ku
	CHUM[mu]	<i>chum-</i>	„zasiadać, siadać” (pv)	CHUM
	ch'a-ji	<i>ch'aaj</i> <i>ch'aah</i> <i>ch'aj</i>	„kropla, kropelka” (n), przypuszczalnie w odniesieniu do kropelek krwi lub kuleczek kadzidła stosowanych podczas rytuałów symbolicznego zasiewu	ch'a-ja, ch'a-ha, ch'a
	ch'a-ho-ma	<i>ch'ahom</i>	„(człowiek) młody, mężczyzna” (?) (n)	CH'AHOM?-ma, ch'a-ho
	CH'AK-ka	<i>ch'ak-</i>	1) „ścinać uderzeniem, ciosać, ciąć toporem” (2) „zwycięzać, zdobywać” (tv)	CH'AK
	CH'AM- K'AM-	<i>ch'am-</i> <i>k'am-</i>	„brać, chwycić, otrzymywać” (tv)	CH'AM-ma, ch'a-CH'AM, ch'a-ma, k'a-ma?
	ch'a-CH'AMAK?	<i>ch'amak?</i>	„lis” (n) (<i>Urocyon cinereoargenteus</i>)	ch'a-ma-ka, CH'AMAK?
	CH'EN-na	<i>ch'e'n</i>	„grota, jaskinia, otwór, wydrążenie, studnia” (n)	CH'EN, CH'EN-ni, CH'EN-ne

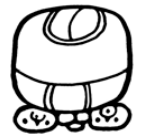
Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	CH'OK	<i>ch'ok</i>	„młodzieniec, latorośl” (n)	ch'o-ko
	(y)e-be-ta	<i>ebe't ebet</i>	„posłaniec” (n)	ye-be-te
	e-bu	<i>e[h]b</i>	„stopień, schody, drabina” (n)	e-EB, EB-bu, e-ba, ye-bu, ye-ba
	EK'	<i>ek' eek'</i>	„gwiazda” (n)	e-k'e
	EL-K'IN-ni	<i>elk'in</i>	„wschód” (n) – strona świata, słowo wprowadzone na Nizinach Majów w okresie klasycznym (<i>lak'in</i> w języku jukateckim w okresie postklasycznym)	EL-K'IN
	HA'	<i>ha'</i>	„woda” (n) w ogólności; może odnosić się zarówno do płynów, rzek i jezior, jak i do zbiorników wodnych w szerszym znaczeniu tego słowa	HA'-a, a
	ha-i	<i>ha'i' ? haa' ? ha'?</i>	zaimek wskazujący 3-ej osoby l. pojedynczej „on, ona, ono, ten, ta, to, ów, owa” (dem)	ha-a
	HAB	<i>ha[a]b</i>	„rok” (liczący 365 dni) (n)	HAB, HAB[bi]
	ha-ma-	<i>ham-</i>	„otwierać, odwiązywać” (tv?/pv?)	
	HIX	<i>hi[i]x</i>	określenie kota, przypuszczalnie ocelota (<i>Leopardus pardalis</i>) lub margaja (<i>Leopardus wiedii</i>) (n)	hi-HIX

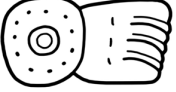
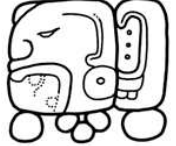
Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	HUN	<i>hun</i> <i>hu'n</i> <i>hu'un</i>	(1) „kora drzewna, papier, księga” (2) „diadem, opaska na głowę, nakrycie głowy” (wykonane z papieru) (n)	HUN-na, hu-na
	HUL-	<i>hul-</i>	„przybywać, przychodzić (tutaj)” (iv)	HUL-li, hu-li
	(y)i-cha-ni	(y)ichaan	„brat matki, wuj (ze strony matki)” (n)	
	(y)i[chi]-NAL-la	(y)ichnal	dosł. „przód, front” lub w dowolnym przekładzie „w polu widzenia”, co tłumaczymy jako „z, razem” lub „w obecności” (cop?)	yi-chi-NAL-la, yi-chi-NAL, yi-chi-na-la, yi-[chi]NAL-la, yi-[chi]NAL, yi-T703v-NAL
	(y)i-tz'i-ni	(y)i[h]tz'iin (y)i[h]tz'in	„młodszy brat” (n)	i-tz'i, yi-tz'i-na
	IK'	<i>ik'</i>	„wiatr, powietrze, oddech” (n)	
	IK'	<i>ik'</i>	„czarny, ciemny” (adj)	
	IL	<i>il-</i>	„widzieć, zobaczyć, poświadczyć, być obecnym” (tv)	IL-la- i-la- i-IL- (y)i-la- (y)i-li- (y)i-IL-
	ITZAM?-ji ITZAMNAJ?-ji	<i>itzam[naa]j?</i> <i>itzamnaaj</i>	Itzamnaaj? (n) (imię bóstwa)	i-ITZAMNAJ?

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	IX IXIK na	<i>ix</i> <i>ixik</i> <i>na</i>	(1) klasyfikator rodzaju żeńskiego (clf) (2) „pani, kobieta” (n) (3) znak fonetyczny	i-xi IXIK-ki
	ja-yi	<i>jaay</i> <i>jay</i>	„waza gliniana, misa” (n)	ja-ya
	ja-na-bi	<i>janaa[h]b</i>	niezidentyfikowany gatunek kwiatu (n)	JANAB, ja-NAB
	ja-wa-TE'	<i>jawa[n]te'</i>	„talerz/naczynie na trójnogu”, wyraz pochodzi przypuszczalnie od rdzenia <i>jaw</i> – „z rozwartymi ustami” z przyrostkiem <i>-an</i> i sufiksem <i>-te'</i> (cn)	ja-TE'
	JOL?	<i>jol?</i> <i>jo'l?</i> <i>jolom / joloom?</i>	„głowa, czaszka” (n)	JOL-lo, JOL-li, JOL-la, JOL-le, JOL-mi
	ju-lu	<i>jul</i>	„perforator, dzida, włócznia” (n)	
	(u)-1-TAN-na	<i>(u)juntan</i> <i>(u)juuntan</i> <i>(u)huntan</i> <i>(u)juntahn</i>	„umiłowany, ukochany” (n)	1-TAN, 1-ta-na 1-TAN-ni
	KAB CHAB?	<i>kab</i> <i>kaab</i> <i>chab?</i> <i>chaab?</i>	„ziemia” (n)	ka-ba, ka-bi
	² ka-wa	<i>kakaw</i>	„kakao” (n)	ka-ka-wa, ka-wa, ka-²ka-wa, ²ka-wa, ka

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	KAL?-TE'	<i>kal[om]te'</i>	tytuł królewski wysokiej rangi (cn)	KAL?-ma-TE', ka-lo-ma-TE', ka-KAL?-TE', ka-KAL?-ma-TE', ka-KAL?-ma-TE'-te
	ke-KELEM?-ma ke-KELOM?-ma	<i>kelem</i> <i>kelom</i>	„silny, mocny” (adj) lub w szerszym znaczeniu „młodość, młodziwiec, młody” (n)	ke-le-ma, ke-lo-ma
	KOHAW-wa	<i>kohaw</i> <i>ko'haw</i>	„hełm, nakrycie głowy” (n) – w szczególności hełmy wykonane z plakietek z muszli, pochodzące z Teotihuacan	ko-ha-wa, ko-o-ha-wa
	ko-ko-no-ma	<i>ko[h]knom</i>	„strażnik, opiekun, protektor” (n) – stosowany szczególnie w odniesieniu do bóstw-patronów Copan	
	K'ABA'	<i>k'aba'</i>	„imię, nazwa” (n)	K'ABA'-a, K'ABA'-ba-a, K'ABA'-ba k'a-ba-a, k'a-ba
	K'AK'	<i>k'a[h]k'</i>	„ogień” (n), rytuał ognia, niekiedy przedstawiany w formie dzierzawczej	K'AK'-k'a, k'a-K'AK', k'a-k'a, ² k'a, ² K'AK'
	K'AL-	<i>k'al-</i>	„prezentować, podnosić, wiązać, zawiązywać, brać, umocowywać, chwytać, zamykać” (vt)	k'a-la-
	K'AN	<i>k'an</i>	(1) „żółty” (adj) (2) „dojrzały” (adj)	K'AN-na

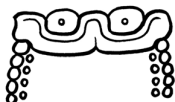
Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	K'AN	<i>k'a[h]n</i>	„ława, siedzisko, podstawa” (n) – również odnosi się do podstawy steli, schodów glificznych i w ogólności płaskich pomników	K'AN-na
	K'AWIL	<i>k'awiil</i> <i>k'awil</i>	K'awiil (n) (imię bóstwa)	K'AWIL-la, K'AWIL-li, K'AWIL-wi-la, k'a-wi-la
	K'IN-ni	<i>k'in</i> <i>k'i[h]n?</i>	(1) „słońce, dzień” (n) (2) „ciepło, gniew” (n)	K'IN
	K'INICH	<i>k'inich</i>	„słońce” z sufiksem <i>-ich</i> , oznaczające dosł. „wystawiony na słońce”, w odniesieniu do bóstwa słońca, boga G, określanego mianem <i>K'inich Ajaw</i>	K'IN-ni-chi, [K'IN]chi-ni
	K'INICH	<i>k'inich</i>	„słońce” z sufiksem <i>-ich</i> oznaczające dosł. „wystawiony na słońce” w znaczeniu „lśniący” w zwrotach tytułarnych	K'IN-ni-chi
	K'UH	<i>k'uh</i>	„bóg, bóstwo” (n)	k'u-hu, k'u, K'U'-u
	K'UH	<i>k'uh[ul]</i>	dosł. „podobny do boga” w znaczeniu „boski, święty” (adj)	k'u-hu-lu, k'u-ju-lu, K'UH-HUL, K'UH-JUL-lu, K'UH-JUL, K'U'-u-lu, K'UH-hu-lu
	K'UH-tzi	<i>k'uuhtz</i>	„tytoń” (n)	
	la-ka	<i>lak</i> <i>laak</i>	„talerz” (n) lub w ogólności płaskie przedmioty, jak cegiełki ceramiczne lub nawet rzeźbione plakietki kościane	la-ki LAK?
	LAKAM	<i>lakam</i>	(1) „sztandar”, „wielki” (n / adj) (2) tytuł (n)	la-ka-ma, LAKAM-ma, LAKAM

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	ma-xi	maax	„małpa czepiak” (n) – zwłaszcza czepiak z Ameryki Środkowej (<i>Ateles geoffroyi</i>)	MAX
	MIJIN?-na	mijiin?	„dziecko ojca” (n)	MIJIN?
	MO'	mo' moo'?	„papuga ara” (n) – zwłaszcza ara żółtoskrzydła (<i>Ara Macao</i>)	MO'-o, mo-o, mo-o-o
	MUYAL?-ya-la	muyal? muyaal?	„chmura” (n)	mu-MUYAL?-la, MUYAL?-la, MUYAL? MUYAL?-li,
	NAB	na[h]b	„laguna, sadzawka (naturalna), jezioro” (n) w szczególności, a ogólnie zbiorniki świeżej wody	na-bi, NAB-bi
	NAL	nal -nal	(1) dosł. „młoda kukurydza” (n) (2) sufiks -nal określający miejsce	na-la, NAL-la, na-NAL
	na-wa	na' - / naw-	„przedstawiać, okazywać (tv)	NAH-wa
	OCH-chi	och-	„wchodzić, wkraczać” (iv)	OCH, o-chi
	OCH-K'IN-ni	ochk'in	„zachód” (n) – strona świata; stosowany na Nizinach Majów w okresie klasycznym; zastąpiony przez <i>chik'in</i> w okresie postklasycznym	OCH-K'IN
	OL-la	o[h]l	„serce” (n) – zawsze w formie dzierżawczej	o-la, OL, ² o-la, (y)o-OL-la
	(y)o-OTOT-ti	(y)otoot	„dom (miejsce zamieszkania)” (n)	OTOT, OTOT-ti, o-to-ti, yo-to-ti

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	PAKAL	<i>pakal</i>	„tarcza” (n)	PAKAL-la, pa-ka-la
	PAS	<i>pas[aj]</i>	„świt, brzask” (n)	pa-sa-ja, PAS-sa-ja
	PAT-	<i>pat-</i>	(1) „robić, tworzyć, budować, formować” (tv) (2) „tworzyć się” (pv)	pa-ta- PAT-ta- pa-PAT-
	pi-bi-NAH-a	<i>pibnaah</i>	dosł. „dom pieca / dom kąpeli”, odnosi się szczególnie do „łazieni parowej” (n)	pi-bi-NAH, pi-bi-NAH-li
	pi-tzi pi-tzi-	<i>pitz pitz-</i>	„gra w piłkę” (n); z odpowiednim prefiksem czasownikowym oznacza również „grać w piłkę”	
	sa-ja-la	<i>sajal</i>	tytuł o nieustalonym znaczeniu (n)	sa-ja, sa[ja], sa[ja]-la, sa
	SAK	<i>sak</i>	„biały, czysty” (adj)	SAK-ka, SAK-ki, sa-ku
	SIH-SIY?-	<i>sih- siy-</i>	„urodzić się” (ivd)	
	su-ku-WINIK-ki	<i>suku[n] winik</i>	„starszy brat” (n)	sa-ku-wi-WINIK-ki
	TAJ	<i>taj</i>	„sosna, pochodnia” (n) – zwłaszcza sosna karaibska znana też jako ‘ocote’ i zrobione z niej pochodnie	ta-ja

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	TAN	ta[h]n	(1) „wewnątrz, w środku, w centrum (czegoś)”, przypuszczalnie także „przed (czymś)” w odniesieniu do miejsca (2) pierś (n) – lub przednia część ciała	TAN-na, ta-na
	TE'	te' te'el	„drewno, drzewo” (n) – odnosi się również ogólnie do roślin	TE'-e
	te-mu	tem? temul?	„tron” (n)	
	ti	ti	(1) „w, do, na, z, przez, dla, jako” (prep) (2) znak fonetyczny	
	TOK'	to[o]k' to[l']k' tok'	„kwarc, krzemień” (n) i wykonane z nich przedmioty	to-k'a, to-k'o, TOK'-k'o, to-TOK'
	TUN-ni	tuun tun	(1) „kamień” (n) (2) „rok” (liczący 360 dni) (n)	TUN, tu-TUN, tu-TUN-ni, tu-ni, tu-nu
	tu-pa	tup tuup, tu'p tu'up	„zausznica” (n) – ozdoba uszna lub ogólnie ozdoba	tu-pa-ja, TUP, tu-TUP, tu-pi
	TZAK-	tzak-	„przywoływać, zaklinać, chwycić (rzeczy śliskie, wymykające się)” (tv)	
	TZUTZ	tzutz-	„kończyć, zakończyć, wypełnić” (tv)	² tzu-, tzu-tza-
	TZ'AK	tz'ak-	„ustawiać, uporządkować, gromadzić” (tv)	TZ'AK-ka, tz'a-ka
	tz'a-pa-	tz'ap-	(1) „zasadzić, wkopać w ziemię, postawić” (tv) (2) „wzniesić (stełę)” (tv)	tz'a[pa]-

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	tz'i-bi	tz'i[h]b	„pismo/malowidło” (n)	
	tz'i-ba-	tz'i[h]ba-	„pisać/malować” (tvd?)	tz'i-bi-
	a/AJ-TZ'IB-ba	a[j] tz'i[h]b	„malarz, pisarz, skryba” (n)	a/AJ-tz'i-ba, a/AJ-tz'i-bi, (y)a-tz'i-bi, a/AJ-TZ'IB
	u-	u-	(1) „on / ona / ono / jego / jej” (pronE) (2) znak fonetyczny	(przed słowami zaczynającymi się spółgłoską)
	u-ti	u[h]t-	„zdarzyć się, wydarzyć się” (iv)	UH-ti, u-tu?
	(y)u-ne	(y)une[n]	„dziecko / syn / córka” (n)	yu- ² ne, u-ne
	wa-WAJ-ji	waaj	„tamał, chleb, masa kukurydziana” (n) – oraz inne, wyrabiane z niej potrawy	WAJ-ji, wa-WAJ, WAJ
	WAY	way / wavy?	„nawał, alter ego, duchowy towarzysz” (n) – zawsze w formie dzierżawczej	WAY-ya, WAY-wa-ya, wa-WAY-ya, wa-ya
	WINAK? WINIK? K'AL?	winaak? winik? k'aal k'al	„dwadzieścia” (num)	WINAK?-ki WINIK?-ki K'AL-li, K'AL-la
	WINIK	winik	(1) „człowiek, osoba, istota ludzka” (n) (2) okres 20-dniowy (n)	WINIK-ki, wi-WINIK-ki, wi-ni-ki
	wi-WITZ	witz	„góra, wzgórze” (n)	WITZ, wi-tzi

Glify:	Transliteracja:	Transkrypcja:	Tłumaczenie:	Pisownia oboczna:
	xa-MAN-na	xaman	„północ” (n) – strona świata; używany na Nizinach Majów w okresie klasycznym; zastąpiony przez <i>nal</i> w postklasyku	xa-ma-MAN-na, xa-MAN
	XOK-ki	xook	„rekin” (n) – być może odnosi się do gatunku rekinów żyjących w rzece Usumacinta	XOK
	YAX	yax	(1) „niebiesko-zielony” (adj) (2) „czysty, jasny” (adj) (3) „pierwszy” (adj)	ya-YAX, ya-xa
	??	??	(1) „być pokonanym/ zniszczonym?” (2) „upadać, spadać” (iv)	

SŁOWNIK TEMATYCZNY MAJAŃSKO – POLSKI

CZASOWNIKI

Rdzeń/temat ⁵⁸ :	Transliteracja ⁵⁹ :	Transkrypcja ⁶⁰ :	KG ⁶¹ :	Tłumaczenie ⁶² :
<i>ah-</i>	a-ha-la a-ha-li	<i>ah-al</i> <i>ah-aal</i>	iv	tworzyć, budzić
<i>ahk'- / ahk'u</i>	ya-k'a-wa ya-AK'-wa ya-k'u-tu-u	<i>y-a[h]k'-aw</i> <i>y-a[h]k'-[a]w</i> <i>y-a[h]k'u-tu'</i>	tv	dawać, wręczać; proszę zwrócić uwagę, że <i>yahk'utu'</i> odgrywa rolę rzeczownika oznaczającego „podarunek, prezent”
<i>ahk't-</i>	a[AK']-ta-ja AK'-ta-ja AK'-ta-ji a-AK'-ta AK'-ta i-AK'-TAJ-ja AK'-TAJ	<i>a[h]k't-aj</i> <i>a[h]k't-aj</i> <i>a[h]k't-aa</i> <i>a[h]k't-a[j]</i> <i>a[h]k't-a[j]</i> <i>i-a[h]k't-aj</i> <i>a[h]k't-aj</i>	ivd	tańczyć – derywat rzeczownika <i>ahk'Vt</i> (<i>ahk'ot?</i> / <i>ahk'ut?</i>) – „taniec”, w którym w formie czasownikowej wewnętrzna samogłoska jest usunięta
<i>akt-</i>	ya-ka-ta-ji	<i>y-ak-t-aa</i>	*tv	opuszczać, zrekać się, abdykować
<i>al-</i>	ya-la-ja ya-la-ji ya-la-ji-ya ya-la-[ji]ya ya-a-la-ni ya-le-je	<i>y-al-aj</i> <i>y-al-aa</i> <i>y-al-j-iiy</i> <i>y-al-j-iiy</i> <i>y-al-aan</i> <i>y-al-ej</i>	tv	mówić
<i>a'n</i>	a-nu AN-nu a-AN-na a-AN AN	<i>a'n</i> <i>a'n</i> <i>an / a[']n</i> <i>an / a[']n</i> <i>an / a[']n</i>	iv	być, istnieć, mieć – stosowane jako część wyrażen określających personifikację (uosobienie) bóstwa

⁵⁸ Słownik ten jest opracowany zgodnie z porządkiem alfabetycznym transliteracji rdzenia/tematu (nawet wówczas gdy dany glif poprzedzony jest, czasami lub zawsze, prefiksem zaimka ergatywnego *u-* / *y-*).

⁵⁹ Jest to transliteracja *ogólna*, wykluczająca zrekonstruowane fonemy (długość samogłoski, zwarecie głośni i /h/ [przedspółgłoskowe krtaniowe głośki szczelinowe]), które nie stanowią integralnej części hieroglifów, lecz zostały wskazane przez zasady dysharmonii, odmianę gramatyczną, a w przypadku elizji (wyrzutni fonemowej) – ustalone przez rdzennych lektorów/czytelników. Układ pisowni obocznej jest oparty przede wszystkim na pracach: Boot 2009, Lacadena & Wichmann 2004, Lacadena & Zender 2001 i Lacadena (informacje prywatne, 2001-2010).

⁶⁰ Jest to transkrypcja *szczegółowa*, obejmująca fonemy zrekonstruowane (podane w [nawiasach kwadratowych]), oparta na dowodach historycznych, wewnętrznych i paleograficznych.

⁶¹ KG – kategoria gramatyczna. Skróty: *czasowniki*: iv: czasownik nieprzechodni, ivd: czasownik nieprzechodni (derywat), pv: czasownik pozycyjny tv: czasownik przechodni, tvd: czasownik przechodni (derywat); *rzeczowniki i przymiotniki*: adj: przymiotnik, cn: rzeczownik złożony, n: rzeczownik; *inne*: adv: przysłówek, cop: łącznik, dem: zaimek wskazujący, ip: zaimek niezależny, ncl: klasyfikator liczebnikowy, num: liczba, part: partykuła, poss: prefiks oznaczający przynależność, prep: przedrostek, pronA: sufiks zaimka absolutywnego, pronE: prefiks zaimka ergatywnego. W polskim przekładzie pozostawiono skróty kategorii gramatycznych stosowane w języku angielskim. Po pierwsze dlatego, że znacząca większość literatury dotyczącej epigrafiki Majów jest dostępna w języku angielskim, a po drugie z powodu braku odpowiednich skrótów niektórych kategorii (np. zaimków ergatywnych i absolutywnych).

⁶² W rzeczywistości jest to raczej *glosa* niż tłumaczenie. Glosa oznacza krótkie ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia. Tym niemniej, jeśli istnieje kilka dobrze udokumentowanych znaczeń słowa, to zostały one podane w kolejności od najbardziej dosłownej do najbardziej metaforycznej. W przypadku tej ostatniej (oczywiście tylko w pewnym stopniu) wzięto pod uwagę różne znaczenia w zależności od kontekstu, w którym występuje.

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ahn-</i>	a-ni a-ne-la a-AN-ne-la AN-ya	<i>aan?</i> <i>ahn-el / -e'l</i> <i>ahn-el / -e'l</i> <i>ahn-iij</i>	iv	biec, chodzić
<i>at-</i>	ya-ti-ji ya-ta-ji ya-AT-ji	<i>y-at-ij</i> <i>y-at-[ij] / -aaj</i> <i>y-at-[ij]</i>	tv	kąpać się
<i>bak-</i>	BAK-na-ja BAK-wa-ja u-BAK-wa	<i>ba[a]k-n-aj</i> <i>ba[a]k-w-aj</i> <i>u-bak-[a]w</i>	tv	pojmać jeńca, pojmać w niewolę
<i>bal- / bahl-</i>	ba-la-ja u-ba-la-wa ba-la-ma BALAM-ma	<i>bal-aj</i> <i>u-bal-aw</i> <i>ba[h]l-am</i> <i>ba[h]l-am</i>	tv	ukrywać, przykrywać, zakrywać
<i>bixan-</i> <i>bih-xan-</i>	[bi]XAN?-na [bi]XAN?-ni-ya bi-xi-ne	<i>bi[h]-xan-</i> <i>bi[h]-xan-iij</i> <i>bixne[l]?</i>	iv	dosł. „ruszać w drogę”, „iść drogą” lub „iść, podróżować”; przypuszczalnie pochodzi od <i>bih</i> („droga”) + <i>xan</i> („biec, iść”)
<i>bik'-</i>	bi-k'i	<i>bik'-</i>	tv	gryzmolić, bazgrać
<i>buch-</i>	bu-BUCH-wa-ni	<i>buch-waan</i>	pv	być posadzonym/osadzonym, siadać
<i>buk-</i>	bu-ku-yi	<i>buk-uuy</i>	tv	ubierać, odziewać
<i>but'-</i>	u-bu-t'u-wa	<i>u-but'-uw</i>	tv	wypełniać, zapełniać, przykrywać
<i>butz'-</i>	bu-tz'a-ja	<i>bu[h]tz'-aj</i>	iv	dymić
<i>cham- / kam-</i>	CHAM CHAM-mi CHAM-mi-ya	<i>cham</i> <i>cham-i</i> <i>cham-iij</i>	iv	umierać
<i>che'- / cheh-</i>	che-e-na che-na che-he-na	<i>che'-e'n /</i> <i>che'-en</i> <i>che['-e]n /</i> <i>che['-e]n</i> <i>cheh-e-'n /</i> <i>cheh-en</i>	tv? / iv?	mówić (+ mówi, powiedział, mówi się?)
<i>chok-</i>	cho-ko-wa u-cho-ko-wa CHOK-wa u-CHOK-wa u-CHOK-ko-wa u-CHOK-wi u-CHOK-ji	<i>chok-ow</i> <i>u-chok-ow</i> <i>chok-[o]w</i> <i>u-chok-[o]w</i> <i>u-chok-ow</i> <i>u-chok-[oo]w?</i> <i>u-chok-[oo]j?</i>	tv	roztrząsać, rozsiewać, rozrzucać, rozpryskiwać, siać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chuk-</i>	chu-ka chu-ka-ja chu[ku]-ja / CHUK-ja chu-ku-ka-ja u-chu-ku-wa u-chu[ku]-ya / u-CHUK-ya chu[ku]-ji-ya / CHUK-ji-ya	<i>chu[h]k-a[j]</i> <i>chu[h]k-aj</i> <i>chu[h]k-[a]j</i> <i>chu[h]k-aj</i> <i>u-chu[h]k-uw</i> <i>u-chuk-[ii]y</i> <i>chu[h]k-j-iiy</i>	tv	pojmać, złapać, schwytać
<i>chum-</i>	CHUM[mu]-li-ya CHUM[mu]-li CHUM[mu]-la-ja CHUM-la-ji-ya CHUM[mu]-la-ji-ya CHUM[mu]wa-ni CHUM[mu]-wa-ni-ya CHUM[mu]-ji-ya CHUM[mu]-ja	<i>chum-l-iiy</i> <i>chum-l-i[iy]</i> <i>chum-l-aj</i> <i>chum-l-aj-iiy</i> <i>chum-l-aj-iiy</i> <i>chum-waan</i> <i>chum-waan-iiy</i> <i>chum-j-iiy</i> <i>chu[h]m-[a]j</i>	pv	siedzieć, siadać
<i>chun-</i>	chu-ni	<i>chun- / -[i]</i>	iv	siedzieć, siadać (wariant <i>chum-</i>)
<i>chuy-</i>	chu-yu u-chu-yu	<i>chuy</i> <i>u-chuy</i>	tv	tkać, szyć
<i>ch'ahb-</i>	u-ch'a-ba-wa ch'a-CH'AB-wi	<i>u-ch'ab-aw</i> <i>ch'ab-[aa]w?</i>	tv	1) pościć, pokutować, odprawiać pokutę 2) tworzyć, kreować
<i>ch'ak-</i>	ch'a-ka-ja CH'AK-ka-ja CH'AK-ka CH'AK	<i>ch'a[h]k-aj</i> <i>ch'a[h]k-aj</i> <i>ch'a[h]k-a[j]</i> <i>ch'a[h]k-</i>	tv	obcinać uderzeniem, odrabywać, ścinać (głowę)
<i>ch'am- / k'am-</i>	ch'a-ma ch'a-CH'AM CH'AM-ma CH'AM-wa CH'AM-wi u-CH'AM-wa CH'AM-ya k'a-ma	<i>ch'am-</i> <i>ch'am-</i> <i>ch'am</i> <i>ch'am-aw</i> <i>ch'am-aaw</i> <i>u-ch'am-[a]w</i> <i>ch'am-[ii]y</i> <i>k'am</i>	tv	chwycić, brać, otrzymywać
<i>ch'om-</i>	ch'o-ma	<i>ch'om</i>	tv	uderzać
<i>ek-</i>	e-ke-wa-ni-ya	<i>ek-waan-iiy</i>	pv	umieszczać, wchodzić, wsadzać, wbijać, kłaść, wstawiać
<i>el-</i>	EL-le EL	<i>el</i> <i>el</i>	tv	palić, okadzać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ehm-</i>	e-mi e-mi-ya EM-ye EM[ye] EM ye-ma-la ye-EM-la	<i>e[h]m-i</i> <i>e[h]m-iiy</i> <i>e[h]m-[ee]y?</i> <i>e[h]m-[ee]y?</i> <i>e[h]m</i> <i>y-e[h]m-al</i> <i>y-e[h]m-[a]l</i>	iv	zstępować, schodzić
<i>ham-</i>	ha-ma-li-ya	<i>ham-l-iiy</i>	tv? / pv?	otwierać, rozwiązywać
<i>hil-</i>	hi-li	<i>hil-i</i>	iv	spocząć, zakończyć
<i>hul- / (h)ul- / ul-</i>	hu-li HUL-li hu-li-ya HUL-li-ya HUL-ya HUL-ye HUL-le-li-[ji]ya	<i>hul-i</i> <i>hul-i</i> <i>hul-iiy</i> <i>hul-iiy</i> <i>hul-[ii]y</i> <i>hul-[e]y</i> <i>hul-el-ij-iiy</i>	iv	przybyć (tutaj), przychodzić
<i>il-</i>	i-la-ja i-IL-ji IL-la IL-ja IL-ya yi-la-ji yi-li-a-ji yi-li-ji yi-IL-ji yi-IL-la-ja yi-IL-a yi-li-a-[ji]ya	<i>il-aj</i> <i>il-[i]j</i> <i>il-a[']</i> <i>il-[a]j</i> <i>il[ii]y</i> <i>y-il-aaj</i> <i>y-il-aaj</i> <i>y-il-[i]j</i> <i>y-il-[i]j</i> <i>y-il-aj</i> <i>y-il-a[']</i> <i>y-il-aj-iiy</i>	tv	widzieć, ujrzyć, być świadkiem
<i>jal-</i>	JAL JAL-ji-ya	<i>jal-</i> <i>jal-j-iiy</i>	tv	pokazywać, okazywać
<i>jas-</i>	ja-sa-wa	<i>jas-aw</i>	tv	rozjaśniać (?)
<i>jatz'-</i>	ja-tz'a-yi ja-tz'o-ma	<i>jatz'-[a]y</i> <i>jatz'-om</i>	tv	zadać cios, uderzać, wbijać
<i>jaw-</i>	ja-wa-TE' ja-TE'	<i>jaw-a[n]-te'</i> <i>ja[w]-[an]-te'</i>	pv	mieć otwarte/rozwarłe usta; „głęboki talerz”
<i>jel-</i>	u-je-le-wa	<i>u-jel-ew</i>	tv	1) zdobić, ubierać 2) zmieniać, zastępować
<i>joch'-</i>	jo-ch'a jo-ch'a-ja jo-ch'o jo-ch'o-ja jo-ch'o-ji-ya u-jo-ch'o-wa jo-ch'o-li	<i>jo[h]ch'-a[j]</i> <i>jo[h]ch'-aj</i> <i>joch'</i> <i>jo[h]ch'-[a]j</i> <i>joch'-j-iiy</i> <i>u-joch'-ow</i> <i>joch'-ol / -li-</i>	tv	wiercić, perforować krzesać (ogień)
<i>jom-</i>	jo-mo-yi	<i>jom-oy</i>	tv	upadać, zagłębiać się, kończyć się

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>jop-</i>	jo-po-la-ja jo-po-la jo-po-wo	<i>jop-l-aj</i> <i>jop-l-a[j]</i> <i>jop-ow</i>	iv	rozpalać (ogień), wypełniać
<i>joy</i>	jo-JOY-ja JOY-ja JOY[ja] JOY-ya-ja JOY[ja]-ji-ya [jo]JOY-ji-ji-ya	<i>jo[h]y-[a]j</i> <i>jo[h]y-[a]j</i> <i>jo[h]y-[a]j</i> <i>jo[h]y-aj</i> <i>jo[h]y-[a]j-iiy</i> <i>jo[h]y-[a]j-ij-iiy</i>	tv	wiązać, zatwierdzać, odsłaniać, ujawniać, debiutować
<i>jub-</i>	ju-bu-yi	<i>jub-uy</i>	tv	zwyciężać, rozbijać, wywracać, przechylać, napadać, powalać, usuwać
<i>jul-</i>	JUL u-JUL-lu u-JUL-wa	<i>jul-</i> <i>u-jul-</i> <i>u-jul-[u]w</i>	tv	przeszywać, przekłuwać, rzucać (włócznią, oszczepem, dzidą, strzałą), miotać, ciskać
<i>kab-</i>	u-KAB-ji u-[KAB]ji u-KAB-ya u-KAB-ji-ya u-KAB-[ji]ya	<i>u-kab-[i]j</i> <i>u-kab-[i]j</i> <i>u-kab-[ii]y</i> <i>u-kab-j-iiy</i> <i>u-kab-j-iiy</i>	tv	nadzorować, doglądać
<i>kach-</i>	u-ka-cha-wa	<i>u-kach-aw</i>	tv	wiązać, zawiązywać, płątać
<i>kal-</i>	ka-lo-ma ka-[KAL]ma [KAL]ma KAL	<i>kal-om</i> <i>kal-[o]m</i> <i>kal-[o]m</i> <i>kal</i>	tv	otwierać, rozbić na kawałki
<i>kam-</i>	---		---	zobacz: <i>cham-</i>
<i>kob-</i>	u-ko-bo u-ko-bo-wa	<i>u-kob</i> <i>u-kob-ow</i>	?	przyrównywać do (kogoś, czegoś), upodabniać rzeczy, powtarzać
<i>koj-</i>	ko-jo-yi i-ko-jo-yi ko-ji-ya	<i>koj-oy</i> <i>i-koj-oy</i> <i>koj-iiy</i>	tv? / iv?	uderzać, zadawać (cios), burzyć, walić, rozbijać, łamać
<i>kohk-</i>	ko-ko-no-ma	<i>ko[h]k-n-om</i>	tv? / iv?	pilnować, czuwać, chronić
<i>kotz'-</i>	ko-tz'o-la ko-tz'o-ma	<i>kotz'-ol</i> <i>kotz'-om</i>	?	zwijać, skręcać, zawijać
<i>kuch-</i>	ku-cha-ja u-ku-chu KUCH?-chi KUCH?	<i>ku[h]ch-aj</i> <i>u-kuch</i> <i>kuch-i</i> <i>kuch</i>	tv	nosić, dźwigać
<i>k'a'-</i>	k'a-a-yi k'a-yi K'A'-yi	<i>k'a'-[a]y /-[aa]y</i> <i>k'a[']-[a]y /-[aa]y</i> <i>k'a'-[a]y /-[aa]y</i>	tv? / iv?	dosł. zmniejszać, kończyć, więdnąć, ulatniać się, przemijać, umierać
<i>k'ahk'-</i>	k'a-k'a-bi-li	<i>k'a[h]k'-bil</i>	tv	palić, okadzać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'al-</i>	k'a-la-ja u-K'AL-wa K'AL-ja K'AL-[j]i-ya K'AL-wa K'AL-wi	<i>k'a[h]l-aj</i> <i>u-k'al-[a]w</i> <i>k'a[h]l-[a]j</i> <i>k'a[h]l-j-i-iy</i> <i>k'al-[a]w</i> <i>k'al-[aa]w?</i>	tv	przedstawiać, prezentować, wznosić, opasywać, mocować, wiązać, łączyć, zamykać
<i>k'am</i>	---		---	zobacz: <i>ch'am-</i>
<i>k'as-</i>	k'a-sa-ja k'a-sa-ya	<i>k'a[h]s-aj</i> <i>k'as-ay</i>	tv	łamać, poruszać, łupać, roztrzaskiwać
<i>k'at-</i>	k'a-ti	<i>k'at-i</i>	tv	chcieć, pragnąć
<i>k'ay-</i>	k'a-yo-ma K'AY	<i>k'ay-om</i> <i>k'ay</i>	iv	śpiewać
<i>k'ub-</i>	k'u-ba-ja	<i>k'u[h]b-aj</i>	tv	prezentować, darować, deponować, dostarczać
<i>k'uh-</i>	K'UH-na K'UH-hu-na K'UH-HUN-na K'UH-HUN	<i>k'uh-[u]n /</i> <i>k'uh-[u']n</i> <i>k'uh-un /</i> <i>k'uh-u'n</i> <i>k'uh-un /</i> <i>k'uh-u'n</i> <i>k'uh-un /</i> <i>k'uh-u[']n</i>	tv	czcić, wielbić
<i>k'ux-</i>	k'u-xa-ja k'u-xa-ji K'UH-xu-ja	<i>k'u[h]x-aj</i> <i>k'u[h]x-ajj</i> <i>k'uhx-[a]j</i>	tv	1) gryźć (chrupiące potrawy), ranić, torturować 2) kończyć, zakończyć
<i>lam-</i>	la-ma la-ma-wa LAM-wa LAM	<i>lam-</i> <i>lam-aw</i> <i>lam-[a]w</i> <i>lam</i>	iv	zmniejszać, wydychać, wygasać, redukować, obniżać
<i>lek'-</i>	u-le-k'a	<i>u-lek'</i>	tv	wznosić
<i>lok'-</i>	u-lo-k'o-la u-LOK' lo-LOK' LOK' LOK'-yi	<i>u-lok'-ol</i> <i>u-lok'-[ol]</i> <i>lok'-[ooy]</i> <i>lok'-[ooy]</i> <i>lok'-ooy</i>	iv	wyłaniać się, wychodzić, uciekać
<i>mach-</i>	ma-cha-ja ma-chi-ta	<i>ma[h]ch-aj</i> <i>ma[h]ch-iit / -t-a[j]</i>	tv	łapać, chwycić
<i>mak-</i>	ma-ka-ja ma-AK-ja-ji-ya ma-ka-xa	<i>ma[h]k-aj</i> <i>ma[h]k-aj-i-iy</i> <i>ma[h]k-ax</i>	tv	1) przykrywać, zamykać 2) zaręczać się, obiecać
<i>mak'-</i>	u-ma-k'a u-ma-k'a-wa	<i>u-mak'- / -a[j]</i> <i>u-mak'-aw</i>	tv	jeść (miękkie potrawy)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>mek'-</i>	u-me-k'e-ji-ya u-me-k'e-[ji]ya	<i>u-mek'-j-iiy</i> <i>u-mek'-j-iiy</i>	*	obejmować (?)
<i>mis-</i>	mi-si	<i>mis</i>	tvd?	czyścić, oczyszczać
<i>muk-</i>	mu-ka-ja mu-ku-ja u-mu-ku mu-ku-yi	<i>mu[h]k-aj</i> <i>mu[h]k-[a]j</i> <i>u-muk</i> <i>muk-uuy</i>	tv	grzebać, chować
<i>nahb-</i>	NAB-ja	<i>na[h]b-[a]j</i>	ivd?	wypełniać wodą (jak morze), gromadzić wodę
<i>naj-</i>	na-ja-yi	<i>naj-ay</i>	?	napełniać (?)
<i>nak-</i>	u-na-ka-wa	<i>u-nak-aw</i>	tv	podbijać, pokonywać, zawojować
<i>na' - / naw-</i>	na-wa-ja NAH-wa-ja	<i>na[']-w-aj /</i> <i>na[h]w-aj</i> <i>na[']-w-aj? /</i> <i>nahw-aj</i>	tv	przedstawiać, prezentować (?)
<i>nup-</i>	nu-pa-ja	<i>nu[h]p-aj</i>	tv	łączyć, połączyć, zlewać
<i>och- / ok-</i>	o-chi o-chi-ya OCH-chi-ya OCH-chi OCH	<i>och-i</i> <i>och-iiy</i> <i>och-iiy</i> <i>och-i</i> <i>och[-i]</i>	iv	wchodzić, wkraczać
<i>otoot-</i>	OTOT-NAH-ja*	<i>oto[o]t-n-aj</i>	iv	być zamieszkanym, umieszczonym
<i>pach-</i>	pa-chi	<i>pach-i / pach?</i>	tv	wybierać, selekcjonować
<i>pak-</i>	pa-ka-la-ja u-pa-ka-ba	<i>pak-l-aj</i> <i>u-pak-ab</i>	pv	odwracać, przewracać, leżeć twarzą w dół
<i>pak-</i>	pa-ka-xa pa-ka-xi	<i>pak-ax</i> <i>pak-aax?</i>	tv? / iv?	wracać
<i>pak'-</i>	pa-k'a u-pa-k'a pa-k'a-ji-ya	<i>pak'</i> <i>u-pak'</i> <i>pak'-j-iiy</i>	tv	stawiać, umieszczać, wyznaczać, sadzić, siać
<i>pan-</i>	pa-na-wa-ni	<i>pan-waan</i>	pv	wykopywać, kopać (?)
<i>pas-</i>	pa-sa-ja u-pa-sa-wa	<i>pa[h]s-aj</i> <i>u-pas-aw</i>	tv	otwierać, ujawniać, eksponować, ekshumować
<i>pat-</i>	pa-ta-wa-ni PAT-wa-ni PAT-ta-wa-ni PAT-la-ja PAT-[la]ja	<i>pat-waan</i> <i>pat-waan</i> <i>pat-waan</i> <i>pat-l-aj</i> <i>pat-l-aj</i>	pv	kształtować, formować

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>pat-</i>	u-pa-ti-ji u-PAT-ji u-PAT-ta-wa	<i>u-pat-ij</i> <i>u-pat-[i]j</i> <i>u-pat-aw</i>	tv	robić, kształtować, formować, tworzyć, budować
<i>pek-</i>	u-pe-ka-ja	<i>u-pek-aj</i>	?	?
<i>pet-</i>	PET-te PET-ja PET-ta-ja-la PET-ji-ya	<i>pet</i> <i>pet-[a]j</i> <i>pet-j-al</i> <i>pet-j-iij</i>	tv	okrążyć, nadawać okrągły kształt, stawać się okrągłym
<i>pich-</i>	pi-chi	<i>pich</i>	tv	dziurkować, perforować, nakłuwać
<i>pitz-</i>	pi-tzi-ja pi-tzi-la-ja pi-tzi-ji-ya	<i>pitz-iij</i> <i>pitz-iil-[a]j</i> <i>pitz-j-iij</i>	ivd	grać w piłkę
<i>pok-</i>	u-po-ko-lo	<i>u-pok-ol</i>	tv	myć, oczyszczać, płukać
<i>puk-</i>	PUK PUK-ki	<i>puk / puk-[i]</i> <i>puk-i</i>	iv	rozsypywać, rozpraszać, rozniecać (w odniesieniu do ognia)
<i>pul-</i>	pu-lu-yi PUL-yi	<i>pul-uy / -uuy</i> <i>pul-uy / -uuy</i>	tv? / iv?	palić, podpalać, podkładać ogień
<i>sat-</i>	sa-ta-yi	<i>sat-aay</i>	tv	1) niszczyć 2) tracić
<i>sih- / siy?-</i>	SIH?-ja SIH?-ya-ja SIH?-ja-[j]iya SIH?-ji-ja	<i>si[h]y-[a]j</i> <i>si[h]y-aj</i> <i>si[h]y-[a]j-iij</i> <i>si[h]y-j-iij</i>	ivd	urodzić się
<i>sin-</i>	si-na-ja si-na u-si-na	<i>si[h]n-aj</i> <i>si[h]n-a[j]</i> <i>u-si[h]n-a[j]</i>	tv	rozpościerać, rozciągać, szerzyć
<i>sus-</i>	su-sa-ja	<i>su[h]s-aj</i>	tv	skrobać, łuszczyć, zdzierać
<i>tak'-</i>	ta-k'a u-ta-k'a ta-k'a-ni	<i>tak'</i> <i>u-tak'</i> <i>tak'-aan</i>	tv	powlekać, oblepiać, pokrywać (stiukiem)
<i>tal-</i>	ta-li ta-li-ya TAL-	<i>tali[']</i> <i>tal-iij</i> <i>tal</i>	iv	przychodzić, przybywać (skądś)
<i>tap- / tahp-</i>	ta-pa-la u-ta-pa-wa	<i>tap-al / ta[h]p-al</i> <i>u-tap-aw</i>	tv	1) gasić, niszczyć 2) zdobić, dekorować
<i>tek'-</i>	te-k'a-ja	<i>te[h]k'-aj</i>	tv	nadepnąć (na coś), deptać, stąpać
<i>til-</i>	ti-li-wi TIL-wi	<i>til-iw</i> <i>til-[i]w</i>	tv?	palić, rozpalać ogień

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>tihm-</i>	ti-ma-ja u-ti-mi-wa u-ti-mi-je-la	<i>ti[h]m-aj</i> <i>u-tim-[i]w</i> <i>u-ti[h]m-ij-el /</i> <i>-e'l / -eel</i>	?	zadowalać, łagodzić, zaspokajać, uspokoić
<i>tut-</i>	tu-ta-ja tu-tu-yi	<i>tut-aj</i> <i>tut-uy</i>	tv	odwiedzać, mijać
<i>t'ab-</i>	t'a?-ba-yi T'AB?-yi T'AB?[yi]	<i>t'ab-aay</i> <i>t'ab-aay</i> <i>t'ab-aay</i>	iv	1) wznosić, wynosić, podnieść 2) poświęcać, dedykować
<i>t'ox-</i>	t'o-xa-ja	<i>t'o[h]x-aj</i>	?	perforować, dziurkować, nakłuwać (?)
<i>tzak-</i>	u-TZAK-wa TZAK-wa TZAK-wi TZAK-wi-ya TZAK-ja	<i>u-tzak-[a]w</i> <i>tzak-[a]w</i> <i>tzak-[aa]w</i> <i>tzak-[aa]w-[ii]y</i> <i>tza[h]k-[a]j</i>	tv	przywoływać, zaklinać, chwytąć (rzeczy śliskie, wymykające się)
<i>tzik-</i>	tzi-ka-ja	<i>tzi[h]k-aj</i>	tv	czytać, liczyć, obliczać
<i>tzutz-</i>	tzu-tza-ja ² tzu-ja ² tzu-ji-ya TZUTZ-tza-ja TZUTZ-ja u-TZUTZ-wa u-TZUTZ-yi TZUTZ-yi TZUTZ-jo-ma	<i>tzu[h]tz-aj</i> <i>tzu[h]tz-[a]j</i> <i>tzu[h]tz-j-iiy</i> <i>tzu[h]tz-aj</i> <i>tzu[h]tz-[a]j</i> <i>u-tzutz-[u]w</i> <i>u-tzutz-[u]y</i> <i>tzutz-[u]y</i> <i>tzutz-j-om</i>	tv	kończyć, zakończyć się, skompletować
<i>tz'ak-</i>	u-TZ'AK u-TZ'AK-ka u-TZ'AK-a u-tz'a-ka u-TZ'AK-ka-a u-TZ'AK-bu-ji-li	<i>u-tz'ak[-a']</i> <i>u-tz'ak-a[-']</i> <i>u-tz'ak-a[-']</i> <i>u-tz'ak-a[-']</i> <i>u-tz'ak-a'</i> <i>u-tz'ak-bu-j-il /</i> <i>-buuj-[i]l</i>	tv	ustawiać, porządkować, kumulować, ustawiać (w szereg), wytyczać, układać
<i>tz'ap-</i>	u-tz'a-pa-wa tz'a-pa-wa tz'a-pa-ja tz'a[pa]-ja tz'a-pa-pa-ja tz'a-pa-[ji]ya	<i>u-tz'ap-aw</i> <i>tz'ap-aw</i> <i>tz'a[h]p-aj</i> <i>tz'a[h]p-aj</i> <i>tz'a[h]p-aj</i> <i>tz'a[h]p-j-iiy</i>	tv	1) sadzić, zamieszczać, podnosić, wbijać w ziemię 2) wznosić (stełę)
<i>tz'ay-</i>	tz'a-ya-ja	<i>tz'a[h]y-aj</i>	tv	schodzić, wygrywać (?)
<i>tz'ihba-</i>	u-tz'i-ba tz'i-bi-na-ja u-tz'i-bi-na-ja u-tz'i-bi-na-ja-la	<i>u-tz'i[h]b-a</i> <i>tz'i[h]b-n-aj</i> <i>u-tz'i[h]b-n-aj</i> <i>u-tz'i[h]b-n-aj-al</i>	tvd?	malować, pisać
<i>ub-</i>	yu-bi yu-bi-la	<i>y-ub</i> <i>y-ub-iil</i>	iv	słyszeć, słuchać

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>uk'-</i>	u-UK'-ni yu-UK'-bi	<i>uk'-un / uk'-uun</i> <i>y-uk'-[i]b</i>	iv	pić
<i>uht-</i>	u-ti u-ti-ya UH-ti UH-ti-ya u-to-ma u-to-mo u-u-ti	<i>u[h]t- /</i> <i>u[h]t-i[']</i> <i>u[h]t-i-iy</i> <i>u[h]t- /</i> <i>u[h]t -i[']</i> <i>uht-i-iy</i> <i>u[h]t-om</i> <i>u[h]t-om</i> <i>u-u[h]t-i[']</i>	iv	zdarzyć się, wydarzyć się, nastąpić
<i>ux- / uxul-</i>	u-xu-lu yu-xu-lu yu-xu-lu-ji yu-xu-li yu-xu-lu-li yu-xu-lu-wa-ja-la u-xu-lu-na-ja	<i>ux-ul</i> <i>y-ux-ul</i> <i>y-ux-ul-[i]j / -uuj?</i> <i>y-ux-uul?</i> <i>y-ux-ul-uul?</i> <i>y-ux-ul-w-aj-al</i> <i>ux-ul-n-aj</i>	tvd	rzeźbić, ryć, nacinać
<i>wa'-</i>	wa-a-wa-ni wa-WA'-la-ja WA'-la-ja wa-WA'-ji-ya WA'-ji-ya WA'-ja wa-[i]ja	<i>wa'-waan</i> <i>wa'-l-aj</i> <i>wa'-l-aj</i> <i>wa'-j-i-iy</i> <i>wa'-j-i-iy</i> <i>wa'-[ii]j</i> <i>wa[']-i-ij</i>	pv	być wzniesionym, ustawiać (coś) pionowo, podpierać
<i>wal-</i>	wa-WAL-la-ja WAL-la-ja wa-WAL-ji-ya WAL-ji-ya WAL-ja	<i>wal-aj</i> <i>wal-aj</i> <i>wal-j-i-iy</i> <i>wal-j-i-iy</i> <i>wal-[ii]j / wal-[a]j</i>	tv	ustawiać, stawiać (coś) na nogi, podnosić
<i>way-</i>	WAY-bi u-WAY u-WAY-ya u-WAY-bi u-WAY-bi-li	<i>way-ib</i> <i>u-wa[h]y?</i> <i>u-wa[h]y?</i> <i>u-way-ib</i> <i>u-way-bil</i>	iv	spać, śnić, przemieniać
<i>we'-</i>	WE' u-WE'-ya u-WE'-ji-ya WE'-ji WE'-i-bi WE'-bi WE'-ma WE'-la	<i>we'</i> <i>u-we'-[e]y / -[ii]y</i> <i>u-we'-j-i-iy</i> <i>we'-eej</i> <i>we'-ib</i> <i>we'-[i]b</i> <i>we'-em</i> <i>we'-el</i>	tv	jeść (potrawy przygotowane z kukurydzy/ mięsa)
<i>wi'-</i>	WI'-ja	<i>wi'-[a]j</i>	tv	jeść (w wyrażeniach wojennych) – przypuszczalnie wywodzi się od <i>we'-aj</i> (czas przeszły czasownika „jeść”)
<i>witz-</i>	wi-tz-ja WITZ-ja	<i>witz-i-ij</i> <i>witz-[ii]j</i>	ivd	ustawiać (w stos), gromadzić na stos (niczym góra)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>wol-</i>	wo-lo-yi	<i>wol-oy</i>	tv	zawijać, owijać, nadawać okrągłą formę
<i>xok-</i>	xo-ko	<i>xok-i</i>	tv	liczyć, czytać
<i>yal-</i>	ya-la-ja ya-la-ji-ya YAL-la-ja	<i>yal-aj</i> <i>yal-aj-iiy</i> <i>yal-aj</i>	tv	rzucać, wyrzucać, zrzucać
<i>yip-</i>	yi-pi-la-ja yi-pi-ya-ja yi-pi-ya-je-la	<i>yip-l-aj</i> <i>yip-y-aj</i> <i>yip-y-aj-el</i>	iv	napęlniać, wypełniać
<i>yuhk-</i>	yu-ku-[la]ja yu-ku-no-ma yu-[ku]no yu[ku]	<i>yu[h]k-l-aj</i> <i>yu[h]k-n-om</i> <i>yu[h]k-n-o[m]</i> <i>yu[h]k</i>	tv	1) łączyć, jednoczyć 2) trząść, drzeć, poruszać
<i>yul-</i>	yu-lu	<i>yul</i>	tv	polerować, nadawać połysk

RZECZOWNIKI I PRZYMOTNIKI

Rdzeń/temat ⁶³ :	Transliteracja ⁶⁴ :	Transkrypcja ⁶⁵ :	KG ⁶⁶ :	Tłumaczenie ⁶⁷ :
<i>abak</i>	---	---	---	zobacz <i>sabak</i>
<i>ach</i>	ACH?-cha	<i>ach</i>	n	„penis” – przypuszczalnie forma z języka ch'olan (ziemie wschodnie) lub jukateckiego.
<i>ahal</i>	a-ha-la a-ha-li	<i>ahal</i> <i>ahaal</i>	n	1) „świt, brzask, stworzenie, kreacja” 2) „podbój, konkwista”
<i>ajaw</i>	a-ja-wa a-AJAW-wa a-AJAW AJAW-wa AJAW	<i>ajaw</i> <i>ajaw</i> <i>ajaw</i> <i>ajaw</i> <i>ajaw</i>	n / tytuł	1) dosł. sprawca + mówić > „mówca” lub nawet „krasomówca” 2) tytuł „pan, władca, król”
<i>ajawil</i>	AJAW-wa-li AJAW-li	<i>ajaw-[i]l</i> <i>ajaw-[i]l</i>	n	„panowanie, władanie, królestwo”
<i>ajawlel</i>	AJAW-le-le AJAW-le² AJAW-wa-le AJAW-le	<i>ajaw-lel</i> <i>ajaw-lel</i> <i>ajaw-le[l]</i> <i>ajaw-le[l]</i>	n	„panowanie, władanie, królestwo”
<i>ajawte'</i>	AJAW-TE' AJAW[TE'] ya-AJAW-TE' ya-AJAW[TE']	<i>ajaw-te'</i> <i>ajaw-te'</i> <i>y-ajaw-te'</i> <i>y-ajaw-te'</i>	cn	tytuł „pan drzewa” lub „król drzewa” (genealogicznego) w zależności od przekładu
<i>ajtz'ihb</i>	a/AJ-tz'i-bi ya-tz'i-bi a/AJ-TZ'IB	<i>aj-tz'i[h]b</i> <i>y-a[j]-tz'i[h]b</i> <i>aj-tz'i[h]b</i>	n	„malarz, pisarz, skryba”

⁶³ Słownik ten jest opracowany zgodnie z porządkiem alfabetycznym transliteracji rdzenia/tematu (nawet wówczas gdy dany glif poprzedzony jest, czasem lub zawsze, prefiksem zaimka ergatywnego *u-* / *y-*).

⁶⁴ Jest to transliteracja *ogólna*, wykluczająca zrekonstruowane fonemy (długość samogłoski, zwarcie głośni i /h/ [przedspółgłoskowe krtaniowe głoski szczelinowe]), które nie stanowią integralnej części hieroglifów, lecz zostały wskazane przez zasady dysharmonii, odmianę gramatyczną, a w przypadku elizji (wyrzutni fonemowej) – ustalone przez rdzennych lektorów/czytelników. Układ pisowni obocznej jest oparty przede wszystkim na pracach: Boot 2009, Lacadena & Wichmann 2004, Lacadena & Zender 2001 i Lacadena (informacje prywatne, 2001-2010).

⁶⁵ Jest to transkrypcja *szczegółowa*, obejmująca fonemy zrekonstruowane (podane w [nawiasach kwadratowych]), oparta na dowodach historycznych, wewnętrznych i paleograficznych.

⁶⁶ KG – kategoria gramatyczna. Skróty: *czasowniki*: iv: czasownik nieprzechodni, ivd: czasownik nieprzechodni (derywat), pv: czasownik pozycyjny tv: czasownik przechodni, tvd: czasownik przechodni (derywat); *rzeczowniki i przymiotniki*: adj: przymiotnik, cn: rzeczownik złożony, n: rzeczownik; *inne*: adv: przysłówek, cop: łącznik, dem: zaimek wskazujący, ip: zaimek niezależny, ncl: klasyfikator liczebnikowy, num: liczba, part: partykuła, poss: prefiks oznaczający przynależność, prep: przedrostek, pronA: sufiks zaimka absolutywnego, pronE: prefiks zaimka ergatywnego. W polskim przekładzie pozostawiono skróty kategorii gramatycznych stosowane w języku angielskim. Po pierwsze dlatego, że znacząca większość literatury dotyczącej epigrafiki Majów jest dostępna w języku angielskim, a po drugie z powodu braku odpowiednich skrótów niektórych kategorii (np. zaimków ergatywnych i absolutywnych).

⁶⁷ W rzeczywistości jest to raczej *glosa* niż tłumaczenie. Glosa oznacza krótkie ogólne tłumaczenie słowa lub morfemu, nie uwzględniające kontekstu, w którym się pojawia. Tym niemniej, jeśli istnieje kilka dobrze udokumentowanych znaczeń słowa, to zostały one podane w kolejności od najbardziej dosłownej do najbardziej metaforycznej. W przypadku tej ostatniej (oczywiście tylko w pewnym stopniu) wzięto pod uwagę różne znaczenia w zależności od kontekstu, w którym występuje.

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ahk</i>	a-ka AK-ka AK	<i>a[h]k</i> <i>a[h]k</i> <i>a[h]k</i>	n	„żółw” – zwłaszcza żółw z rzek Ameryki Środkowej (<i>Dermatemys mawii</i>)
<i>ahkul</i> <i>ahku'l</i>	a-ku-u-lu a-ku-lu a-ku-la a-ku AK-lu AK-la AK	<i>a[h]k-ul /</i> <i>a[h]k-u[']l</i> <i>a[h]k-ul /</i> <i>a[h]k-u[']l</i> <i>a[h]k-ul /</i> <i>a[h]k-u[']l</i> <i>a[h]k-ul /</i> <i>a[h]k-u['l]</i> <i>a[h]k-[u]l /</i> <i>a[h]k-[u]l</i> <i>a[h]k-[u]l /</i> <i>a[h]k-[u]l</i> <i>a[h]k-[ul] /</i> <i>a[h]k-[u'l]</i>	n / top	1) „żółw” – patrz powyżej 2) najprawdopodobniej służy jako wyrażenie toponimiczne określające „miejsce obfitujące w żółwie”, używane jako część królewskich antroponimów
<i>ahkan</i>	[ya]AKAN-na a/AJ-AKAN-na AKAN-na AKAN	<i>y-a[h]kan</i> <i>a[h]kan</i> <i>a[h]kan</i> <i>a[h]kan</i>	n / imię bóstwa	1) „ryk, wycie, jęk” 2) imię boga A'
<i>ahk'ab</i>	ya-k'a-ba a-k'a-ba AK'AB-li AK'AB	<i>y-a[h]k'ab</i> <i>a[h]k'ab</i> <i>a[h]k'ab-aal</i> <i>a[h]k'ab</i>	n	1) „noc, ciemność” 2) kiedy pojawia się w jednym wyrażeniu wraz z <i>ch'ahb</i> , „pokuta, ofiara” i zaimkiem dzierżawczym, wówczas może odnosić się do „siły, mocy, potęgi”
<i>ahk'(u)tu'</i>	ya-k'u-tu-u	<i>y-a[h]k'-(u)tu'</i>	n / cn	„podarunek, prezent” (dosł. „rzecz do podarowania”, analizowane jako 3SE-dać-NOM/INST?)
<i>al</i>	ya-la ya-AL-la ya-AL AL	<i>y-al</i> <i>y-al</i> <i>y-al</i> <i>al</i>	n	„dziecko, potomstwo (matki)”
<i>anaab / a'naab</i>	a-na-bi ya-na-bi-li ya-a-na-bi-li	<i>anaab</i> <i>y-anaab-[i]l</i> <i>y-a[j]-anaab-[i]l /</i> <i>y-a'naab-[i]l</i>	n	„rzeźbiarz” (?)
<i>at</i>	AT-ti AT-ta	<i>aat</i> <i>at</i>	n	„penis”
<i>atan</i>	ya-ta-na ya-AT-na a-AT-na ya-TAN-li	<i>y-atan</i> <i>y-atan</i> <i>atan</i> <i>y-atan-[i]l</i> <i>/ y-atan-[aa]l</i>	n	„małżonek, małżonka, mąż, żona, partner, partnerka, towarzyszka”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>atot</i>	ya-to-te ya-ATOT-TE(') ya-ATOT ya-ATOT-ti	<i>y-atot-e</i> <i>y-atot-e</i> <i>y-atot</i> <i>y-atoot</i>	n	„dom” (w znaczeniu „mieszkanie lub miejsce zamieszkania”) – forma z wczesnego okresu, zastąpiona później na Nizinach Majów przez <i>otoot</i> , a na Jukatanie – przez <i>otooch</i>
<i>atz'aam</i>	a-tz'a-mi	<i>atz'aam</i>	n	„sól”
<i>ayiin / ahiin</i>	a-AYIN/AHIN-na AYIN/AHIN-na AYIN/AHIN-ni AYIN/AHIN	<i>ayiin / ahiin</i> <i>ayiin / ahiin</i> <i>ayiin / ahiin</i> <i>ayi[i]n / ahi[i]n</i>	n	„(duża) jaszczurka, kajman, krokodyl” (<i>Crocodylus acutus</i> & <i>Crocodylus moreleti</i>)
<i>bah</i>	ba-hi ba-hi-ja ba-ji-ja [BAH]hi BAH ba	<i>baah</i> <i>baah-[ii]j</i> <i>baaj-[ii]j /</i> <i>baa[h]-[ii]j</i> <i>baah</i> <i>bah / ba[a]h</i> <i>ba[h] / ba[ah]</i>	n / adj	1) „suseł, gryzoń” 2) „główny, przywódca” (adj) jako wyróżnik w wyrażeniach tytułarnych dla najwyższych rangą osób noszących poszczególne tytuły 3) „wizerunek, własna osoba” – zawsze w formie dzierżawczej 4) po dodaniu sufiksu <i>-il</i> i rdzenia czasownikowego <i>a'n</i> („być, istnieć”) używane jako część zwrotów związanych z uosobieniem/personifikacją
<i>baak</i>	ba-ki ba-ki-li BAK-ki ba-ka BAK	<i>baak</i> <i>baak-[i]l</i> <i>baak</i> <i>bak</i> <i>bak / ba[a]k</i>	n	1) „kość, szkielet” (zawsze w formie dzierżawczej) 2) „jeniec” (pojmany podczas wojny)
<i>bahlam</i>	ba-la-ma BALAM-la-ma BALAM-ma BALAM	<i>ba[h]lam</i> <i>ba[h]lam</i> <i>ba[h]lam</i> <i>ba[h]lam</i>	n	„jaguar” (<i>Panthera onca</i>) lub ogólnie „kot”; rdzeń słowa pochodzi od czasownika <i>bal-</i> „ukrywać się”, któremu towarzyszy sufiks <i>-am</i> , dając razem dosłownie „ten który się ukrywa”
<i>batun</i>	ba-TUN-nu	<i>batun</i>	n	korzeń jakiejś rośliny (?)
<i>ba'tz'</i>	ba-tz'u BATZ'	<i>ba'tz'</i> <i>ba[']tz'</i>	n	„(czarna) małpa wyjec” (<i>Alouatta pigra</i>)
<i>bay</i>	ba-ya	<i>bay</i>	adj	„gruby” (?)
<i>bih / bij</i>	bi-hi bi-ji bi	<i>bih</i> <i>bij</i> <i>bi[h]/ bi[j]</i>	n	„droga”; porównaj z <i>sak-bih</i> , dosłownie „biała droga”, które to określenie w okresie klasycznym odnosiło się do dróg znanych na Jukatanie jako <i>sakbe</i> .
<i>bij</i>	ta-ta-bi	<i>tat bij</i>	n	„linia (tekstu)”
<i>bihtuun</i>	bi-TUN-ni [bi]TUN-ni	<i>bih-tuun</i> <i>bih-tuun</i>	cn	dosł. „kamienna droga” – odnosi się do powierzchni pokrytych kamieniem, a w szczególności do terenu boiska do gry w piłkę

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>bolaay / bola'y</i>	bo?-la-yi BOL?-la-yu	<i>bolaay</i> <i>bola'y</i>	n	„drapieżne zwierzę” – odnosi się zwłaszcza do kotów ale może dotyczyć też węży; pojawia się zazwyczaj z przymiotnikiem określającym kolor (jak <i>chak</i> , <i>k'an</i> lub <i>ik'</i>)
<i>bubul</i>	² bu-lu-HA'	<i>bubul-ha'</i>	n	„insekt wodny”
<i>bubul</i>	² bu-lu	<i>bubul</i>	adj	„cyldryczny, w formie kolumny”
<i>buhk</i>	bu-ku	<i>bu[h]k</i>	n	„odzienię, ubrania, tkanina”
<i>bukuutz</i>	bu-ku-tzi	<i>bukuutz</i>	n	odnosi się do szczególnego sposobu przygotowywania kakao w rejonie Acanceh na Jukatanie
<i>bu'ul / bu'l</i>	bu-la	<i>bu'[u]l / bu'l</i>	n	„(czarna i brązowa) fasola” (<i>Phaseolus vulgaris</i>)
<i>butz'</i>	bu-tz'a-ja	<i>butz'-aj</i>	n	„dym” – przypuszczalnie zawsze pojawia się w formie dzierżawczej
<i>cha'</i>	2	<i>cha'</i>	adv	„znów, innym razem, po raz drugi”
<i>chaab</i>	cha-bi	<i>chaab</i>	n	„pszczoła, ul, miód”; zobacz też <i>kab</i>
<i>chaach</i>	cha-chi	<i>chaach</i>	n	„kosz”
<i>chahk</i>	cha-ki CHAK-ki CHAK	<i>cha[h]k / chaak</i> <i>cha[h]k / chaak</i> <i>cha[h]k / cha[a]k</i>	n / imię bóstwa	1) „deszcz, opady” 2) imię boga B zobacz poniżej <i>chahuk</i>
<i>chab</i>	---	---	---	zobacz <i>kab</i>
<i>chahuk</i>	cha-hu-ku	<i>chahuk</i>	n	„grzmot” – słowo spokrewnione z <i>chahk</i> (powyżej)
<i>chak</i>	CHAK CHAK-ka cha-ka	<i>chak</i>	adj	1) „czerwony” 2) „wielki”
<i>chakte'</i>	CHAK-TE'-e	<i>chak-te'</i>	cn	dosł. „czerwone drzewo”, określenie tropikalnego cedru
<i>chakal</i>	CHAK-ka-la	<i>chak-al</i>	adj	dosł. „czerwony, czerwony”
<i>chakjal</i>	CHAK-ja-la CHAK-ja[la]	<i>chak-jal</i>	adj	dosł. „czerwony, czerwona kryjówka” lub „zaczerwienienie”
<i>chakalte'</i>	CHAK-ka-la-TE'	<i>chak-al-te'</i>	cn	dosł. „czerwone drzewo”, określenie drzewa <i>chicozapote</i> (pigwicy) (<i>Manilkara zapota</i>)
<i>chak ek'</i>	CHAK-EK'	<i>chak ek'</i>	cn	dosł. „wielka gwiazda”, określenie planety Wenus

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chakat</i>	CHAK-AT-ta CHAK-AT	<i>chakat</i> <i>chakat</i>	n	przedmiot używany w tańcu lub przypuszczalnie nazwa tańca wprowadzonego w rejonie rzeki Usumacinta (w wyrażeniach wspominających „laskę z koszem”)
<i>chan</i>	CHAN-na CHAN CHAN-na-ni	<i>chan</i> <i>chan</i>	n / num	1) „niebo” 2) „wąż” 3) „cztery”
<i>chanal</i>	CHAN-NAL CHAN-la	<i>chanal</i> <i>chan[a]l</i>	adj	dosł. „jak niebo” w znaczeniu „niebiański”
<i>chan ch'e'n</i>	CHAN-na-CH'EN-na CHAN-na-CH'EN CHAN-CH'EN-na CHAN-CH'EN	<i>chan-ch'e'n</i> <i>chan-ch'e[']n</i> <i>chan-ch'e'n</i> <i>chan-ch'e[']n</i>	cn	dosł. „grota nieba”, przypuszczalnie w szerszym znaczeniu dotyczy „królestwa, terytorium”
<i>cha'n / chan / chanan</i>	CHAN-nu CHAN-na CHAN	<i>cha'n</i> <i>cha[']n / chan / chan[a]n</i> <i>cha[']n / chan / chan[an]</i>	n	„strażnik” jako „zdobywca”; „ten, który pojmał”, zobacz też <i>ka'n</i>
<i>chapaht / chapa't / chapaat</i>	cha-pa-ta CHAPAT-ti CHAPAT-tu CHAPAT cha-pa-tu	<i>chapa[h]t</i> <i>chapaa[h]t</i> <i>chapa'[h]t</i> <i>chapa[h]t / chapa['h/ah]t</i>	n	„wij, krocionóg” – zazwyczaj odnosi się do istot nadprzyrodzonych o cechach zbliżonych do wija
<i>chay / kay</i>	cha-ya CHAY / KAY ka-ya	<i>chay</i> <i>chay / kay</i> <i>kay</i>	n	„ryba”
<i>che'</i>	che-e	<i>che'</i>	n	„drzewo” – jukatecka forma wyrazu <i>te'</i> z języka <i>ch'olan</i>
<i>che'hb / che'hibul</i>	che-e-bu che-bu	<i>che'[h]b / che'[h]bu[l]</i> <i>che'[h]b / che'[h]bu[l]</i>	n	„przybory do pisania, pióro, pędzelek”
<i>chel</i>	che-le CHEL?	<i>chel</i> <i>chel</i>	n	„tęcza”
<i>chiku' / chi'ik / chi'k</i>	chi-ku chi[ku]	<i>chiku['] / chi'[i]k / ch'ik</i> <i>chiku['] / chi'[i]k / ch'ik</i>	n	„ostronos” (<i>coatimundi</i> , <i>pizote</i> , <i>aguti</i>)
<i>chi'</i>	chi	<i>chi[']</i>	n	„usta” – jukatecka forma słowa <i>ti'</i> , które w języku <i>ch'olan</i> oznacza „usta, wargi, brzeg, krawędź”
<i>chi'iltuun</i>	chi-li-TUN-ni	<i>chi[']-[i]l-tuun</i>	cn	„kamienne usta” – określenie obręczy kamiennych na boiskach do gry w piłkę

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chich</i>	chi-chi	<i>chich</i>	n	„słowo, racja”
<i>chih</i>	chi-hi	<i>chih</i>	n	„chicha” – napój alkoholowy wytwarzany w procesie fermentacji agawy (<i>Agave</i>)
<i>chij</i>	chi-ji chi CHIJ	<i>chij</i> <i>chi[j]</i> <i>chij</i>	n	„jelen” – zwłaszcza w odniesieniu do jelenia wirginijskiego (<i>Odocoileus virginianus</i>); zobacz też <i>keej</i> i <i>may</i>
<i>chijil</i>	CHIJ-ji-li chi-ji-li	<i>chijil</i>	adj	„podobny do jelenia, przypominający jelenia”
<i>chik'in</i>	chi-K'IN-ni chi-K'IN	<i>chik'in</i> <i>chik'in</i>	n	„zachód” (strona świata) – słowo używane jedynie w okresie postklasycznym na Jukatanie; zastępuje wyraz <i>ochk'in</i> z języka ch'olan z okresu klasycznego
<i>chi'lam</i>	chi-la-ma	<i>chi[']lam</i>	n	„interpretator”
<i>chilkay</i>	chi-li-ka-yu	<i>chil-kay-u[l]</i>	cn	„manat”, manat karaibski (<i>Trichechus manatus</i>), dosł. „ryba-manat”, w tym przypadku prawdopodobnie wraz z sufiksem toponimicznym – <i>ul</i> . Proszę zwrócić też uwagę, że w języku jukateckim „rekiny” lub „duże ryby” określane są słowami <i>chil-am</i> lub <i>chi'l-am</i>
<i>chit</i>	chi-ti CHIT?-ti CHIT?-ta CHIT?	<i>chit</i> <i>chit</i> <i>chiit</i> <i>chit / chi[i]t</i>	n	„ojciec, patron” – wyraz pokrewny z <i>kit</i>
<i>chitam</i>	CHITAM-ma CHITAM	<i>chitam</i> <i>chitam</i>	n	„pekari”, pekari białobrode (<i>Tayassu pekari</i>) lub pekari obrożne (<i>Tayassu tajacu</i>)
<i>chitin</i>	chi-ti-ni	<i>chitin</i>	n	„piec” lub przypuszczalnie „ognisko (domowe)”; zobacz: <i>kun</i>
<i>chiwoj</i>	chi-wo-ja chi-wo-jo CHAK-chi-wo	<i>chiwoj</i> <i>chiwoj</i> <i>chak-chiwo[j]</i>	n	„tarantula” lub „wielki pajak”
<i>chubal</i>	chu-ba-la	<i>chub-al</i>	n	rodzaj pojemnika na pióra, rylce lub inne przybory do pisanie
<i>chuch</i>	chu-chu u-chu-chu	<i>chuch</i> <i>u-chuch</i>	n	„krosno, warsztat tkacki”
<i>chumib</i>	CHUM[mu]-bi CHUM[mu-bi]	<i>chum-ib</i> <i>chum-ib</i>	n	„siedzenie, ława” i przypuszczalnie nawet „tron” – wyraz oparty na rdzeniu <i>chum-</i> („siedzieć”) z sufiksem instrumentalnym <i>-ib</i> .

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>chuwēn</i>	CHUWEN-na CHUWEN-ne CHUWEN	<i>chuwēn</i> <i>chuwēn</i> <i>chuwēn</i>	n	„artysta”
<i>ch'ah</i>	ch'a-ha	<i>ch'ah</i>	adj	„gorzki”, używany w przepisach na przyrządzanie napoju <i>atole</i>
<i>ch'ahb</i>	ch'a-CH'AB CH'AB-ba CH'AB CH'AB-li	<i>ch'a[h]b</i> <i>ch'a[h]b</i> <i>ch'a[h]b</i> <i>ch'a[h]b-[i]l</i>		1) „pokuta, post, ofiara” 2) kiedy pojawia się w jednym wyrażeniu wraz z <i>ahk'ab</i> („ciemność”) i zaimkiem dzierżawczym, wówczas może odnosić się do „mocy, potęgi”
<i>ch'aaj / ch'aj / ch'ah</i>	ch'a-ji ch'a-ja ch'a-ha ch'a	<i>ch'aaj</i> <i>ch'aj / ch'a[a]j</i> <i>ch'ah / ch'a[j]</i>	n	„kropla, kropelka”, przypuszczalnie w odniesieniu do kropli krwi lub grudek kadzidła używanych podczas rytuału symbolicznego zasiewu
<i>ch'aat / ch'at</i>	ch'a-ti ch'a-ta	<i>ch'aat</i> <i>ch'at / ch'a[a]t</i>	n	„karzeł, garbus”
<i>ch'ahom</i>	ch'a-ho-ma CH'AH?-ma ch'a-ho	<i>ch'ah-om</i> <i>ch'ah-[o]m</i> <i>ch'ah-o[m]</i>	n	„młodzieniec, mężczyzna”
<i>ch'amak</i>	ch'a-ma-ka? ch'a-CH'AMAK	<i>ch'amak</i> <i>ch'amak</i>	n	„lis” (<i>Urocyon cinereoargenteus</i>)
<i>ch'e'n</i>	CH'EN-na CH'EN-ni CH'EN-ne CH'EN	<i>ch'e'n</i> <i>ch'een</i> <i>ch'en / ch'e[']n</i> <i>ch'e[']n</i>	n	„grota, jaskinia, studnia, otwór”
<i>ch'e'nal</i>	[CH'EN]NAL-la [CH'EN]NAL	<i>ch'e[']n-al /</i> <i>ch'e[']n-nal</i> <i>ch'e[']n-al /</i> <i>ch'e[']n-nal</i>	n	dosł. „niczym grota” lub „miejsce jaskinie” dla określenia „grobu, grobowca”
<i>ch'o'</i>	ch'o / CH'O'	<i>ch'o['] / ch'o'</i>	n	„szczur”
<i>ch'ok</i>	ch'o-ko CH'OK CH'OK-ko	<i>ch'ok</i> <i>ch'ok</i> <i>ch'ok</i>	n	„młodzik, dziecko, latorośl”
<i>ch'ok</i>	ch'o-ko CH'OK CH'OK-ko	<i>ch'ok</i> <i>ch'ok</i> <i>ch'ok</i>	adj	„młody”
<i>ch'oklel</i>	CH'OK-ko-le-le CH'OK-ko-le	<i>ch'ok-lel</i> <i>ch'ok-le[l]</i>	n	dosł. „młodość, dzieciństwo”
<i>ebe't / ebet</i>	ye-be-ta ye-be-te	<i>y-ebe't</i> <i>y-ebet</i>	n	„posłaniec”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ehb</i>	e-bu ye-bu ye-ba ye-ba-la	<i>e[h]b-u[l]</i> <i>y-e[h]b-u[l]</i> <i>y-e[h]b-a[l]</i> / <i>-a[']</i> <i>y-e[h]b-al</i>	n	„stopień, schody, drabina”
<i>ehte' / ajte'</i>	ye-TE'-je [ye]TE'-je ye-he-TE' ye-TE' ya-TE'-AJ?	<i>y-ejte'</i> <i>y-ejte'</i> <i>y-eh-te'</i> <i>y-e[h]te'</i> <i>y-ajte' (?)</i>	n	„czyn, wyczyn” (?) , wraz z towarzyszącym mu zaimkiem dzierżawczym, słowo to jest używane przy wprowadzaniu sprawcy działań wojennych; po nim pojawiają się imiona pojmanych jeńców i imię zdobywcy
<i>eklib</i>	e-ke-li-bi	<i>ek-lib</i>	n	„rzecz umieszczona/wstawiona”, przypuszczalnie w odniesieniu do paneli ściennych
<i>ek'</i>	EK' e-k'e	<i>ek'</i> <i>ek'</i>	n	„gwiazda”
<i>ekaatz</i>	e-ka-tzi	<i>ekaatz</i>	n	„pakunek, tobolek, danina, haracz”
<i>ek'te'</i>	EK'-TE'	<i>ek'te'</i>	cn	nazwa własna drzewa
<i>elk'in</i>	EL-K'IN EL-K'IN-ni	<i>elk'in</i> <i>elk'in</i>	n	„wschód” (strona świata) – słowo używane na Nizinach Majów w okresie klasycznym; zastąpione wyrazem <i>lak'in</i> w okresie postklasycznym
<i>emal</i>	ye-ma-la	<i>y-emal</i>	n	„schodzący, zejście, zstąpienie”
<i>ha' / -a'</i>	HA'-a HA' a	<i>ha'</i> <i>ha'</i> <i>a[']</i>	n	„woda” w ogólności – może odnosić się zarówno do płynów, rzek i jezior, jak i do zbiorników wodnych w szerszym znaczeniu tego słowa
<i>ha'al</i>	HA'-a-la HA'-la HA'AL	<i>ha'al</i> <i>ha'al</i> <i>ha'al</i>	n	dosł. „wodnisty” lub „jak woda”, ale szczególnie odnosi się do deszczu
<i>ha'ha'al</i>	HA'-HA'AL	<i>ha'-ha'al</i>	n	dosł. „woda deszczowa” lub „bardzo deszczowy”, odnosi się zwłaszcza do „pory deszczowej”
<i>haab</i>	HAB-bi HAB[bi] HAB-ba? HAB	<i>haab</i> <i>haab</i> <i>hab / ha[a]b</i> <i>hab / ha[a]b</i>	n	„rok (liczący 365 dni)”
<i>haabil</i>	HAB-li	<i>ha[a]b-[i]l /</i> <i>hab-[i]l</i>	n	„czas, okres”
<i>halaw</i>	HALAW?-la-wa HALAW?-wa ha-HALAW?-wa HALAW?	<i>halaw</i> <i>halaw</i> <i>halaw</i> <i>halaw</i>	n	„boisko do gry w piłkę”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>hamlib</i>	ha-ma-li-bi	<i>ham-lib</i>	n	„leżąca lub położona rzecz” w odniesieniu do nieznanego nam jeszcze przedmiotu
<i>hix</i>	hi[HIX] HIX	<i>hix hix</i>	n	określenie nieznanego kota, przypuszczalnie ocelota (<i>Leopardus pardalis</i>) lub margaja (<i>Leopardus wiedii</i>)
<i>huh / kuj</i>	hu HUH ju	<i>hu[h] huh ju[j]</i>	n	„iguana” (<i>Iguana iguana</i> lub <i>Ctenosaura similis</i>)
<i>hu'n / hun?</i>	hu-na HUN-na HUN	<i>hu'n / hun? hu'n / hun? hu[']n / hun?</i>	n	1) „kora drzewna, łyko, papier, księga” 2) „diadem, opaska na głowę, nakrycie głowy” (wykonane z papieru)
<i>hu'nal / hunal?</i>	hu-na-la HUN-la	<i>hu'n-[a]l / hun-al hu[']n-[a]l hun-[a]l</i>	n	„diadem, opaska na głowę, nakrycie głowy”, a w szerszym znaczeniu „korona”
<i>hut / ut</i>	HUT / UT u-ti	<i>hut / ut uut</i>	n	„twarz, oblicze”
<i>i'</i>	I	<i>i[']</i>	n	„jastrząb, sokół” (<i>Falco</i>)
<i>ibach</i>	i-ba-cha	<i>ibach</i>	n	„pancernik”, pancernik długoogonowy (<i>Dasypus novemcintus</i>)
<i>ich</i>	i-chi	<i>ich</i>	n	„chile” (<i>Capsicum</i>)
<i>ichaan</i>	yi-cha-ni	<i>y-ichaan</i>	n	„brat matki, wuj”
<i>ichnal</i>	yi-chi-na-la yi-chi-NAL yi-[chi]NAL-la yi-[chi]NAL a-wi-[chi]NAL	<i>y-ich-nal y-ich-nal y-ich-nal y-ich-nal aw-ich-nal</i>	cop?	dosł. „przód, front” lub w szerszym znaczeniu „w polu widzenia, w zasięgu wzroku”, co tłumaczymy jako „z (kimś), razem” lub „w obecności (kogoś)”
<i>ihch'aak</i>	yi-ch'a-ki ICH'AK-ki ICH'AK	<i>y-i[h]ch'aak i[h]ch'aak i[h]ch'a[a]k</i>	n	„pazur, łapa”, wyraz używany głównie w odniesieniu do kocich łap z wyciągniętymi pazurami
<i>ihtz'iin / ihtz'in</i>	i-tz'i-na yi-tz'i-ni i-tz'i	<i>i[h]tz'iin y-i[h]tz'in i[h]tz'i[n] / i[h]tz'i[in]</i>	n	„młodszy brat”
<i>ikaatz / ikitz / ekatz</i>	i-ka-tzi i-ki-tzi e-ka-tzi	<i>ikaatz ikitz eekatz</i>	n	„pakunek, danina, tobołek” lub w niektórych przypadkach w odniesieniu do insygniów królewskich jako daniny
<i>ik'</i>	IK'	<i>ik'</i>	n	„wiatr, powietrze, powiew”
<i>ik'</i>	IK'	<i>ik'</i>	adj	„czarny, ciemny”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>ik'il</i>			adj	„ciemność, ciemny”
<i>ik'jal</i>			adj	„ciemniejący, czerniejący” (?)
<i>itz'aat / itz'at</i>	i-tz'a-ti ITZ'AT?-ti i-tz'a-ta ITZ'AT?-ta ITZ'AT?	<i>itz'aat</i> <i>itz'aat</i> <i>itz'at</i> <i>itz'at</i> <i>itz'a[a]t / itz'at</i>	n	„mędrzec”
<i>ixik</i>	IXIK-ki IXIK	<i>ixik</i> <i>ixik</i>	n	„pani, kobieta”
<i>jahch</i>	ja-hi-chi ja-chi ja-cha	<i>jahch</i> <i>jaa[h]ch</i> <i>ja[h]ch</i>	n	„wryty przedmiot”, określenie rzeźbionych przedmiotów, zwłaszcza wykonanych z muszli
<i>jaay / jay</i>	ja-yi ja-ya	<i>jaay</i> <i>jay</i>	n	„waza, misa gliniana”
<i>jan</i>	ja-na JAN	<i>jan</i> <i>jan</i>	n	określenie niezidentyfikowanego gatunku drapieżnego ptaka
<i>janaab</i>	ja-na-bi ja-NAB JANAB	<i>janaab</i> <i>jana[a]b</i> <i>jana[a]b</i>	n	określenie niezidentyfikowanego gatunku kwiatu
<i>jawte' / jawante'</i>	ja-wa-TE' ja-TE'	<i>jawte' / jawa[n]te'</i> <i>ja[w]te' / ja[wan]te'</i>	cn	„talerz/naczynie na trójnogu”, wyraz pochodzi przypuszczalnie od rdzenia <i>jaw</i> – „z rozwartymi ustami” z przyrostkiem – <i>an</i> i sufiksem – <i>te'</i>
<i>jol / jool / jo'l</i>	jo-lo JOL-lo JOL-mi JOL-li JOL-la JOL-le JOL	<i>jol</i> <i>jol</i> <i>jol-[oo]m / jol-[o]m</i> <i>jool</i> <i>jo'l</i> <i>jol-e</i> <i>jol</i>	n	„głowa, czaszka”
<i>joy</i>	JOY JOY-ye-la	<i>joy</i> <i>joy-e'l</i>	n	„debiut, prezentacja, premiera”
<i>jub / ju'b</i>	ju-bi ju-ba	<i>juub</i> <i>ju'b?</i>	n	„muszla, koncza”, przypuszczalnie trąbka wykonana z muszli
<i>juuhch</i>	ju-chi ju-chu	<i>juu[h]ch</i> <i>ju[h]ch</i>	n	„muszla (ślimaka)”
<i>jukuub</i>	ju-ku-bi	<i>jukuub</i>	n	„kanoa, kajak, przystań”
<i>juj</i>	---	---	---	zobacz <i>huh</i>
<i>jul</i>	ju-lu	<i>jul</i>	n	„perforator, dziryt, oszczep, dzida”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>julbaak</i>	ju-li-ba-ki ju-lu-BAK	<i>juul-baak</i> <i>jul-ba[a]k</i>	cn	„perforator wykonany z kości”
<i>juntan / juntahn</i>	1-ta-na 1-TAN-na 1-TAN	<i>juntan / juntahn</i> <i>juntan / juntahn</i> <i>juntan / juntahn</i>	n	„umiłowany, ukochany, drogi”
<i>kaab / kab</i>	ka-bi ka-ba KAB	<i>kaab</i> <i>kab</i> <i>kab / ka[a]b</i>	n	„ziemia”
<i>kabal</i>	KAB-la	<i>kab-[a]l</i>	adj	„ziemski”
<i>kabal pitziil</i>	ka-ba-la pi-tzi-la	<i>kab-al pitz-iil</i>	cn	dosł. „gra w piłkę naziemną” lub „gracz w piłkę naziemną”; zob. <i>pitziil</i> i zwrot <i>luumil pitziil</i> o podobnym znaczeniu
<i>kab</i>	KAB-ba KAB	<i>kab</i> <i>kab</i>	n	„pszczoła, ul, miód”
<i>kakaw</i>	ka-ka-wa ² ka-wa ² ka-ka-wa ka-wa ka	<i>kakaw</i> <i>kakaw</i> <i>kakaw</i> <i>ka[ka]w</i> <i>ka[kaw]</i>	n	„kakao”
<i>kakawal</i>	ka-ka-wa-la ka-wa-la	<i>kakaw-al</i> <i>ka[ka]w-[a]l</i>	adj	„kakaowy, jak kakao, o smaku/zapachu zbliżonym do kakao” w znaczeniu „czekoladowy, o smaku czekolady”
<i>kaletuun</i>	ka-le-TUN	<i>kal-e-tuun</i>	cn	„kamienne pomieszczenie” lub „kamienny wizerunek” (?)
<i>kalomte'</i>	KAL?-ma-TE' ka-lo-ma-TE' ka-KAL?-ma-TE' ka-KAL?-TE' ka-KAL?-ma-TE'-te	<i>kal[o]mte'</i> <i>kalomte'</i> <i>kal[o]mte'</i> <i>kal[om]te'</i>	cn	tytuł królewski wysokiej rangi
<i>kan</i>	ka-na KAN-na ka-KAN KAN	<i>kan</i> <i>kan</i> <i>kan</i> <i>kan</i>	n	1) „niebo” 2) „wąż” 3) „cztery” zobacz <i>chan</i>
<i>ka'n / kan / kanan</i>	KAN-nu KAN-na KAN	<i>ka'n</i> <i>ka[']n / kan /</i> <i>kan[a]n</i> <i>ka[']n / kan /</i> <i>kan[a]n</i>	n	„strażnik” jako „ten, który pojmał”; zobacz też <i>cha'n</i>
<i>kay</i>		---	---	zobacz <i>chay</i>
<i>kayom</i>	ka-yo-ma	<i>kay-om</i>	n	„rybak”, pochodzi od słowa <i>kay</i> („ryba”) z dodanym sufiksem osobowym <i>-om</i> (ryba-k)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>kaywak</i>	ka-ya-wa-ka	<i>kaywak</i>	cn	wyraz o nieokreślonym znaczeniu, odnoszący się do toporków (bez nasady) i przedmiotów o zbliżonym kształcie
<i>keej</i>	ke-ji KEJ	<i>keej</i> <i>ke[e]j / kej</i>	n	„jelen””, zwłaszcza jelen wirginijski (<i>Odolcoileus virginianus</i>); jukatecki odpowiednik słowa <i>chij</i> w języku ch'olan
<i>kelem / kelom</i>	ke-le-ma ke-le ke-KEL KEL	<i>kelem</i> <i>kel[em]</i> <i>kel[em]</i> <i>kel[em]</i>	adj / n	„silny” lub przypuszczalnie w szerszym znaczeniu „młody, młodzieniec, młodość”
<i>kimiil</i>	ki-KIM-la	<i>kim-iil</i>	n	„śmierć” lub bardziej dosłownie „miejsce śmierci”
<i>kit / kiit</i>	ki-ti ki-ta	<i>kit</i> <i>kiit</i>	n	„ojciec, patron”
<i>kiwi'</i>	ki-WI'	<i>kiwi'</i>	n	„achiote” (<i>Bixa orellana</i>)
<i>kobal</i>	ko-ba-la	<i>kobal</i>	n	„atole” (?)
<i>koh</i>	ko KOH?	<i>ko[h]</i> <i>koh</i>	n	„puma, kuguar” (<i>Puma concolor</i>)
<i>kohaw / ko'haw</i>	ko-o-ha-wa ko-ha-wa KOHAW-wa	<i>ko'haw</i> <i>ko[']haw / kohaw</i> <i>ko[']haw / kohaw</i>	n	„hełm, nakrycie głowy”, zwłaszcza w odniesieniu do przejętych z Teotihuacan hełmów pokrytych płytkami z muszli
<i>kokom</i>	ko-ko-ma	<i>kok-om</i>	n	„audytor” (?)
<i>kohknom</i>	ko-ko-no-ma	<i>ko[h]k-n-om</i>	n	„strażnik, opiekun, protektor”, wyraz używany w szczególnym odniesieniu do bóstw patronów Copan
<i>kuch</i>	ku-chu KUCH?	<i>kuch</i> <i>kuch</i>	n	„pakunek, ciężar” lub w przypadku, gdy słowo to rozpoczyna wyrażenie złożone: „sprzęt/przyrząd, który coś podtrzymuje”
<i>kun</i>	ku-nu ku-nu-li	<i>kun</i> <i>kun-[i]l</i>	n	„piec” lub przypuszczalnie „ognisko (domowe)”; zobacz <i>chitin</i>
<i>kutz</i>	ku-tzu	<i>kutz</i>	n	„indyk”, zwłaszcza indyk pawi (<i>Agriocharis ocellata</i>)
<i>kuy</i>	ku-yu KUY	<i>kuy</i> <i>kuy</i>	n	„sowa”; nieokreślony gatunek wielkiej sowy, podobnej do puchacza
<i>k'ab</i>	k'a-ba K'AB-ba K'AB	<i>k'ab</i> <i>k'ab</i> <i>k'ab</i>	n	„ręka”, czasami odnosi się ogólnie do „ramienia” w przypadku osób lub „gałęzi” w przypadku drzew; występuje zawsze w formie dzierżawczej

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'aba'</i>	k'a-ba K'ABA'-ba-a K'ABA'-a K'ABA'-ba K'ABA'	<i>k'aba[']</i> <i>k'aba'</i> <i>k'aba'</i> <i>k'aba'</i> <i>k'aba'</i>	n	„imię, nazwa”
<i>k'ahk'</i>	k'a-k'a ²K'AK' / ²k'a K'AK'-k'a k'a-K'AK' K'AK'	<i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i> <i>k'a[h]k'</i>	n	„ogień”, rytuał ognia, czasami wyraz ten występuje w formie dzierżawczej
<i>k'ahk'al</i>	K'AK'-la	<i>k'a[h]k'-al</i>	adj	dosł. „jak ogień, podobny do ognia” lub w szerszym znaczeniu „płomienny, płonący, ognisty”
<i>k'ahk'naab</i>	K'AK'-NAB	<i>k'a[h]k'-na[a]b</i>	cn	dosł. „laguna/rozlewisko ognia” w znaczeniu „ocean, morze” lub w ogólności „duży zbiornik słonej wody”
<i>k'ahkte'</i>	K'AK'-TE'	<i>k'a[h]k'-te'</i>	cn	nazwa niezidentyfikowanego gatunku rośliny lub drzewa
<i>k'aal</i>	k'a-li k'a-le	<i>k'aal</i> <i>k'al-e / k'a[a]l-e</i>	n	„pokój, pomieszczenie, zaulek”
<i>k'ahn</i>	K'AN-na K'AN	<i>k'ahn</i> <i>k'a[h]n</i>	n	„ława, siedzenie, podstawa”, odnosi się również do podstaw/piedestałów stel, schodów glikicznych i w ogólności płaskich pomników
<i>k'ante'/</i> <i>k'ahnte'</i>	K'AN-TE'	<i>k'an-te' / k'ahn-te'</i>	cn	1) nazwa niezidentyfikowanego gatunku rośliny lub drzewa 2) dosł. „ława/siedzisko-drewno”, odnosi się to ‘siedziska’ lub ‘ławy’ wykonanych z drewna
<i>k'ahntun</i>	K'AN-na-TUN-ni	<i>k'a[h]n-tuun</i>	cn	dosł. „ława/siedzisko-kamień”, odnosi się to ‘siedziska’ lub ‘ławy’ wykonanych z kamienia; zobacz również <i>k'ahn</i> w innych znaczeniach
<i>k'an</i>	K'AN-na K'AN	<i>k'an</i> <i>k'an</i>	adj	1) „żółty” 2) „dojrzały”
<i>k'anal</i>	K'AN-la	<i>k'an[a]l</i>	adj	„żółtawy, jak żółty”
<i>k'anjal</i>	K'AN-ja-la	<i>k'anjal</i>	adj	„żółknący, żółkniały”
<i>k'at</i>	K'AT?	<i>k'at</i>	n	dosł. „glina, ceramika”, przypuszczalnie w odniesieniu do wszelkich naczyń ceramicznych
<i>k'ay</i>	k'a-yo K'AY	<i>k'ay</i> <i>k'ay</i>	n	„pieśń, piosenka”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'ayom</i>	k'a-yo-ma K'AY	<i>k'ay-om</i> <i>k'ay-[om]</i>	n	„pieśniarz, śpiewak”
<i>k'ihn</i>	K'IN-ni K'IN	<i>k'i[h]n</i>	n	„ciepło, żar, gniew”
<i>k'in</i>	K'IN-ni K'IN	<i>k'in</i> <i>k'in</i>	n	„słońce, dzień”
<i>k'inich</i>	K'IN-ni-chi K'INICH	<i>k'inich</i>	n	„słońce” z następującym po nim sufiksem <i>-ich</i> , dającym dosłownie określenie „wystawiony na słońce”, w odniesieniu do bóstwa słońca (boga G), znanego też jako <i>K'inich Ajaw</i>
<i>k'inich</i>	K'IN-ni-chi K'INICH	<i>k'inich</i>	adj	„słońce” z następującym po nim sufiksem <i>-ich</i> , dającym dosłownie określenie „wystawiony na słońce”, powinno być rozumiane jako „błyszczący, świecący” w wyrażeniach dotyczących tytułów
<i>k'inil</i>	K'IN-ni-li K'IN-li	<i>k'in-il</i> <i>k'in-[i]l</i>	n	„czas”
<i>k'intun</i>	K'IN-TUN-ni K'IN-TUN	<i>k'in-tuun</i> <i>k'in-tuun</i>	cn	dosł. „słońce-kamień” w znaczeniu „pory suchej, suszy”
<i>k'oh(baah)</i>	ko-ho k'o-ba	<i>koh</i> <i>k'o[h]-ba[ah]</i>	cn	dosł. „własna maska” do oznaczenia „maski”
<i>k'o'b</i>	k'o-ba	<i>k'o'b</i>	n	„kamień paleniska”, w tekstach mitologicznych odnosi się jednego z trzech kamieni pierwotnego paleniska
<i>k'uh</i>	k'u-hu K'UH K'UH-li K'U'-u	<i>k'uh</i> <i>k'uh</i> <i>k'uh-[uu]l</i>	n	„bóg”
<i>k'uhul / k'ujul / k'u'ul</i>	k'u-hu-lu k'u-ju-lu K'UH-HUL K'UH-JUL-lu K'UH-JUL K'U'-u-lu	<i>k'uh-ul</i> <i>k'uj-ul</i> <i>k'uh-ul</i> <i>k'uh-ul / k'uj-ul</i> <i>k'uh-ul / k'uj-ul</i> <i>k'u'-ul</i>	adj	dosł. „niczym bóg, podobny do boga” w znaczeniu „boski”
<i>k'uk'</i>	k'u-k'u ²k'u K'UK'	<i>k'uk'</i> <i>k'uk'</i> <i>k'uk'</i>	n	„kwezał”, zwłaszcza samce kwezala herbowego (<i>Pharomachrus mocinno</i>)
<i>k'uk'um</i>	K'UK'-ma k'u-K'UK'UM	<i>k'uk'[u]'m</i> <i>k'uk'u[']m</i>	n	„pióro, upierzenie”
<i>k'uuch</i>	k'u-chi	<i>k'uuch</i>	n	„sep”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>k'uuhtz</i>	K'UH-tzi	<i>k'uuhtz</i>	n	„tytoń”
<i>lak / laak</i>	la-ka LAK? la-ki	<i>lak lak laak</i>	n	„talerz, półmisek” lub w ogóle płaskie przedmioty, jak cegielki ceramiczne lub nawet rzeźbione plakietki kościane
<i>lakam</i>	la-ka-ma LAKAM-ma LAKAM	<i>lakam lakam lakam</i>	n / adj	„sztandar, proporzec” / „wielki”
<i>lakamtuun</i>	la-ka-ma-TUN-ni LAKAM-ma-TUN-ni LAKAM-TUN-ni LAKAM-TUN LAKAM[TUN]	<i>lakam-tuun lakam-tuun lakam-tuun lakam-tu[u]n lakam-tu[u]n</i>	cn	dosł. „kamienny sztandar” lub „wielki kamień”, odnosi się zwłaszcza do „steli” lub stojących rzeźbionych monolitów kamiennych
<i>lak'in</i>	la-K'IN-ni la-K'IN	<i>lak'in lak'in</i>	n	„wschód” (strona świata) – używane w okresie postklasycznym na Jukatanie; zastąpiło słowo <i>elk'in</i> z okresu klasycznego
<i>lam</i>	la-ma LAM	<i>lam lam</i>	n	„połowa okresu” (?)
<i>laatz</i>	la-tzi	<i>laatz</i>	n	„sterta, stos”
<i>le'</i>	le-e le	<i>le' le[']</i>	n	„pętla, węzeł, laso”
<i>le'k</i>	le-ku	<i>le'k</i>	n	„tykwa” (?)
<i>luk'</i>	lu-k'u	<i>luk'</i>	n	„błoto, tynk, stiuk”
<i>luum / lu'm</i>	lu-mi lu-ma	<i>luum lu'm</i>	n	„ziemia, gleba”
<i>luumil pitziil</i>	lu-mi-li pi-tzi-la	<i>luum-[i]l pitz-iil</i>	cn	dosł. „gra w piłkę naziemną” lub „gracz w piłkę naziemną”; zob. <i>pitziil</i> i zwrot <i>kabal pitziil</i> o podobnym znaczeniu
<i>maak</i>	ma-ki	<i>maak</i>	n	„osoba”, wariant słowa <i>winik</i> , występujący w języku ch'olan z ziem wschodnich lub w języku jukateckim
<i>maax</i>	ma-xi MAX	<i>maax ma[a]x / max</i>	n	„małpa czepiak”, zwłaszcza czepiak z Ameryki Środkowej (<i>Ateles geoffroyi</i>)
<i>mam</i>	ma-ma MAM-ma MAM	<i>mam mam mam</i>	n	„dziadek ze strony matki” lub ogólnie „przodek, czczony członek starszyzny”
<i>ma's</i>	ma-su	<i>ma's</i>	n	„karzeł, chochlik
<i>mat</i>	ma-ta ma-MAT MAT	<i>mat mat mat</i>	n	„kormoran”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>matan</i>	ma-ta-na ma-ta	<i>matan</i> <i>mata[n]</i>	n	„podarunek, datek, przywilej”
<i>matz</i>	ma-tza	<i>matz</i>	n	„mędrzec, osoba wykształcona”
<i>may</i>	ma-ya MAY?-ya MAY?	<i>may</i> <i>may</i> <i>may</i>	n	„jelen”, zwłaszcza mazama ruda (<i>Mazama americana</i>)
<i>mahy</i>	ma-ya ma-yi MAY-yi MAY-ya	<i>ma[h]y</i> <i>ma[h]y</i> <i>ma[h]y</i> <i>ma[h]y</i>	n	„tytoń”, zwłaszcza tytoń przygotowywany jako kleista masa i wciągany przez nos jak tabaka
<i>mayil</i>	u-ma-yi u-MAY-yi-ji u-MAY-ji	<i>u-may-ij</i> <i>u-may-ij</i> <i>u-may[i]j</i>	n	„podarunek, dar, ofiarowanie”
<i>mayuy</i>	ma-yu-yu ma-yu	<i>mayuy</i> <i>mayu[y]</i>	n	„mgła, mglistość”
<i>mijiin?</i>	MIJIN?-na MIJIN	<i>mijiin?</i> <i>miji[i]n?</i>	n	„dziecko (ojca)”
<i>mim</i>	mi-mi	<i>mim</i>	n	„dziadek/babcia ze strony ojca, prababcia ze strony matki” (?)
<i>miyaatz</i>	mi-ya-tzi	<i>miyaatz</i>	n / adj	„mędrzec, osoba wykształcona” lub „mądry, uczony”
<i>mo'</i>	mo-o-o mo-o MO'-o MO'	<i>moo' / mo'</i> <i>mo'</i> <i>mo'</i> <i>mo'</i>	n	„papuga ara”, zwłaszcza ara żółtoskrzydła (<i>Ara Macao</i>)
<i>muknal</i>	[MUK]NAL	<i>muk-nal</i>	cn	dosł. „miejsce grzebania”, odnosi się do „pochówku, grobowca”
<i>mukuy</i>	mu-ku-yi	<i>mukuuy</i>	n	„gołąb”
<i>mut</i>	MUT-tu mu-MUT MUT	<i>mut</i> <i>mut</i> <i>mut</i>	n	dosł. „wstążka, wiązka”, ale najwidoczniej odnosi się do trzciniowego wizerunku krokodyla
<i>mu'k</i>	mu-ka	<i>mu'k</i>	n	„omen, przepowiednia”, zobacz też <i>muut</i>
<i>muut</i>	mu-ti	<i>muut</i>	n	1) „ptak” 2) „omen, przepowiednia”
<i>muwaan</i>	mu-wa-ni MUWAN-ni MUWAN-na MUWAN	<i>muwaan</i> <i>muwaan</i> <i>muwan</i> <i>muwa[a]n / muwan</i>	n	przypuszczalnie „krogulec” lub „sowa syczek”, odnosi się zazwyczaj do wyimaginowanego ptaka drapieżnego

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>muyal / muyaal</i>	MUYAL-ya-la mu-MUYAL-la MUYAL-la MUYAL MUYAL-li	<i>muyal muyal muyal muyal / muya[a]l muyaal</i>	n	„chmura”
<i>na'</i>	na	<i>na[']</i>	n	„pani, matka”
<i>nah</i>	NAH	<i>nah</i>	adj	„pierwszy”
<i>nahb</i>	na-ba NAB-ba NAB	<i>na[h]b na[h]b na[h]b</i>	n	„rozpiętość dłoni” – wyraz używany do obliczania wymiarów, zwłaszcza obwodu gumowych piłek do gry
<i>nahb</i>	na-bi NAB-bi NAB	<i>na[h]b na[h]b</i>	n	„laguna, rozlewisko, jezioro” w szczególności, a ogólniej zbiorniki wody
<i>naah</i>	NAH-hi NAH-hi-la NAH	<i>naah naah-[ii]l na[a]h / nah</i>	n	„dom, budynek, budowla”
<i>nal</i>	na-la NAL-la na-NAL NAL	<i>nal nal nal nal</i>	n	1) dosł. „młoda kukurydza” 2) „północ” (strona świata) – zobacz też <i>xaman</i> 3) sufiks <i>-nal</i> oznaczający „miejsce”
<i>naal</i>	na-li NAL	<i>naal na[a]l</i>	n	„tubylec” lub osoba pochodząca z konkretnego regionu
<i>ne' / neh</i>	NE' / NEH	<i>ne' / neh</i>	n	„ogon”
<i>ne'hn</i>	ne-na NE'-na	<i>ne'[h]n ne'[h]n</i>	n	„lustro, zwierciadło”, zwłaszcza wykonane z mozaiki pirytu lub hematytu na łupkowych lub drewnianych podkładkach
<i>nik</i>	NIK?-ki ni-NIK? NIK?	<i>nik nik nik</i>	n	odnosi się do niezidentyfikowanego gatunku kwiatu
<i>nikte'</i>	NIK-TE'	<i>nikte'</i>	cn	„kwiecie majowe”
<i>noh</i>	NOH?	<i>noh</i>	adj	„wielki, duży”
<i>nohol / noho'l</i>	no-NOH?-la no-NOH?-lo	<i>nohol / noho'l nohol</i>	n	„południe” (strona świata)
<i>nuhkul</i>	nu-ku	<i>nu[h]ku[l]</i>	n	dosł. „skóra”, ale używane szczególnie w odniesieniu do warstwy zaprawy na budowlach, stiuku
<i>nuun / nu'n?</i>	nu-na NUN?	<i>nuun / nu'n? nu[u]n / nu[']n?</i>	n	„pośrednik, mówca rytualny” lub w odniesieniu do osoby, która „mówi z przerwami, załamującym się głosem” (?)

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>nupul</i>	nu-pu-lu	<i>nupul</i>	adj	„rodzinny, dobrze znany” (?)
<i>ochk'in</i>	OCH-K'IN-ni OCH-K'IN	<i>ochk'in</i> <i>ochk'in</i>	n	„zachód” (strona świata) – słowo używane w okresie klasycznym na Nizinach Majów; zastąpione wyrazem <i>chik'in</i> w okresie postklasycznym
<i>ook / ok</i>	yo-ko OK-ko OK-ki yo-OK-ki	<i>y-ok</i> <i>ok</i> <i>ook</i> <i>y-ook</i>	n	„stopa”, ale w szerszym znaczeniu „podstawa” lub „podparcie” wszelkich przedmiotów nieożywionych
<i>okib / ookib</i>	o-ki-bi yo-ki-bi yo-ki-bi-li	<i>ok-ib / ook-[i]b</i> <i>y-ok-ib / y-ook-[i]b</i> <i>y-ok-ib-il /</i> <i>y-ook-[i]b-[i]l</i>	n	dosł. „w formie stopy”, w ogólności określenie „piedestału, podstawy”, w niektórych wypadkach „ławy, ołtarza, tronu”
<i>ohl</i>	o-la OL OL-la OL-la-si OL-si o-la-si ² o-la a-wo-la a-OL-la o-OL	<i>o[h]l</i> <i>o[h]l</i> <i>o[h]l</i> <i>o[h]l-[i]s</i> <i>o[h]l-[i]s</i> <i>o[h]l-[i]s</i> <i>o[h]l?</i> <i>aw-o[h]l</i> <i>a[w]-o[h]l</i> <i>o[h]l</i>	n	„serce”, zawsze w formie dzierżawczej
<i>olom</i>	o-lo-mo	<i>olom</i>	n	„krew, rodowód”
<i>o'n</i>	o-na	<i>o'n</i>	adj	„liczni, wielu, dużo”
<i>otoch</i>	yo-to-che	<i>y-otoch-e</i>	n	„dom” (mieszkanie, miejsce zamieszkania)
<i>otoot</i>	o-to-ti yo-to-ti yo-OTOT-ti yo-OTOT OTOT-ti OTOT	<i>otoot</i> <i>y-otoot</i> <i>y-otoot</i> <i>y-otot / y-oto[o]t</i> <i>otoot</i> <i>otot / oto[o]t</i>	n	„dom” (mieszkanie, miejsce zamieszkania)
<i>pa'</i>	pa-a PA' pa	<i>pa'</i> <i>pa'</i> <i>pa[']</i>	n	„parów, kanion, wąwóz, rozpadlisko, pęknięcie”
<i>pa'al</i>	pa-a-la	<i>pa'[a]l</i>	n	„laguna”
<i>paach / pach</i>	pa-chi PACH?-cha	<i>paach</i> <i>pach</i>	n / ncl	1) „tył, grzbiet, plecy” 2) klasyfikator numeryczny/liczebnikowy
<i>paat / pat</i>	pa-ti PAT?	<i>paat</i> <i>pat / pa[a]t</i>	n / ncl	1) „tył, grzbiet, plecy” 2) klasyfikator liczebnikowy

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>pakab tuun</i>	pa-ka-ba TUN-ni	<i>pak-ab tuun</i>	n	dosł. „kamień odwrócony w dół” lub „przewrócony kamień”, odnosi się zwłaszcza do „kamiennych nadproży”
<i>pakal</i>	pa-ka-la PAKAL-la PAKAL	<i>pakal pakal pakal</i>	n	„tarcza”
<i>pasaj</i>	pa-sa-ja PAS-sa-ja PAS	<i>pasaj pasaj pas[aj]</i>	n	„świt, brzask”
<i>pasil</i>	pa-si-li	<i>pasil</i>	n	„otwór, drzwi, wejście”
<i>patah</i>	pa-ta-ha pa-ta	<i>patah pata[h]</i>	n	„guawa, gruszcza” (<i>Psidium guajava</i>)
<i>patan</i>	pa-ta-na pa-ta	<i>patan pata[n]</i>	n	„danina, służba”
<i>payaal</i>	pa-ya-li pa-ya	<i>payaal paya[al]</i>	n	„przewodnik, lider”
<i>peten</i>	PET-ne	<i>pet[e]n</i>	n	„wyspa”
<i>pibnaah</i>	pi-bi-NAH pi-bi-NAH-li	<i>pib-naah pib-naah-il</i>	cn	dosł. „dom z piecem, dom kąpiele”, odnosi się zwłaszcza do „łazienki parowej”
<i>pik</i>	pi-ki PIK-ki PIK	<i>pik pik pik</i>	n	„spódniczka, okrycie” – odnosi się do strojów, którymi ozdabiano wizerunki bóstw w Palenque
<i>pitz</i>	pi-tzi	<i>pitz</i>	n	„gra w piłkę”; służy także jako rdzeń rzeczownikowy czasownika „grać w piłkę”
<i>pitzil / pitzil</i>	pi-tzi-la pi-tzi-li	<i>pitz-iil pitz-[i]l</i>	n / adj	dosł. „gra w piłkę” z odnoszącym się do miejsca sufiksem <i>-iil</i> jako określenie „boiska do gry w piłkę” lub z sufiksem <i>-il</i> dla określenia przymiotnika „jak gracz w piłkę / jak gra w piłkę”
<i>pixom</i>	pi-xo-ma	<i>pix-om</i>	n	„nakrycie głowy”
<i>pokol</i>	po-ko-lo	<i>pok-ol</i>	n	„sprzęt do mycia”, zwłaszcza naczynie ceramiczne do płukania pędzelków używanych do malowania
<i>pom</i>	po-mo	<i>pom</i>	n	w szerszym znaczeniu „kadzidło”, w szczególności „kopal”
<i>pohp</i>	po-po	<i>po[h]p</i>	n	„mata”, zwłaszcza maty plecione z liści palmowych lub innych włókien
<i>puj</i>	pu	<i>pu[j]</i>	n	„trzcina, sitowie”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>puutz'</i>	pu-tz'i [pu]tz'i pu	<i>puutz'</i> <i>puutz'</i> <i>pu[utz']</i>	n	„igła/szpila tkacka” wykonana z kości; proszę zawrócić uwagę na przykład: <i>puutz' baak</i> – „kościanna igła”
<i>puw</i>	pu-wa	<i>puw</i>	n	„dmuchawka”
<i>sa'</i>	SA'	<i>sa'</i>	n	„atole, gęsty napój kukurydziany”
<i>sabak</i>	sa-ba-ka SABAK?	<i>sabak</i> <i>sabak</i>	n	„farba, barwnik, sadza”; zobacz też <i>abak</i>
<i>sajal</i>	sa-ja-la sa-ja sa[ja] sa[ja]-la sa	<i>sajal</i> <i>saja[l]</i> <i>saja[l]</i> <i>sajal</i> <i>sa[jal]</i>	n	tytuł o nieznanym znaczeniu
<i>sak</i>	SAK SAK-ki sa-ku	<i>sak</i> <i>sak?</i> <i>sak?</i>	adj	„biały, czysty”
<i>sakal</i>	SAK-la	<i>sak[a]l</i>	adj	„białawy, podobny do białego”
<i>sakjal</i>	SAK-ja-la	<i>sakjal</i>	adj	„bielony, wybielany”
<i>saklaktuun</i>	SAK-la-ka-TUN-ni SAK-LAK-TUN-ni SAK-LAK-TUN	<i>sak-lak-tuun</i> <i>sak-la-tuun</i> <i>sak-lak-tu[u]n</i>	cn	dosł. „talerz z białego kamienia” lub „sztuczny płaski talerz”, odnosi się zwłaszcza do pewnego rodzaju kamiennych kadzielnic z Copan
<i>sakun</i>	sa-ku-na sa-ku	<i>sakun / saku'n?</i> <i>saku[n]/ saku['n]</i>	n	„starszy brat”, zobacz <i>sukun</i>
<i>sas</i>	sa-sa	<i>sas</i>	n	„stiuk, wyprawa wapienna”
<i>sakkab</i>	SAK-KAB-ba	<i>sak-kab</i>	cn	dosł. „biała ziemia”, odnosi się do „marglu” znanego jako <i>saskab</i> w okresie kolonialnym na Jukatanie
<i>sa'y</i>	sa-yu	<i>sa'y</i>	n	„mrówka” (nieznanego gatunku)
<i>sayhun / sayhu'n</i>	sa-ya-HUN	<i>say-hun / say-hu[']n</i>	cn	dosł. „zewnątrzna część książki” lub w szerszym znaczeniu „okładka książki”
<i>sibik</i>	---	---	---	zobacz <i>abak</i> lub <i>sabak</i>
<i>sihom</i>	SIH?-ma SIH?	<i>sih-[o]m</i> <i>sih-[om]</i>	n	gatunek nieznanego kwiatu o płatkach w kolorze białym, czerwonym, żółtym i niebiesko-zielonym
<i>sinan</i>	si-na-na	<i>sinan</i>	n	„skorpion”
<i>sitz'</i>	si-tz'i	<i>sitz'</i>	n	„ochota, chęć”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>suk'in</i>	su-K'IN-ni su-K'IN	<i>suk'in</i> <i>suk'in</i>	n	„brak, niedostatek, pozbawienie”
<i>suhuy</i>	su-hu-yu	<i>suhuy</i>	adj	„czysty, dziewiczy”
<i>sukun /</i> <i>suku'n?</i>	su-ku-na su-ku	<i>sukun / suku'n?</i> <i>suku[n] / suku['n]</i>	n	„starszy brat”, zobacz <i>sakun / saku'n</i>
<i>suutz'</i>	su-tz'i SUTZ'-tz'i SUTZ'	<i>suutz'</i> <i>suutz'</i> <i>su[u]tz'</i>	n	„nietoperz” niezidentyfikowanego gatunku
<i>taaj</i>	ta-ji	<i>taaj</i>	n	„obsydian” i narzędzia z niego wykonane
<i>tahn</i>	ta-na TAN-na TAN	<i>ta[h]n</i> <i>ta[h]n</i> <i>ta[h]n</i>	n	1) „wewnątrz, w środku”, przypuszczalnie też jako przymek dotyczący miejsca „przed (czymś)” 2) „pierś, klatka piersiowa” lub przednia, środkowa część ciała
<i>taj</i>	ta-ja TAJ	<i>taj</i> <i>taj</i>	n	„sosna, pochodnia”, zwłaszcza sosna karaibska znana też jako ‘ocote’, i wyrabiane z tego drewna pochodnie
<i>tajal</i>	TAJ-la	<i>taj[a]l</i>	adj	„podobny do pochodni, jak pochodnia”
<i>tahn lamaw</i>	TAN-na-LAM-wa TAN-na-LAM [TAN]LAM-wa [TAN]LAM	<i>ta[h]n lam[a]w</i> <i>ta[h]n lam[aw]</i> <i>ta[h]n lam[a]w</i> <i>ta[h]n lam[aw]</i>	cn	dosł. „zmniejszony o połowę” lub „miniony w połowie”, w odniesieniu do kalendarzowego okresu dziesięciu <i>haab</i> lub „ <i>tun</i> ” (czyli połowy 20 lat)
<i>tat</i>	ta-ta	<i>tat</i>	adj	„gruby, gęsty, szeroki”
<i>te'</i>	te-e TE'	<i>te'</i> <i>te'</i>	n	„drzewo, drewno”, służy również do ogólnego określania roślin
<i>te'el</i>	TE'-e-le TE'-le	<i>te'el</i> <i>te'[e]l</i>	n	dosł. „z drzewa” lub „z drewna”, słowo określające „las, drzewa, drewno”
<i>tem / temul</i>	te-me te-mu te-ma	<i>tem</i> <i>tem / tem-u[l]</i> <i>tem / tem-a[l]</i>	n	„tron”
<i>ti'</i>	ti-i TI'	<i>ti'</i> <i>ti'</i>	n	1) „usta, wargi” 2) „otwarcie, otwór, drzwi” 3) „krawędź, brzeg”
<i>til</i>	ti-li TIL-li TIL	<i>til</i> <i>til</i> <i>til</i>	n	„tapir”, zwłaszcza tapir panamski (<i>Tapirus bairdii</i>)
<i>tojol / tojool</i>	to-jo-la to-jo-li	<i>tojol</i> <i>tojool</i>	n	„danina, zapłata”
<i>tokal</i>	to-ka-la	<i>tokal</i>	n	„chmura”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>to'k' / took' / tok'</i>	to-k'a to-k'o TOK'-k'o to-TOK' TOK'	<i>to'k' / took'</i> <i>tok'</i> <i>tok'</i> <i>tok'</i> <i>tok' / to'k'</i>	n	„krzemień” i przedmioty z niego wykonane
<i>tukun</i>	tu-ku-nu	<i>tukun</i>	n	„gołąb”
<i>tuun / tun</i>	tu-TUN-ni TUN-ni TUN tu-TUN tu-ni tu-nu	<i>tuun</i> <i>tuun</i> <i>tu[u]n / tun</i> <i>tu[u]n / tun</i> <i>tuun</i> <i>tun</i>	n	1) „kamień”, zwłaszcza <i>tuun</i> 2) „rok (liczący 360 dni), zwłaszcza <i>tun</i>
<i>tunich</i>	TUN-ni-chi	<i>tun-ich</i>	n	„kamień”, tutaj z sufiksem wzmacniającym <i>-ich</i>
<i>tup / tuup / tu'p?</i>	tu-pa tu-pa-ja tu-pi tu-TUP TUP	<i>tup / tu'[u]p</i> <i>tup-aj / tu'[u]p-[a]j</i> <i>tup / tuup</i> <i>tup / tu[u]p / tu['u]p</i> <i>tup / tu[u]p / tu['u]p</i>	n	„zausznica”, w ogólności ozdoby uszu i klejnoty
<i>t'ul</i>	t'u-lu T'UL?	<i>t'ul</i> <i>t'ul</i>	n	„królik” nieokreślonego gatunku
<i>tzijil / tzih</i>	tzi-ji-li tzi-ji tzi-hi	<i>tzij-il</i> <i>tzij</i> <i>tzih</i>	adj	„świeży, nowy”
<i>tzu'</i>	tzu TZU'	<i>tzu[']</i> <i>tzu'</i>	n	„tykwa, kalabasa” nieokreślonego gatunku, ale najbardziej zbliżonego do ‘butelki tykwy’ (<i>Lagenaria siceraria</i>)
<i>tzuk</i>	tzu-ku TZUK	<i>tzuk</i> <i>tzuk</i>	n	„część, podział, prowincja”
<i>tzul</i>	tzu-lu	<i>tzul</i>	n	„pies” (<i>Canis familiaris</i>)
<i>tz'am</i>	tz'a-ma TZ'AM?	<i>tz'am</i> <i>tz'am</i>	n	„tron, siedzisko”
<i>tz'i'</i>	tz'i-i TZ'I'-i TZ'I'	<i>tz'i'</i> <i>tz'i'</i> <i>tz'i'</i>	n	„pies” (<i>Canis familiaris</i>)
<i>tz'i'hk</i>	tz'i-ku	<i>tz'i[h]k</i>	n	„glina” i wykonane z niej przedmioty
<i>tz'ihb</i>	tz'i-bi TZ'IB	<i>tz'i[h]b</i>	n	„pisanie, malowanie”
<i>tz'ihbaal / tz'ihbal</i>	tz'i-ba-li tz'i-ba-la	<i>tz'i[h]b-aal</i> <i>tz'i[h]b-al</i>	n	„rysunek, barwa, dekoracja, ozdoba”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>tz'unun</i>	tz'u-²nu tz'u-nu TZ'UNUN-nu tz'u-nu-na	<i>tz'unun</i> <i>tz'unu[n]</i> <i>tz'unun</i> <i>tz'unun</i>	n	„koliber” nieokreślonego gatunku
<i>tz'uutz'</i>	tz'u-tz'i	<i>tz'uutz'</i>	n	„ostronos”, zwłaszcza ostronos białonosy (<i>Nasua narica</i>)
<i>uh /uj</i>	UH / UJ	<i>uh / uj</i>	n	„księżyc”
<i>u'ch' / uch'</i>	yu-ch'a	<i>y-u'ch' / y-uch'</i>	n	„wesz głowowa”
<i>u'h / uh</i>	yu-ha u-ha-ja yu-UH-li yu-la-li	<i>y-u'h / y-uh-a[l]</i> <i>u'h-[a]j / uh-aj</i> <i>y-u[h]-[i]l / y-uh-[i]l</i> <i>y-u[h]-[a]l-[i]l</i>	n	„paciorek, naszyjnik, klejnot”
<i>uku'm / ukum</i>	u-ku-ma	<i>uku'm / ukum</i>	n	„gołąb” nieokreślonego gatunku, chociaż jeśli słowo pojawia się z przedrostkiem określającym kolor yax („zielony”), to może odnosić się do gołębia różowawego (<i>Columba cayennensis</i>)
<i>uk'ib</i>	u-k'i-bi yu-k'i-bi yu-k'i-ba	<i>uk'-ib</i> <i>y-uk'-ib</i> <i>y-uk'-iib /</i> <i>y-uk'-[a]b</i>	n	dosł. „przedmiot/sprzęt do picia” lub „dzban, naczynie (do picia)”
<i>ul</i>	u-lu	<i>ul</i>	n	„atole, gęsty napój kukurydziany”
<i>ulum</i>	u-lu-mu	<i>ulum</i>	n	„indyk”, zwłaszcza indyk pawi (<i>Agriocharis ocellata</i>)
<i>uun</i>	u-ni UN-ni UN	<i>uun</i> <i>uun</i> <i>u[u]n / un</i>	n	„awokado” (<i>Persea americana</i>)
<i>unen</i>	yu-²ne yu-ne u-ne	<i>y-unen</i> <i>y-une[n]</i> <i>une[n]</i>	n	„dziecko/syn/córka (ojca)”
<i>usij</i>	u-si-ja u-si	<i>usij</i> <i>usi[ij]</i>	n	„sęp” nieokreślonego gatunku, chociaż gdy słowo pojawia się z przedrostkiem określającym kolor k'an „żółty” jako „żółty sęp”, to najprawdopodobniej odnosi się do kondora królewskiego (<i>Sarcoramphus papa</i>)
<i>ut</i>	yu-ta-la yu-TAL yu-ta	<i>y-ut-al</i> <i>y-ut-al</i> <i>y-ut</i>	n	„owoc, pokarm”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>uut / ut</i>	u-ti UT-ti UT u-ti-si	<i>uut</i> <i>uut</i> <i>u[u]t / ut</i> <i>ut-is</i>	n	„twarz, oblicze”; zobacz też <i>hut</i> ; zawsze w formie dzierżawczej
<i>utz</i>	yu-tzi	<i>y-utz</i>	adj	„dobry”
<i>utzil</i>	u-tzi-li yu-tzi-li	<i>utz-il</i> <i>y-utz-il</i>	n / adj	„dobroć, dobro, dobry”
<i>uxul</i>	u-xu-lu yu-xu-lu yu-xu-li yu-xu-lu-li	<i>uxul</i> <i>y-uxul</i> <i>y-uxuul</i> <i>y-uxul-[i]l</i>	n	„rzeźbienie, rzeźba”
<i>waaj</i>	wa-WAJ-ji WAJ-ji wa-WAJ WAJ	<i>waaj</i> <i>waaj</i> <i>wa[a]j / waj</i> <i>wa[a]j / waj</i>	n	„tamał, ciasto kukurydziane” i artykuły żywnościowe wykonane z tego ciasta
<i>way / wahy?</i>	wa-ya wa-WAY-ya WAY-wa-ya WAY-ya WAY	<i>way / wahy?</i> <i>way / wahy?</i> <i>way / wahy? /</i> <i>wayway?</i> <i>way / wahy?</i>	n	„nawal, współlistnienie, <i>alter ego</i> ”; zawsze w formie dzierżawczej
<i>way</i>	WAY-ya WAY	<i>way</i> <i>way</i>	n	1) „studnia <i>cenote</i> ”, przedstawia kleszcze wija ze świata podziemnego; oznacza również powierzchnię wód świata podziemnego 2) „spać, drzemać”, jak w przypadku <i>way-haab</i> „drzemający rok” w odniesieniu do miesiąca <i>wayeb</i> kończącego rok
<i>wayil</i>	WAY-ya-li WAY-li	<i>way-[i]l</i> <i>way-[i]l</i>	n	„pokój, pomieszczenie, izba”
<i>wayib / wayab</i>	WAY-bi WAY[bi] wa-ya-ba	<i>way-[i]b</i> <i>way-[i]b</i> <i>way-ab</i>	n	dosł. „rzecz do spania” w odniesieniu do „sypialni, miejsca noclegowego” lub „mieszkania”
<i>we'em</i>	WE'-ma	<i>we'-[e]m</i>	n	dosł. „jedzenie” zakończone sufiksem – <i>em</i> dla słowa „zjadacz, osoba, która je” lub po prostu „naczynie do jedzenia” do określania ceramicznych naczyń stołowych
<i>we'ib</i>	WE'-i-bi	<i>we'-ib</i>	n	dosł. „sprzęt do jedzenia” lub po prostu „naczynie do jedzenia”; do określania ceramicznych naczyń stołowych

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>wi'</i>	WI' wi	<i>wi'</i> <i>wi'</i>	n	„korzeń, bulwa”
<i>winak</i>	wi-na-ke	<i>winak</i>	n	„człowiek, osoba, istota ludzka”, zobacz też <i>maak</i> i <i>winik</i>
<i>winik</i>	wi-ni-ki wi-WINIK-ki WINIK-ki wi-WINIK WINIK	<i>winik</i> <i>winik</i> <i>winik</i> <i>winik</i> <i>winik</i>	n	1) „człowiek, osoba, istota ludzka”; zobacz też <i>maak</i> i <i>winak</i> 2) okres 20 dni
<i>witz</i>	wi-tzi wi-WITZ WITZ	<i>witz</i> <i>witz</i> <i>witz</i>	n	„góra, wzgórze”
<i>woj / wooj / wo'j</i>	wo-jo wo-jo-li wo-jo-le wo-hi wo-o-ja wo-ja	<i>woj</i> <i>woj-[i]l</i> <i>woj-[e]l</i> <i>wooj</i> <i>woj / wo'j</i> <i>woj / wo'j</i>	n	„glif, znak”, może odnosić się też do „symbolu” i „grafemu”
<i>xaman</i>	xa-ma-MAN-na xa-MAN-na xa-MAN	<i>xaman</i> <i>xaman</i> <i>xaman</i>	n	„północ” (strona świata) – słowo używane w okresie klasycznym na Nizinach Majów; w okresie postklasycznym zastąpione przez <i>nal</i>
<i>xib</i>	xi-bi XIB	<i>xib</i> <i>xib</i>	n	„osoba, człowiek”
<i>xoktuun</i>	xo-ko-TUN-ni	<i>xok-tuun</i>	cn	„kamień do liczenia”
<i>xook</i>	XOK-ki XOK	<i>xook</i> <i>xo[o]k</i>	n	„rekin” – przypuszczalnie w odniesieniu do gatunków rekinów żyjących w rzece Usumacinta
<i>xo(l)te'</i>	xo-TE'	<i>xo[l]te'</i>	cn	„laska, buława, podpora”
<i>xu'</i>	xu	<i>xu[']</i>	n	nieznany gatunek mrówki, słowo może określać też cechy jakiegoś insektu
<i>xukpi'?</i>	xu?-ku-pi	<i>xukpi[']?</i>	n	przedmiot używany w tańcu lub określenie tańca z rejonu rzeki Usumacinta, w którym wykorzystywano przedmiot w kształcie krzyża zwany „ptasią buławą”
<i>yatik</i>	ya-ti-ki YATIK-ki YATIK	<i>yatik</i> <i>yatik</i> <i>yatik</i>	n	nieznany gatunek kwiatu (?)
<i>yax</i>	ya-xa ya-YAX YAX	<i>yax</i> <i>yax</i> <i>yax</i>	adj	1) „niebiesko-zielony” 2) „jasny, czysty” 3) „pierwszy”

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
<i>yaxjal</i>	YAX-ja[la] ya-YAX-ja-la	<i>yax-jal yax-jal / yayaxjal</i>	adj	niebiesko-zielonkawy
<i>yaxte'</i>	YAX-te-e YAX-TE'	<i>yax-te' yax-te'</i>	cn	dosł. „niebiesko-zielone drzewo”, odnosi się zwłaszcza do drzewa kapokowego, puchowca (<i>Ceiba pentandra</i>)
<i>yaxun?</i> / <i>yaxu'n?</i> / <i>yaxuun?</i>	ya-xu?-nu ya-xu?-na ya-YAXUN? YAXUN? ya-xu?-ni	<i>yaxun? yaxun? / yaxu'n? yaxun? / yaxu[']n? / yaxu[u]n? yaxun? / yaxu[']n? / yaxu[u]n? yaxun? / yaxuun?</i>	n	ptak bławatnik, zwłaszcza bławatnik meksykański (<i>Cotinga amabilis</i>)
<i>yokib</i>	yo-ki-bi	<i>y-ok-ib</i>	n	„wąwóz, kanion”
<i>yubte'</i>	yu-bu-TE'	<i>y-ub-te'</i>	n	„tkaniny, narzuty” (jako danina)
<i>yuhklaj kab</i>	yu-ku-[la]ja KAB	<i>y-u[h]k-laj kab</i>	cn	dosł. „drżąca ziemia” w znaczeniu „trzęsienie ziemi”
<i>yul / yu'l</i>	yu-lu yu-la	<i>yul yu'l</i>	n	„polerowany przedmiot”
<i>yum</i>	yu-mu	<i>yum</i>	n	„ojciec, patron, wódz”

INNE CZĘŚCI MOWY I AFIKSY GRAMATYCZNE

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
przysłówki / partykuły				
<i>bay</i>	ba-ya	<i>bay</i>	adv	rzeczywiście?
<i>cha'</i>	CHA'	<i>cha'</i>	adv	drugi raz, powtórnie
<i>ka'</i>	ka	<i>ka'</i>	adv	wtedy, wówczas, zatem
<i>lat</i>	la-ta	<i>lat</i>		potem, później
<i>ma'</i>	ma / ma-a	<i>ma'</i>	adv	nie, żaden
<i>naach</i>	na-chi	<i>naach</i>	adv	daleko
<i>sa'miyy</i>	sa-mi-ya / sa-a-mi-ya	<i>sa'miyy</i>	adv	dzisiaj o wcześniejszej porze
<i>xa'</i>	xa	<i>xa'</i>	adv	już, także, również, znowu, ponownie, jeszcze raz
<i>i</i>	i	<i>i</i>	part	(i) wówczas
przyimki				
<i>ti</i>	ti	<i>ti</i>	prep	w, na, do, z
<i>ta</i>	ta	<i>ta</i>	prep	
<i>tu</i>	tu / tu-u	<i>tu</i>	prep	(ti + u)
<i>ti'</i>	TI'	<i>ti'</i>	prep	
<i>ichil</i>	i-chi-la	<i>ichiil</i>	prep	w, wewnątrz
<i>tahn</i>	TAN / TAN-na / ta-na	<i>tahn</i>	prep	wewnątrz, w środku, w centrum (czegoś), przed (czymś)?
afiksy zaimkowe				
<i>in- / ni-</i>	ni	<i>in- / ni-</i>	pronE (1SE)	ja/mój/moja/moje
<i>a- / aw-</i>	a / a-wV	<i>a- / aw-</i>	pronE (2SE)	ty/twój/twoja/twoje
<i>u- / y-</i>	u / yV	<i>u- / y-</i>	pronE (3SE)	on/ona/ono/jego/jej
<i>ka-</i>	ka	<i>ka-</i>	pronE (1PE)	my/nasz/nasza/nasze/nasi
<i>i- / iw-</i>	i / i-wV	<i>i- / iw-</i>	pronE (2PE)	wy/wasz/wasza/wasze/wasi
<i>u- / y-</i>	u / yV	<i>u- / y-</i>	pronE (3PE)	oni/one/ich
<i>-en ~ -e'n- ~ -een</i>	Ce-na⁶⁸	<i>-en ~ -e'n ~ -een</i>	pronA (1SA)	ja/mnie
<i>-at / -et</i>	ta / te?	<i>-at / -et</i>	pronA (2SA)	ty/ciebie
<i>- Ø</i>	---	<i>-Ø</i>	pronA (3SA)	on/ona/ono/jemu/jej
<i>-on ~ -o'n</i>	Co-na	<i>-on ~ -o'n</i>	pronA (1PA)	my/nam
<i>-? / -*ox</i>	?	<i>-? / -*ox</i>	pronA (2PA)	wy/wam
<i>(-ob ~ -o'b)</i>	-Co-ba	<i>(-ob ~ -o'b)</i>	pronA (3PA)	oni/one/im

⁶⁸ Uwaga: począwszy od tego miejsca litera C oznacza ogólnie spółgłoskę (z ang. C – consonant).

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
zaimki niezależne				
<i>ha'i'?</i>	ha-i	<i>ha'i'?</i>	dem	zaimek wskazujący 3-ej osoby liczby pojedynczej (on, ona, ono, ten, ta, to, tamten, tamta, tamto, ów, owa, owo)
<i>ha'</i>	ha-a	<i>ha'</i>	dem	zaimek wskazujący 3-ej osoby liczby pojedynczej (on, ona, ono, ten, ta, to, tamten, tamta, tamto, ów, owa, owo)
<i>hat</i>	ha-ta	<i>hat</i>	dem	zaimek wskazujący 2-ej osoby liczby pojedynczej (ty)
<i>ha'ob</i> ~ <i>ha'o' b</i>	ha-o-ba / ha-o-bo	<i>ha'ob</i> ~ <i>ha'o'b</i>	dem	zaimek wskazujący 3-ej osoby liczby mnogiej (oni, one, ci, te, tamci, tamte, owi, owe)
<i>hiin</i>	hi-na / hi-ni	<i>hiin</i>	dem	zaimek wskazujący 1-ej? osoby liczby pojedynczej (ja)
afiksy oznaczające miejsce (lokatywne)				
<i>-nal</i>	-NAL / -na-la	<i>-nal</i>		przyrostek oznaczający miejsce
<i>-ha'</i>	-HA'	<i>-ha'</i>		przyrostek oznaczający miejsce (na bazie rzeczownika „woda”)
<i>-a'</i>	-a'	<i>-a'</i>		przyrostek oznaczający miejsce (na bazie wariantu rzeczownika „woda”)
<i>ti'-</i>	TI'-	<i>ti'-</i>		przyrostek oznaczający miejsce (na bazie rzeczownika „usta”)
sufiksy instrumentalne				
<i>-aab</i>	-Ca-bi	<i>-aab</i>		przyrostek instrumentalny zmieniający czasownik w rzeczownik
<i>-ib</i>	-bi / -i-bi	<i>-ib</i>		przyrostek instrumentalny zmieniający czasownik w rzeczownik
<i>-uub</i>		<i>-uub</i>		przyrostek instrumentalny zmieniający czasownik w rzeczownik
sufiksy liczby mnogiej				
<i>-taak</i>	ta-ka / ta-ki / TAK / TAK-ki	<i>-taak</i>		sufiks liczby mnogiej
<i>-ob</i>	o-bo / o-ba / ba(?)	<i>-ob</i>		sufiks liczby mnogiej
sufiksy abstrahujące				
<i>-lel</i>	-le-le / ²le	<i>-lel</i>		przyrostek abstrahujący

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
sufiksy deiktyczne				
-ij / -iij	-ji / -Ci-ji	-ij / -iij		
-iij	-ya	-iij		
-ijiiy	-ji-ya / -Ci-ji-ya	-ijiiy		
-jiiy	-ji-ya	-jiiy		
sufiksy absolutywne				
-aj	-ja	-aj		sufiks absolutywny (zwł. dla rzeczy noszonych przez osobę)
-is	-si	-is		przyrostek absolutywny w przypadku części ciała
klasyfikatory liczebnikowe:				
-bix	bi-xi / BIX	-bix	ncl	klasyfikator liczebnikowy: dla liczb 5 lub 7
-mul	mu-lu	-mul	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu ustawionych przedmiotów
-nak	na-ka	-nak	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu tytułów niższej rangi
paach / pach	pa-chi PACH?-cha	paach pach	ncl	klasyfikator liczebnikowy
-pet	PET	-pet	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu okrągłych przedmiotów
-pik	pi-ki	-pik	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy rachowaniu 8000 (20x20x20)
-pis	pi-si	-pis	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu jednostek czasu
-tal	TAL / ta-la / TAL-la	-tal	ncl	klasyfikator liczebnikowy: dla liczebników porządkowych
-te'	TE' / TE'-e	-te'	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu jednostek czasu
-tikil	ti-ki-li	-tikil	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu osób
-tuk	tu-ku	-tuk	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu stosów, stert
-tz'ak	TZ'AK / TZ'AK-ka / tz'a-ka	-tz'ak	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu ustawionych przedmiotów
-ye?	ye	-ye	ncl	klasyfikator liczebnikowy: przy liczeniu przedmiotów boskich (o boskiej naturze)?

Rdzeń/temat:	Transliteracja:	Transkrypcja:	KG:	Tłumaczenie:
oznaczenie przynależności:				
-el	-e-le / Ce-le / le	-el		sufiks stosowany w przypadku części ciała
afiksy / klasyfikatory rodzajów:				
aj-	a	aj-	mcl	klasyfikator (przedrostek) rodzaju nijakiego lub męskiego; proklityka lub klasyfikator, który oznacza osobę, wykonawcę, zawód, sprawcę lub cechę
ix-	IX / i-xi	ix-	fcl	klasyfikator rodzaju żeńskiego
-om	-Co- ma	-om	ag	sufiks określający „wykonawcę” jakiejś czynności

GLOSARIUSZ TERMINOLOGII LINGWISTYCZNEJ⁶⁹

absolutyw

Przypadek gramatyczny RZECZOWNIKÓW w językach ergatywno-absolutywnych, który zazwyczaj określa PATIENSA w zdaniach przechodnich i jedyny ARGUMENT w zdaniach nieprzechodnich. Warto dodać, że przypadek absolutywny nie jest tak wyraźnie wskazany jak ergatywny.

afiks

Cząstka słotwórcza (MORFEM) wyrazu [występująca: (1) przed RDZENIEM – PREFIKS, przedrostek; (2) po rdzeniu – SUFIKS, przyrostek; (3) wewnątrz rdzenia – INFIKS, wrostek)], tworząca wraz z nim wyraz złożony (np. w słowie „przechodzić” *prze-* jest przedrostkiem, a w słowie „domek” *-ek* jest przyrostkiem). W piśmie hieroglificznym Majów afiksami są również dopełnienia fonetyczne, a infiksami mogą być pełne słowa. W przeciwieństwie do standardowych reguł lingwistycznych, ze względu na naturę pisma, w epigrafice Majów afiksy są dzielone na: prefiksy (przed), superfiksy (nad), subfiksy (pod), postfiksy (za) i infiksy (wewnątrz).

afrykata

SPÓŁGŁOSKA złożona, zwarto-szczelinowa, na którą składa się SPÓŁGŁOSKA ZWARTA z następującą po niej SPÓŁGŁOSKĄ SZCZELINOWĄ. Zarówno spółgłoska zwarta, jak i szczelinowa mają na ogół to samo miejsce artykulacji. Na przykład afrykata [č] (lub [tʃ]) jako grafem (DWUZNAK) <ch> w angielskim słowie „child” składa się ze spółgłoski zwartej alweolarnej [t] i spółgłoski szczelinowej palatalno-alweolarnej [š]. W językach Majów afrykаты zachowują się pod względem fonologicznym jak jednostki i nie można dzielić ich na dwa osobne fonemy, czyli w CZASOWNIKU PRZECHODNIM *tzutz* („kończyć”, „zakończyć”) fonemami są odpowiednio: /tʃ/, /u/ i /tʃ/. W języku majańskim klasycznym występują cztery afrykаты: bezdźwięczne <tz> i <ch> (lub odpowiednio [tʃ] i [č]) i dźwięczne <tzʷ> i <chʷ> (lub odpowiednio [tʃʷ] i [čʷ]).

agens

Rzeczownik lub grupa rzeczownikowa występujące zwykle jako PODMIOT zdania z czasownikami wyrażającymi akcję.

akcent

Zjawisko fonetyczne polegające na wyróżnieniu SYLABY w wyrazie poprzez zwiększenie siły artykulacyjnej (akcent dynamiczny, ekspracyjny, przycisk), zmiany wysokości tonu (akcent toniczny) lub wydłużenia czasu jej trwania. Słowo to jest również używane do określania *znaku akcentu* w piśmie i (w języku codziennym) dla rozróżnienia nacisku w mowie osób posługujących się tym samym językiem. Zobacz też NACISK.

aprosymanty

Głoski powstające, gdy powietrze z płuc uchodzi przez jamę ustną i/lub nosową, bez żadnego zwarcia. Pod względem artykulacji aproksymanty są zbliżone do SAMOGŁOSEK, ale funkcjonują jak spółgłoski.

argument czasownika

Dopełnienie ORZECZENIA spełniające funkcję semantyczną. Typowe czasowniki przechodnie mają zazwyczaj dwa argumenty (AGENS i PATIENS), a typowe czasowniki nieprzechodnie mają tylko jeden argument, określany w języku polskim jako podmiot zdania nieprzechodniego. Funkcje semantyczne różnią się od funkcji syntaktycznych (np. PODMIOT i DOPEŁNIENIE) w ten sposób, że pierwsze są pojęciowe, a drugie morfosyntaktyczne:

⁶⁹ Oparty częściowo na: Anttila 1972, Bickford & Tuggy (eds.) 2001, Bricker 1986, 1992, 2000b, Carr 1993, Don, Kerstens & Ruys 1999, Iivonen, Horppila, Heikkinen & Rissanen 2000, Kettunen 2002b, Kosunen & Väisänen 2001, Lacadena & Zender 2000, Loos, Anderson, Day, Jordan & Wingate (eds.) 1999; Nodine 1996 i Richards, Platt & Platt 1997. Ponadto w polskim przekładzie wykorzystano następujące pozycje bibliograficzne: „Słownik języka polskiego PWN”, tomy I-III, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996; „Słownik wyrazów obcych”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997; Wiktor Jassem „Podstawy fonetyki akustycznej”, PWN, Warszawa 1973. Przy hasłach znajdują się odnośniki podane MAŁYMI KAPITAŁAMI. Grafemy są podane w <nawiasach kątowych>, fonemy w /nawiasach ukośnych/, a brzmienie fonetyczne w [nawiasach kwadratowych], np. litera „c” w angielskim słowie „can” zapisana jest grafemowo jako <c>, fonemowo jako /k/ i fonetycznie jako [k^h].

Zdanie:	Funkcja syntaktyczna:	Funkcja semantyczna:
Piotr otworzył drzwi	Piotr = podmiot drzwi = dopełnienie	Piotr = agens drzwi = patiens
Klucz otworzył drzwi	klucz = podmiot drzwi = dopełnienie	klucz = narzędzie drzwi = patiens
Drzwi otworzyły się	drzwi = podmiot	drzwi = patiens

W języku majańskim klasycznym różnicę tę możemy zobaczyć na następującym przykładzie:

Zdanie:	Funkcja syntaktyczna:	Funkcja semantyczna:
<i>uchukuw Aj Ukul Yaxuun Bahlam</i> („Yaxuun Bahlam pojmał Aj Ukul”)	Yaxuun Bahlam = podmiot Aj Ukul = dopełnienie	Yaxuun Bahlam = agens Aj Ukul = patiens
<i>chuhkaj Aj Ukul</i> („Aj Ukul został pojmany”)	Aj Ukul = podmiot	Aj Ukul = patiens
<i>chuhkaj Aj Ukul ukabjiy Yaxuun Bahlam</i> („Aj Ukul został pojmany za sprawą Yaxuun Bahlam”)	Aj Ukul = podmiot Yaxuun Bahlam = dopełnienie pośrednie	Aj Ukul = patiens Yaxuun Bahlam = agens

aspekt

Kategoria gramatyczna CZASOWNIKA lub grupy czasownikowej określająca sposób odniesienia czynności w stosunku do wewnętrznego kontekstu, wyrażająca jego dokonanie lub niedokonanie. Najczęściej spotykane aspekty to:

- przeszły (dokonany): odnoszący się do czynności minionej (zakończonej) lub w pełni wykonanej;
- zwykły (występuje w j. angielskim): odnoszący się do czynności zwyczajowej, typowej lub powtarzanej
- progresywny (ciągły): odnoszący się do wydarzenia, które miało miejsce przed, po lub w czasie trwania innego
- przeszły (używany bez różnicy zarówno w przypadku wydarzeń zwyczajowych jak i ciągłych): odnoszący się do czynności nie skończonej (niedokonanej)

Nie wszystkie czasowniki mają takie same własności aspektów i mogą należeć do różnych klas aspektów. Do dziś trwają dyskusje nad tym, czy aspekt (lub CZAS) występuje w piśmie hieroglificznym Majów.

asymilacja

Proces fonetyczny polegający na artykulacyjnym przystosowaniu się danej głoski do swego sąsiedztwa w obrębie wyrazu lub na pograniczu dwóch wyrazów w toku mowy; upodobnienie. Na przykład /n/ w jukateckim słowie *chila'n* (interpretator) zmienia się w /m/ przed słowem *balam* (jaguar), czyli w miejscu artykulacji /n/ asymiluje się z następującym po nim /b/. W ten sposób głoski jakby łączą się, prowadząc do wymowy *chila'm balam* (/čila'mbalam/).

czas

Forma i kategoria gramatyczna określająca stosunek czasowy chwili odbywania się jakiejś czynności (stanu) do momentu wypowiedzi. Czasy dzieli się na: przeszły, teraźniejszy i przyszły. Sprawą dyskusyjną nadal pozostaje istnienie czasów (lub ASPEKTÓW) w piśmie hieroglificznym Majów.

czasownik

Część mowy oznaczająca zwykle czynność, wydarzenie lub stan. Czasowniki odmieniają się najczęściej np. przez osoby, aspekty, strony i czasy.

czasownik inchoatywny

Postać czasowników odnoszących się do „stawania się”, „pojawiania się” lub „rozpoczynania”. Czasowniki inchoatywne wyrażają rozpoczęcie jakiejś czynności, procesu lub stanu, np. „budzić się”, „zasypiać” czy „dojrzewać”. Odnoszą się do zmiany stanu podmiotu, która to zmiana może być przypadkowa, czasowa lub stała. W językach majańskich wszystkie czasowniki inchoatywne wywodzą się z RZECZOWNIKÓW lub PRZYMIOTNIKÓW.

czasownik kauzatywny

Czasownik kauzatywny jest czasownikiem wyrażającym powodowanie czynności lub stanu oznaczonych przez jego rdzeń, np. „sadzać” w stosunku do „siedzieć”. W pewnej klasie czasowników istnieje alternacja pomiędzy odczytem kauzatywnym a inchoatywnym, np.

inchoatywny: Naczynie *zbiło się*

kauzatywny: *Jan zbił* naczynie

czasownik nieprzechodni

Nieprzechodnie konstrukcje czasownikowe nie mają DOPEŁNIENIA bliższego, czyli czasownikami nieprzechodnimi są czasowniki, które nie wymagają lub nie mogą mieć dopełnienia bliższego (np. „spać” lub „umierać”).

czasownik przechodni

Czasownik rządzący bezpośrednio (bez pośrednictwa przyimków) dopełnieniem bliższym.

czasownik statyczny

Czasownik, który wyraża bardziej stan (czyli nie zmienione warunki) jakichś spraw niż akcję (Richards et al. 1997). Np. w języku angielskim takie czasowniki jak *be* („być”), *have* („mieć”) i *know* („wiedzieć”) są czasownikami statycznymi.

derywacja

Derywacja stanowi procedurę MORFOLOGICZNĄ polegającą na tworzeniu wyrazów pochodnych od innych, podstawowych; dokonuje się zwykle za pomocą dodawania afiksów (przyrostków i przedrostków) i prowadzi do zmiany znaczenia wyrazu. Na przykład w języku majańskim klasycznym przymiotnik *chanal* („niebiański”) pochodzi od rzeczownika *chan* („niebo”). Zasadniczo derywacja i FLEKSJA są odróżnialne, chociaż trudno je wyrazić od siebie oddzielić. Istnieje jednak przynajmniej jedna różnica: fleksja nigdy nie prowadzi do zmian w kategorii gramatycznej, podczas gdy jest to zjawisko typowe w przypadku derywacji.

dopełnienie

Składnik odnoszący się w zdaniach do PATIENSA. Czasowniki i zdania proste mające dopełnienie są PRZECHODNIE, a te które są ich pozbawione – NIEPRZECHODNIE. W językach majańskich dopełnienie pojawia się przed PODMIOTEM, czyli zdanie *uchukw Aj Ukul Yaxuun Bahlam* tłumaczone „Yaxuun Bahlam pojął Aj Ukul”, w rzeczywistości brzmi: „Pojął Aj Ukul (,) Yaxuun Bahlam”. Dopełnienia dzielą się na bliższe i dalsze (pośrednie).

dopełnienie bliższe

Dopełnienie, które przy zamianie orzeczenia na stronę bierną staje się podmiotem zdania.

dopełnienie dalsze (pośrednie)

DOPEŁNIENIE pośrednie jest związkiem gramatycznym, którego cechy i zachowanie można logicznie wyjaśnić w terminach bardziej semantycznych niż składniowych. W zdaniu „Adam został ugryziony przez kleszcza” część składowa „przez kleszcza” jest dopełnieniem pośrednim.

dwuznaczność leksykalna

Rodzaj dwuznaczności, który pojawia się gdy słowo ma kilka znaczeń. Majański wyraz *chan* („niebo”, „wąż”, „cztery”) jest często podawany jako przykład dwuznaczności leksykalnej. Zobacz też HOMOFON.

dwuznak

Dźwięk wyrażony dwiema głoskami. Znak podwójny, składający się z dwóch elementów; w szczególności połączenie dwóch liter oznaczające jedną głoskę; digraf. W języku polskim dwuznakami są na przykład: *sz*, *cz*, *dz*. W transliteracji (i transkrypcji) hieroglifów majańskich występują cztery dwuznaki: <tz>, <tz'>, <ch> i <ch'> wymawiane odpowiednio: [tʰ], [tʰʰ], [č] i [čʰ].

efekt „koktajl party”

Dwuuszy słuch pozwala nam wydzielić interesujące dźwięki z otaczającego nas i nie związanego z tematem hałasu. Podczas warsztatów hieroglifów Majów, kiedy to w salach toczą się różne rozmowy, można skupić się na dyskusji dotyczącej form ergatywnych lub enklityk deiktycznych, nie zwracając uwagi na dowolne tematy poruszane przez innych uczestników.

ergatyw

Przypadek gramatyczny RZECZOWNIKÓW w językach ergatywno-absolutywnych. Zazwyczaj oznacza AGENSA w zdaniach przechodnich i jedyny ARGUMENT w zdaniach nieprzechodnich. Pełni też funkcję zaimka dzierżawczego. Przypadek ergatywny rzeczownika jest zaznaczony wyraźniej niż absolutywny.

etymologia

Dział językoznawstwa zajmujący się badaniem historycznego pochodzenia wyrazów lub innych struktur językowych. Na przykład słowo „kakao” pochodzi od hiszpańskiego „*el cacao*”, które zostało zapożyczone z majańskiego „*kakaw*”, mającego z kolei swój źródłosłów w językach mihe-soke („*kakawa*”)

eufemizm

Eufemizm jest słowem lub zwrotem używanym zastępczo w celu złagodzenia wyrażen drastycznych, dosadnych lub obraźliwych. Na przykład wyrażenia takie jak *wydał ostatnie tchnienie*, *jest sześć stóp pod ziemią* czy *wącha kwiatki od spodu* są eufemizmami odnoszącymi się do *śmierci*.

fleksja

Fleksja (czyli odmiana) wyrazów jest jednym z największych rodzajów procesów MORFOLOGICZNYCH i polega na dodaniu do słowa AFIKSU. Afiks fleksyjny nadaje wyrazowi szczególną funkcję gramatyczną, *nie* zmieniając jego kategorii. Zazwyczaj fleksja różni się od DERYWACJI.

fonem

Najmniejszy element systemu dźwiękowego języka pełniący funkcję dystynktywną, czyli funkcję różnicowania znaczeń wyrazów i form wyrazowych. W danym języku głoska ta różni się od innych (zobacz KONTRAST) dając odmienne elementy lingwistyczne. Różnice pomiędzy fonemami zwane są *różnicami fonemowymi* (a nie *różnicami fonetycznymi*). Głoski wymawiane inaczej różnią się pod względem *fonetycznym*, lecz jeśli głoski te nie kontrastują ze sobą, to mamy do czynienia z różnicą *alofonów*, a nie *fonemów*. Na przykład w języku polskim litera /b/ oznacza jeden fonem w wyrazie „żaba”, lecz inny fonem w wyrazie „żabka”. Ta sama litera może więc w jednym języku reprezentować kilka różnych fonemów. Z kolei określony fonem może w pewnych przypadkach być oddawany jedną, a w innych drugą literą. Określony zespół liter może też odpowiadać bądź kombinacji fonemów, bądź jednemu fonemowi. Na przykład w wyrazie „marznąć” litery „rz” oznaczają dwa kolejne fonemy, natomiast litery „rz” w wyrazie „burza” sygnalizują tylko jeden fonem.

fonetyka

Dział językoznawstwa zajmujący się badaniem dźwiękowej strony języka. Fonetykę można podzielić na artykulacyjną, akustyczną i słuchową.

fonologia

Dział językoznawstwa, nauka o fonemach i relacjach między fonemami w danym języku.

fraza

Fraza (wyrażenie, zwrot) jest strukturą SKŁADNIOWĄ utworzoną przez więcej niż jedno słowo, ale pozbawioną układu PODMIOT – PREDYKAT, które tworzą pełne ZDANIE PROSTE.

glosa

Krótkie, ogólne tłumaczenie bądź objaśnienie SŁOWA lub MORFEMU, nie uwzględniające kontekstu, w którym występuje.

głoska

Najmniejsza jednostka fonetyczna języka wymawiana przy określonym stałym układzie narządów mowy; dźwięk mowy.

głoska dźwięczna

Głoska, przy której artykulacji wiązadła głosowe przybierają pozycję zwartą, wprowadzane są w drgania.

głoska krtaniowa

Głoska wymawiana przez zwarecie w GŁOŚNI (powietrze przechodzi przez krtani pomiędzy wiązadłami głosowymi). Najbardziej znanymi głoskami krtanowymi są: zwarecie głośni (lub plosja) [ʔ]⁷⁰ i krtaniowa głoska szczelinowa <trąca> [h]. Zwarecie głośni pociąga za sobą zamknięcie wiązadeł głosowych, po którym następuje ich zwolnienie. Natomiast przy wymawianiu spółgłosek szczelinowych <trących> dochodzi do zbliżenia się wiązadeł głosowych. W przypadku kilku angielskich akcentów, zwarecie głośni można usłyszeć w takich słowach, jak „bottle” [boʔl] i czasami zastępuje ono spółgłoskę zwartą ostatniej sylaby, jak w słowie „Scotland” [skoʔland], chociaż częściej występuje w słowach na początku zdań, rozpoczynających się samogłoską, jak w zwrotach typu „uh-uh” (zwrot potoczny określający opinię negatywną lub odmowę) i „oh-oh” („oops”, zwrot potoczny odnoszący się do niespodzianek).

głoska przejściowa

Głoska wymawiana podobnie jak SAMOGŁOSKA, lecz z cechami SPÓŁGŁOSKI. Głoski te są częściej określane jako samogłoski niezgłoskotwórcze lub spółgłoski półtwarne. W języku majańskim klasycznym mamy dwie takie głoski (lub samogłoski niezgłoskotwórcze): [j] i [w] (zapisywane grafemowo odpowiednio jako <y> i <w>) i wymawiane bardzo podobnie do angielskich fonemów /y/ i /w/ w słowach takich jak „year” i „wine”; w przypadku /w/ jest ono wymawiane jak /u/ w polskim słowie „autor”).

głosnia

Szczelina w krtani między brzegami wiązadeł głosowych.

grafem

Grafem stanowi strukturalną jednostkę systemu pisma mającą znaczenie językowe i typową formę graficzną. Jest to litera w alfabecie lub symbol przedstawiający sylabę w sylabariuszu. Na przykład w piśmie Majów symbol sylaby **ba** jest pojedynczym grafemem, bez względu na różne formy użyte do jego zapisania. W alfabecie łacińskim grafemem jest jakakolwiek litera, nie mająca bezpośredniego związku z wymową. Zobacz też DWUZNAK.

gramatyka

Metoda, w której łączy się podstawowe elementy języka w celu utworzenia bardziej złożonych struktur, umożliwiając w ten sposób przekazanie myśli w sposób jasny, prosty i systematyczny.

grupa nominalna

Ogólny termin oznaczający fakt, że na przykład RZECZOWNIKI, CZASOWNIKI i ZAIMKI mogą należeć do różnych grup MORFOLOGICZNYCH. W niektórych językach (w tym w języku polskim) rzeczowniki mogą mieć dwa lub trzy rodzaje: męski, żeński i nijaki, z których każdy ma odmienną FLEKSJĘ. W językach majańskich jedyną taką grupą gramatyczną, związaną z rodzajem, są klasyfikatory: -aj (męskoosobowy) i -ix (żeńskoosobowy). Żaden z nich nie odnosi się do rodzaju męskiego lub żeńskiego *per se*: klasyfikator męski jest w istocie klasyfikatorem nijakim i może być dołączony do nazw roślin i zwierząt, a klasyfikator żeński może też określać formę zdrobniałą. W języku polskim mamy zaimki osobowe trzeciej osoby („on”, „ona”, „ono”, „oni”, „one”) oraz zaimki dzierżawcze pierwszej, drugiej i trzeciej osoby („mój”, „moja”, „moi”, „moje”, „twój”, „twoja”, „twoi”, „twoje”, „jej”, „jego”, „nasi”, „nasze”, „wasi”, „wasze”, „ich”), ale wiele innych języków, np. języki majańskie ich nie mają. W języku majańskim klasycznym zaimek *u-* (przed słowami rozpoczynającymi się spółgłoską) i *y-* (przed słowami zaczynającymi się samogłoską) stosowany jest zarówno w przypadku mężczyzn, jak i kobiet („on”, „ona”, „ono”, „jego”, „jej”). W językach majańskich rodzaj (płeć) osoby, o której mówimy – jeśli jest to konieczne – wskazany jest inaczej, a mianowicie poprzez podanie klasyfikatora (*aj-* / *ix-*) lub rzeczownika takiego jak m.in.: „mężczyzna”, „ojciec”, „kobieta”.

homofon

Wyraz (lub w szerszym ujęciu grupa liter) wymawiany identycznie jak inny wyraz, odmienny jednak pod względem pisowni i znaczenia. W języku polskim homofonami są na przykład „morze” i „może”.

⁷⁰ Odpowiedniejszym symbolem zwarecia głośni jest znak podobny do znaku zapytania, ale ze względu na drukarskie używa się zamiast niego symbolu <ʔ>. Taka praktyka zachowuje poza tym ogólne standardy wprowadzone przez epigrafików Majów, a także jest zgodna z zasadami sformułowanymi i ustalonymi później przez rząd Gwatemali w 1987 i 1988 r. (Zobacz: „Informacje na temat ortografii” na początku podręcznika).

homogram

Słowo o identycznej pisowni z innym w tym samym języku, lecz różniące się wymową, pochodzeniem i znaczeniem. Na przykład w języku angielskim: *minute* ['minit] (jednostka czasu lub miara kąta) i *minute* [mī:nyüt] ('małych rozmiarów' lub 'o niewielkim znaczeniu'). W języku polskim homogramami są, na przykład, *cis* (gatunek krzewu) i *cis* (dźwięk C podwyższony o półton).

ideograficzny system pisma

Ideograficzny system pisma przedstawia słowa i idee nie wyrażające głosek danego języka. W rzeczywistości nie spotykamy na świecie prawdziwych systemów pisma ideograficznego i większość systemów pisma stosujących *prima facie* ideogramy, posługuje się obecnie logografami, czyli znakami, które nie zawsze wykazują bezpośrednią korelację lub związek z ideą lub rzeczą faktycznie istniejącą. Słowa „ideogram” (lub „ideograf”) i „logogram” (lub „logograf”) są czasami używane wymiennie, ale obecnie preferuje się te drugie. Z kolei „piktogram” (lub „piktograf”) jest znakiem przedstawiającym prawdziwe lub konkretne przedmioty lub istoty: znak przedstawiający realistyczną postać jaguara (lub łeb jaguara) mógłby być piktogramem (gdyż faktycznie oznacza jaguara), ale znak przedstawiający łeb ropuchy jest w rzeczywistości logogramem, ponieważ oznacza czasownik „urodzić się”.

idiom

Szczegółne wyrażenie wielowyrazowe właściwe tylko danemu językowi, nie dające się przetłumaczyć dosłownie na inny język. Poszczególne elementy idiomu są rozpoznawalne jako jednostka SEMANTYCZNA i zazwyczaj odnoszą się do zwrotów potocznych (w języku polskim idiomami są na przykład takie wyrażenia jak: *spać jak suseł*, *trafiła kosa na kamień* czy *piąte koło u wozu*). Znaczenia idiomu najczęściej nie można wyprowadzić z jego elementów. Zobacz też EUFEMIZM.

imiesłów

Forma gramatyczna utworzona od czasownika, używana w funkcjach przymiotnikowych lub przysłówkowych. Imiesłowy mogą być odmieniane przez przypadki i przez niektóre czasy, a także pojawiać się w stronie biernej, np.: (1) Piotr piszący list; (2) Hieroglify narysowane przez Filipa; (3) Ogień (jest) ugaszony. W językach ch'olan często występują imiesłowy bierne. W piśmie Majów jednym z imiesłów (biernych) jest słowo *hamliiy* (*ham-l-i-iy-Ø*), które tłumaczymy „znajdowało się w stanie otwartym”.

klityka

Klityka jest elementem gramatycznym, który posiada syntaktyczne i semantyczne cechy wyrazu, lecz nie może występować osobno (w SKŁADNI), a zatem wymaga „gospodarza”, czyli jest MORFEMEM granicznym. Klityki mogą być również dołączone do wyrazów odmienianych, co odróżnia je od AFIKSÓW. Klityki dzielimy na dwie klasy: proklityki i enklityki; proklityki są dołączane przed „gospodarzem” danego słowa, a enklityki – za nim. W piśmie hieroglificznym Majów istnieje wiele klityk. Jedną z najczęściej spotykanych jest czasowa enklityka DEIKTYCZNA *-ji-iy* („przed”, w znaczeniu „wcześniej”).

konstrukcja nominalna

Konstrukcja, która pod względem gramatycznym jest porównywalna z rzeczownikami. Konstrukcje rzeczownikowe obejmują RDZENIE rzeczownikowe, RZECZOWNIKI, ZAIMKI, grupy rzeczownikowe i zdania proste rzeczownikowe. Wraz z konstrukcjami czasownikowymi stanowią one najbardziej podstawowe kategorie w tworzeniu złożów syntaktycznych.

kontrast

Dwie głoski kontrastują ze sobą (lub różnica FONETYCZNA jest kontrastowa), jeśli zamiana jednej na drugą (w przypadku identycznego kontekstu fonetycznego) zmienia znaczenie danego słowa. Na przykład w języku angielskim /l/ i /r/ są dwoma odrębnymi FONEMAMI: jeśli /l/ w wyrazie „lock” zamienimy na /r/, to otrzymamy inne słowo, „rock” (np. w języku japońskim nie ma różnicy pomiędzy tymi fonemami). Takie pary słów, których znaczenie może być kontrastowe w oparciu o fonem, zwane są MINIMALNYMI PARAMI. W języku majańskim klasycznym istniały różnice fonemowe. Jedną z nich jest przeciwieństwo pomiędzy SPÓŁGŁOSKAMI ZWARTYMI (BI)LABIALNYMI, zębowymi/ALWEOLARNYMI i WELARNYMI (czyli /p/, /t/ i /k/) z jednej strony, a z drugiej – zwarciem głośni lub spółgłoskami płozywnymi (/p'/, /t'/ i /k'/) (obejmuje to również przeciwieństwo słów, w których przed spółgłoskami lub wewnątrz samogłosek może pojawić się zwarcie głośni (')). Spójrzmy na następujące przykłady: *kab* („ziemia”, „łód”) i *k'ab* („ręka”); *chan* („niebo”, „wąż”, „cztery”) i *cha'n* („strażnik”). Inna różnica jest widoczna pomiędzy samogłoskami krótkimi i długimi: *chak* („czerwony, duży”) w przeciwieństwie do *cha[h]k* (imię bóstwa). Jeszcze inna różnica występuje w słowach, w których przed spółgłoską może pojawić się krtaniowa spółgłoska szczelinowa: *k'an* („dojrzały”, „żółty”) i *k'ahn* („stopień”,

„ława”). Długość samogłosek i przedspółgłoskowe krtaniowe spółgłoski szczelinowe nie są wykrywalne bezpośrednio w tekstach glificznych i dlatego trzeba je rekonstruować.

leksem

Termin stosowany do wyrażenia idei, że FLEKSYJNE formy słów (które same są słowami) stanowią warianty jednego wyrazu. Na przykład w języku polskim słowa *podręczny*, *leworęczny*, *wyręczyć* czy *rękodzieło* są „wariantami” leksemu *ręka*.

liczba

Kategoria lingwistyczna RZECZOWNIKÓW i ZAIMKÓW, które określają ilość podawanych jednostek. W języku majańskim klasycznym mamy dwie liczby: POJEDYNCZĄ (oznaczaną symbolicznie jako sg. lub S) i MNOGĄ (pl. lub P), przy czym liczba pojedyncza dotyczy głównie zaimków. Ponieważ w językach majańskich nie obowiązuje użycie SUFIKSU liczby mnogiej – zazwyczaj pojawia się tylko wówczas, gdy należy szczególnie podkreślić liczbę mnogą – zatem i w piśmie można zaobserwować jego brak. W zbiorze glifów spotykamy jednak kilka przypadków, kiedy sufiks liczby mnogiej –*ob* (-*o'b*) towarzyszy zaimkowi wskazującemu *ha'i'* („tamten”), dając *ha'ob* / *ha'o'b* („tamci”), jak w podanym poniżej przykładzie ze Świątyni 11 w Copan⁷¹

	
ha-o-bo	ko-ko-no-ma
<i>ha'o'b</i>	<i>ko[h]knom</i>
<i>ha'-o'b-Ø</i>	<i>ko[h]k-n-om-Ø</i>
DEM.PRO-PL-3PA	strażnik-APAS-AG-3PA
„oni są”	„strażnikami”

Innym sufiksem liczby mnogiej spotykanym w piśmie Majów jest –*taak*. Jego stosowanie ograniczone jest jednak do osób, jak w słowie *ch'oktaak* (*ch'ok-taak*) czyli „młodzi”.

liczba mnoga

Forma gramatyczna oznaczająca, że dany wyraz odnosi się nie do jednej osoby lub jednego przedmiotu, lecz do większej ich liczby. Zobacz też LICZBA.

liczba pojedyncza

Forma gramatyczna oznaczająca, że dany wyraz odnosi się do jednej osoby lub jednego przedmiotu. Zobacz też LICZBA.

metafora

Metafora, czyli przenośnia, jest wyrażeniem, którego nie należy rozumieć dosłownie (lecz które odnosi się do podobnej koncepcji). Jest językowym środkiem stylistycznym, w którym obce znaczeniowo wyrazy są ze sobą składniowo zestawione, tworząc związek frazeologiczny o innym znaczeniu niż dosłowny sens wyrazów. Metafora stosuje odmienne, lecz zbliżone pojęcia w odniesieniu do innych pojęć lub idei, np. „w tej chwili jestem rzeczywiście wyczerpany i doszczętnie wypalony, starając się wchłonąć informacje lingwistyczne”.

metonimia

Procedura, w której jedno słowo (będące określeniem innego, bardziej złożonego lub abstrakcyjnego) zastępuje inne słowo lub pojęcie. Na przykład w zdaniu „Pióro jest silniejsze od miecza”, *pióro* i *miecz* oznaczają siłę/moc odpowiednio pisma/publikacji i wojny/armii. Używamy również takich zwrotów, jak na przykład: *dobrze pióro* zamiast *dobry pisarz*, *czytać Mickiewicza* zamiast *czytać dzieła Mickiewicza*, *cały Poznań* zamiast *wszyscy mieszkańcy Poznania*.

minimalna para

Grupa dwóch wyrazów lub innych struktur, które różnią się znaczeniem i tylko jedną głoską w brzmieniu. Zobacz też KONTRAST.

⁷¹ Pragniemy podziękować Markowi Zenderowi za zwrócenie uwagi na tę wzmiankę i podanie danych lingwistycznych.

morfem

Najmniejsza jednostka gramatyczna posiadająca znaczenie, czyli słowo lub część słowa, którego nie można podzielić na mniejsze formy znaczeniowe. Morfemami są na ogół TEMATY wyrazów lub AFIKSY. Na przykład słowo „domek” ma dwa morfemy: temat „dom” i przyrostek „-ek”. Głęboki przykład z języka majańskiego klasycznego: **chu-ka-ja** daje nam w transkrypcji *chu[h]kaj*, który to wyraz możemy podzielić na cztery morfemy: *chu[h]k-aj-Ø* (*chuk*: pojmować; *-h*: dla strony biernej czasowników przechodnich CVC; *-aj*: sufiks tematyczny; *Ø*: znak zaimka absolutywnego trzeciej osoby liczby pojedynczej [znak „Ø” przedstawia „MORFEM ZEROWY”]).

morfem zerowy

Morfem zerowy (Ø) przedstawia element na poziomie abstrakcyjnym, który nie jest widoczny w wyrażeniu, czyli nie pojawia się ani fonetycznie w wymowie, ani graficznie w piśmie. Morfem zerowy po prostu oznacza brak oczekiwanego morfemu. W języku majańskim klasycznym (a zatem również w piśmie) istnieje kilka morfemów zerowych. Jednym z najczęściej spotykanych jest zaimek absolutywny (Grupy B) trzeciej osoby liczby pojedynczej. Na przykład zwrot *chumlaj* („on/ona zasiadł/a”) możemy podzielić na morfemy w następujący sposób: *chum-l-aj-Ø* (rdzeń czasownika + oznaczenie czasownika pozycyjnego + sufiks tematyczny + zaimek absolutywny trzeciej osoby).

morfologia

Dziedzina lingwistyki zajmująca się badaniem MORFEMÓW lub wewnętrznej struktury wyrazów.

morfosylaby

Fonetyczna inwersja sylab. W tym podręczniku, opisując system pisma Majów, nie uwzględniamy morfosylab, ponieważ rekonstrukcje są równie dobrym rozwiązaniem różnych procesów transkrypcji. Rekonstrukcja nie wymaga inwersji fonetycznej.

nacisk

Wyróżnienie jednostki języka mówionego, przypisywane zazwyczaj jednej sylabie w wyrazie. Sylaba akcentowana wymawiana jest na ogół ze zwiększoną siłą artykulacji i z wyższym tonem. W słowach języków majańskich nacisk (akcent) przypada na ostatnią sylabę.

nawiasy [kwadratowe]

Nawiasy kwadratowe [...] są stosowane w analizie epigraficznej do wskazania zrekonstruowanych głosek, a w transliteracji do oznaczenia sylab lub słów pojawiających się jako infiksy. W lingwistyce używa się również nawiasów kwadratowych w celu odróżnienia brzmienia FONETYCZNEGO od funkcji FONEMOWEJ lub GRAFEMOWEJ (zaznaczanych odpowiednio ukośnikami /.../ i <nawiasami kątowymi>), czyli [t] oznacza po prostu brzmienie *fonetyczne* litery ‘t’, a /t/ – *fonem* ‘t’ (który jest wymawiany jako [t] lub [tʰ]).

onomastyka

Dział językoznawstwa, który bada etymologię imion i nazw własnych (zobacz też TOPONIM).

onomatopeja

Wyraz lub zespół wyrazów naśladowanych swym brzmieniem dźwięki naturalne. Słowa takie jak „syk” i „huk” są onomatopiejami.

ortografia

Ogół zasad i przepisów dotyczących poprawnej pisowni; pisanie wyrazów według ustalonych norm.

orzeczenie

Część ZDANIA (wyraz lub wyrazy), za pomocą której orzeka się o podmiocie zdania; wyraża ona czynność, stan lub właściwość PODMIOTU.

osoba

Kategoria gramatyczna wskazująca mówiącego, adresata wypowiedzi lub kogoś trzeciego. Mówiący jest określany jako *pierwsza osoba*, adresat jako *druga osoba*, ktoś trzeci jako *trzecia osoba*. W ten sposób mogą być oznaczane zarówno zaimki, jak i czasowniki, np. „my” jest *zaimkiem pierwszej osoby liczby mnogiej*, a „idzie” jest *czasownikiem w trzeciej osobie liczby pojedynczej*. Większość tekstów Majów jest napisana w *trzeciej osobie liczby pojedynczej*.

partykuła

Nieodmienna część mowy (lub luźny morfem) spełniająca w zdaniu rolę pomocniczą, polegającą na modyfikacji sensu wyrazu lub wypowiedzi. Partykuła nie należy do żadnej z głównych klas słów. W języku polskim partykułami są na przykład: „no”, „li”, „że”, „by”.

patiens

Rodzaj argumentu czasowników. Osoba lub rzecz doznająca jakiejś czynności.

podmiot

Imienna część zdania odnosząca się do „sprawcy”, czyli AGENSA, o którym się w zdaniu orzeka, połączona związkiem zgody z ORZECZENIEM. Podmiotami są RZECZOWNIKI, ZAIMKI lub złożone frazy imienne. W językach majańskich podmiot następuje po orzeczeniu (i ewentualnym DOPEŁNIENIU), zgodnie z szykiem zdania: orzeczenie–dopełnienie–podmiot (VOS – z ang. verb–object–subject).

polisemia

W językoznawstwie zjawisko polegające na tym, że jednej formie językowej, np. wyrazowi, odpowiada więcej niż jedno znaczenie; wieloznaczność

pólsamogłoska

Głoska o cechach samogłoski, lecz nie mająca zdolności sylabotwórczej (glida).

predykat

Człon zdania prostego mówiący coś o PODMIOCIE. Orzeczenie w zdaniu wyrażone za pomocą formy osobowej czasownika lub za pomocą innych form orzeczeniowych, m.in. orzecznika z łącznikiem; także: sam orzecznik

prefiks

Przedrostek. Ogólnie MORFEM graniczny (lub AFIKS) dołączony do słowa po jego lewej stronie (czyli poprzedzający znak). Część wyrazu znajdująca się przed jego rdzeniem lub jedna z paru części poprzedzających rdzeń wyrazu. W epigrafice Majów prefiksy pojawiają się jako znaki grafemowe dołączone do innych z lewej strony.

proto-

Pierwszy człon wyrazów złożonych oznaczający pierwszeństwo w czasie, kolejności, stanowisku; przed- ; najdawniejszy, początkowy, pierwszy, pierwotny. Słowo jest też używane do określenia wcześniejszych form języków. Na przykład poprzednikiem wszystkich języków majańskich był język proto-majański, a bezpośrednim poprzednikiem języka tzeltal był język proto-tzeltal. Porównawcza lingwistyka historyczna jest dziedziną zajmującą się określeniami wcześniejszych form danej rodziny językowej i analizującą WYRAZY POKREWNE w badanych językach. Zrekonstruowane proto-formy oznaczane są gwiazdką (*) umieszczoną tuż przed słowem, np. *k'e'n stanowi proto-majańską formę wyrazu *ch'e'n* („jaskinia”, „grota”) w języku majańskim klasycznym.

przymiotnik

Część mowy modyfikująca jakość RZECZOWNIKA lub relację do rzeczownika (określanego); jej podstawową funkcją składniową jest funkcja przydawki lub orzecznika. Przykłady: *zielony, duży, dojrzały, niebiański, nowy*.

przynależność

Przynależność (posiadanie) jest relacją między właścicielem a przedmiotem (lub osobą), o którym mówi się w zdaniu jako o podmiocie. Środkami gramatycznymi dla wyrażania relacji przynależności są przede wszystkim określniki i zaimki dzierżawcze. Wiele majańskich słów (jak części ciała i określenie pokrewieństwa) jest uważanych za nieprzenośne (nieodrodnie) posiadane i nie mogą one występować samodzielnie. Zobacz również ZAIMEK.

przypadek

Przypadek jest kategorią gramatyczną wskazaną przez fleksję i określaną przez syntaktyczną lub semantyczną funkcję rzeczownika lub zaimka. Zasadniczo określenie *przypadek* powinno być stosowane tylko dla języków, które charakteryzują się pewnymi funkcjami ze względu na fleksję rzeczowników, zaimków lub składników grup rzeczownikowych.

przysłówek

Nieodmienna część mowy nazywająca cechę i określająca CZASOWNIK, PRZYMOTNIK, inny przysłówek, frazę lub zdanie, odnosząca się m.in. do czasu, miejsca, liczby, kierunku, potwierdzenia lub zaprzeczenia (przykłady:

ciemno, bardzo, wesoło, ładnie, potem, tutaj, daleko, już). Zasadniczo słowa, które nie mieszczą się pod względem leksykalnym w takich kategoriach gramatycznych jak rzeczowniki, czasowniki czy przymiotniki, zaliczane są najczęściej do przysłówków.

rdzeń

Zasadnicza część wyrazu, która zawiera jego podstawowe znaczenie, powtarzające się w wyrazach pokrewnych. Nie można jej analizować bez utraty tożsamości słowa. W językach majańskich rdzenie są TEMATAMI, które mogą stanowić MORFEMY określające pełne słowa, jak i morfemy dodane do innych, czy to poprzez połączenie różnych rdzeni, czy też przez dodanie afiksów.

rodzaj

Rodzaj gramatyczny, kategoria morfologiczna rzeczowników decydująca o ich końcówkach deklinacyjnych, o formach innych części mowy (przymiotników, zaimków, liczebników, imiesłówów) określających dany rzeczownik, wchodzących z nimi w związek zgody, decydująca także o formach łączących się z nimi czasowników. Zobacz: GRUPA NOMINALNA.

rzeczownik

Jedna z największych kategorii leksykalnych: słowo, które nazywa rzeczy, osoby, przedmioty, idee i miejsca. Rzeczowniki pełnią rolę PODMIOTU lub DOPEŁNIENIA ORZECZENIA.

rzeczownik nieprzenośny

Rzeczownik, który odnosi się do czegoś lub kogoś uważanych za posiadane, czy to z natury, czy to czasowo, skutkiem czego wyrażanych za przymusowo przynależne. W językach majańskich określenia pokrewieństwa i części ciała są zazwyczaj rzeczownikami nieprzenośnymi.

samogłoska

Jedna z dwóch (obok SPÓŁGŁOSEK) zasadniczych klas głosek. Samogłoski są zazwyczaj wymawiane przy znacznym otwarciu jamy ustnej. W przeciwieństwie do spółgłosek, samogłoski mogą same tworzyć sylaby. W języku majańskim klasycznym mamy pięć samogłosek (lub dziesięć, jeśli samogłoski długie uznamy za osobną grupę samogłosek): /a/, /e/, /i/, /o/ i /u/.

semantyka

Dyscyplina językoznawstwa zajmująca się analizą treści wyrażen językowych w celu określenia charakteru zależności między treścią i formą wyrażenia; w językoznawstwie tradycyjnym: nauka o znaczeniu wyrazów, badająca w jakim zakresie i charakterze budowa formalna wyrazu określa jego znaczenie.

składnia

Badanie zasad złożenia słów, które tworzą frazy, zdania proste i zdania.

słowo

Najmniejsza jednostka gramatyczna, która może występować samodzielnie jako pełne wyrażenie zarówno w mowie, jak i w piśmie. Słowa składają się z TEMATU i ewentualnie dołączonych do nich afiksów.

spółgłoska

Jedna z dwóch (obok SAMOGŁOSKI) zasadniczych grup głosek. Spółgłoski wymawiane są z większym niż w przypadku samogłosek zwarcie lub całkowitym zamknięciem przepływu strumienia powietrza w organach mowy, czego wynikiem jest tarcie lub zatamowanie powietrza. Zasadniczo same spółgłoski (bez samogłosek) nie tworzą osobnych sylab. W podręczniku przyjmujemy do oznaczenia spółgłoski angielski skrót C, stosowany w lingwistyce.

spółgłoska alweolarna

Spółgłoska alweolarna (dziąsłowa) wymawiana jest przez wzniesienie czubka języka (*apex*) lub ostrza języka (*lamina/corona*) w kierunku krawędzi dziąseł. W języku majańskim klasycznym mamy siedem spółgłosek (w tym wypadku grafem) alweolarnych, a mianowicie: <t>, <t'>, <tz>, <tz'>, <s>, <l> i <n>.

spółgłoska bilabialna

Głoski bilabialne (dwuwargowe) wymawiamy używając obu warg. W języku majańskim klasycznym mamy pięć głosek bilabialnych: /p/, /p'/, /b/, /m/ i /w/.

spółgłoska labialna

Głoska labialna (wargowa) wymawiana jest przez zwężenie lub zamknięcie warg. Termin ten odnosi się zarówno do głosek bilabialnych (dwuwargowych), jak i wargowo-zębowych. W języku majańskim klasycznym występuje pięć głosek bilabialnych: [p], [p'], [b], [m] i [w]. *Brak* jest natomiast głosek wargowo-zębowych, wymawianych przez zbliżenie dolnej wargi do górnego szeregu zębów, jak w przypadku [f] i [v].

spółgłoska nosowa

Głoska wymawiana przez obniżenie podniebienia miękkiego, co pozwala strumieniowi powietrza wydostać się przez nos. W języku majańskim klasycznym występują dwie spółgłoski nosowe: [m] i [n].

spółgłoska palatalna

Głoska, zwłaszcza spółgłoska palatalna (podniebienna), której artykulacja polega m.in. na wzniesieniu środkowej części powierzchni języka ku podniebieniu twardemu. W języku majańskim klasycznym (w oparciu o wymowę współczesnych języków Majów) występuje tylko jedna czysto palatalna głoska [j] (jako grafem <y>) i trzy spółgłoski palatalno-aleolarne (podniebiennie-dziąsłowe): [č], [č'] i [š] (jako grafemy odpowiednio: <ch>, <ch'> i <x>).

spółgłoska plosywna

Głoska plosywna (zwarto-wybuchowa lub zwarta) powstaje gdy w czasie artykulacji narządy mowy zwierają się, po czym następuje ich nagłe rozwarcie; plosja. Zobacz też SPÓŁGŁOSKA ZWARTA.

spółgłoska półotwarta

Głoski [w], [j], [r] i [l], choć najczęściej tylko [w] i [j] uważane są za spółgłoski półotwarte (lub samogłoski niezgłoskotwórcze), gdyż nie można przypisać ich bezpośrednio ani do kategorii SPÓŁGŁOSEK, ani SAMOGŁOSEK.

spółgłoska szczelinowa <trąca>

Głoska wymawiana przez wypchnięcie powietrza przez małą szczelinę w miejscu artykulacji. W języku majańskim klasycznym występują cztery spółgłoski szczelinowe (w tym wypadku zapisane w postaci GRAFEMÓW): <s>, <x> (wymawiane jak /š/), <j> (wymawiane jako <ch> w szkockim słowie „Loch” lub jak <j> w hiszpańskim imieniu „Juan”) i <h>.

spółgłoska welarna

Głoska welarna (miękkopodniebienna) wymawiana jest przez zwężenie w wyniku wzniesienia tylnej części języka (*dorsum*) do podniebienia miękkiego (*velum*). W języku majańskim klasycznym występują dwie spółgłoski welarne: [k] i [k'] i jedna spółgłoska, która jest albo welarna albo języczkowa: [x] (zapisywana grafemowo <j> i wymawiana jak „j” w hiszpańskim imieniu „Juan”) – nie należy mylić jej z grafemem <x>.

spółgłoska zwarta

Spółgłoska wymawiana przy całkowitym zwarcu (zamknięciu) przepływu powietrza w pewnych miejscach przewodu głosowego, po którym to zwarcu następuje nagłe wypuszczenie powietrza. W języku majańskim klasycznym mamy osiem takich spółgłosek zwartych: /p/, /t/, /k/, /'/, /p'/, /t'/, /k'/ i /b/.

strona (czasownika)

Forma czasownikowa wyrażająca stosunek PODMIOTU do ORZECZENIA. W języku majańskim klasycznym występują cztery strony czasownika: CZYNNA, BIERNA, MEDIALNO-PASYWNA i ANTYPASYWNA. W celu uzyskania dodatkowych informacji, proszę zajrzeć do części podręcznika poświęconej gramatyce.

strona antypasywna

STRONA antypasywna to strona czasownika występująca w językach ergatywno-absolutywnych (takich jak języki majańskie), w której AGENS zdania ma przypadek ABSOLUTYWNY zamiast ERGATYWNEGO. Grupa rzeczownikowa w przypadku absolutywnym może być określana jako dopełnienie dalsze (pośrednie). W językach ergatywno-absolutywnych czasownik w konstrukcji antypasywnej zachowuje się jak czasownik nieprzechodni.

strona bierna

Strona bierna stanowi FLEKSYJNĄ (lub pochodną) formę CZASOWNIKA PRZECHODNIEGO, w której DOPEŁNIENIE czasownika tworzącego orzeczenie w zdaniu staje się PODMIOTEM, czyli wskazuje, że podmiot jest pacjentem lub odbiorcą akcji opisanej orzeczeniem. W przypadku podanego wcześniej przykładu (zobacz DOPEŁNIENIE) zdanie *chu[h]kaj aj ukul* tłumaczymy „Aj Ukul został pojmany”.

strona czynna

Strona CZASOWNIKA PRZECHODNIEGO, w której osoba lub rzecz wyrażona PODMIOTEM gramatycznym zdania jest wykonawcą czynności wskazanej ORZECZENIEM

strona medialno-pasywna

Strona czasownika używana w niektórych językach, jak np. łaciński, grecki i języki majańskie. W stronie medialno-pasywnej (*vox media*) agens jest całkowicie usunięty, natomiast PATIENS staje się PODMIOTEM orzeczenia. W stronie medialno-pasywnej akcja podmiotu skierowana jest na sam podmiot, np.: w języku majańskim klasycznym *jubuy utook' upakal* („armia rozbiła się”).

sufiks

Przyrostek, MORFEM graniczny (lub AFIKS) dodawany po RDZENIU lub TEMACIE wyrazu. Zobacz też PREFIKS.

sylaba

Minimalna jednostka w układzie sekwencji głosek. Sylaby składają się zwykle z jądra (zazwyczaj SAMOGŁOSKI lub samogłosek) z dołączonym na początku i/lub na końcu złożeniem (zazwyczaj SPÓŁGŁOSKĄ). W naszym podręczniku struktury sylab są oznaczane skrótowo CV (spółgłoska–samogłoska – z ang. consonant–vowel). Na przykład w języku majańskim klasycznym transliteracja słowa „*ch'ahom*” mogłaby być podana jako CV.CVC (*ch'a-hom*). Jednak w przeciwieństwie do standardowych metod stosowanych w lingwistyce, transliteracja słów języka majańskiego klasycznego podawana jest sylabicznie w oparciu o sylaby grafemowe, czyli odróżnia się sylaby *wymawiane* od sylab *grafemowych*. Wyraz *ch'ahom* jest zatem podzielony na trzy sylaby grafemowe (lub sylabogramy): **ch'a-ho-ma** i może być przedstawiony przy użyciu obu symboli sylabicznych (wymawianych i grafemowych): CV.CV.CV → CV.CVC (lub CV-CV-CV → CVCVC).

synkopa

Usunięcie segmentu słowa. Na przykład w języku majańskim klasycznym czasownik NIEPRZECHODNI „tańczyć” jest derywatem rzeczownika *ahk'ot* „taniec”, tworząc w ten sposób *ahk'taj* < *ahk'ot* + *-aj* (fonem /o/ został więc synkopowany).

system przypadków ergatywno-absolutywnych

Termin wprowadzony w lingwistyce w sytuacjach, kiedy wskazanie jednego przypadku lub AFIKS stosowane są do określenia jedynego ARGUMENTU (czyli PODMIOTU) czasowników NIEPRZECHODNICH i PATIENSA czasowników PRZECHODNICH, oraz gdy wskazany inny przypadek lub afiks określają agensa czasowników przechodnich. Pierwszy z tych przypadków zwany jest absolutywnym (ABS), a drugi ergatywnym (ERG). W językach majańskich afiksy zaimkowe ergatywne stosowane są jako podmioty czasowników przechodnich i jako zaimki dzierżawcze („posiadacze” rzeczowników), podczas gdy afiksy zaimkowe absolutywne stanowią dopełnienia czasowników przechodnich i podmioty czasowników nieprzechodnich. W języku majańskim klasycznym oznacza to, że afiks zaimkowy w zdaniach takich, jak *utz'ihb* („[to jest] jego/jej pismo”) i *utz'apaw* („on/ona ustawił/a to”) jest w zasadzie tym samym /u-/, ale w pierwszym przykładzie oznacza posiadacza rzeczownika (zaimek dzierżawczy), a w drugim jest podmiotem czasownika przechodniego. W językach majańskich afiksy zaimkowe ergatywne są dodawane do rdzenia czasownika po lewej stronie jako przedrostki (przed czasownikiem), a afiksy zaimkowe absolutywne są przyłączane do prawej strony czasownika jako przyrostki (po czasowniku).

temat (wyrazu)

Podstawowa część wyrazu, do której można dodawać AFIKSY fleksyjne. Na przykład tematem majańskiego słowa *chanal* („niebiański”) jest *chan* („niebo”). Podobnie tematem *k'ahk'al* („ognisty”) jest *k'ahk'* („ogień”). Temat wyrazu może składać się z jednego lub kilku morfemów.

toponim

Toponim jest RZECZOWNIKIEM (lub grupą rzeczownikową) określającą miejsce geograficzne. Toponimami są na przykład: *Belize*, *Tikal*, *Poznań*, *Kopenhaga*, *Góry Świętokrzyskie*, *Tatrzański Park Narodowy*, *Nuestra Señora la Reina de los Angeles de Porciúncula*.

tryb

Termin dotyczący jednej z czterech kategorii fleksyjnych czasowników (tryb, CZAS, ASPEKT i modalność). Najczęściej występujące kategorie to tryb orzekający (oznajmujący), rozkazujący i przypuszczający. Do chwili obecnej w tekstach hieroglificznych Majów zidentyfikowano tryb orzekający, rozkazujący i życzący (*optativus*).

wyrazy pokrewne

Wyrazy są uważane za pokrewne (w danych językach) jeśli wywodzą się ze wspólnego oryginalnego słowa, rdzenia. Zazwyczaj wyrazy pokrewne mają podobne struktury FONOLOGICZNE i SEMANTYCZNE, ale oczywiście istnieje wiele wyjątków od tej reguły i można je dostrzec jedynie w oparciu o lingwistykę historyczną. Inaczej mówiąc, wyrazy z dwóch języków są pokrewne, gdy mają podobne znaczenie i formę przy założeniu, że oba języki są ze sobą powiązane. Na przykład angielskie „mother” i niemieckie „Mutter”. Słowo „pszczoła” i „miód” znaczą *chab* w językach ch'ol, chontal, ch'orti, ch'olti' i tzeltal; *kab* w języku jukateckim, lakandońskim, itza' i mopan; a *kaab* w językach k'iche', kaqchikel i tzutujil; jednak wszystkie wywodzą się z tego samego rdzenia *kaab w języku proto-majańskim, a zatem są *wyrazami pokrewnymi*. Im większa odległość (w czasie i w przestrzeni) pomiędzy danymi językami, tym bardziej mogą różnić się wyrazy o tym samym pochodzeniu. Na przykład wyraz „sto” różni się znacznie, w czasie i w przestrzeni, w poszczególnych językach indoeuropejskich: w języku łacińskim mamy *centum*, w greckim *hekatón*, w staro-irlandzkim *cét*, w gotyckim *hund*, w szwedzkim *hundra*, w tokaryjskim *känt*, w hiszpańskim *ciento*, w sanskrycie *śatám*, w litewskim *šimtas*, w rosyjskim *sto*, w angielskim *hundred*, ale wszystkie one są wyrazami pokrewnymi, pochodzącymi z **kmtón* z języka praindoeuropejskiego. Słowa zmieniają się również pod względem semantycznym w różnych powiązanych ze sobą językach lub w ramach jednego języka w miarę upływu czasu: na przykład angielskie słowo *nice* oznaczało *głupi* w języku angielskim pod koniec XIII wieku. Później wyraz ten wielokrotnie zmieniał swe znaczenie na *ekstrawagancki*, *elegancki*, *dziwny*, *skromny*, *rzadki* i *nieśmiały*, osiągając w końcu swe obecne znaczenie (*miły*, *ładny*) w XVIII wieku. Rozważając historię języków majańskich (i odtwarzając język majański klasyczny lub proto-majański) należy uwzględnić zarówno zmiany fonologiczne, jak i semantyczne w tych językach, które to zmiany nie są i nie były stabilne, podobnie jak w przypadku innych języków na świecie.

wyrazy rzeczownikowe

Ogólna klasa wyrazów obejmujących rzeczowniki, imiona i nazwy własne.

wyrażenia deiktyczne

Elementy danego języka muszą posiadać odnośniki zależne od bezpośredniego kontekstu ich wymowy. Wyrażeniami deiktycznymi są na przykład ZAIMKI osobowe i wskazujące (np. „ty”, „ja”, „on”), zwroty związane z przestrzenią (np. „tutaj” i „tam”), czasem (np. „jutro”, „dzisiaj” i „teraz”), czasem gramatycznym (przeszły, teraźniejszy itd.) i gesty mówcy.

zaimek

Część mowy, która może zastępować RZECZOWNIK lub grupę rzeczownikową. W gramatyce wyróżniamy kilka rodzajów zaimków: *zaimki osobowe* (np. ja, ty, on, ona), *zaimki dzierżawcze* (np. mój, jego, ich), *zaimki wskazujące* (np. ten, tamten), *zaimki pytające* (np. kto?, co?), *zaimki zwrotne* (np. mną, sobą), itd. W języku majańskim klasycznym zaimki określają OSOBE, a nie RODZAJ. Na przykład, zaimek ergatywny trzeciej osoby liczby pojedynczej „u” może oznaczać zarówno „on”, jak i „ona” czy „ono” lub „jej”, „jego”, a rodzaj wynika jedynie z kontekstu. W piśmie Majów okresu klasycznego mamy dwie grupy zaimków lub afiksów zaimkowych: (1) afiksy zaimkowe dzierżawcze (wyrażające PRZYNALEŻNOŚĆ) i zaimki osobowe, oraz rzadko spotykane (2) zaimki wskazujące.

zaimki osobowe i dzierżawcze		zaimki wskazujące	
	u – „on, ona, to, jego, jej” u- (przed spółgłoskami)		ha-i „tamten, tamta” ha'i'
	ya ⁷² „on, ona, ono, jego, jej” y- (przed samogłoskami)		ha-o-ba „tamci, tamte” ha'o'b

⁷² Jest to tylko jeden przykład (grafem) zaimków osobowych i dzierżawczych (znak **ya**- używany jest ze słowami rozpoczynającymi się samogłoską /a/). Inne znaki to **ye**, **yi**, **yo** i **yu** występujące ze słowami rozpoczynającymi się odpowiednio samogłoskami /e/, /i/, /o/ i /u/.

zależność od kontekstu

Zależność od kontekstu oznacza, że interpretacja (lub tłumaczenie) wyrażenia zależy od kontekstu, w którym zostało użyte; tłumaczenie może być dosłowne, składniowe lub inne.

zdanie

Zespół wyrazów powiązanych na podstawie gramatycznej zależności, zawierający orzeczenie najczęściej w formie osobowej czasownika. Zdanie może składać się z jednego lub kilku zdań prostych.

zdanie proste

Grupa czasownikowa połączona z grupą nominalną lub przysłówkową. Zdania proste mogą być zależne lub niezależne. Na przykład w zdaniu „Wiem, że polubisz odczytywanie glifów Majów” „Wiem” jest zdaniem prostym niezależnym, które zawiera frazę lub zdanie proste zależne „że polubisz odczytywanie glifów Majów”.

DWUJĘZYCZNY GLOSARIUSZ TERMINOLOGII LINGWISTYCZNEJ I EPIGRAFICZNEJ

Objaśnienie skrótów:

	<i>j. polski</i>		<i>j. angielski</i>
FON	Fonetyka i fonologia	PHO	Phonetics and phonology
MOR	Morfologia	MOR	Morphology
SYN	Syntaksa (składnia)	SYN	Syntax
SEM	Semantyka	SEM	Semantics
ORT	Ortografia	ORT	Orthography
OG	Termin ogólny	GEN	General
HG	Epigrafika	HG	Epigraphy

Uwaga: Podane powyżej skróty odnoszą się jedynie do kategorii lingwistycznej, do której zaliczony jest dany termin i nie mają związku z analizą lingwistyczną.

POLSKO-ANGIELSKI

absolutyw (SYN)	absolutive (SYN)
akcent (FON)	accent (PHO)
afiks (MOR)	affix (MOR)
afrykata (FON)	affricate (PHO)
agens (SEM)	agent (SEM)
alofon (FON)	allophone (PHO)
alograf (ORT/MOR/FON)	allograph (ORT/MOR/PHO)
argument (SYN/SEM)	argument (SYN/SEM)
artykulacja (FON)	articulation (PHO)
aspekt (SEM)	aspect (SEM)
asymilacja (FON)	assimilation (PHO)
brzmienie, dźwięk (FON)	sound (PHO)
czasownik (SYN)	verb (SYN)
czasownik afektywny (SYN/SEM)	affective verb (SYN/SEM)
czasownik inchoatywny (SYN)	inchoative (SYN)
czasownik nieprzechodni (SYN)	intransitive (SYN)
czasownik pozycyjny (SYN/SEM)	positional verb (SYN/SEM)
czasownik przechodni (SYN/SEM)	transitive (SYN/SEM)
deiktyczne (wyrażenie) (SEM/SYN)	deictic (SEM/SYN)
digraf (dwuznak) (ORT)	digraph (ORT)
dopełnienie (SYN)	object (SYN)
dopełnienie fonetyczne (HG)	phonetic complement (HG)
dopełnienie pośrednie (SYN)	oblique object (SYN)
dźwięk samogłoskowy (brzmienie) (FON)	voice / sound (PHO)
ergatyw (SYN)	ergative (SYN)
etymologia (OG)	etymology (GEN)
eufemizm (SEM)	euphemism (SEM)
fonem (FON)	phoneme (PHO)
fonemowy (FON)	phonemic (PHO)
fonetyka (FON)	phonetics (PHO)
fonologia (FON)	phonology (PHO)
glosa (MOR)	gloss (MOR)
głoska (FON)	phone (PHO)
głoska bezdźwięczna (FON)	unvoiced (PHO)
głoska dźwięczna (FON)	voiced (PHO)
głoska krtaniowa (FON)	laryngeal (PHO)
głoska nosowa (FON)	nasal (PHO)
głoska uwularna (FON)	uvular (PHO)
głoska welarna (FON)	velar (PHO)
głoska zwarto-wybuchowa (FON)	aspirated plosive (PHO)
głośnia (FON)	glottis (PHO)
grafem (FON)	grapheme (PHO)

gramatyka (MOR/SYN/SEM)	grammar (MOR/SYN/SEM)
grzbiet języka (FON)	dorsum of the tongue (PHO)
homofon (FON)	homophone (PHO)
homogram (ORT)	homograph (ORT)
idiom (SEM)	idiom (SEM)
imiesłów (SYN)	participle (SYN)
imiesłów bierny (SYN/SEM)	stative participle (SYN/SEM)
infiks (MOR/HG)	infix (MOR/HG)
jama gardłowa (FON)	pharynx (PHO)
jama nosowa (FON)	nasal cavity (PHO)
jama ustna (FON)	oral cavity / mouth cavity (PHO)
jęczyzek (FON)	uvula (PHO)
kalendarz długiej rachuby (HG)	long count calendar (HG)
kanal ustny (FON)	oral channel (PHO)
klasyfikator (SEM/MOR)	classificatory (SEM/MOR)
klityka (MOR)	clitic (MOR)
kodeks (HG)	codex (HG)
koło kalendarzowe (HG)	calendar round (HG)
głoska apikalna (FON)	apical (PHO)
kontrast (FON)	contrast (PHO)
krawędź dźwiękowa (FON)	alveolar ridge (PHO)
krtani (FON)	larynx (PHO)
leksem (MOR)	lexeme (MOR)
liczba (MOR/SEM)	number (MOR/SEM)
liczba mnoga (MOR/SEM)	plural (MOR/SEM)
liczba pojedyncza (MOR/SEM)	singular (MOR/SEM)
liczby podające upływ czasu (HG)	distance numbers (HG)
logogram / logograf (HG)	logogram / logograph (HG)
logosylabiczny (HG)	logosyllabic (HG)
metafora (SEM)	metaphor (SEM)
metonimia (SEM)	metonymy (SEM)
miejsce artykulacji (FON)	place of articulation (PHO)
minimalna para (FON)	minimal pair (PHO)
morfem (MOR)	morpheme (MOR)
morfem zerowy (MOR)	zero morpheme (MOR)
morfologia (MOR)	morphology (MOR)
morfonemowy (MOR/FON)	morphophonemic (MOR/PHO)
nacisk (FON)	stress (PHO)
nagłośnia (języczek) (FON)	epiglottis (PHO)
narząd artykulacji (FON)	articulation organ (PHO)
korzeń języka (FON)	root of the tongue (PHO)
nominalny (SYN)	nominal (SYN)
odmiana (fleksja) (MOR)	inflection (MOR)
określnik semantyczny (HG)	semantic determinative (HG)
onomastyka (OG)	onomastics (GEN)
onomatopeja (OG)	onomatopoeia (GEN)
ortografia (ORT)	orthography (ORT)
orzeczenie (SYN)	verb (SYN)
osoba (MOR/SYN/SEM)	person (MOR/SYN/SEM)
ostrze języka (FON)	blade of the tongue (PHO)
partykuła (SYN)	particle (SYN)
patiens (SEM)	patient (SEM)
podmiot (SYN)	subject (SYN)
podniebienie miękkie (FON)	soft palate (PHO)
pokrewny (język, wyraz) (OG)	cognate (GEN)
polisemia (SEM)	polysemy (SEM)
predykat (SYN)	predicate (SYN)
proto- (OG)	proto- (GEN)
przeciwieństwo (kontrast) (FON)	opposition (PHO)
przedrostek (MOR)	prefix (MOR)

przepływ nosowy (FON)	nasal passage (PHO)
przepływ powietrza (FON)	air passage (PHO)
przewód nosowy (FON)	nasal tract (PHO)
przewód ustny (FON)	vocal tract (PHO)
przydech (FON)	aspiration (PHO)
przymiotnik (SYN)	adjective (SYN)
przynależność (MOR)	possessive (MOR)
przyrostek (HG)	postfix (HG)
przysłówek (SYN)	adverb (SYN)
rdzeń (MOR)	root (MOR)
rodzaj (SEM)	gender (SEM)
rzeczownik (SYN)	noun (SYN)
samogłoska (FON)	vowel (PHO)
samogłoska centralna (FON)	central vowel (PHO)
samogłoska długa (FON)	long vowel (PHO)
samogłoska niska (otwarta) (FON)	open vowel / low vowel (PHO)
samogłoska nosowa (FON)	nasal vowel (PHO)
samogłoska okrągła (FON)	rounded vowel (PHO)
samogłoska przednia (FON)	front vowel (PHO)
samogłoska średnia (FON)	mid vowel (PHO)
samogłoska tylna (FON)	back vowel (PHO)
samogłoska wysoka (zamknięta) (FON)	close vowel / high vowel (PHO)
semantyka (SEM)	semantics (SEM)
seria początkowa (HG)	initial series (HG)
seria uzupełniająca (HG)	supplementary series (HG)
składnia (SYN)	syntax (SYN)
słowo złożone z dwóch innych (MOR)	portmanteau (MOR)
spółgłoska (FON)	consonant (PHO)
spółgłoska alweolarna (dziąsłowa) (FON)	alveolar (PHO)
spółgłoska bilabialna (dwuwargowa) (FON)	bilabial (PHO)
spółgłoska ejektywna (FON)	ejective (PHO)
spółgłoska labialna (wargowa) (FON)	labial (PHO)
spółgłoska palatalna (FON)	palatal (PHO)
spółgłoska półotwarta (FON)	semi-vowel (PHO)
spółgłoska sycząca (FON)	sibilant (PHO)
spółgłoska szczelinowa (FON)	fricative (PHO)
spółgłoska wargowo-zębowa (FON)	labiodental (PHO)
spółgłoska zwarta / płozywna (FON)	stop / plosive (PHO)
strona (czasownika) (SYN/SEM)	voice (SYN/SEM)
strona antypasywna (SYN)	antipassive (SYN)
strona bierna (SYN)	passive (SYN)
strona czynna (SEM/SYN)	active voice (SEM/SYN)
strona medialno-pasywna (<i>vox media</i>) (SYN)	mediopassive (SYN)
struna głosowa (FON)	vocal cord (PHO)
subfiks (HG)	subfix (HG)
sufiks (MOR)	suffix (MOR)
superfiks (HG)	superfix (HG)
sylaba (FON)	syllable (PHO)
synkopa (MOR)	syncope (MOR)
temat (wyrazu) (MOR)	stem (MOR)
tonacja (FON)	pitch (PHO)
toponim (OG)	toponym (GEN)
transkrypcja (ORT)	transcription (ORT)
transkrypcja fonetyczna (FON)	phonetic transcription (PHO)
transliteracja (ORT)	transliteration (ORT)
układ, rozmieszczenie (OG)	collocation (GEN)
wariant głowy (HG)	head variant (HG)
wieloznaczność (SEM)	polyvalence (SEM)
wyraz pochodny (derywat) (MOR)	derived word (MOR)
wyrzutnia fonemowa (elizja) (ORT)	underspelling (ORT)

zaimek (SYN)	pronoun (SYN)
zależność od kontekstu (SEM)	context dependence (SEM)
zbitka spółgłosek (FON)	consonant cluster (PHO)
zwarcie (zwężenie) (FON)	constriction (PHO)
zwarcie głośni (FON)	glottal (PHO)

ANGIELSKO-POLSKI

absolute (SYN)	absolutyw (SYN)
accent (PHO)	akcent (FON)
active voice (SEM/SYN)	strona czynna (SEM/SYN)
adjective (SYN)	przymiotnik (SYN)
adverb (SYN)	przysłówek (SYN)
affective verb (SYN/SEM)	czasownik afektywny (SYN/SEM)
affix (MOR)	afiks (MOR)
affricate (PHO)	afrykata (FON)
agent (SEM)	agens (SEM)
air passage (PHO)	przepływ powietrza (FON)
allograph (ORT/MOR/PHO)	alograf (ORT/MOR/FON)
allophone (PHO)	alofon (FON)
alveolar (PHO)	spółgłoska alweolarna (dziąsłowa) (FON)
alveolar ridge (PHO)	krawędź dziąsłowa (FON)
antipassive (SYN)	strona antypasywna (SYN)
apical (PHO)	głoska apikalna (FON)
argument (SYN/SEM)	argument (SYN/SEM)
articulation (PHO)	artykulacja (FON)
articulation organ (PHO)	narząd artykulacji (FON)
aspect (SEM)	aspekt (SEM)
aspirated plosive (PHO)	głoska zwarto-wybuchowa (FON)
aspiration (PHO)	przydech (FON)
assimilation (PHO)	asymilacja (FON)
back vowel (PHO)	samogłoska tylna (FON)
bilabial (PHO)	spółgłoska bilabialna (dwuwargowa) (FON)
blade of the tongue (PHO)	ostrze języka (FON)
calendar round (HG)	koło kalendarzowe (HG)
central vowel (PHO)	samogłoska centralna (FON)
classifier (SEM/MOR)	klasyfikator (SEM/MOR)
clitic (MOR)	klityka (MOR)
close vowel/ high vowel (PHO)	samogłoska wysoka (zamknięta) (FON)
codex (HG)	kodeks (HG)
cognate (GEN)	pokrewny (język, wyraz) (OG)
collocation (GEN)	układ, rozmieszczenie (OG)
consonant (PHO)	spółgłoska (FON)
consonant cluster (PHO)	zbitka spółgłosek (FON)
constriction (PHO)	zwarcie, zwężenie (FON)
context dependence (SEM)	zależność od kontekstu (SEM)
contrast (PHO)	kontrast (FON)
coronal/ laminal (PHO)	głoska koronalna/laminalna (FON)
deictic (SEM/SYN)	deiktyczne (wyrażenie) (SEM/SYN)
derived word (MOR)	wyraz pochodny (derywat) (MOR)
digraph (ORT)	digraf (dwuznak) (ORT)
distance number (HG)	liczby podające upływ czasu (HG)
dorsum of the tongue (PHO)	grzbiet języka (FON)
ejective (PHO)	spółgłoska ejektywna (FON)
epiglottal (PHO)	głoska epiglottalna (FON)
epiglottis (PHO)	nagłośnia (języczek) (FON)
ergative (SYN)	ergatyw (SYN)
etymology (GEN)	etymologia (OG)
euphemism (SEM)	eufemizm (SEM)

fricative (PHO)	spółgłoska szczelinowa (FON)
front vowel (PHO)	samogłoska przednia (FON)
gender (SEM)	rodzaj (SEM)
gloss (MOR)	głosa (MOR)
glottal (PHO)	zwarcie głośni (FON)
glottis (PHO)	głośnia (FON)
grammar (MOR/SYN/SEM)	gramatyka (MOR/SYN/SEM)
grapheme (PHO)	grafem (FON)
head variant (HG)	wariant głowy (HG)
homograph (ORT)	homogram (ORT)
homophone (PHO)	homofon (FON)
idiom (SEM)	idiom (SEM)
inchoative (SYN)	czasownik inchoatywny (SYN)
infix (MOR/ HG)	infiks (MOR/HG)
inflection (MOR)	odmiana (fleksja) (MOR)
initial series (HG)	seria początkowa (HG)
intransitive (SYN)	czasownik nieprzechodni (SYN)
labial (PHO)	spółgłoska labialna (wargowa) (FON)
labio-dental (PHO)	spółgłoska wargowo-zębowa (FON)
laminal/ coronal (PHO)	spółgłoska laminalna / koronalna (FON)
laryngeal (PHO)	głoska krtaniowa (FON)
larynx (PHO)	krtań (FON)
lexeme (MOR)	leksem (MOR)
logogram/ logograph (HG)	logogram/logograf (HG)
logosyllabic (HG)	logosylabiczny (HG)
long count calendar (HG)	kalendarz długiej rachuby (HG)
long vowel (PHO)	samogłoska długa (FON)
mediopassive (SYN)	strona medialno-pasywna (<i>vox media</i>) (SYN)
metaphor (SEM)	metafora (SEM)
metonymy (SEM)	metonimia (SEM)
mid vowel (PHO)	samogłoska centralna (FON)
minimal pair (PHO)	minimalna para (FON)
morpheme (MOR)	morfem (MOR)
morphology (MOR)	morfologia (MOR)
morphophonemic (MOR/PHO)	morfonemowy (MOR/FON)
nasal (PHO)	głoska nosowa (FON)
nasal cavity (PHO)	jama nosowa (FON)
nasal passage (PHO)	przepływ nosowy (FON)
nasal tract (PHO)	przewód nosowy (FON)
nasal vowel (PHO)	samogłoska nosowa (FON)
nominal (SYN)	nominalna (grupa) (SYN)
noun (SYN)	rzeczownik (SYN)
number (MOR/SEM)	liczba (MOR/SEM)
object (SYN)	dopełnienie (SYN)
oblique object (SYN)	dopełnienie pośrednie (SYN)
onomastics (GEN)	onomastyka (OG)
onomatopoeia (GEN)	onomatopeja (OG)
open vowel/ low vowel (PHO)	samogłoska niska (otwarta) (FON)
opposition (PHO)	przeciwieństwo (FON)
oral cavity/ mouth cavity (PHO)	jama ustna (FON)
oral channel (PHO)	kanal ustny (FON)
orthography (ORT)	ortografia (ORT)
palatal (PHO)	spółgłoska palatalna (FON)
participle (SYN)	imiesłów (SYN)
particle (SYN)	partykuła (SYN)
passive (SYN)	strona bierna (SYN)
patient (SEM)	patiens (SEM)
person (MOR/SYN/SEM)	osoba (MOR/SYN/SEM)
pharyngeal (PHO)	spółgłoska laryngalna (gardłowa) (FON)
pharynx (PHO)	jama gardłowa (FON)

phone (PHO)	głoska (FON)
phoneme (PHO)	fonem (FON)
phonemic (PHO)	fonemowy (FON)
phonetic complement (HG)	dopełnienie fonetyczne (HG)
phonetic transcription (PHO)	transkrypcja fonetyczna (FON)
phonetics (PHO)	fonetyka (FON)
phonology (PHO)	fonologia (FON)
pitch (PHO)	tonacja, ton (FON)
place of articulation (PHO)	miejsce artykulacji (FON)
plural (MOR/SEM)	liczba mnoga (MOR/SEM)
polysemy (SEM)	polisemia (SEM)
polyvalence (SEM)	wieloznaczność (SEM)
portmanteau (MOR)	słowo złożone z dwu innych (MOR)
positional verb (SYN/SEM)	czasownik pozycyjny (SYN/SEM)
possessive (MOR)	przynależność (MOR)
postfix (HG)	przyrostek (HG)
predicate (SYN)	predykat (SYN)
prefix (MOR)	przedrostek (MOR)
pronoun (SYN)	zaimek (SYN)
proto (GEN)	proto- (OG)
root (MOR)	rdzeń (MOR)
root of the tongue (PHO)	korzeń języka (FON)
rounded vowel (PHO)	samogłoska okrągła (FON)
semantic determinative (HG)	określnik semantyczny (HG)
semantics (SEM)	semantyka (SEM)
semi-vowel (PHO)	spółgłoska półotwarta (FON)
sibilant (PHO)	spółgłoska sycząca (FON)
singular (MOR/SEM)	liczba pojedyncza (MOR/SEM)
soft palate (PHO)	podniebienie miękkie (FON)
sound (PHO)	dźwięk, brzmienie (FON)
stative participle (SYN/SEM)	imiesłów bierny (SYN/SEM)
stem (MOR)	temat (wyrazu) (MOR)
stop/ plosive (PHO)	spółgłoska zwarta / płozywna (FON)
stress (PHO)	nacisk (FON)
suffix (HG)	subfiks (HG)
subject (SYN)	podmiot (SYN)
suffix (MOR)	sufiks (MOR)
superfix (HG)	superfiks (HG)
supplementary series (HG)	seria uzupełniająca (HG)
syllable (PHO)	sylaba (FON)
syncope (MOR)	synkopa (MOR)
syntax (SYN)	składnia (SYN)
toponym (GEN)	toponim (OG)
transcription (ORT)	transkrypcja (ORT)
transitive (SYN/SEM)	czasownik przechodni (SYN/SEM)
transliteration (ORT)	transliteracja (ORT)
underspelling (ORT)	wyrzutnia fonemowa (elizja) (ORT)
unvoiced (PHO)	głoska bezdźwięczna (FON)
uvula (PHO)	jęczyczek (FON)
uvular (PHO)	spółgłoska uwularna (FON)
velar (PHO)	głoska welarna (FON)
verb (SYN)	czasownik, orzeczenie (SYN)
vocal cord (PHO)	struna głosowa (FON)
vocal tract (PHO)	przewód ustny (FON)
voice (SYN/SEM)	strona (SYN/SEM)
voice/ sound (PHO)	dźwięk samogłoskowy, brzmienie (FON)
voiced (PHO)	głoska dźwięczna (FON)
vowel (PHO)	samogłoska (FON)
zero morpheme (MOR)	morfem zerowy (MOR)

SKRÓTY STOSOWANE W ROZBIORZE MORFOLOGICZNYM I ANALIZIE MORFOSYNTAKTYCZNEJ (PRZYJĘTE W LINGWISTYCE MAJÓW)⁷³

Skrót:	Objaśnienie:
Ø	morfem zerowy
-	granica morfemu
1	pierwsza osoba
2	druga osoba
3	trzecia osoba
1S	pierwsza osoba liczby pojedynczej
2P	druga osoba liczby mnogiej
3SA	trzecia osoba liczby pojedynczej (zaimek absolutywny)
3SE	trzecia osoba liczby pojedynczej (zaimek ergatywny)
A/ABS	absolutyw
ABSTR	sufiks abstrahujący
ACT	strona czynna
ADJ	przymiotnik
ADV	przysłówek
AFT	czasownik afektywny
APAS	strona antypasywna
DEM	zaimek wskazujący
E/ERG	ergatyw
FCL	klasyfikator rodzaju żeńskiego
INC	czasownik inchoatywny
INS	sufiks narzędziowy
IV	czasownik nieprzechodni
IVD	czasownik nieprzechodni, derywat
LOC	sufiks lokatywny
MCL	klasyfikator rodzaju męskiego / nijakiego
MPAS	strona medialno-pasywna
N	rzeczownik
NCL	klasyfikator liczebnikowy
NUM	liczba, liczebnik
P	liczba mnoga
PAS	strona bierna
POS	przynależność
PV	czasownik pozycyjny
REL	sufiks względny
S	liczba pojedyncza
SUF	sufiks (w przypadku niezidentyfikowanych sufiksów)
THM	sufiks tematyczny
TV	czasownik przechodni

Inne skróty:

*	zrekonstruowane słowo lub morfem (w lingwistyce historycznej)
*	niepoprawne słowo, zdanie proste, zdanie itd. (w ogólności)
C	spółgłoska
V	samogłoska

Skróty stosowane w epigrafice Majów:

ADI	Wskaźnik Daty Wcześniejszej (z ang. Anterior Date Indicator)
CR	Koło Kalendarzowe (z ang. Calendar Round)
DN	Liczby podające upływ czasu (z ang. Distance Numbers)
DNIG	Glif wprowadzający liczb podających upływ czasu (z ang. Distance Number Introductory Glyph)
EG	Glif emblemat (z ang. Emblem Glyph)
IS	Seria Początkowa (z ang. Initial Series)
ISIG	Glif Wprowadzający Serii Początkowej (z ang. Initial Series Introductory Glyph)
LC	Kalendarz Długiej Rachuby (z ang. Long Count)
PDI	Wskaźnik Daty Późniejszej (z ang. Posterior Date Indicator)
PE	Koniec Okresu (z ang. Period Ending)
PSS	Początkowa Sekwencja Standardowa (z ang. Primary Standard Sequence)
SC	Krótką Rachuba (z ang. Short Count)

⁷³ W polskim przekładzie pozostawiono skróty stosowane w języku angielskim. Po pierwsze dlatego, że znacząca większość literatury dotyczącej epigrafiki Majów jest dostępna w języku angielskim, a po drugie z powodu braku odpowiednich skrótów niektórych określeń (np. zaimków ergatywnych i absolutywnych).

ŹRÓDŁA BIBLIOGRAFICZNE I LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

ACUÑA, René (ed.)

- 1993 Bocabulario de Maya Than: Codex Vindobonensis N.S. 3833. Facsímil y transcripción crítica anotada Instituto de Investigaciones Filológicas, Centro de Estudios Mayas, *Fuentes para el Estudio de la Cultura Maya*, 10. Universidad Nacional Autónoma de México, México, D.F.

AIMERS, Jim J.

- 2002 Cultural Change on a Temporal and Spatial Frontier: Ceramics of the Terminal Classic to Postclassic Transition in the Upper Belize River Valley. Ph.D. Dissertation, Department of Anthropology, Tulane University, New Orleans.

ALCARAZ VARÓ, Enrique and María Antonia Martínez Linares

- 1997 *Diccionario de lingüística moderna*. Editorial Ariel, S.A., Barcelona.

ANDERS, Ferdinand

- 1967 *Codex Tro-Cortesianus (Codex Madrid)*. Museo de América Madrid. Akademische Druck-und Verlagsanstalt, Graz.
1968 *Codex Peresianus (Codex Paris)*. Akademische Druck-und Verlagsanstalt, Graz.

ANGULO V., Jorge

- 1970 Un posible códice de El Mirador, Chiapas. *Tecnología 4*. Departamento de Prehistoria. Instituto Nacional de Antropología e Historia, México, D.F.

ANTTILA, Raimo

- 1972 *An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. MacMillan Publishing Co., Inc., New York.

AULIE, H. Wilbur and Evelyn W. Aulie

- 1999 *Diccionario Ch'ol de Tumbal, Chiapas, con variaciones dialectales de Tila y Sabanilla*. Reeditado por Emily F.Scharfe de Stairs. Instituto Lingüístico de Verano, A.C., México, D.F.

AVENI, Anthony

- 1980 *Skywatchers of Ancient Mexico*. University of Texas Press, Austin. Spanish edition published by Fondo de Cultura Económica, México, 1991.
2001 *Skywatchers: A Revised and Updated Version of Skywatchers of Ancient Mexico*. University of Texas Press, Austin.

AVENI, Anthony (ed.)

- 1992 *The Sky in Mayan Literature*. Oxford University Press, New York & Oxford.

BAUDEZ, Claude-François

- 2002 Venus y el Códice Grolier. *Arqueología Mexicana* (55): 70–79.

BALL, Joseph W.

- 1994 Type: Variety Analysis and Masterworks of Classic Maya Polychrome Pottery. In *Painting the Maya Universe: Royal Ceramics of the Classic Period*, edited by Dorie Reents-Budet, pp. 362-365. Duke University Press, Durham & London.

BARRERA VÁSQUEZ, Alfredo

- 1980 *Diccionario Maya Cordemex: Maya-Español, Español-Maya*. Ediciones Cordemex, Mérida.

- BAUER, Laurie
1988 *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- BEETZ, Carl P. and Linton Satterthwaite
1981 *The Monuments and Inscriptions of Caracol, Belize*. University Museum Monograph 45, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- BELIAEV, Dmitri
2005 Epigraphic Evidence for the Highland–Lowland Maya Interaction in the Classic Period. Paper Presented at the 10th European Maya Conference, Leiden.
- BERLIN, Heinrich
1958 El glifo “emblema” en las inscripciones mayas. *Journal de la Société des Américanistes* 47: 111-119.
- BICKFORD, J. Albert and David Tuggy (eds.)
2001 *Glosario electrónico de términos lingüísticos*.
URL: <<http://www.sil.org/americas/mexico/ling/glosario/E005ai-Glossary.htm>>
- BOOT, Erik
2005 *A Preliminary Overview of Common and Uncommon Classic Maya Vessel Type Collocations in the Primary Standard Sequence*. URL: <<http://www.mayavase.com/BootVesselTypes.pdf>>
2009 A Classic Maya – English / English – Classic Maya Vocabulary of Hieroglyphic Readings. Mesoweb. URL: <<http://www.mesoweb.com/resources/vocabulary/Vocabulary-2009.01.pdf>>
- BRASSEUR DE BOURBOURG, Charles E.
1869-70 *Manuscrit Troano: Etudes sur le système graphique et la langue des Mayas*. Imprimerie Imp riale, Paris.
- BRICKER, Victoria R.
1986 *A Grammar of Mayan Hieroglyphs*. Middle American Research Institute, Publ. 56. Tulane University, New Orleans.
1992 Noun and Verb Morphology in the Maya Script. In *Handbook of Middle American Indians, Supplement Vol. 5: Epigraphy*. University of Texas Press, Austin.
2000a Bilingualism in the Maya Codices and the Books of Chilam Balam. *Written Language and Literacy* 3 (1): 77-115.
2000b Aspect, Deixis, and Voice: Commentary on Papers by Wald and Lacadena. *Written Language and Literacy*, 3 (1): 181-188.
- CABELLO CARRO, Paz
1986 Un siglo de coleccionismo maya en España: de 1785–1787 a 1888. In *Los Mayas de los Tiempos Tard os*, edited by Miguel Rivera y Andr s Ciudad, pp. 99–120. Publicaciones de la Sociedad Española de Estudios Mayas, No. 1, Madrid.
- CAMPBELL, Lyle
1998 *Historical Linguistics: An Introduction*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- CARLSON, John B.
1983 The Grolier Codex: A Preliminary Report on the Content and Authenticity of a Thirteenth-Century Maya Venus Almanac. In *Calendars in Mesoamerica and Peru: Native American Computations of Time. Proceedings of the 44th International Congress of Americanists*, edited by Anthony F. Aveni and Gordon Brotherston. BAR International Series 174, Oxford.
- CARR, Philip
1993 *Phonology*. The MacMillan Press Ltd., London.
- CARRASCO, David (ed.)
2001 *The Oxford Encyclopedia of Mesoamerican Cultures: The Civilizations of Mexico and Central America*, 3 vols. Oxford University Press, New York.

- CARRASCO VARGAS, Ramón, Verónica A. Vázquez López and Simon Martin
 2009 Daily life of the ancient Maya recorded on murals at Calakmul, Mexico. *Proceedings of the National Academy of Science* 106 (46): 19245-19249.
- CHASE, Arlen F., Nikolai Grube and Diane Z. Chase
 1991 Three Terminal Classic Monuments from Caracol, Belize. *Research Reports on Ancient Maya Writing* 36.
- CHUCHIAK, John F.
 2004 Papal bulls, extirpators, and the Madrid Codex: the content and probable provenience of the M. 56 patch. In *The Madrid Codex: New Approaches to Understanding an Ancient Maya Manuscript*, edited by Gabrielle Vail and Anthony Aveni, pp. 57–88. University Press of Colorado, Boulder.
- CIUDAD REAL, Antonio de
 1984 *Calepino Maya de Motul, Tomos I-II*. Edición de René Acuña. Universidad Nacional Autónoma de México, México, D.F.
- Codex Tro-Cortesianus (Codex Madrid)*
 1967 Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz.
- Códice de Madrid*
 1933 Drawings by Carlos A. Villacorta. Tipografía Nacional, Guatemala.
- COE, Michael D.
 1989a The Hero Twins: myth and image. In *The Maya Vase Book*, edited by Justin Kerr, 1: 161–84. Kerr Associates, New York.
 1989b The royal fifth: earliest notices of Maya writing. *Research Reports on Ancient Maya Writing* 28. Center for Maya Research, Washington, D.C.
 1992 *Breaking the Maya Code*. Thames and Hudson, Inc., New York.
- COE, Michael D. and Justin Kerr
 1998 *The Art of the Maya Scribe*. Harry N. Abrams, Inc., New York.
- COE, Michael D. and Mark Van Stone
 2001 *Reading the Maya Glyphs*. Thames and Hudson Inc., New York.
- COE, Sophie
 1995 *America's First Cuisines*. University of Texas Press, Austin.
- COE, William R.
 1990 *Excavations in the Great Plaza, North Terrace, and North Acropolis of Tikal*. 6 vols. Tikal Report 14. University Museum, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- COLAS, Pierre R.
 1999 *Auf der Jagd im Codex Madrid: Ikonographische und epigraphische Analyse der Seiten 38a und 39–49 des Codex Tro-Cortesianus*. M.A. Thesis, Universität Hamburg.
- CULBERT, T. Patrick
 1993 *The Ceramics of Tikal: Vessels from the Burials, Caches, and Problematical Deposits*. Tikal Report 25A. University Museum Monograph 81. University of Pennsylvania, Philadelphia.
- DAVOUST, Michel
 1997 *Un Nouveau Commentaire du Codex de Dresde: Codex Hiéroglyphique Maya du XIVe Siècle*. CNRS Editions, Paris.
- DECKERT, Helmut and Ferdinand Anders
 1975 *Codex Dresdensis*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz.

- DIENHART, John M.
 1989a *The Mayan Languages: A Comparative Vocabulary, Vol. 1: Introduction, Word-lists, References.* Odense University Press, Odense.
 1989b *The Mayan Languages: A Comparative Vocabulary, Vol. 2: A-L.* Odense University Press, Odense.
 1989c *The Mayan Languages: A Comparative Vocabulary, Vol. 3: M-Z, Pronouns and Numerals.* Odense University Press, Odense.
- DON, Jan, Johan Kerstens and Eddy Ruys
 1999 *Lexicon of Linguistics.* Utrecht Institute of Linguistics OTS, Utrecht University. URL: <<http://tristram.let.uu.nl/UiL-OTS/Lexicon/>>
- EUW, Eric von
 1977 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions, Vol. 4, Part 1: Itzimte, Pixoy, Tzum.* Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
 1978 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions, Vol. 5, Part 1: Xultun.* Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- EUW, Eric von and Ian Graham
 1984 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions, Vol. 5, Part 2: Xultun, La Honradez, Uaxactun.* Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- FASH, William L.
 1992 *Scribes, Warriors, and Kings: The City of Copan and the Ancient Maya.* Thames and Hudson, New York.
- FELDMAN, Lawrence H.
 1998 *Pokom Maya and Their Colonial Dictionaries.* Report submitted to The Foundation for the Advancement of Mesoamerican Studies, Inc.
- FOIAS, Antonia E.
 2000 *History, Economics, and Politics at Motul de San José.* Paper presented at Maya Meetings, University of Texas, Austin.
- FÖRSTEMANN, Ernst
 1880 *Die Mayahandschrift der Königlichen öffentlichen Bibliothek zu Dresden.* Verlag der A. Naumann'schen Lichtdruckerei, Leipzig.
 1906 *Commentary on the Maya Manuscript in the Royal Public Library of Dresden.* Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Vol. 4, No. 2. Harvard University, Cambridge.
- FOX, James A. and John S. Justeson
 1984a *Conventions for the Transliteration of Mayan Hieroglyphs.* In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing*, edited by John S. Justeson and Lyle Campbell, Publication No. 9, pp. 363-366. Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York, Albany.
 1984b *Polyvalence in Mayan Hieroglyphic Writing.* In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing*, edited by John S. Justeson and Lyle Campbell, Publication No. 9, pp. 17-76. Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York, Albany.
- FRAWLEY, William
 1987 *Text and Epistemology.* Ablex, Norwood.
 1992 *Linguistic Semantics.* Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
- FREIDEL, David A., Linda Schele, and Joy Parker
 1993 *Maya Cosmos: Three Thousand Years on the Shaman's Path.* William Morrow & Co., Inc., New York.
- GARIBAY K., Angel M. (ed.)
 1986 *Relación de las cosas de Yucatán.* Editorial Porrúa, México.
- GIFFORD, Carol A. and Muriel Kirkpatrick
 1996 *Ceramica de Cultura Maya et al. No. 18.* Departament of Anthropology, University of Arizona, Tucson and Laboratory of Anthropology, Temple University, Philadelphia.

GIFFORD, James C.

- 1965 Ceramics. In *Prehistoric Maya Settlements in the Belize Valley*, edited by Gordon R. Willey, William R. Bullard Jr., John Glass and James C. Gifford, pp. 319-390. *Memories of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology* Vol. 54. Harvard University, Cambridge.
- 1979 *Prehistoric Pottery Analysis and the Ceramics of Barton Ramie in the Belize Valley*. *Memories of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology* Vol. 18, Harvard University, Cambridge.

GRAFF, Don and Gabrielle Vail

- 2001 Censers and Stars: Issues in the Dating of the Madrid Codex. *Latin American Indian Literatures Journal* 17: 58-95.

GRAHAM, Elizabeth A.

- 1987 Terminal Classic to Early Historic Period Vessel Forms from Belize. In *Maya Ceramics*, edited by Prudence M. Rice and Robert J. Sharer, pp. 73-98. Papers presented at the Maya Ceramic Conference 1985. BAR International Series 345(I), Centremead.

GRAHAM, Ian

- 1967 Archaeological Explorations in El Peten, Guatemala. *Middle American Research Institute*, Publication No. 33. Tulane University, New Orleans.
- 1975 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 1: Introduction to the Corpus. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1978 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 2, Part 2: Naranjo, Chunhuitz, Xunantunich. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1979 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 3, Part 2: Yaxchilan. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1980 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 2, Part 3: Ixkun, Ucanal, Ixtutz, Naranjo. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1982 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 3, Part 3: Yaxchilan. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1986 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 5, Part 3: Uaxactun. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1992 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 4, Part 2: Uxmal, Xcalumkin. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1996 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 7, Part 1: Seibal. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.

GRAHAM, Ian and Eric von Euw

- 1975 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 2, Part 1: Naranjo. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1977 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 3, Part 1: Yaxchilan. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1992 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 4, Part 3: Uxmal. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.
- 1997 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 8, Part 1: Coba. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.

GRAHAM, Ian and Peter Mathews

- 1996 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 6, Part 2: Tonina. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge. GRAHAM, Ian y Peter Mathews
- 1999 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 6, Part 3: Tonina. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.

GRAÑA-BEHRENS, Daniel

- 2002 *Die Maya-Inschriften aus Nordwestyukatan, Mexiko*. Ph.D. Dissertation, Universität Bonn. URL: <<http://hss.ulb.uni-bonn.de/2002/0102/0102.htm>>

GRUBE, Nikolai

- 1994 Epigraphic Research at Caracol, Belize. *Studies in the Archaeology of Caracol, Belize*, edited by Arlen F. Chase and Diane Z. Chase, pp. 83-122. Pre-columbian Art Research Institute Monograph 7, San Francisco.

- GRUBE, Nikolai
 2001 Dresden Codex. In *The Oxford Encyclopedia of Mesoamerican Cultures: The Civilizations of Mexico and Central America*, 3 vols., edited by David Carrasco, pp. 1: 337–339. Oxford University Press, New York.
- s.f. Is T709, the Main Sign of the Glyph for the Fourth Lord of the Night, a Logogram for abak/yabak ‘powder, ink, charcoal’?. Typescript in possession of authors.
- GRUBE, Nikolai (ed.)
 2001 *Maya: Divine Kings of the Rainforest*. Könemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln.
- GRUBE, Nikolai, Alfonso Lacadena and Simon Martin
 2003 Chichen Itza and Ek Balam: Terminal Classic Inscriptions from Yucatan. In *Notebook for the XXVIIth Maya Hieroglyphic Forum at Texas, Part II*. Maya Workshop Foundation, University of Texas, Austin.
- GRUBE, Nikolai, Simon Martin and Marc Zender
 2002 Palenque and Its Neighbors. In *Notebook for the XXVIth Maya Hieroglyphic Forum at Texas*, edited by Nikolai Grube, pp. II: 1-66. University of Texas, Austin.
- GRUBE, Nikolai and Werner Nahm
 1994 A Census of Xibalba: A Complete Inventory of Way Characters on Maya Ceramics. In *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 4, edited by Justin Kerr, pp. 686-715. Kerr Associates, New York.
- GUTIERREZ, Mary Ellen
 1993 Caracol, Altar 21: A Reconsideration of the Chronological Framework and Implications for the Middle Classic Dynastic Sequence. *Mexicon* XVI (2): 28-32.
- HARRIS, John F. and Stephen K. Stearns
 1997 *Understanding Maya Inscriptions: A Hieroglyph Handbook*. The University Museum of Archaeology and Anthropology, University of Pennsylvania, Philadelphia.
- HELMKE, Christophe
 1997 *Portraits of Kings: An Analysis of Design of Classic Maya Stelae*. Honours Thesis. Department of Anthropology, McGill University, Montreal.
- 2001 *The Last Supper: Competitive Feasting and the Terminal Classic Moulded-carved Ceramic Tradition in the Central Maya Lowlands*. M.A. Thesis. Institute of Archaeology, University College London, London.
- HELMKE, Christophe and Harri Kettunen
 2005 *Maya Ceramics at the Didrichsen Museum of Art and Culture*. Didrichsen Museum of Art and Culture, Helsinki.
- 2006 *The Epigraphy of Caracol: A Reader*. Wayeb and University of Leiden, Leiden.
- s.f. Comments on a Fragmentary Glyphic Text From Actun Halal: Implications for the Syntactic Structure of the Primary Standard Sequence and Regional Cave Usage. Typescript in possession of the authors.
- HELMKE, Christophe, Harri Kettunen and Stanley Guenter
 2006 Comments on the Hieroglyphic Texts of the B-Group Ballcourt Markers at Caracol, Belize. *Wayeb Notes* 23.
- HOBBS, James B.
 1999 *Homophones and Homographs: An American Dictionary*. 3rd edition. McFarland & Company, Inc., Jefferson.
- HOFLING, Charles A.
 2000 Mayan Texts, Scribal Practices, Language Varieties, Language Contacts, and Speech Communities: Commentary on Papers by Macri, Vail y Bricker. *Written Language and Literacy* 3 (1): 117-122.

- HOUSTON, Stephen D.
- 1987 Notes on Caracol Epigraphy and Its Significance. *Investigations at the Classic Maya City of Caracol, Belize 1985-1987*, edited by Arlen D. Chase and Diane Z. Chase, pp. 85-100. Pre-columbian Art Research Institute Monograph 3, San Francisco.
- 1989 *Maya Glyphs*. University of California Press, Berkeley.
- 1997 The Shifting Now: Aspect, Deixis, and Narrative in Classic Maya Texts. *American Anthropologist* 99: 291-305.
- 2008 The Epigraphy of El Zotz. *Mesoweb*. URL: <www.mesoweb.com/zotz/articles/ZotzEpigraphy.pdf>
- HOUSTON, Stephen, Oswaldo Chinchilla Mazariegos and David Stuart
- 2001 *The Decipherment of Ancient Maya Writing*. University of Oklahoma Press, Norman.
- HOUSTON, Stephen, John Robertson and David Stuart
- 2000 The Language of Classic Maya Inscriptions. *Current Anthropology* 41(3): 321-356.
- HOUSTON, Stephen, David Stuart and John Robertson
- 1998 Disharmony in Maya Hieroglyphic Writing: Linguistic Change and Continuity in Classic Society. In *Anatomía de una civilización: Aproximaciones interdisciplinarias a la cultura maya*, edited by Andrés Ciudad Ruiz, Yolanda Fernández Marquínez, José Miguel García Campillo, María Josefa Iglesias Ponce de León, Alfonso Lacadena García-Gallo and Luis T. Sanz Castro., pp. 275-296. Sociedad Española de Estudios Mayas, Madrid.
- HOUSTON, Stephen, David Stuart and Karl Taube
- 1989 Folk Classification of Classic Maya Pottery. *American Anthropologist* 91: 720-726.
- 1992 Image and Text of the 'Jauncy Vase'. In *The Maya Vase Book*, Vol. 3, edited by Justin Kerr, pp. 499-512. Kerr Associates, New York.
- HULL, Kerry
- 2002 *A Comparative Analysis of Ch'orti' Verbal Art and the Poetic Discourse Structures of Maya Hieroglyphic Writing*. Report submitted to FAMSI.
URL: <<http://www.famsi.org/reports/hull2/hull2.htm>>
- IIVONEN, Antti, Mari Horppila, Miika Heikkonen and Olli Rissanen
- 2000 *Fonetiikan perussanasto*. Helsingin yliopisto, Fonetiikan laitos.
URL: <<http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/foneterm/>>
- JOHNSON, Richard E. and Michel Quenon
- 1994 A Maya zodiac: comments on the *Paris Codex* pages 23 and 24. In *U Mut Maya V*, edited por Carolyn Jones and Tom Jones, pp. 207-228. U Mut Maya, Arcata.
- KARLSSON, Fred
- 1998 *Yleinen kielitiede*. Yliopistopaino, Helsinki.
- KAUFMAN, Terrence
- 1972 El Proto-Tzeltal-Tzotzil: Fonología comparada y diccionario reconstruido. *Revista de Centro de Estudios Mayas* 5.
- KAUFMAN, Terrence S. and William M. Norman
- 1984 An Outline of Proto-Cholan Phonology, Morphology and Vocabulary. In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing*, edited by John S. Justeson and Lyle Campbell, Publication No. 9, pp. 77-166. Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York, Albany.
- KELLEY, David H.
- 1962a A history of the decipherment of Maya script. *Anthropological Linguistics* 4 (8): 1-48.
- 1962b Fonetismo en la escritura maya. *Estudios de Cultura Maya* 2: 277-317.
- 1976 *Deciphering the Maya Script*. University of Texas Press, Austin.
- KERR, Justin
- 1989 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 1. Kerr Associates, New York.

KERR, Justin

- 1990 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 2. Kerr Associates, New York.
- 1992 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 3. Kerr Associates, New York.
- 1994 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 4. Kerr Associates, New York.
- 1997 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 5. Kerr Associates, New York.
- 2000 *The Maya Vase Book: A Corpus of Rollout Photographs of Maya Vases*, Vol. 6. Kerr Associates, New York.
- s.f. *Maya Vase Database: An Archive of Rollout Photographs Created by Justin Kerr*.
URL: <<http://www.famsi.org/research/kerr>>

KETTUNEN, Harri

- 1996 An Interview with Linda Schele and Peter Mathews. *Revista Xaman* 2/1996.
URL: <http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/9610/9610_hk.html>
- 1998a Relación de las cosas de San Petersburgo: An Interview with Dr. Yuri Valentinovich Knorozov, Part I. *Revista Xaman* 3. URL: <http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/9803/9803_hk.html>
- 1998b Relación de las cosas de San Petersburgo: An Interview with Dr. Yuri Valentinovich Knorozov, Part II. *Revista Xaman* 5. URL: <http://www.helsinki.fi/hum/ibero/xaman/articulos/9805/9805_hk2.html>
- 2002a Transcription, Transliteration, Linguistic Analysis, and Different Stages and Versions of Translating a Selected Passage (J5–J8) of the Palenque Palace Tablet. Workshop Closing Paper presented at the XXVIth Linda Schele Forum on Maya Hieroglyphic Writing at the University of Texas, Austin.
- 2002b Applied Linguistic Terminology Associated with Maya Epigraphy. Typescript, Department of the World Cultures, University of Helsinki, Helsinki.
- 2003 *Mayahieroglyfit*. Acta Ibero-Americana Fennica. Series Hispano-Americana 3, Instituto Iberoamericano de Finlandia, Suomen Madridin instituutti, DARK, Vantaa.
- 2005 An Old Euphemism in New Clothes: Observations on a Possible Death Difrasismo in Maya Hieroglyphic Writing. *Wayeb Notes*, No. 16.
- 2006 *Nasal Motifs in Maya Iconography: A Methodological Approach to the Study of Ancient Maya Art*. Annales Academiae Scientiarum Fennicae 342, Helsinki.
- 2009 Scribal Tradition Meets Harmony Rules: Implications of Statistical Patterns of Synharmonic and Disharmonic Spellings in Maya Hieroglyphic Writing. Typescript (*Final Report, Post-Doctoral Project*), Academy of Finland and Department of World Cultures, University of Helsinki, Helsinki.
- 2010 Mayojen merkillinen kirjoitusjärjestelmä. Paper presented at Studia Humaniora, February 11th, 2010. University of Helsinki.

KETTUNEN, Harri and Bon V. Davis II

- 2004 Snakes, Centipedes, Snakepedes, and Centiserpents: The Conflation of Liminal Species in Maya Iconography and Ethnozoology. *Wayeb Notes* 9.

KETTUNEN, Harri and Christophe Helmke

- 2010 *La escritura jeroglífica maya*. Acta Ibero-Americana Fennica, Series Hispano-Americana 8. Instituto Iberoamericano de Finlandia, Madrid. With contributions of Gabrielle Vail. Spanish translation: Verónica Amellali Vázquez López and Juan Ignacio Cases Martín.

KETTUNEN, Harri, Christophe Helmke and Stanley Guenter

- 2002 Transcriptions and Transliterations of Selected Texts from Yaxchilan, Chiapas, Mexico. First edition. Typescript, Department of the World Cultures, University of Helsinki.

KNOROV, Yuri V.

- 1952 Drevnyaya pis'mennost' Tsentral'noy Ameriki. *Sovetskaya Etnografiya* 3: 100-118.
- 1955 A brief summary of the studies of the ancient Maya hieroglyphic writing in the Soviet Union [English translation]. *Reports of the Soviet Delegations at the X International Congress of Historical Science in Rome*. The Academy of Science, Moscow.
- 1956 *La escritura de los antiguos mayas*, translated by Adolfo S. Vázquez. Instituto de Intercambio Cultural Mexicano Ruso, México.

KNOROV, Yuri V.

- 1958 The Problem of the Study of the Maya Hieroglyphic Writing. Translated by Sophie Coe. *American Antiquity*, Vol. 23 (3): 284-291.
- 1967 (Selected chapters from) *The Writing of the Maya Indians*. Translated by Sophie Coe. Russian Translation Series of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Vol. IV, Harvard University, Cambridge.
- 1999 *Compendio Xcaret de la escritura jeroglífica maya, decifrada por Yuri V. Knórov*, edited by Patricia Rodríguez Ochoa, Edgar Gómez Marín, and Myriam Cerda González. Universidad Quintana Roo/Promotora Xcaret, México.

KNOWLTON, Timothy

- 2003 Seasonal implications of Maya eclipse and rain iconography in the Dresden Codex. *Journal for the History of Astronomy* 34: 291-303.

KOSUNEN, Riina and Susanne Väisänen

- 2001 *Kääntämisen opetussuunnitelma*. Turun yliopisto, Kääntämisen ja tulkauksen keskus.
URL: <<http://www.utu.fi/hum/centra/pedaterm/>>

Kumatzim Wuj Jun: Códice de Dresde

- 1998 Editorial Cholsamaj, Guatemala.

LACADENA, Alfonso

- 1995 *Evolución formal de las grafías escriturarias mayas: implicaciones históricas y culturales*. Ph.D. Dissertation, Universidad Complutense de Madrid.
- 1997 Bilingüismo en el Códice de Madrid. In *Los Investigadores de la Cultura Maya*. Publicación No. 5, pp. 184-204. Universidad Autónoma de Campeche, Campeche.
- 2000a Antipassive Constructions in the Maya Glyphic Texts. *Written Language and Literacy* (3) 1: 155-180.
- 2000b Los escribas del Códice de Madrid: metodología paleográfica. *Revista Española de Antropología Americana* 30: 27-85.
- 2003 El sufijo verbalizador -Vj (-aj ~ iij) en la escritura jeroglífica maya. In *De la tablilla a la Inteligencia artificial: Homenaje al Prof. Dr. Cunchillos en su 65 aniversario*, edited by A. González, J. P. Vita and J. A. Zamora, pp. 913-931. Instituto de Estudios Islámicos y de Oriente Próximo, Zaragoza.
- 2004 Passive Voice in Classic Maya Texts: -h-...-aj and -n-aj Constructions. In *The Linguistics of Maya Writing*, edited by Søren Wichmann, pp. 165-194. University of Utah Press, Salt Lake City.
- 2009 Apuntes para un estudio de literatura maya antigua. In *Text and Context: Yucatec Maya Literature in a Diachronic Perspective/ Texto y Contexto: La Literatura Maya Yucateca en Perspectiva Diacrónica*, edited by Antje Gunsenheimer, Tsubasa Okoshi and John F. Chuchiak, pp. 31-52. BAS (Bonner Amerikanistische Studien), Shaker Verlag Aachen, Bonn.

LACADENA, Alfonso and Søren Wichmann

- 2000 The Dynamics of Language in the Western Lowland Maya Region. Paper presented at the Chacmool Conference 2000, Calgary.
- 2002a The Distribution of Lowland Maya Languages in the Classic Period. In *La organización social entre los mayas: Memoria de la Tercera Mesa Redonda de Palenque*, Vol. II, edited by Vera Tiesler Blos, Rafael Cobos and Merle Greene Robertson, pp. 275-314. Instituto Nacional de Antropología e Historia, México, D.F.
- 2002b Classic Maya Grammar. Advanced Workshop, 7th European Maya Conference, London.
- 2004 On the Representation of the Glottal Stop in Maya Writing. In *The Linguistics of Maya Writing*, edited by Søren Wichmann, pp. 100-162. University of Utah Press, Salt Lake City.
- 2005a *Harmony Rules and the Suffix Domain: A Study of Maya Scribal Conventions*. Electronic Document. <<http://email.eva.mpg.de/~wichmann/harm-rul-suf-dom7.pdf>>
- 2005b The Dynamics of Language in the Western Lowland Maya Region. In *Art for Archaeological Sake: Material Culture and Style across the Disciplines*. Proceedings of the 33rd Annual Chacmool Conference, edited by Andrea Water-Rist, Christine Cluney, Calla McNamee and Larry Steinbrenner, pp. 32-48. The Archaeological Association of the University of Calgary, Calgary.

LACADENA, Alfonso and Marc Zender

- 2001 Classic Maya Grammar: Advanced Group. 6th European Maya Conference, University of Hamburg and Wayeb, Hamburg.

- LANDA, Diego de
1986 *Relación de las Cosas de Yucatán*. 13. edition. Editorial Porrúa, S.A., México, D.F.
- LAUGHLIN, Robert M.
1975 *The Great Tzotzil Dictionary of San Lorenzo Zinacantan*. Smithsonian Contributions to Anthropology, Publication No. 19. Smithsonian Institution, Washington, D.C.
- LAUGHLIN, Robert M. (with John B. Haviland)
1988 *The Great Tzotzil Dictionary of Santo Domingo Zinacantan*, Vol. 1. Smithsonian Contributions to Anthropology, Publication No. 31. Smithsonian Institution, Washington, D.C.
- LECOUNT, Lisa J.
1996 *Pottery and Power: Feasting, Gifting, and Displaying Wealth Among the Late and Terminal Classic Lowland Maya*. Ph.D. Dissertation, University of California, Los Angeles. University Microfilms International, Ann Arbor.
- LINCOLN, Charles E.
1984 Ceramics and Ceramic Chronology. In *A Consideration of the Early Classic Period in the Maya Lowlands*, edited by Gordon R. Willey and Peter L. Mathews, pp. 55–94. State University at Albany, Albany.
- LONGYEAR, John M., III
1952 *Copan Ceramics: A Study of Southeastern Maya Pottery*. Publication No. 597. Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.
- LOUNSBURY, Floyd G.
1983 The base of the Venus table of the Dresden Codex, and its significance for the calendar-correlation problem. In *Calendars in Mesoamerica and Peru: Native American Computations of Time*, edited by Anthony F. Aveni and Gordon Brotherston, pp. 1–26. BAR International Series 174. British Archaeological Reports, Oxford.
1984 Glyphic Substitutions: Homophonic and Synonymic. In *Phoneticism in Mayan Hieroglyphic Writing*, editado por John S. Justeson and Lyle Campbell, Publication No. 9, pp. 167–184. Institute for Mesoamerican Studies, State University of New York, Albany.
- LOVE, Bruce
1994 *The Paris Codex: Handbook for a Maya Priest*. University of Texas Press, Austin.
- LUNA TRIALL, Elizabeth, Alejandra Vigueras Ávila and Gloria Estela Baez Pinal
2007 *Diccionario básico de lingüística*. Universida Nacional Autónoma de México, México, D.F.
- MACLEOD, Barbara
1990 *Deciphering the Primary Standard Sequence*. Ph.D. Dissertation, University of Texas, Austin. University Microfilms International, Ann Arbor.
- MACRI, Martha J.
2000 Numeral Classifiers and Counted Nouns in the Classic Maya Inscriptions. *Written Language and Literacy* (3)1: 13–36.
- MARCUS, Joyce
1992 *Mesoamerican Writing Systems - Propaganda, Myth, and History in Four Ancient Civilizations*. Princeton University Press, Princeton.
- MARHENKE, Randa
1997 Latin in the Madrid Codex. In *U Mut Maya VI*, edited by Carolyn Jones y Tom Jones, pp. 199–201. U Mut Maya, Bayside.
- MARTIN, Simon and Nikolai Grube
2008 *Chronicle of the Maya Kings and Queens: Deciphering the Dynasties of the Ancient Maya*. 2nd edition. Thames and Hudson, London.

- MATHEWS, Peter
1997 *La escultura de Yaxchilán*. Colección científica No. 368. Instituto Nacional de Antropología e Historia, México, D.F.
- MATHEWS, Peter and Marc Zender
1998 *Notebook for the Kelowna Museum's Second Annual Maya Hieroglyphic Workshop Online*.
URL: <<http://www.acs.ucalgary.ca/~harriscj/mayaglyphs/>>
- MATHEWS, Peter and Péter Bíró
2008 *Maya Hieroglyph Dictionary*. Foundation for the Advancement of Mesoamerican Studies, Inc.
URL: <<http://research.famsi.org/mdp/>>
- MAUDSLAY, Alfred P.
1974 [1889-1902] *Biologia Centrali-Americana: Archaeology*, vols. I-VI. R.H. Porter & Dulau & Co., London.
- MILBRATH, Susan
1999 *Star Gods of the Maya: Astronomy in Art, Folklore, and Calendars*. University of Texas Press, Austin.
- MORAN, Francisco de
1695 *Arte y vocabulario de la lengua Cholti que quiere decir la Lengua de Milperos*. Manuscript Collection 497.4/M79, American Philosophical Society, Philadelphia.
- MORLEY, Sylvanus G.
1937 *The Inscriptions of Peten*. 4 Vols. Publicación No. 437, Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.
- NODINE, Mark H.
1996 *Glossary of Grammatical Terms*. URL: <<http://www.cs.brown.edu/fun/welsh/Glossary.html>>
- NORD, Christiane
1991 *Text Analysis in Translation : Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Rodopi, Amsterdam.
- PAXTON, Merideth
1991 Codex Dresden: Late Postclassic ceramic depictions and the problems of provenience and date of painting. In *Sixth Palenque Round Table*, 1986, edited by Merle Greene Robertson and Virginia M. Fields, pp. 303–308. University of Oklahoma Press, Norman.
- PROSKOURIAKOFF, Tatiana
1950 *A Study of Classic Maya Sculpture*. Publication No. 593. Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.
1960 Historical Implications of a Pattern of Dates at Piedras Negras, Guatemala. *American Antiquity* 25 (4): 454-475.
1963 Historical Data in the Inscriptions of Yaxchilan, Part I. *Revista de Estudios de Cultura Maya* 3: 149-167.
- REENTS-BUDET, Dorie
1994 *Painting the Maya Universe: Royal Ceramics of the Classic Period*. Duke University Press, London.
- REENTS-BUDET, Dorie, Ronald L. Bishop, Carolyn Audet, Jaime Awe and M. James Blackman
2005 Act Locally, Think Internationally: The Pottery of Baking Pot, Belize. *Research Reports in Belizean Archaeology*, Vol. 2: 365-386.
- RESTALL, Matthew and John F. Chuchiak, IV
2002 A Reevaluation of the Authenticity of Fray Diego de Landa's Relación de las cosas de Yucatán. *Ethnohistory*, 49(3): 651-669.

- RICHARDS, Jack, C., John Platt and Heidi Platt
 1997 *Diccionario de lingüística aplicada y enseñanza de lenguas*. Versión española y adaptación de Carmen Muñoz Lahoz y Carmen Pérez Vidal. Editorial Ariel, S.A., Barcelona.
- RINGLE, William M.
 1988 Of mice and monkeys: the value and meaning of T1016c, the God C hieroglyph. *Research Reports on Ancient Maya Writing* 18. Center for Maya Research, Washington, D.C.
- ROBERTSON, John S.
 1992 *The History of Tense/Aspect/Mood/Voice in the Mayan Verbal Complex*. University of Texas Press, Austin.
- ROBERTSON, Merle Greene
 1985 *The Sculpture of Palenque, Vol. III: The Late Buildings of the Palace*. Princeton University Press, Princeton.
 1991 *The Sculpture of Palenque, Vol. IV: The Cross Group, the North Group, the Olvidado, and Other Pieces*. Princeton University Press, Princeton.
- ROBERTSON, Merle Greene and Virginia M. Fields (eds.)
 1991 *Sixth Palenque Round Table, 1986*. University of Oklahoma Press, Norman.
- ROSNY, Léon Louis Lucien Prunol de
 1876 *Essai sur le déchiffrement de l'écriture hiératique de l'Amérique Centrale*. Archives de la Société Américaine de France 2: 5-108.
 1883 *Codex Cortesianus. Manuscrit hiératique des anciens indiens de l'Amérique Centrale, conservé au Musée Archéologique de Madrid*. Photographie et publiée pour la première fois avec une introduction et un vocabulaire de l'écriture hiératique yucatèque. Paris: Libraires de la Société d'Ethnographie.
 1888 *Codex Peresianus. Manuscrit hiératique des anciens Indiens de l'Amérique Centrale, conservé a la Bibliothèque Nationale de Paris*. Bureau de la Société Américaine, Paris.
 2001 [1876] Essai sur le déchiffrement de l'écriture hiératique de L'Amérique Centrale (excerpts). In *The Decipherment of Ancient Maya Writing*, edited by Stephen Houston, Oswaldo Chinchilla Mazariegos and David Stuart, pp. 77-88. University of Oklahoma Press, Norman.
- SABLOFF, Jeremy A. and Robert E. Smith
 1969 The Importance of Both Analytic and Taxonomic Classification in the Type-Variety System. *American Antiquity* 34 (X): 278-285.
- SAEED, John I
 1997 *Semantics*. Blackwell Publishers, Cambridge.
- SCHELE, Linda
 1982 *Maya Glyphs: The Verbs*. University of Texas Press, Austin.
 1992 *Workbook for the XVIth Maya Hieroglyphic Workshop at Texas*. Department of Art and Art History, Institute of Latin American Studies, University of Texas, Austin.
- SCHELE, Linda (ed.)
 1990 *Notebook for the XIVth Maya Hieroglyphic Workshop at Texas*. University of Texas, Austin.
- SCHELE, Linda and David Freidel
 1990 *A Forest of Kings: The untold Story of the Ancient Maya*. William Morrow and Company, Inc., New York.
- SCHELE, Linda and Nikolai Grube
 1996 The Workshop for Maya on Hieroglyphic Writing. In *Maya Cultural Activism*, edited by Edward F. Fischer and R. McKenna Brown, pp. 131-140. The University of Texas Press, Austin.
 1997 The Dresden Codex. In *Notebook for the XXIst Maya Hieroglyphic Workshop*, pp. 79-247. Department of Art and Art History, College of Fine Arts and Institute of Latin American Studies, University of Texas, Austin.

- SCHELE, Linda and Nikolai Grube
 2002 Introduction to Reading Maya Hieroglyphs. In *Notebook for the XXVIth Maya Hieroglyphic Forum at Texas*, edited by Nikolai Grube, pp. 1-88. Maya Workshop Foundation, University of Texas, Austin.
- SCHELE, Linda and Peter Mathews
 1998 *The Code of Kings: The Language of Seven Sacred Maya Temples and Tombs*. Scribner, New York.
- SCHELE, Linda and Mary Ellen Miller
 1986 *The Blood of Kings: Dynasty and Ritual in Maya Art*. George Braziller, Inc., New York.
- SCHELE, Linda, Robert Wald and Peter Keeler
 1999 *A Palenque Triad*. 2nd edition. Maya Workshop Foundation, Austin.
- SCHELLHAS, Paul
 1904 *Representation of Deities of the Maya Manuscripts*. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Vol. 4, No. 1. Harvard University, Cambridge.
 2001 [1945] Die Entzifferung der Mayahieroglyphen: ein unlösbares Problem?. Translated in *The Decipherment of Ancient Maya Writing*, edited by Stephen Houston, Oswaldo Chinchilla Mazariegos and David Stuart, pp.173-179. University of Oklahoma Press, Norman.
- SELER, Eduard
 1902–1923 *Gesammelte Abhandlungen zur Amerikanischen Sprach- und Alterthumskunde*, 5 vols. Asher, Berlín.
- SHARER, Robert J.
 1994 *The Ancient Maya*. 5th edition. Stanford University Press, Stanford
- SMAILUS, Ortwin
 1975 El Maya-Chontal de Acalán: Análisis lingüístico de un documento de los años 1610–1612. *Revista de Centro de Estudios Mayas* 9.
- SMITH, Michael E. and Francis F. Berdan (eds.)
 2003 *The Postclassic Mesoamerican World*. University Utah Press, Salt Lake City.
- SMITH, Robert. E.
 1955 *Ceramic Sequence at Uaxactun, Guatemala*. 2 vols. Middle American Research Institute Publication 20. Tulane University, New Orleans.
- SMITH, Robert E. and James C. Gifford
 1966 *Maya Ceramic Varieties, Types, and Wares at Uaxactun: Supplement to 'Ceramic Sequence at Uaxactun'*. Middle American Research Institute, Publication 28, Tulane University, New Orleans.
- SMITH, Robert E., Gordon R. Willey and James C. Gifford
 1960 The Type-Variety Concept as a Basis for the Analysis of Maya Pottery. *American Antiquity* 25 (3): 330-340.
- SPENCER, Andrew
 1991 *Morphological Theory: An Introduction to Word Structure in Generative Grammar*. Basil Blackwell, Cambridge.
- SPINDEN, Herbert
 1924 *The Reduction of Mayan Dates*. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Vol. 6, No. 4. Harvard University, Cambridge.
- STEPHENS, John Lloyd
 1843 *Incidents of Travel in Central America, Chiapas, and Yucatan*. 2 vols. 12th edition. Harper & Brothers, New York.
 1971 [1841] *Incidentes de viaje en Centroamérica, Chiapas y Yucatán*. Tomo Primero. Traducción de Benjamin Mazariegos Santizo. Segunda edición. Primera edición 1940. Colección Viajeros 3. Editorial Universitaria Centroamericana (EDUCA), San José, Costa Rica.

STONE, Andrea J.

- 1995 *Images from the Underworld: Naj Tunich and the Tradition of Maya Cave Painting*. University of Texas Press, Austin.

STUART, David

- 1987 Ten Phonetic Syllables. *Research Reports on Ancient Maya Writing* No. 14. Center for Maya Research, Washington, D.C.
- 1994 Kings of Stone: A Consideration of Stelae in Maya Ritual and Representation. *RES* 29/30: 149-171.
- 1995 *A Study of Maya Inscriptions*. Ph.D. Dissertation, Vanderbilt University, Nashville.
- 1996 *Hieroglyphs and History at Copan*. URL: <<http://www.peabody.harvard.edu/Copan/text.html>>
- 1998 The Arrival of Strangers: Teotihuacan and Tollan in Classic Maya History. Extract of a paper presented at Princeton University, October 1996 – Revised February 1998.
- Pre-Columbian Art Research Institute (P.A.R.I.) Online Publications*: Newsletter No. 25.
URL: <http://mesoweb.com/pari/online_publications.html>
- 2005a *Sourcebook for the 29th Maya Hieroglyph Forum, March 11-16, 2005*. Department of Art and Art History, University of Texas, Austin.
- 2005b *The Inscriptions from Temple XIX at Palenque: A Commentary*. The Pre-Columbian Art Research Institute, San Francisco
- 2006 *Sourcebook for the 30th Maya Meetings, March 14-19, 2006*. The Mesoamerican Center, Department of Art and Art History, University of Texas, Austin.

STUART, David and Ian Graham

- 2003 *Corpus of Maya Hieroglyphic Inscriptions*, Vol. 9, Parte 1: Piedras Negras. Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge.

STUART, David and Stephen Houston

- 1994 *Classic Maya Place Names*. Studies in Pre-Columbian Art & Archaeology No. 33. Dumbarton Oaks Research Library and Collections, Trustees for Harvard University, Washington, D.C.

STUART, David, Stephen D. Houston and John Robertson

- 1999 Recovering the Past: Classic Maya Language and Classic Maya Gods. In *Notebook for the XXIIIrd Maya Hieroglyphic Forum at Texas*, pp. II: 1-96. Department of Art and Art History, the College of Fine Arts and Institute of Latin American Studies, University of Texas, Austin.

TASCHEK, Jennifer and Joseph W. Ball

- 1992 Lord Smoke-Squirrel's Cacao Cup: The Archaeological Context and Sociohistorical Significance of the Buenavista 'Jauncy Vase'. In *The Maya Vase Book*, Vol. 3, edited by Justin Kerr, pp. 490-497. Kerr Associates, New York.

TATE, Carolyn Elaine

- 1992 *Yaxchilan: The Design of a Maya Ceremonial City*. University of Texas Press, Austin.

TAUBE, Karl A.

- 1988 *The ancient Yucatec new year festival: the liminal period in Maya ritual and cosmology*. Ph.D. Dissertation, Yale University, New Haven.
- 1989 The Maize Tamale in Classic Maya Diet, Epigraphy, and Art. *American Antiquity* 54 (1): 31-51.
- 1992 *The Major Gods of Ancient Yucatan*. Studies in Pre-Columbian Art and Archaeology, No. 32. Dumbarton Oaks, Washington, D.C.
- 1993 *Aztec and Maya Myths*. University of Texas Press, Austin.

TAUBE, Karl A. and Bonnie L. Bade

- 1991 An appearance of Xiuhtecuhtli in the Dresden Venus pages. *Research Reports on Ancient Maya Writing* 35. Center for Maya Research, Washington, D.C.

TEDLOCK, Barbara

- 1999 Maya astronomy: what we know and how we know it. *Archaeoastronomy: The Journal of Astronomy in Culture* 14(1): 39-58.

TEDLOCK, Dennis and Barbara Tedlock

- 2002 The sun, moon, and Venus among the stars: methods for mapping Mayan sidereal space. *Archaeoastronomy: The Journal of Astronomy in Culture* 17: 5–22.

TEEPLE, John E.

- 1931 Maya Astronomy. *Contributions to American Archaeology*, Vol. 1, No. 2. Publication No. 403. Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.

THOMAS, Cyrus

- 1882 *A Study of the Manuscript Troano*. U.S. Department of the Interior, Contributions to North American Ethnology, Vol. 5, pp. 1–237. Government Printing Office, Washington, D.C.
1884 Notes on certain Maya and Mexican manuscripts. In *Third Annual Report of the Bureau of American Ethnology*, 1881–82, pp. 3–65. Government Printing Office, Washington, D.C.
1892 Key to the Maya Hieroglyphs. *Science* 20 (494): 44–46.

THOMPSON, J. Eric S.

- 1934 Sky Bearers, Colors and Directions in Maya and Mexican Religion. *Contributions to American Archaeology*, Vol. 2, No. 10. Publicación No. 436. Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.
1950 *Maya Hieroglyphic Writing: Introduction*. Publicación No. 589. Carnegie Institution of Washington, Washington, D.C.
1962 *A Catalog of Maya Hieroglyphs*. The Civilization of the American Indian Series, Vol. 62. University of Oklahoma Press, Norman.
1970 *Maya History and Religion*. University of Oklahoma Press, Norman. Spanish edition published by Siglo Veintiuno, México, 1975.
1972 *A Commentary on the Dresden Codex: A Maya Hieroglyphic Book*. Memoirs of the American Philosophical Society, Vol. 93. American Philosophical Society, Philadelphia. Spanish edition published by Fondo de Cultura Económica, México, 1988.
1975 The Grolier Codex. In *Studies in Ancient Mesoamerica II*, edited by John A. Graham, pp. 1–9. Contributions of the University of California Archaeological Research Facility, No. 27. University of California, Berkeley.

TOZZER, Alfred M.

- 1941 *Landa's Relación de las Cosas de Yucatan*. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Vol. 18. Harvard University, Cambridge.

TOZZER, Alfred M. and Glover M. Allen

- 1910 *Animal Figures in the Maya Codices*. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Vol. 4, No. 3. Harvard University, Cambridge.

TREIBER, Hannelore

- 1987 Studien zur Katunserie der Pariser Mayahandschrift. *Acta Mesoamericana*, Band 2. Verlag Von Flemming, Berlin.

VAIL, Gabrielle

- 2000 Issues of language and ethnicity in the Postclassic Maya codices. *Written Language and Literacy* 3(1): 37–75.
2002 *The Maya Hieroglyphic Codices*. URL: <<http://www.mayacodices.org>>

VAN VALIN, Robert D.

- 2001 *An Introduction to Syntax*. Cambridge University Press, Cambridge.

VILLACORTA C., J. Antonio y Carlos A. Villacorta

- 1933 *Códices mayas*. Tipografía Nacional, Guatemala.

VON WINNING, Hasso

- 1986 *The John-Platt Collection of Pre-Columbian Art*. University of Virginia Art Museum, Charlottesville.

WAGNER, Elisabeth

- 1994 *Thoughts on the Chak-te Kalom-te Title*. Typescript in possession of the authors.

WALD, Robert F.

- 1994 *Transitive Verb Inflection in Classic Maya Hieroglyphic Texts: Its Implications for Decipherment and Historical Linguistics*. M.A. Thesis. University of Texas, Austin.
- 2000 Temporal Deixis in Colonial Chontal and Maya Hieroglyphic Narrative. *Written Language and Literacy* (3) 1: 123-153.
- 2004 The languages of the Dresden Codex: legacy of the Classic Maya. In *The Linguistics of Maya Writing*, editado por Søren Wichmann, pp. 27–58. University Utah Press, Salt Lake City (Originally circulated as unpublished typescript in 1994).

WANYERKA, Phillip J.

- 2004 *The Southern Belize Epigraphic Project: The Hieroglyphic Inscriptions of Southern Belize*. FAMSI.
URL: <<http://www.famsi.org/reports/00077/index.html>>

WICHMANN, Søren

- 2006 A Mixe-Zoquean Loanword in the Late Preclassic Murals of San Bartolo? *Mesoweb*.
URL: <<http://www.mesoweb.com/articles/wichmann/Loanword.pdf>>

WISDOM, Charles

- 1949 *Materials on the Chortí Language*. The University of Chicago Microfilm Collection of Manuscripts of Cultural Anthropology, 28, Chicago.

ZENDER, Marc U.

- 1999 *Diacritical Marks and Underspelling in the Classic Maya Script: Implications for Decipherment*. M.A. Thesis, Departament of Archaeology, University of Calgary, Calgary.
- 2004 On the Morphology of Intimate Possession in Mayan Languages and Classic Mayan Glyphic Nouns. In *The Linguistics of Maya Writing*, edited by Søren Wichmann, pp. 195-209. University of Utah Press, Salt Lake City.

ZIMMERMANN, Gunter

- 1956 *Die Hieroglyphen der Maya-Handschriften*. Abhandlungen aus dem Gebiet der Auslandskunde, Band 62 – Reihe B (Völkerkunde, Kulturgeschichte und Sprachen Band 34), Universität Hamburg. Cram, de Gruyter & Co., Hamburg.